Digitized by Google

BIBL. UNIV. GAND
EX LIBRIS
PROF. ORD.
J. ROULEZ

EEK GENT

Digitized by Google

Acc 7740

Digitized by Google

# HISTORIÆ
# JURIS ROMANI
# LINEAMENTA.

Digitized by Google

*Armorum, legumque parens; quæ fundit in omnes*
*Imperium, primique dedit cunabula juris.*

Digitized by Google

# HISTORIÆ JURIS ROMANI LINEAMENTA.

QUIBUS IN ACADEMICA INSTITUTIONE UTERETUR,

ADUMBRAVIT

ADR. CATH. HOLTIUS

JURIS PROFESSOR IN ACADEMIA LOVANIENSI.

LEODII,

TYPIS J. DESOER, BIBLIOPOLÆ, IN FORO SANCTI LAMBERTI.

—

1830.

Digitized by Google

# HISTORIÆ JURIS ROMANI
## LINEAMENTA.

### PROOEMIUM.

1. Historia juris Romani est rerum Romanarum quibus juris fata continentur, ut connexæ sunt, explicatio. Juris originem requirit, incrementa ejus atque decrementa ante oculos ponit. H. J. R. definitio. Utilitas. Partitio.

2. Utilitas ejus cum in antiquitatis studio universo, tum in jurisprudentia, maxime vero in juris veteris reliquiis, quibus Justiniani leges constant, interpretandis cognoscitur.

3. Est autem duplex : externa et interna. Externa fontium historia, interna juris loca, partes, regulæ, sententiæ continentur.

4. Utraque bipartita est. Habet enim fontium historia partem a reliquis separandam, historiam jurisprudentiæ; juris autem loca sunt vel publici vel privati. Itaque in quatuor capita historia nostra describi poterit.

5. Petitur historia juris Romani ex antiquitatis reliquiis; juvatur etiam studium ejus scriptis Recentiorum. Fontes.

6. Reliquiæ illæ sunt vel codices sive libri manu scripti, vel monumenta sive inscriptiones, quæ in nummis, marmoribus, et tabulis æneis leguntur.

7. Libri sunt vel jureconsultorum, vel eorum qui juris peritiam non profitebantur, qui vulgo classici auctores dicuntur. Utroque genere caute utendum est.

8. Namque classici auctores juris instituta aut leviter



Digitized by Google

perstringunt, aut imperite referunt (*a*). Juris autem consultorum scripta pleraque sunt interpolata.

Scriptores. Græci. 9. Ex Graecis scriptoribus in primis in censum veniunt Dionysius Halicarnassensis et Plutarchus; sed peregrini erant et de rebus scripserunt tempore nimium remotis.

De Dionysio scripsit *P. F. Schulin. Dissert. inaugural. de Dionysio Halicarnasseo historico, præcipuo historiæ juris Romani fonte. Heidelberg.* 1820. Discedit ab eo Niebuhr, in historia Romana passim. — De Plutarchi fontibus et auctoritate consulatur Heeren, in commentationibus societatis Göttingensis. Minor est illa in Romanis rebus quam in Græcis.

10. Polybius sui temporis historiam tradit; sed ea quæ de republica Romana scripsit partim deficiunt. De bellis civilibus Appianus, de Cæsarum temporibus Dion Cassius potissimum commemorarunt.

Scripsit *de historicis Polybii laudibus. Ant. van Goudoever. Trajecti* 1808. Fragmenta ejus, aliorumque nostra ætate plura accesserunt, quæ identidem Angelus Majus edidit; grandiora novissime in *Scriptorum veterum nova collectio. T. II. Romæ* 1827.

11. De Justiniani rebus habemus auctorem copiosum, sed testem ambiguum, Procopium. Juris vero historiæ utilior est Joannes Laurentius.

Latini. 12. Latinis scriptoribus plura debemus et certiora. In his Cicero omnes reliquos rerum copia et auctoritatis pondere vincit. Hujus unus Topicorum libellus plura de jure docet quam multi libri Liviani. Nec tamen historici con-

(*a*) Exempla sunt manus pro tutela apud Livium XXXIV. 2. tutela pro curatione apud Horatium Serm. III. II. 218. Uxor in manu *mancipioque* apud Gellium N. A. IV. 3. Vid. quoque Seneca de benef. VI. 5.

Digitized by Google

temnendi sunt. Sed difficile est Suetonium cum Tacito conciliare, neque historiæ augustæ scriptores diligentiæ laude commendantur.

13. Etiam philosophi juris argumenta attigerunt, veluti Seneca. Plura tamen, imo multa, reperiuntur in libris grammaticorum, Varronis, Festi, Gellii : ex quibus priscorum verborum vis, et leges quædam duodecim tabularum innotuerunt. Proximum genus est interpretum veterum qui aliorum opera explicarunt, uti Ciceronis scripta Asconius et Boethius, Virgilii Servius.

14. Denique nec pœtæ prætermittendi sunt. Horatio et Juvenali sæpe utemur; Plauti vero utilitas anceps est, Terentii exigua.

15. Ex omnibus tamen quotquot exstant, ex quibus mores et instituta populi Romani aliqua ex parte cognoscuntur, licet ceterum a juris argumento remotissimis, juris Romani historia proficere potest. Exemplo sunt rei rusticæ scriptores, naturalis historia Pliniana, et patres ecclesiæ.

16. Alterum genus scriptorum eo præstat, quod periti erant ac diligentes; sed eorum opera tam lacera ad nos pervenerunt tamque adulterata, ut de fide et auctoritate quærere non audeas. Tales sunt Justiniani compilationes, et lex Romana Visigothorum quæ vulgo *Breviarium* appellatur. Juris libri.

17. Pauca tamen quædam excipienda sunt, quæ nisi magis integra, at sincera ætatem tulerunt. Namque *Ulpiani fragmenta*, et qui nostra memoria reperti sunt, *Gaji commentarios*, item Vaticana palimpsesta, eodem prope modo accepimus atque classicorum opera. Idem dici potest de plerisque Codicis Theodosiani libris, et de Græca Theophili paraphrasi.

Istos historiæ nostræ fontes puriores etiam tirones in promtu habere debent.

Ulpiani editio longe curatissima est quæ Hugoni debetur : Berolini 1822.



Digitized by Google

*Gaji Institutionum commentarios IV. Secundum edidit J. F. L. Goeschen. Berolini* 1824. Nuper *Gaji et Justiniani Institutiones. Klenze et Böcking. Berolini* 1829. Libri primi interpretatio perpetua est : *Adnotatio ad Institutionum Gaji commentarios, auctore C. J. van Assen. Lugd.-Batav.* 1826. Libri quarti : *Everardi Dupont. Disquisitiones in commentarium quartum Institt. Gaji. Lugd.-Batav.* 1822. Item : *Gaji Instit. Commentarius quartus : recensuit etc. A. G. Heffter. Berolini* 1827.

*Vaticana juris Romani fragmenta* edita sunt Parisiis 1823, plenius Romæ 1824, novissime commentario ornata ab Al. Aug. de Buchholtz : Regimonti 1828.

Codex Theodosianus exstat in *Jure civili ante-Justinianeo a societate Jureconsultorum curato. T. II. Berolini* 1815. Novissime reperta composuit Wenck : *Codicis Theodosiani libri V. priores. Lipsiæ* 1825.

Theophilum copiose edidit Reitzius, Hagæ Com. 1751. II Voll. 4°. Commodior editio desideratur. Utilis est versio germanica auctore Wüstemann : Berolini 1823.

Inscriptiones.

18. Petitur deinde juris Romani historia ex monumentis prope omnibus ex quibus Antiquitas Romana cognoscitur; maxime vero ex legum tabulis, et negotiorum, veluti testamentorum, donationum, contractuum.

19. Hujus generis primaria collegit novissime Spangenberg : *Juris Romani tabulæ negotiorum solemnium modo in ære, modo in marmore, modo in charta superstites. Lipsiæ* 1822.

Notanda est quoque : *Inscriptionum Latinarum selectarum amplissima collectio ad illustrandam Romanæ Antiquitatis disciplinam accommodata : edidit Jo. Casp. Orellius. Volumen primum. Turici* 1828.

20. Inter legum vero monumenta excellunt tabula Heracleensis, et legis Rubriæ de Gallia Cisalpina fragmenta : de quibus postea dicemus singulatim.

Digitized by Google

21. Hi sunt fere historiæ juris Romani fontes; ex quibus tamen illa plena et perfecta non redit, sed inops et multis partibus deficiens. Nimirum in qualicumque historia, præter testimonia scripta, conjecturis plerumque et rerum similitudine adquiescendum est, nec his usque sufficientibus. Multo magis id exspectandum est in morum et vitæ privatæ cujusque populi historia, cujusmodi est historia juris civilis.

22. Etiam veteres jureconsulti historiæ et antiquitatibus juris operam dare solebant, cujus rei exstant testimonia in scriptis eorum, et apud alios auctores (*a*). Habemus adeo fragmentum historiæ juris externæ, quod Pomponio tribuitur, in L. 2 D. *de orig. jur.*, internæ autem loca multis juris partibus præmissa sunt (*b*).

23. Recentiores serius ad eam rem animum appulerunt: nam aurea demum Cujacii ætate materies historiæ præparari cœpit, opera cum ipsius Cujacii, divini ingenii viri, tum Brissonii et Jacobi Gothofredi; multo vero post *Historiæ Juris* prodierunt Gravinæ, Hoffmanni, Brunquelli, et Heineccii. **Scripta Recentiorum.**

24. Heineccii *Historiam juris civilis* utilem reddidit *Observationibus* suis Jo. Dan. Ritterus (Argentorati 1765); ejusdem *Antiquitatum syntagma*, quo interna juris historia quædam continetur, purgavit Chr. Gottlob Haubold. (Francof. ad Moen. 1822.)

25. Non minus vulgatum opus in Academiis nostris est Joannis Augusti Bachii *historia jurisprudentiæ Romanæ. Editio sexta, novis observationibus auxit Aug. Corn. Stockmann. Lipsiæ* 1806. Re litteraria abundat.

---

(*a*) Gell. XIII. 12. Legatur *Dirksen. Versuche zur Kritik und Auslegung der Quellen des Römischen Rechts. Leipzig.* 1823: pag. 203.

(*b*) Vid. Gaj. I. 111. II. 101. IV. 11.

Digitized by Google

26. Veram autem juris Romani historiam primum scripsisse videtur Hugo, sed Germanice :

*Lehrbuch der Geschichte des Römischen Rechts, bis auf Justinian, vom Geheimen Justiz-Rath Ritter Hugo in Göttingen. Zehnte Auflage. Berlin* 1826 (*a*).

Accessio hujus libri non inutilis est : *Bemerkungen über Römische Rechtsgeschichte. Eine Kritik über Hugo's Lehrbuch. Von Dr. F. A. Schilling. Leipsig*. 1829.

27. Idem alia ratione aut tentarunt aut instituerunt :

*Berriat-Saint-Prix. Histoire du Droit Romain suivi d'une vie de Cujus. Paris* 1823. Accessio commendat principale.

*W. A. Macieiowski. Historia Juris Romani. Varsoviæ* 1825.

*Zimmern. Geschichte des Römischen Privatrechts bis Justinian. Ersten Bandes erste Abtheilung. Heidelberg* 1826. *Dritter Band.* 1829.

28. Hæc sunt nobiliora de historia juris Romani opera. Obscuriora prætermittimus. Sed prætermittenda non est mentio scriptorum utilissimorum, qui Historiam Romanam exposuerunt universam : hujus enim, historia quam persequimur pars vel species dici potest. In numero illorum prope infinito excellere videntur Brittanni duo, Fergusonus et Gibbonus : quorum hic Cæsarum tempora, sive lapsum et interitum imperii Romani, ille liberæ reipublicæ historiam amplexus est. Gibbonus vero eo magis nominandus est, quod Capite 44 operis sui juris Romani historiam adumbravit, elegantiæ laude commendatam ; purgatam eam edidit Warnkönig :

*Précis de l'histoire du Droit Romain par E. Gibbon, augmenté de notes et d'un tableau synoptique. Liége* 1821.

29. Multæ etiam quæstiones difficiliores de jure veteri

---

(*a*) Utilissima erit hujus libri cum nostri locis perpetua comparatio, quocirca in margine congruentia quæque indicabimus.

Digitized by Google

agitantur in Historia Romana celeberrimi Niebuhrii, non ita pridem prima parte refixa et aucta. Ab eo multum recedunt Wachsmuth Professor Hallensis, qui vetustam populi Romani Historiam edidit, et Aug. Guil. Von Schlegel Historiæ Niebuhrianæ criticus (*a*). Germanice haec omnia scripta sunt.

30. De singulis partibus exquisitiora suo quæque loco interponemus : verum ex re esse videtur jam hic opuscula quædam designare temporalia, quibus disciplina nostra plurimum debuit. In eo genere primaria sunt :

*Civilistisches Magazin vom Hofrath Hugo. Berlin* 1810-1827. Vol. I-VI. 1.

*Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, von Savigny, Eichhorn, und Göschen. Berlin* 1815-1830. Vol. I-VII. 1.

Non perinde ad historicum juris studium spectant, sed tamen ei profuerunt :

*Neues Magazin für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung, von V. Grollmann und V. Löhr.* III Voll. *Giessen.* 1820.

*Archiv für die Civilistische Praxis, von V. Löhr, Mittermaier und Thibaut.* X Voll. *Heidelberg.* 1818-1829.

*Thémis, ou Bibliothèque du Jurisconsulte, par une réunion de magistrats, de professeurs et d'avocats. VIII Vol. Paris.* 1819-1826.

*Bibliothèque du Jurisconsulte et du Publiciste. I Vol. Liège.* 1826.

Utriusque operis accessio est *Thémis ou Bibliothèque du Jurisconsulte et du Publiciste. II Voll. Bruxelles.* 1828-1830.

---

(*a*) *Heidelb. Jahrbücher* 1816, p. 895. Prodiit nuper ejusdem generis liber *Einleitung in Roms alte Geschichte, von D*r. *K. L. Blum. Berlin.* 1818. *Item Eisendecker, über die Entstehung, Entwickelung und Ausbildung des Bürgerrechts im alten Rom. Hamburg.* 1829.

Digitized by Google

*Bydragen tot regtsgeleerdheid en wetgeving, door Mr. C. A. den Tex en Mr. J. van Hall.* V Voll. *Amsterdam.* 1826-1830.

*Rheinisches Museum für die Jurisprudenz.* III Voll. *Bonn.* 1827-1829.

*Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft.* V Voll. *Tübingen.* 1826-1829.

31. Intelligitur autem ex iis quæ supra scripta sunt, parum esse juris Romani studioso, si Latine tantum, non etiam Græce doctus sit, nec præter Gallorum sermonem alias recentiores linguas didicerit.

Methodus. 32. Usitatur porro in juris historia enarranda, ut in aliis, ratio duplex. Altera synchronismus, altera chronologia Græco nomine appellatur. Utraque suas dotes habet et incommoda (*a*).

33. Chronologicæ historiæ specimen est in *Antiquitatum Syntagmate* Heinecciano; perfectius in Juris Historia Germanice edita auctore Alb. Schweppe. Gœttingæ 1827. Eo modo partes singulæ melius cognoscuntur.

34. Synchronistica ratione usus est Hugo, cujus exemplum sequimur. Describit historiam per temporum intervalla quæ cum vitæ humanæ ætatibus comparantur. Juris universi facies, quod quoque tempore fuit, ita conspicitur.

35. Ætates illæ varie determinari possunt. Juvant potissimum studia nostra, quæ magna rerum conversione cernuntur (quæ tamen in Juris Historia non potest esse repentina), quæ paucæ sunt, nec valde inæquales.

Ætates. 36. Hoc reputantes hanc Historiam distribuimus per quatuor ætates, quarum summæ sequuntur.

---

(*a*) Vid. Schilling, pag. 3, et auctt. citt. Idem pag. 14 med.; in primis legatur *Puchta. Abhandlungen. Leipsig.* 1823. Disput. 5.

Digitized by Google

### ÆTAS I. AB URBE CONDITA AD PRÆTURAM URBANAM.

Anno 1-387, ante Christum 754-367.

Fontes : leges duodecim tabularum. Pomponius.

Civitatis origo et prima incrementa. Respublica adhuc aristocratica. Infantia juris civilis. Scientia ejus est penes solos patricios. Patrum et plebis assiduæ contentiones. Duodecim tabulæ. Legis actiones.

Papirius. Appius Claudius.

### ÆTAS II. A PRÆTURA URBANA AD AUGUSTUM PRINCIPEM.

387-724, a. Chr. 367-30.

Fontes : scripta Ciceronis.

Juris adolescentia. Res publica libera augetur civibus, sociis, provinciis. Plebiscita. Jus civile et honorarium. Lex Julia et Plautia. Cernitur in jure et legibus mutatio morum. Florent eloquentia artesque elegantiores. Nondum perinde jurisprudentia.

Cn. Flavius. Tib. Coruncanius. Sextus Ælius. Brutus. Manilius. Scævolæ. Catones. Servius. Gallus Aquilius.

### ÆTAS III. AB AUGUSTO AD CONSTANTINUM MAGNUM.

30 a. Ch. — 306 post Christum.

Fontes : scripta jureconsultorum.

Vigor maturæ ætatis. Monarchia. Orbis Romanus latissime patet. Philosophia aliæque disciplinæ graviores summo studio coluntur. Jurisprudentiæ aurea ætas.

Digitized by Google

Docetur in scholis. Legibus et Senatusconsultis multa innovantur. Præter prætores et jureconsultos edicit de jure et rescribit Princeps.

Labeo. Sabinus. Proculus. Julianus. Gajus. Papinianus. Paulus. Ulpianus. Modestinus Hadrianus. Antonini. Alexander Severus. Diocletianus.

## ÆTAS IV. A CONSTANTINO MAGNO AD EXCESSUM JUSTINIANI.

### 306-565.

Fontes : constitutiones Imperatorum.

Senescunt omnia. Despotismus. Imperium Romanum barbarorum incursionibus labefactatur. Nova Roma condita Italia provinciæ loco esse incipit. Reipublicæ administratio ad Orientis rationem informata. Nova sacra. Artium ac disciplinarum, item Latinæ linguæ barbaries. Juris civilis perturbatio. Pro senatus-consultis, Edictis, et Responsis dominantur edictales leges. Codices legum et juris enucleati. Jurisprudentia ars citandi et compilandi. Publici Legum professores.

Hermogenianus. Constantinus. Theodosius II. Alaricus II. Justinianus. Tribonianus. Theophilus.

Digitized by Google

# ÆTAS I.

## AB URBE CONDITA AD PRÆTURAM URBANAM.

1 — 387.

ANTE CHR. 754 — 367.

## CAPUT I.

### DE FONTIBUS JURIS.

Romanorum origo. Mores. Humanitas. Hugo. pag. 58—68.

1. Primordia Romæ, ut aliarum civitatium, incerta sunt, poeticis commentis obscurata (*a*); non vero instituta publica et civilia, quæ durarunt. Pro rerum memoria erant mores ac recordationes (*b*) gentium ac familiarum, carmina familiaria (*c*) annales publici (*d*), carmina historica (*e*). Historias hoc tempore non scripserunt (*f*).

2. Multorum testimonio convenit priscos Romanos Latinos fuisse, urbem autem coloniam Albæ Longæ; mature tamen Sabini (*g*) accesserunt et Etrusci (*h*).

(*a*) Livius Præf. et VI. 1. Florus initio.
(*b*) Plinius Nat. Hist. XXXV. 2.
(*c*) Cicero Tuscul. I. 2.
(*d*) Id. de Orat. II. 12.
(*e*) Ut postea Ennii, ibid. I. 45.
(*f*) Cic. l. l.
(*g*) Liv. II. 16. Sueton. Tib. 1.
(*h*) Tacit. Ann. IV. 65.

Digitized by Google

3. Præterea frequentabatur civitas pastorum et latronum plebe (*a*), servis fugitivis ac manumissis. Hæc plebejorum hominum origo (*b*).

4. Romani igitur initio varii erant : nec una stirpe orti, nec iisdem sacris, nec omnino sermonis aut juris communione utentes. Procedente tamen tempore ad unum populum coaluerunt.

5. In moribus eorum tristitia quædam cernitur et austeritas : fidem, constantiam, ac patriæ amorem magni faciunt ; sæpe tamen hæc in superbiam vertunt et crudelitatem.

6. Ingenio nec fervido erant nec mobili, diligentia magis quam pulcri sensu excellentes.

7. Natura magis ad jus civile informati fuisse videntur quam ad philosophiam, quam domesticam nunquam habuerunt.

8. Sacra minus ad homines meliores vel doctiores faciendos, quam ad voluntatem Deorum conciliandam spectabant. Pars erant juris publici (*c*), nec tamen sacerdotes magistratus. Magna illorum vis apparet in jure civili.

9. Præter rem militarem opera dabatur rei rusticæ, etiam exquisitiori, vini et olei, qualia Italiæ cœlum jam ferebat (*d*). Vitæ tamen pastoritiæ multa diu manserunt vestigia (*e*). Mercatura et officina nunquam placuerunt (*f*).

10. Faciunt etiam ad humanitatem populi æstimandam linguæ ratio, item multarum artium imperitia : nummus,

---

(*a*) Cic. de Orat. I. 9. Liv. I. 8. Juvenal. Sat. 8 extr.

(*b*) Festus in voce *patricios*.

(*c*) L. 1. L. 2. D. de just. et jure. Conf. Lactant. Inst. I et IV. Cap. 3.

(*d*) Plin. N. H. XIV. 14. Gell. X. 23. L. 1. D. de tigno juncto.

(*e*) Varro de re rust. II. 1.

(*f*) Cicero de Offic. I. 42.

Digitized by Google

scriptura, temporis descriptio; maxime vero jus civile et criminum vindicta. Quæ omnia priscos Quirites prope a barbarie afuisse arguunt.

QUÆSTIONES.

1. Quando creditur Roma condita esse? quæ nomina ei indita sunt?
2. An Roma colonia fuit Albæ Longæ, nec potius Cæritum?
3. Unde Quirites appellantur?
   Conf. auctores citati apud Creuzerum (*Friedrich Creuzer's Abriss der Römischen Antiquitäten. Leipzig* 1829.) §§ 13, 14, 15.
4. Latini quinam erant? Qui Sabini? Qui Etrusci? *Ibid.*
5. Lingua Latina an Græcæ originis est? *Lanzi. Saggio di lingua Etrusca. Roma* 1789. T. I. pag. 436.
6. Quæ fuit origo patrum ac plebis?
7. Mores et ingenium priscorum Quiritium unde cognoscuntur?
8. Sacris et religione quid differebant Romani ab Orientalibus, quid a recentioribus Europæis?
9. Cur res militaris tantopere placebat Romanis?
10. Cur pascere et arare amabant, non etiam mercari? Cicero de repub. II. 4. de Off. II. 25.

11. Ut omnibus antiquis civitatibus, etiam maxime liberis, ita Romæ primum præfuit Rex, belli dux et domi jus dicens. (*a*) Præterea erat Senatus et Populus. Quæ tamen esset cujusque potestas, nec postea satis constabat (*b*). Magistratus populi præter Regem vix erant. Populi comitia primum curiata fuerunt, in quibus et privata negotia perage- Instituta. Hugo. pag. 76—85

(*a*) Dionys. II. pag. 87 ed. Sylburg. Cicero de republ. V. 2.
(*b*) Gaj. I. 4.

bantur, mox etiam centuriata, postremo accesserunt tributa sive plebis (*a*). Regibus exactis (anno 244) duo consules creati sunt, annui quidem, ceterum eadem quæ fuerat regia potestate (*b*). Non multo post tribunatus institutus est, ut essent qui plebem defenderent (anno 264), qui tamen non diu solo jure cohibendi contenti fuerunt, sed brevi rogationes ad plebem suam facere cœperunt. A singulis autem potestatibus illis singuli juris fontes manarunt.

12. Etiam censores hoc tempore (311) instituti sunt, et pro consulibus aliquamdiu tribuni militares.

13. Cernitur hoc temporis spatium assiduis inter patres ac plebem contentionibus, quæ subinde in secessiones seditionesque processerunt. Oriebantur partim ex misera plebis conditione, quæ militia et inopia urgebatur, et acerbitate juris civilis sive sævitia fœneratorum (*c*); partim ex popularium hominum cupiditate honores appetentium. Patres tamen per totam hanc ætatem superiores fuerunt (*d*). Contentionibus autem illis leges quædam debentur, et mutationes juris civilis.

14. Inter leges illas longe primariæ sunt quæ duodecim tabularum nomine celebrantur, quibus gravior res nulla in tota juris Romani historia occurrit. Nam præterquam quod ad populi diversas partes conjungendas valuisse videntur, multis post sæculis omnis juris publici et privati fons (*e*) habebantur, earumque vis nec Justiniani tempore cessaverat.

Duodecim tabulæ. Aliæ leges. Hugo. pag. 85 — 96.

15. Historia illarum legum hæc fere traditur. Postquam

(*a*) Gell. XV. 27.
(*b*) Cic. de republ. II. 32.
(*c*) Id. II. 33.
(*d*) Id. II. 32 et 36.
(*e*) Liv. III. 34.

Digitized by Google

inter Consules et tribunos certamen diu fuerat de æquanda, ut ferebant, libertate, sive de æquo jure patribus ac plebe constituendo, postremo convenit, ut ejus rei causa leges scriberentur. Itaque missi sunt tres legati in Græciam, vel Græcas etiam Italiæ civitates, qui Solonis leges aliaque Græciæ instituta noscerent. His anno proximo reversis creantur decemviri legibus scribendis, cum imperio annali sed unico, quiescente adeo interim ad populum provocatione. Tum decem conscribuntur legum tabulæ, interprete, ut quidam referunt, Hermodoro Ephesio; populoque venia consulendi data palam proponuntur, mox centuriatim perferuntur. Anno autem præterlapso, cum duæ tabulæ deesse dicerentur, novi decemviri subrogati sunt, ingenio minus populari, quibus præerat Appius Claudius. His imperium contra fas per triennium retinentibus, multitudo gravi quadam Appii injuria incensa, denuo secessione facta, libertatem suam vindicavit. Rebus autem compositis tabulæ illæ posteriores, licet inæqualitatis plenæ (*a*), neque jussæ in comitiis, additæ sunt prioribus, ac totum corpus æri incisum populoque propositum deinceps pro jure legitimo observatum est (*b*).

16. Ita fere res apud veteres scriptores relata legitur. Inter Recentiores tamen fuerunt viri docti qui illam in dubium revocarent, uti Vico, Gibbonus, Niebuhrius, qui vel Græcam legationem, vel etiam Græcam quarundam legum originem vero similem esse negarunt. Hi silentium objiciunt auctorum Græcorum, ac Ciceronis in libris de republica; item superbiam Romanorum universe, ut et mores aristocraticos decemvirorum; postremo Ciceronem in libris de Oratore

(*a*) Cicero de republ. II. 37.

(*b*) Vid. Livius III. 31 seq. Dionys. X. pag. 676 seq.

Digitized by Google

duodecim tabulas præ Solonis et Lycurgi legibus extollentem. Est tamen quod rationibus illis respondeas (*a*).

17. Judicia de prudentia et æquitate legum decemviralium etiam apud Veteres varia fuerunt (*b*). Justiniani quidem ætate in libris jureconsultorum supererant (*c*); nos vero ex reliquiis tantum illas cognoscimus, nec iis multis, quas viri docti, veluti Jacobus Gothofredus, composuerunt, quorum operam recens novo examini subjecit Dirksen :

*Uebersicht der bisherigen Versuche zur Kritik und Herstellung des Texts der Zwölf-Tafel-Fragmente.* Lipsiæ 1824.

18. Elementa illarum legum ex quibus singula loca sumebantur, erant mores patrii atque domestica instituta Romanorum (*d*), leges regiæ, leges quædam consulares (*e*), et leges Græcæ : quas omnes, ut fit, emendatiores facere studuerunt (*f*).

19. Aliæ quædam leges et ante et postea latæ sunt in juris historia notabiles, uti leges Valeriæ de provocatione, lex Ateria Tarpeja de mulcta a magistratibus dicenda, lex Horatia de plebiscitis, lex Canuleja de connubio patrum et plebis, de quibus postea aptior erit dicendi locus.

---

(*a*) Interim vide Ciceronem de legibus II. 23 et 25. L. ult. D. finium regund. et L. ult. D. de coll. et corpor. juncto Plutarcho. Solon. Cap. 23 extr.

(*b*) Cic. de Orat. I. 44. Tacit. Ann. III. 27. Gell. XX. 1.

(*c*) Fortasse ipsæ tabulæ æneæ tertio sæculo : Cf. Cyprian. Lib. II. Ep. 2.

(*d*) Dionys. pag. 681.

(*e*) Id. II. 97. Cic. de republ. II. 31. L. 2. D. de mortuo inf. Nec obstat Pompon. L. 2. § 3. D. de orig. juris.

(*f*) August. de civitate Dei. II. 16.

Digitized by Google

## Quæstiones.

1. Cur regium nomen primum fere in terris imperium esse solet?
2. An reges Romanorum personæ mythicæ habendæ sunt? Vid. Niebuhr. pag. 223 seq. et passim. Wachsmuth. pag. 127.
3. Qui erant senatores, patres, patricii?
4. Quæ comitia curiata? Niebuhr. pag. 331. Francken: de tribuum, curiarum, atque centuriarum ratione. Slesvici 1824. De utraque quæstione in primis consule P. G. van Heusde: Diatribe in civitates antiquas: pag. 30. in Commentt. tertiæ Classis Instituti Belgici. Amsterdam 1817.
5. Tribunicia potestas cur postea Imperatoribus tantopere placuit?
6. Unde ortæ sunt perpetuæ illæ contentiones inter patres et plebem tam infenso animo agitatæ?
7. Quæ fuit vera causa scribendi leges duodecim tabb.?
8. Num leges illæ æqualitati civium ac libertati profuerunt?
9. Quare interim universa reipubl. constitutio mutabatur? An simile quid ullius in populi historia exstat? Conf. *Hume, History of England.* Cap. XII: *usurpation of the barons* (anno 1258).
10. An Romani peregrina instituta aversabantur? Sallust. Catil. 51.
11. Quæ est sententia Ciceronis de Orat. I. 44? quam *auctoritatem* significat? an forte Solonis?
12. An reipublicæ formam ab Atheniensibus adsciverunt Romani? De quibus rebus agitur maxime in duodecim? Numquid *Consuetudinibus* nostris possunt comparari?
13. Unde potuit legum dispositio restitui?
14. An constat ex Cypriani loco ipsas tabulas tum in foro Romano superfuisse? Leg. Kæmmerer. Observatt. juris civilis. Rostoch. 1827. pag. 194.



Digitized by Google

## CAPUT II.

### DE JURISPRUDENTIA.

Jurisprudentiæ initia. Libri. Jureconsulti. Hugo. pag. 97 et 98.

20. Talis res, qualis hodie jurisprudentia appellatur, hac populi Romani infantia esse non potest: non ars, non libri, non jureconsulti. Fuerunt tamen mature formulæ aliaque sollennia communi hominum opinione constituta, quibus vitæ necessitudines atque negotia regebantur.

21. Formæ illæ non erant paucorum hominum inventa, sed sponte exstiterunt, ut usus loquendi, ritus, aliaque, quæ in more cujusque populi certa necessariaque haberi solent, licet ab imperantibus non præscripta (*a*).

22. In aliarum gentium infantia non minus occurrunt, imo magis, ac nativam priscorum hominum simplicitatem referunt (*b*).

23. Scientia earum non discreta digestave erat, sed aliarum rerum scientiæ, puta sacrorum, temporis, reipublicæ, permixta.

24. Totaque erat penes pontifices, universæ omnium divinarum atque humanarum rerum disciplinæ quasi depositarios (*c*). Itaque patriciis duntaxat, non etiam plebi patebat.

25. Etsi raræ erant per id tempus literæ, quædam tamen jam pesscribebantur in libris sacris (*d*), in annalibus pontificum (*e*), regumque commentariis. Imo Pomponius aliique auctores de legibus regiis commemorant, quæ *Juris civilis*

(*a*) Cf. *Von Savigny. Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft.* Ed. 2. Heidelberg. 1829.

(*b*) *Grimm. Von der Poësie im Recht.* ZEITSCHR. II. 2.

(*c*) Dionys. pag. 627. Pompon. § 6.

(*d*) Dionys. l. c.

(*e*) Livius. VI. 1. Cic. pro Rabirio. Cap. 5.

Digitized by Google

*Papiriani* nomine a Papirio quodam in unum corpus redactæ fuerint.

26. Idem Pomponius in jurisprudentia hujus temporis tria velut elementa distinguit : leges duodecim tabularum, earum interpretationem, sive jus civile, quod jam *fluere* cœpit, et legis actiones.

27. Etiam Papirium illum juris peritum nominat, cum Appio Claudio : sed alter legum compilator erat, alter nomotheta, jurisconsultus neuter.

QUÆSTIONES.

1. Juris civilis initia in quoque populo qualia esse solent, et quousque cognita ?
2. An juris formulæ merito deridentur? Quæ est earum vel necessitas vel utilitas ?

    Præter Ottonem et Heineccium, vide Lusac. in Observatt. apologet. pro JCtis Romanis. L. B. 1768. Pleniorem formularum notitiam præter Brissonium dabit Dirksen. *Versuche.* Comm. I.

3. An hodie sunt juris formulæ ?
4. An et in aliis rebus præter jus civile ?
5. Quid Romanorum formulæ differunt a formulis antiquis gentium Germanicarum ?
6. Quædam formulæ actusque sollennes num vitam et mores Quiritium referunt? Cf. Cic. de Orat. I. 43. Gaj. IV. 16.
7. Num item occurrit in aliarum gentium historia ut juris scientiam sacerdotes obtineant ?
8. Papirius noster num diversus est a Papirio Pontifice, cujus Dionysius meminit (III, pag. 178), hujusque liber a *jure civili Papiriano* ?
9. *Jus civile Papirianum* an exstabat Pomponii ætate?

    Cf. Pomp. § 2. L. 144. D. de verb. signif. Gell. IV. 3. Censorin. de die nat. Cap. 3.

10. Leges regiæ quales erant? Vid. *Dirksen. Versuche.* Pag. 235. — THÉMIS V, pag. 192.
11. An exactis regibus exoleverunt?



Digitized by Google

# CAPUT III.

## DE JURE PRIVATO.

Ordo rerum.

28. Licet jus civile Romanorum hisce temporibus nondum sit generatim digestum, in eo tamen exponendo partium distinctione opus est. Servabimus rerum ordinem qui est in Gaji Commentariis. Itaque 1°. de jure personarum agemus; 2°. de adquirendo rerum dominio; 3°. de obligationibus; 4°. de actionibus. Illas autem partes juris explicabimus tantum, quatenus in hac juris infantia eis locus erit, et per inopiam vetustæ historiæ fieri poterit.

29. Hujus fontes sunt præcipue legum duodecim tabularum fragmenta, quæ passim apud veteres scriptores extant, inter quos tamen nullus hujus ætatis auctor est.

30. Itaque pauca habebimus quæ ad jus gentium referantur, quod præterea non potuit non exiguum esse hac ætate: sed jura quæ trademus sunt pæne omnia Romanis propria, quorum communione peregrini non fruuntur.

### Sectio I. De jure personarum.

31. Interpretanda occurrunt verba *caput*, *persona*, *status*, *familia*.

Hominum divisiones. Hugo, p. 104.

32. Omnes homines aut liberi sunt aut servi. Liberi sunt vel cives vel peregrini. Cives libertini vel ingenui. Servi sunt etiam statu liberi, de quibus in duodecim tabulis scriptum aliquid fuisse traditur (*a*).

(*a*) Ulp. II. L. 1, 25, 29 § 1. D. de statu lib. Festus *statuliber*.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Quæritur de vera vocis significatione? L. 1 cit. Cic. Orat. 45. de off. I. 12. Gell. VII. 10.
2. Quæritur an forte alii quam servi eo nomine nunc intelligantur?
3. *Servus*, *ancilla* : quæ sunt illorum verborum etymologiæ? Festus in voce. Homeri Odyss. VIII, 529.
4. Nomina collectiva *mancipium*, *homo*, *familia*, *corpora*?

33. Servi cum nascuntur tùm fiunt, jure gentium. Partus domino matris adquiritur, non patris. Servi. Hugo. p. 107.

34. Fiunt jure gentium cum ab hoste, id est peregrino, nec tantum bello, capiuntur (*a*).

35. Quod tamen jus postliminio temperatum est (*b*).

36. Item fiunt jure publico Romanorum, cum incensus, vel delectum evitans venditur (*c*).

37. Fortasse et jure privato Romanorum debitores addicti (*d*), et furti manifesti condemnati (*e*).

38. Ceterum privata voluntate, vel conventione (*f*), nemo libertatem amittit.

QUÆSTIONES.

1. Cur partus matris dominium sequitur, non patris? An possit jus aliter constitui? Vid. Grotius. Jus belli ac pacis II. VIII. 18.
2. Quæ erant Romanorum opiniones de servitute? Vid.

---

(*a*) Cic. de Offic. l. c. L. 51. D. de adq. rer. dom.
(*b*) L. 19. D. de capt. et postl. Cic. Top. 8. Festus in voce.
(*c*) Ulp. XI. 11. Cic. pro Cæcina 34. Dionys. IV. pag. 221.
(*d*) Gell. XX. 1.
(*e*) Gaj. III. 189.
(*f*) L. 37. D. de liber. causa.

Cicero de Off. III. 23. L. 2. D. ad L. Aquil. Cato de re rust. 5. Seneca Ep. 47. Tacit. Ann. XIV. 44. L. 27. D. de hered. petit. L. 44. D. de ædil. ed. Flor. III. 20. Cf. quoque Aristot. Politic. I. cap. 2 pag. 8, Sylb.

3. Postliminium quo modo potuit dici jus inter reges ac populos constitutum ?

4. Cur quædam res tantum postliminium habebant? L. 2. D. de captiv. et postl.

5. Si homo Romanus domi vendi non poterat, quî poterat exteris vendi ?

6. An fuerunt jam favores libertatis? Vide Pomp. § 24. Gaj. IV. 14.

Cives. Ingenui. Libertini. Hugo. p. 109 et 112.

39. Ad cives proxime accedunt Latini, sed et aliis peregrinis civitatibus mature quædam juris Romani communio specialiter concessa est.

40. Inter peregrinos pessima conditio dedititiorum est (*a*).

41. Ingenuus est qui libera matre natus est. Plane qui legitime concipiuntur ex conceptionis tempore statum sumunt (*b*).

42. Libertinus est qui ex justa servitute recte manumissus est.

43. Manumittitur censu, vindicta, testamento (*c*). An adoptione, quæritur (*d*).

44. Manumittere potest qui pleno jure dominus est. Necdum manumissiones legibus impediuntur.

45. Effectus est ut manumissus libertus fiat, manumissor patronus.

Quæstiones.

1. Ex quibus causis explicanda est differentia juris ho-

---

(*a*) Arg. Gaj. III. 75. Id. I. 14. 25 seq.

(*b*) Id. I. 89.

(*c*) Ulp. I. 8. Gaj. I. 17.

(*d*) Gell. V. 19. Quinctil. declam. 342. §. ult. I. de adoptt.

dierni, et antiqui, quo cives et peregrini tanta distantia separantur?

2. Quid sibi vult proverbium Romanum : Natalibus non officit manumissio?
3. Quæ est communis natura Romanarum manumissionum?
4. Verborum potestas : *manumissio*, *libertus*, *libertini*, *patronus*?
5. Cur in Institutionibus proprio loco de peregrinis non agitur?
6. An universitates (personæ morales) veluti corpora et collegia jam sunt? Vid. Plutarch. Numa. 17. L. ult. D. de coll. et corpor. *Dirksen. Abhandlungen* II. 1. Berol. 1820.

Familia. Potestas. Hugo. p. 115.

46. Alia est personarum divisio, qua vel sui juris esse dicuntur, vel alieno juri subjecti.

47. Qui alieno juri subjecti sunt vel in potestate sunt, vel in manu, vel in mancipio.

48. In potestate sunt liberi et servi. Qui in manu sunt ad liberorum, qui in mancipio, ad servorum conditionem nunc proxime accedunt.

49. Is cujus servus est *dominus* ejus vel *herus* appellatur. Potestas ejus est infinita; servus autem sibi nullum jus habet, nec Romano (*a*) nec gentium more. Attamen non est nunc ita dura servorum conditio (*b*).

50. Inter servos quoque et liberos jure privato non est magna differentia; imo jus quod in utrisque paterfam. habet uno nomine designatur.

51. Quin etiam patria potestas dominium magis vel *proprietatem*, quam naturæ, vel sanguinis, vel pietatis vinculum referre videtur.

---

(*a*) L. 1. D. de jure delib. L. 209. D. de reg. jur.

(*b*) Loca cit. 38 supra ad quæst. 2, et Plutarch. Coriol. 24.

Digitized by Google

52. Liberi enim non minus quam servi exponi et occidi possunt, etiam sine domestico judicio (*a*).

53. Vendi possunt, et noxæ dedi, et rerum instar vindicari; item filio surrepto furti actio est.

54. Ex diverso pluribus subjecti esse non possunt, nec feminæ, et morte parentis plerumque liberantur: cujus futuræ conditionis in multis juris partibus ratio habetur.

### Quæstiones.

1. Quæ est origo ejus potestatis quam habebat paterfamilias Romanus? L. 195. D. de verb. signif. Conf. o. c. van Heusde, pag. 36.
2. Cur tam exigua est nunc inter servos et liberos differentia?

Nuptiæ. Hugo. p. 124.

55. Adquiritur patria potestas maxime ex justis nuptiis et adoptione.

56. In nuptiis contrahendis præcipue spectantur connubium et consensus.

57. Connubium est uxoris jure ducendæ facultas (*b*), quod quidem proprium jus Romanorum est, sed quandoque peregrinis conceditur (*c*), nunc autem facilius quam postea cum Romanum nomen magis crevisset.

58. A quarundam tamen personarum nuptiis abstinendum est; diu enim non fuit connubium inter patres et plebem (*d*), nec est nunc inter ingenuos et libertinos, nec

---

(*a*) Sallust. Catil. 39. Dionys. II. pag. 96. Papin. in Coll. leg. Mos. et Rom. IV. 8. L. 11. D. de lib. et post. L. ult. C. de pat. pot.

(*b*) Ulp. V. 2.

(*c*) Id. V. 1. Livius I. 9. VIII. 14.

(*d*) Cic. de republ. II. 37. Liv. IV. 1, 5.

Digitized by Google

videtur libertinis esse gentis enuptio (*a*). Præterea cognatio obstare potest vel affinitas.

59. Cognatio naturalis vel civilis esse potest, vel mixta (*b*). Obstat autem qualiscunque sit in superiori et inferiori ordine perpetuo, etiam civilis post quam cessavit. Ex transverso inter personas quæ sibi parentum liberorumque loco sunt perpetuo obstat. Ceterum an ultra gradum quartum non sit prohibitio, quæritur (*c*).

60. Affinitas in transverso ordine impedimento non est (*d*).

61. Consensus requiritur ipsorum contrahentium si sui juris sunt, aut etiam parentum ipsorum si in potestate sunt.

62. Præterea an masculus pubes sit, femina viripotens: quod nunc corpore potius quam annis æstimatur (*e*).

QUÆSTIONES.

1. Quæ erat Romanorum de matrimonio opinio? Vid. Gell. I. 6. Id. IV. 3. Festus *quæso*, *uxorium*. Dion Cass. 56. 8.
2. Cur incestæ habebantur consobrinarum nuptiæ? an potius patruelium sunt intelligendæ? aut plane omnium cognatarum nuptiæ, ut Plutarchus tradit?
3. An nudo consensu justæ nuptiæ fiunt? An forte consensus ex solennibus recte interpositis colligitur? Vid. L. 5. L. 42. D. de ritu nupt.

---

(*a*) L. 23. D. de ritu nupt. Liv. 39, 19. Huschke. de privilegiis Feceniæ Hispalæ. Götting. 1822.

(*b*) L. 4. §. 2. D. de grad. Deiters. de civili cognat. et fam. nexu. Bonnæ 1825. *Klenze. Zeitschrift* VI. 1.

(*c*) Gaj. Visigoth. I. IV. 6. Tacit. Annal. XII. 6. Plutarch. Quæst. Rom. 6.

(*d*) Cic. de divin. I. 46. Liv. I. 46. Plutarch. Crasso 1. L. 2. C. Theod. de sec. nupt.

(*e*) Gaj. I. 196. Isidor. Orig. XI. 2.

Digitized by Google

4. Si in potestate sunt an parentis consensus non sufficiat? Vid. L. 2 f. D. de his qui notant. infamia.
5. An mulieri cum nubit tutoris auctoritas necessaria est?
6. In feminis an et hoc tempore ætas spectatur. Vid. Dion Cass. 56. 16.
7. Eadem res an apud alias gentes occurrit? Grotius. florum sparsio: ad Tit. I. Quib. mod. tut. finitur.
8. An mulier soluto matrimonio statim nubere potest? Plut. Numa 12. Vatic. pag. 88. Edictum Prætoris in Dig. de his qui not. infam.
9. Quid de secundis statuunt nuptiis? Propert. Eleg. ult. vs. 36.

63. Solvitur matrimonium morte et divortio. Quandoque etiam connubio sublato (*a*).

64. Divortium non æquali lege competit (*b*). Fit certis verbis, fortasse et aliis sollennibus (*c*).

QUÆSTIONES.

1. Quæritur de Carviliano divortio? Gell. IV. 3. Plutarch. Comp. Lycurgi et Numæ. 3.

   Legatur *Savigny. Ueber die älteste Ehescheidung in Rom.* ZEITSCHRIFT V. 111. *Zimmern. Römischrechtl. Untersuchungen. Heidelb.* 1821. p. 332. *Klenze: die Freyheit der Ehescheidung nach älterm Röm. Recht.* ZEITSCHR. VII. 1.
2. Quid est concubina? Quid pellex? Vid. Tit. D. de concub. L. 144. D. de verb. signif. Festus *pellices.* Gell. IV. 3.

---

(*a*) § 2. I. de nupt. L. pen. § 3 D. de ritu nupt.

(*b*) Plutarch. Romul. 2, 6. Plaut. Mercat. IV. 6.

(*c*) Cic. de Orat. I. 40. Plaut. Amphytr. III. II. 7. Cic. Philipp. II. 28. Festus *clavin.* L. 43. D. ad L. Jul. de adult.

Digitized by Google

65. Adoptione, sive (ut Gellius scribit) (*a*) adoptatione, patria potestas adquiritur, de qua an sit hoc tempore, dubites : etenim forma ejus multiplex est et imaginaria. Principium tamen et quasi fundamentum habet in lege duodecim tabularum : nam per mancipationes fit, jure venundandi, et in jure cessionem (*b*) : nec res aliena est ab his quæ mature in populo Romano fieri videmus, ubi homines et gentes peregrinæ in civitatem adsciscuntur.

Adoptio.
Hugo. pag. 132.

66. Arrogatio facilius in hac ætate collocabitur, quod solennis ejus rogatio apud Gellium et Ciceronem (*c*) exstat, cujus verba comitia curiata significant eaque quondam vera, et ipsa aliquam habent antiquitatis rubiginem.

67. Feminæ et impuberes arrogari non possunt.

68. Per eam una cum arrogato familia transfertur, item sacra cum familia, ac fit arbitrio pontificum.

### Quæstiones.

1. An crebra fuerit adoptio? Orat. pro domo, passim, et Suet. Claud. 39.
2. Quæ causæ fecerunt ejus apud Romanos desiderium?
3. An apud alias nationes agrestes apparet? Conf. Robertson. Hist. Amer. Opp. IX. pag. 158, ed. 1822. Gibbon IV. pag. 352. ed. 1820.
4. Quis erat adoptionis effectus circa nomina?
5. Cur fiebat arrogatio in curiatis comitiis?
6. An et hæc res dominii alienationi comparari potest?

69. Sunt et alii modi quibus patria potestas adquiritur, minus notabiles, veluti cum filius ex prima vel secunda mancipatione manumittitur. Item ubi non justum matrimonium,

---

(*a*) Lib. V. Cap. 19.

(*b*) Gaj. I. 34. Suet. Aug. 64. Cic. de fin. I. 7.

(*c*) Pro domo. 29.

Digitized by Google

postea dato connubio, ratum fit, quod legitimationi posterioris ætatis comparari potest (*a*).

Manus. Hugo. pag. 136.

70. Hæc de potestate. In manu sunt mulieres quæ in manum viro convenerunt, quo facto ejus juri, aut parentis ejus cujus in potestate est, subjiciuntur (*b*).

71. In manum conveniunt tribus modis, qui itidem rerum alienationibus similes sunt, ac duodecim tabularum legibus confirmati (*c*).

72. 1°. Usu in manum convenit quæ anno continuo nupta perseverat, nam velut annua possessione usucapitur, nec nisi trinoctio usurpatur (*d*).

73. 2°. Confarreatione per quoddam genus sacrificii, in quo ovis mactatur, et panis farreus (quod est antiquissimum genus frumenti) (*e*) adhibetur, et complura præterea cum certis ac sollennibus verbis, præsentibus decem testibus, aguntur et fiunt. Constat etiam aquam et ignem adhiberi, quasi duo præcipua elementa (*f*), et novos nuptos capite velato jugatis sedibus ovina pelle tectis considere (*g*). Necessitatis est illa confarreatio inter flaminem et flaminicam, qui nec divertere possunt (*h*). Liberi autem ex confarreatis nuptiis nati dicuntur patrimi et matrimi (*i*).

---

(*a*) Livius 38. 36.

(*b*) Gaj. II. 159. L. 56. § 2. D. de jure dotium. Coll. leg. Mos. et Rom. XVI. 2. L. 1. § 4. D. de trib. act.

(*c*) Gaj. I. 110 seq. Servius ad Virgil. Georg. I vs. 31 et pass.

(*d*) Cicero pro Flacco. 34. Gell. III. 2.

(*e*) Dionys. Lib. II. pag. 95. Plin. N. H. XVIII. 3.

(*f*) L. pen. § 1. D. de donatt. inter vir. et uxor.

(*g*) Servius ad Æneid. IV vs. 103 et 374.

(*h*) Dionys. II. pag. 95. Festus *flameo*, *diffarreatio*. Gell. X. 15. Plutarch. Quæst. Roman. 50.

(*i*) Tacit. Annal. IV. 16. Hist. IV. 53.

Digitized by Google

74. 3°. In manum convenit quæ cum viro coëmptionem facit, per mancipationem, sed verbis in hanc rem conceptis (*a*).

75. Quæ ita in manum convenit marito apud eum filiæ locum obtinet, aut si in potestate est, neptis vel proneptis apud patrem ejus vel avum.

QUÆSTIONES.

1. In manum conventio qua necessitate conjuncta est cum ipso matrimonio?
2. An quædam mulieres usucapi non poterant?
3. Quidni usu quoque filius adquiri potest?
4. An credibile est confarreationem fuisse Etruscum institutum gentibus patriciis proprium? Conf. *Wächter. Ueber Ehescheidungen beij den Römern. Stutgard.* 1822. pag. 38.
5. Quid de diffarreatione existimandum est?
6. In coëmptione quis emit, quis vendit, quid emitur? Servius et Isid. l. l. c. c. et Varro apud Nonium 12, 50.
7. An quædam mulieres coëmptionem facere non possunt? Conf. Coll. leg. Mosaïc. IV. 2 et 7.
8. Quam vim habent vel nuptiæ vel manus in nomen mulieris?
9. Quam potestatem habet maritus in uxorem suo juri subjectam? Cæsar. bell. gall. VI. 19. Dionys. II. pag. 95. Gell. X. 23.

76. In mancipio sunt liberi a parente, item mulier quæ in manum convenit ab eo cujus juri subjecta est, per mancipationem alienati, eodem modo quo serviles personæ et Mancipium. Hugo. pag. 140.

---

(*a*) Cic. de Orat. I. 56. Pro Muræna. 12. Serv. l. c. vs. 214. Gaj. l. c. et 123. Isid. V. 24.

Digitized by Google

res quæ cujusque in dominio sunt alienantur. Effectus est ut alienatus servi loco sit : unde non aliter quam per manumissionem liberatur (*a*), et manumissus liberti loco esse incipit patronum habens manumissorem (*b*). Neque illa mancipatio tantum fit venditionis causa, sed etiam noxæ deditionis, de qua postea dicemus.

QUÆSTIONES.

1. Qui in mancipio est quid a vero servo differt ?
2. Qui æris alieni, aut furti manifesti condemnatur, an ejusdem atque ille conditionis esse non videtur ? Addictio enim idem efficit quod mancipatio : cf. Ulp. XIX. 10. Gaj. III. 189.

77. Solvitur patria potestas venditione una vel trina, (quo etiam coëmptio referri potest) : qua re, addita manumissione, postea emancipatio exstitit. Item sacerdotio, cum filius flamen Dialis inauguratur, aut filia virgo Vestæ capitur (*c*).

78. Solvitur etiam personæ interitu, sive morte, sive capitis diminutione interveniente, sed hoc speciale non est.

79. Ætate, honoribus, familiæ separatione, matrimonio, non solvitur.

80. Manus quoque solvitur morte, et exstat, quæ in manu est eam remancipari posse ac manumitti (*d*), quo facto liberatur. Mancipium solvitur sicut servitus.

QUÆSTIONES.

1. Quid de lege duodecim tabularum : SI PATER FILIUM

---

(*a*) Gaj. I. 116 seq.

(*b*) Ulp. XI. 5. Tit. Dig. Qui a par. manum. Coll. leg. Mos. et Rom. extr. L. 10. D. de suis et legit. hered.

(*c*) Tacit. IV. 16. Gell. I. 12. Gaj. I. 130. Ulp. X. 5.

(*d*) Gaj. I. 118.

Digitized by Google

TER VENUNDAVIT (Ulp. X. 1.) existimandum est? an jus novum erat?

Quod de flamine Diali constat idemne de reliquis intellegere licet? Tacit. l. c. Gaj. I. 112.

2. Virgo Vestæ cur *capi* dicitur?

Legatur Gratamæ commentatio (*Bydragen* III, 2).

Tutela. Hugo. p. 147.

81. Personæ quæ sui juris sunt etiam divisionem recipiunt. Quædam enim tutorem habent, quædam curatorem, quædam neutrum.

82. In tutela sunt impuberes, et mulieres etiam perfectæ ætatis præter virgines Vestales.

83. Tutela est potestas in capite libero, ideoque nemo nisi vi legis tutor fieri potest. Officium tutoris est cum auctoritatem interponere, tum negotia gerere: sed hoc commune, illud tutori proprium est.

84. De generibus tutelæ inter Veteres non constabat (*a*), sed vulgo recepta distinctio est: testamentariæ, legitimæ, et quæ a magistratibus proficiscitur.

85. Testamentarius tutor est quem paterfam. liberis suis, eive quæ filiæ vel neptis loco est, dat testamento. Isque a legitimo tutore multis partibus differt.

86. Nam cum plures dati sunt unius auctoritas sufficit, et qui tutor esse non vult abdicare potest: quod utrumque in legitimo tutore secus est (*b*).

87. Legitimus tutor est agnatus proximus, qui lege duodecim tabularum ad tutelam vocatur, quia spem hereditatis habet. Similiter patronus, et qui patroni loco sunt.

88. Si plures sunt omnes in omni re auctores fieri debent.

89. Auctoritas a præsenti tutore certis verbis interponitur: quæ res etiam in jure publico usurpatur.

---

(*a*) Gaj. I. 188. Ulp. XI.

(*b*) Ulp. XI. 17.

Digitized by Google

90. Mulierum tutela potest in jure cedi, quæ cessitia tutela appellatur; ita tamen ut in finienda tutela cedentis persona spectetur (*a*).

91. A magistratibus hoc tempore tutor dari non videtur (*b*).

92. Solvitur tutela personarum interitu, et in masculis pubertate. Testamentaria tutela etiam abdicatione finitur, et legitima cum familia mutatur.

93. Finita tutela locus est famoso tutelæ judicio, et rationibus distrahendis, utrique lege duodecim tabularum confirmato (*c*). Nec tamen in feminarum tutela (*d*). Ex eadem lege oritur accusatio suspecti tutoris.

94. Excusationes et nominationes potioris nondum necessariæ sunt.

### Quæstiones.

1. Quam vim habet regula: tutor datur personæ, non rei? Cf. *Puchta. Rh. Mus.* II. pag. 383.
2. Item illa: tutorem habenti tutor dari non potest?
3. Testamentaria tutela an fuit hoc tempore; an lege duodecim tabularum comprehensa erat? Vid Dionysii fragmentum 24: pag. 484 o. c. supra Procem. 10.
   Conf. *Holtius* in *Bydragen* III, 3. pag. 566.
4. Erantne etiam gentiles legitimi tutores? *Ibid.*
5. Unde differentiæ explicandæ sunt quæ erant inter testamentariam et legitimam tutelam?
6. Jure Romano tutor est qui hereditatem sperat: cur diversum aliis populis placuit?

---

(*a*) Ulp. et Gaj. l. l. c. c. seq.

(*b*) Liv. 39, 9. Ulp. XI. 18, 24.

(*c*) Cic. de Orat. I. 36. de Offic. III. 15. Donat. ad Terentii Eunuch. III, III, 8. L. 55. § 1. D. de adm. et peric.

(*d*) Gaj. I. 191.

Digitized by Google

7. Quare mulieres in tutela erant? An idem apud alias nationes apparet?

8. Virgines Vestæ an lege duodecim tabularum erant exceptæ?

Vide Gratama l. c. sed conf. Plutarch. Numa. 10.

9. Quid est accusatio suspecti?

95. In curatione sunt furiosus et prodigus, cui bonis interdictum est, qui curatores legitimos habent agnatos, aut his deficientibus gentiles. Curatio. Hugo. p. 158.

96. Cujus modi curatores prope domini loco sunt (*a*).

97. Durat curatio donec resipiscant (*b*).

98. Alia quam legitima curatio nunc non habetur, neque propter ætatem cuiquam curator datur.

QUÆSTIONES.

1. Cur agnatis et gentilibus defertur curatio?

2. An proximo vel proximis defertur?

3. Nonne nimis angustum est jus curationis? Cf. Ulp. XII. 3.

99. Gentiles (de quibus Gajus loco deperdito retulit), qui sint certo non constat. Credibile est tamen in jure gentiles dictos esse, posteros manumissoris, qui legitimi heredes erant et curatores posterorum ejus qui manumissus fuerat, modo nec ipsi nec ullus decessorum eorum familia exiisset. Vulgo tamen gentiles cujusque dicebantur qui eodem nomine erant (*c*). Gentiles. Hugo. p. 229.

---

(*a*) Cic. Tusc. III. 5. de Invent. II. 50. Festus *nec*. Gaj. II. 64. Ulp. XII. L. 53. D. de verb. sign.

(*b*) L. 1. D. de curatt. fur.

(*c*) Cic. Top. VI. de Orat. I. 39. Liv. VI. 40. X. 8. Festus in voce, item *patricios*. Ulp. Coll. Tit. ult. § 4 et l. s. c. Suet. Claud. 24. Cic. Tusc. I. 16.



Digitized by Google

Clientela. 100. Est etiam in jure antiquiore mentio clientelæ, sive necessitudinis inter patronum et clientes, lege duodecim tabularum confirmatæ; sed ea partim moralis erat, partim juris publici (*a*).

101. In jure privato tamen vim habuit, si quis peregrinus se Romæ ad aliquem quasi patronum adplicaret: hic enim ei jure applicationis heres legitimus fiebat (*b*).

### Quæstiones.

1. Ex qua causa potest clientelæ vinculum explicari?
2. An simile institutum in aliis civitatibus vel populis apparet?

   Vid. Cæsar. de bell. Gall. III: 22. VII. 40. Harpocration in voce προστατης. *Blackstone. Comment. on the Laws of England. II. Ch.* 5. *Hume. History of England.* App. Cap. 3 *(from Domesday).* Niebuhr I. pag. 390. ed. pr.
3. Institutum Scotorum (*clanship*) numquid commune habet cum superioribus? *Robertson. History of Scotland*: initio. Cf. Festus *patres.*

---

## Sectio II. De rebus et de adquirendo rerum dominio.

102. De rerum divisione vix alia nunc tradi possunt quam in posterum. Sed interponenda hic est potissimum exigua apud Romanos differentia inter res mobiles, et quæ hodie immobiles, apud Veteres fundi nomine appellantur.

---

(*a*) Cic. de rep. I. 9. Dionys. II. p. 84. Servius Æneid. VI. vs. 109. Gell. V. 13. XX. 1. Liv. II. 56 et passim.

(*b*) Cic. de Orat. I. 1.

Digitized by Google

103. Omne jus, quod quis in aliqua re habet, aut dominium est, aut jus in re aliena, id est servitus, quæ tamen dominii naturam imitatur; nec alia genera in jure Romano occurrunt (*a*). Jus in re. dominium. Hugo. pag. 165-167.

104. Servitutes jam in usu haberi, nullo certo testimonio constat; attamen propter agriculturæ necessitates, et quia de similibus rebus leges duodecim tabularum exstant, jura rusticorum prædiorum jam fuisse suspicamur (*b*).

105. *Dominii* nomen nondum usurpatur (*c*), sed aut mancipium dicitur, aut dicitur res alicujus esse ex jure Quiritium; si non est, dominus esse non videtur (*d*). Cernitur illud jus Quiritium maxime rei vindicatione (*e*), neque aliud est in mobilibus rebus quam in reliquis.

106. Adquiritur non tantum proprio Romanorum jure, sed etiam quibusdam modis naturalibus et aliarum gentium communibus, veluti per alluvionem, et cum in alieno solo ædificatur, item cum res ex re nascitur, quo casu intelligi non potest, ut accessio alterius juris sit quam principale. De his juris partibus quædam duodecim tabularum legibus scripta fuerunt (*f*). Adquiritur naturaliter. Hugo. pag. 175-183.

107. Adprehensione, cujusmodi est etiam traditio, jus Quiritium adquiri non videtur, sed locus fit usucapioni:

---

(*a*) Arg. Gaj. II. 60, 63.

(*b*) Cicero pro Cæcina 19. L. 8 D. de serv. præd. rust. L. 21. D. de statu lib. L. ult. D. fin. regund. Adde Ulp. XIX. 1.

(*c*) Arg. Cic. de repub. I. 17.

(*d*) Gaj. II. 40.

(*e*) Cic. pro Muræna. 12. Gaj. passim.

(*f*) L. 98. f. D. de Solutt. L. 1. D. de tigno juncto. Tit. D. de glande leg. Plin. N. H. XVI. 6.



Digitized by Google

veluti cum res hereditariæ occupantur (*a*) vel pro derelicto habitæ a domino (*b*).

108. Neque aliud dicimus in rebus hostium (*c*), neque in venatione.

109. Venatio ferarum Romanis nunquam pro jure fuit.

Civiliter. Singularum rerum.

110. Jure civili dominium adquiritur vel per universitatem, vel singularum rerum.

111. Singularum rerum his modis, qui omnes sunt legibus duodecim tabularum confirmati, unde actus legitimi et legis actiones appellantur, neque diem vel conditionem recipiunt, neque per extraneum fieri possunt (*d*). 1°. Mancipatione. 2°. Usucapione. 3°. In jure cessione. 4°. Adjudicatione. 5°. Lege (*e*).

Mancipatio. Hugo. p. 185.

112. Mancipatio, antiquiori nomine mancipium, usitatissima est, a qua dominium ipsum quandoque appellatur (*f*); per æs et libram fit (*g*), adhibito libripende, et non minus quam quinque testibus, qui omnes cives esse debent, masculi, et puberes. Is qui mancipio accipit rem manu capit, pretium appendendum dat (seu verum seu imaginarium), ac certis verbis dicit, eam rem suam esse ex jure Quiritium sibique emtam (*h*). Si res est immobilis etiam absens mancipari potest.

---

(*a*) Gaj. II. 52.

(*b*) L. 4. L. 6. D. pro derel.

(*c*) Arg. Varr. de re rust. II. 10. Gaj. II. 69. § 17. I. de rer. div. Nec obstant Gaj. IV. 16. L. 51. D. de adq. rer. dom.

(*d*) Vatic. pag. 14 et 90. Gaj. II. 24. L. 77. D. de reg. jur.

(*e*) Varro l. l. Ulp. XIX. Gaj. passim. Vatic. p. 15.

(*f*) Cic. ad fam. VII. 29. Senec. Ep. 72. Lucr. III. vs. 984.

(*g*) Horat. II. Ep. 2. Ovid. Pont. IV. Eleg. 15 vs. ult.

(*h*) Gaj. I. 119.

Digitized by Google

113. Inter peregrinos eos tantum fieri potest quibus commercium datum est.

114. Etiam pactiones adjici possunt, id quod lex mancipii appellatur, et vim obligationis habet (*a*).

## Quæstiones.

1. Qua re differt dominium Romanum maxime a dominio recentiorum populorum?
2. Cur non perinde patrimonium cujusque in res mobiles et immobiles diviserunt?
3. Sollennia mancipationis quas causas habuerunt? *a* libripens. *b* testium multitudo. *c* æs. *d* verba?
   Conf. Plin. N. H. 33. 13. Gaj. I. 122. L. 46. D. loc. cond.
4. An mancipatione possessio transfertur? Gaj. IV. 131 extr. Cic. Top. 6.
5. Qui mancipat an nihil dicit? Festus *rodus*.
6. Antestatus quis intelligendus est? Cf. Gaj. Visig. I. VI. 3. Priscianus VIII. 4. (ed. Krehl. I. pag. 369).
7. Num mancipatio omnibus rebus alienandis adhibetur quæ mancipari possunt?

115. Usus (postea usucapio, ususcaptio) (*b*), est dominii adeptio (elegantius adjectio) per continuationem possessionis anni vel biennii (*c*). Possessione enim continuata quasi vitium sanatur, quod alioquin obstat quo minus rem quam habes naturaliter etiam jure habeas. Usucapio. Hugo. p. 190.

116. Quod usu venit cum 1°. res non his modis, qui supra scripti sunt, tua facta est; vel 2°. non ab eo qui te dominum facere potuit, sive quod peregrinus erat, sive quod nec ipse dominium habebat : quæ posterior species una

---

(*a*) Cic. de Orat. I. 39. Festus *nuncup*. L. 73. f. D. de reg. jur.
(*b*) Gell. VII. 10. Vatic. pag. 3.
(*c*) Ulp. XIX. 8. L. 3. D. de usurp. et usucap.

Digitized by Google

superest in Justiniani legibus, quæ tamen non peræque nunc bonam fidem exigit.

117. Nam res hereditariæ, adeo ipsa hereditas, annua possessione, usucapiuntur, quamvis scias alienas esse: quæ usucapio pro herede, item lucrativa appellatur, ac propter sacrorum observationem concessa est (*a*).

118. Lege autem ab usucapione eximuntur res vitiosæ, id est, furtivæ (*b*), item forum (*c*), confinium (*d*), et res mulieris non tutoris auctoritate alienata; nec ipsa mulier quæ in tutela est usucapi potest (*e*). De rebus pupilli dubitatur (*f*).

QUÆSTIONES.

1. Cur a definitionibus veterum abest bonæ fidei mentio, et tituli possessionis?
2. Quare tam brevi tempore perficitur usucapio?
3. An improbum est, bonam fidem non exigi perpetuam, ut Jure Canonico et Juris Naturalis libris significatur? Cf. Cap. ult. X. de præscriptt. *Schulze. Leitfaden der Entwick. der philos. Prinzipiën des bürg. und peinl. Rechts*, § 217. *Götting.* 1813.
4. Quid sibi vult in hac re *auctoritas*? Cic. Top. 4. pro Cæcina 19. Gell. XVII. 7. Cf. *Ballhorn. Ueber dominium. Lemgo.* 1822, passim (vid. Index).

---

(*a*) Gaj. II. 52 seq. Cic. ad Att. I. 5. Senec. de benef. VI. 5. Cic. de leg. II. 19, et pro Muræna 12. L. 5. L. 33 § 1. D. tit. cit. L. 2. § 1. D. pro herede.

(*b*) Gaj. II. 45.

(*c*) Cic. de legg. II. 24.

(*d*) Id. I. 21.

(*e*) Cic. pro Flacco 34. ad Att. l. c. Gaj. II. 47.

(*f*) L. 48. D. de adq. rer. dom. Coll. Basil. T. III, pag. 439. Vid. tamen L. 10. D. Quib. mod. servitt. amitt.

Digitized by Google

5. Quid Ciceronis illud : *adversus hostem æterna auctoritas? Puchta. Abhandl. Leipsig.* 1823. Schrœter. Observatt. juris civilis. Jenæ. 1826. Obser. II.
6. Cui bono est usucapio instituta apud Romanos : *a.* adversus m. f. possessorem, *b.* bonæ fidei possessoris gratia? Cf. *Engelbach. Ueber die Usucapion zur Zeit der zwölf Tafeln. Marburg.* 1828.

119. In jure cessio fit, cum res certis verbis apud magistratum ab aliquo vindicatur, cui res, altero qui cedit consentiente, vel non contra dicente, addicitur (*a*). Utilitas ejus potissimum cernitur in rebus incorporalibus alienandis, et in plerisque locis juris personarum, ut antea vidimus. **In jure cessio, reliq. Hugo. pag. 197-202.**

### Quæstiones.

1. Simulatæ litis exempla apud alios populos.
2. Cur obligatio eodem modo cedi non potest?

120. Adjudicatio locum habet in tribus judiciis divisoriis, quæ sunt : finium regundorum (*b*), familiæ erciscundæ (*c*), et communi dividundo (*d*). Qualia judicia hoc tempore, etsi per formulas non agitur, non difficillime intelliguntur.

121. Lege vero quo modo nunc adquiratur, ignoramus; id quod Ulpianus (*e*) dicit fieri ex lege duodecim tabularum in legatis.

122. Postremo Varro dicit (*f*) legitimum dominium ad-

---

(*a*) Gaj. II. 24. Ulp. XIX. 9 seq.
(*b*) Cic. de legg. I. 21. Nonius *jurgium.*
(*c*) L. 1. D. fam. ercisc. Festus. *erctum.*
(*d*) Ulp. XIX. 6. Vatic. pag. 14.
(*e*) Id. XIX. 17. Cf. tamen idem XI. 14. et Gaj. II. 103.
(*f*) De re rust. II. 10.

Digitized by Google

quiri, si e præda sub corona quis emit (*a*), tumve cum in bonis sectioneve cujus publice venit (*b*).

QUÆSTIONES.

1. Qua ratione potuit tum jus Quiritium adquiri?
2. An censu dominium non adquiritur? Cf. supra 43. L. 64. D. de adq. rer. dom. L. 7. C. de donatt. Schulting. ad Ulp. I. 8.

123. Alienare potest quandoque qui dominus non est, nam curator furiosi res ejus alienare potest, ex lege duodecim tabularum; de procuratore, et de creditore pigneraticio idem nunc dici non potest (*c*).

124. Adquirimus autem dominium non tantum per nosmet ipsos, sed etiam per illas personas quæ juri nostro subjectæ sunt. Nec tamen his potest in jure cedi (*d*).

125. Pecula quoque jam in usu habentur (*e*) sed in facto magis quam in jure consistunt.

QUÆSTIONES.

1. Num tutor potest rem pupilli alienare?
2. Qui alieni juris sunt, cur his non potest in jure cedi, qui tamen recte mancipio accipiunt?
3. Qui in manu mancipiove sunt an peculia habere videntur?
4. Quæ est vera peculii natura?

Per universitatem. Hereditas. Hugo. pag. 206-211.

126. Per universitatem succeditur civi Romano si sui juris sit, maxime ei qui in rebus humanis esse desinit; sed

---

(*a*) E. c. vide Liv. IX. 42. Gell. VII. 4.

(*b*) Cicero de legg. II. 19 extr.

(*c*) Gaj. II. 64.

(*d*) Id. II. 96. Cf. 87 et III. 167.

(*e*) Livius II. 41. Plaut. Casin. II, II, 26. Cf. Gaj. IV. 69.

Digitized by Google

etiam inter vivos pluribus modis : quo casu non solum dominium adquiritur ; estque inter utramque successionem magna differentia.

127. Qui hoc tempore civi Romano morienti succedit, *heres* ejus dicitur, unde *hereditas* (in lege *familia*) (*a*), quæ defertur duplex (nec tamen pariter) : testamentaria et legitima, improbata pactitia successione (*b*). Potest tamen per in jure cessionem heres fieri (*c*).

### Quæstiones.

1. Quo jure fuerunt in hac re peregrini?
2. Quare concurrere non possunt testamentaria hereditas et legitima? Conf. Cic. de Invent. II. 21.
3. Cur improbata erat successio ex conventione? Eratne omnino improbata?
4. Cur placuit Germanicis nationibus?

128. In testatore testamentifactio (*la capacité civile*) spectatur utroque tempore ; facultas naturalis non utroque, cujus est, ut non sit mutus, surdus, furiosus (*d*). Prodigus cui bonis interdictum est, item mulier, non omnibus modis testamentum facere possunt. Pupillus natura et jure prohibetur (*e*).

Testamenta. Hugo. pag. 211-215.

129. Testamentorum tria genera sunt : religiosum, militare, civile, eaque sine scriptura fieri videntur : 1°. Calatis comitiis. 2°. In procinctu. 3°. Per æs et libram.

---

(*a*) Cic. Top. 6. Gaj. II. 104. § 7. I. de hered. qual. et diff. Ulp. XXVI. 1.

(*b*) L. ult. C. de pactis.

(*c*) Gaj. III. 85.

(*d*) Ulp. XX. 13.

(*e*) Id. 12.

Digitized by Google

130. Calata comitia bis in anno testamentis faciendis destinata sunt : unde parva rei utilitas intelligitur (*a*).

131. In procinctu testamentum soli militantes facere possunt. Est enim procinctus expeditus et armatus exercitus. Prœlio instante testator heredes suos nuncupat audientibus proximis commilitonibus (*b*).

132. Quod per æs et libram fit non est verum testamentum, sed familiæ sive patrimonii mancipatio certa lege facta. Testator enim familiæ emptori legat, sive mandat, quid cuique post mortem suam dari velit (*c*) : id quod nuncupatio, et a testibus invocandis *testatio*, *contestatio*, *testamentum* appellatur (*d*). Hoc genere etiam mulier uti potest (nec tamen certissime hoc tempore); prodigus vero cui bonis interdictum est, non potest (*e*).

### Quæstiones.

1. Duo genera priora numquid simile habent?
2. Tertium cur non est verum testamentum: ecquid in eo offendit?
3. Quæ erat ejus utilitas?
4. Quo jure valere poterat?
5. Verba legis (Ulp. XI. 14.) ad quodnam testamentum spectant? Conf. *Bydragen.* III. 3. pag. 554.
6. Quare nulla mentio est in definitionibus Veterum heredis instituendi? Cf. Ulp. XX. 1. L. 1. D. Qui testam. fac. poss.

---

(*a*) Gaj. II. 101. Gell. XV. 27. Theoph. II. 10. § 1.

(*b*) Gaj. l. c. Plutarch. Coriol. 9. Vellej. Patercul. II. 5. Cic. de Nat. Deor. II. 3. Id. de Orat. I. 53. Virgilii interpretes ed. Majo ad Æn. X. 241.

(*c*) Gaj. II. 102.

(*d*) Ulp. XX. 129. Cf. Festus. *contestatio*.

(*e*) Id. XX. 13.

Digitized by Google

133. Caput et fundamentum totius testamenti est heredis institutio; sed quo modo ea nunc fiat, ignoramus. Potest autem heres institui civis Romanus, aut qui in jure civis Romani est, etiam servus; peregrinus vero non potest, certe si ei commercium datum non est (*a*). Heres. Hugo. pag. 215.

134. Heres defuncti loco succedit, universamque familiam nanciscitur, sive ex re, sive ex parte, sive solus, sive cum aliis deficientibus institutus sit. Pluribus autem res defuncti corporales communiter adquiruntur; obligationes vero ex lege ipso jure divisæ sunt (*b*).

135. Heredes præterea distinguuntur: 1°. Necessarii heredes, 2°. sui et necessarii, 3°. extranei.

136. Necessarii heredes sunt servi quos in potestate habemus, item liberi homines quos in mancipio habemus: qui ipso jure etiam nolentes heredes fiunt cum a domino heredes esse jubentur (*c*).

137. Sui et necessarii sunt liberi quos in potestate habemus, item uxor quæ in manu est, et nurus quæ in manu filii est quem in potestate habemus. Attamen qui non proxime juri nostro subjecti fuerunt, necessarii magis quam sui heredes esse videntur (*d*).

138. Extranei heredes sunt qui testatoris juri subjecti non erant, quique volentes heredes fiunt cernendo vel adeundo.

139. Cernere est dicere certis verbis se heredem esse velle; adire est qualicumque modo hereditatem suscipere (*e*).

---

(*a*) Gaj. II. 110. Ulp. XXII. 2.

(*b*) L. 1. C. Si un. ex pl. hered. (VIII, 32). L. 26. C. de pactis.

(*c*) Gaj. II. 154 seq.

(*d*) Arg. Gaj. II. 161. conf. L. 20. D. de lib. et post.

(*e*) Gaj. II. 161 seq. Ulp. XXII. 27.

Digitized by Google

140. Nec tantum heres testamento instituitur, sed et legata relinquuntur, et libertates dantur, et tutores dari possunt.

141. Quodsi testator statum mutet, veluti per captivitatem, aut si aliud testamentum faciat, item deficiente herede, testamentum vim suam amittit.

### Quæstiones.

1. Regula illa : *Caput et fundamentum* et q. s. unde explicari potest?
2. Num hoc tempore quasdam personas præterire non licet? Cic. de Orat. I. 38. extr.
3. An exheredationes jam usitantur?
4. An substitutiones? Ibid. I. 39. de Invent. II. 21. Theoph. ad pr. I. de pupill. subst.
5. Suus heres unde appellatur? Gaj. II. 157.
6. Cur cretio jam usitari videtur? Cic. de Orat. I. 22. Varro L. L. pag. 99 ed. Bip. Festus *crevi.*
7. An non fit coram testibus? Cic. ad Att. XIII. 46.
8. Legata per vindicationem qua tenus relinqui non possunt? Vid. *Bijdragen* l. c.

Legitima hereditas. Hugo. pag. 224.

142. Si intestatus moritur, tria genera heredum lege vocantur : 1°. Suus heres ; 2°. agnatus proximus ; 3°. gentiles (*a*).

143. In legitimis hereditatibus successio non est (*b*) : quæ regula etiam suos heredes comprehendit (*c*).

144. Qui sint sui heredes supra scriptum est. Qui remotiori gradu sunt, veluti nepotes ex filio præmortuo, in

(*a*) Ulp. XXVI. 1. Id. in Coll. T. ult. 4.

(*b*) Id. XXVI. 5.

(*c*) L. 1. § 8. D. de suis et leg. hered.

Digitized by Google

patris sui locum portionemque succedunt, cui est consequens ut hereditas in stirpes, non in capita dividatur (*a*), idque lege duodecim tabularum cautum est (*b*).

145. Agnati sunt cognati per virilis sexus personas conjuncti, sive illud vinculum nativitate, sive per adoptionem, sive per in manum conventionem quæsitum sit. Nam et mulier quæ in manum convenit filio suo sororis loco est (*c*). Neque distinguitur hoc tempore inter agnatos et agnatas (*d*); neque terminus agnationis est ultra quem hereditas non deferatur.

146. Agnato proximo deficiente vocantur gentiles (de quibus dictum est supra n°. 99), fortasse eo ordine qui in agnatorum hereditatibus servatur (*e*).

147. Quem et in libertorum hereditatibus servari constat, quibus patronus, item patroni liberi, ita legitimi heredes sunt, ut proximus semper excludat remotiorem, et hereditas in capita dividatur, non in stirpes (*f*).

148. Quod de patrono dictum est idem valet de patrona, sed liberi patronæ (ceu tales) non vocantur, non magis quam qui e familia patroni alienati sunt.

149. Hodie constat patronum nominatim lege apprehensum fuisse, non autem liberos patroni (*g*).

QUÆSTIONES.

1. Angustiæ, qua cernitur jus agnatorum, quid causæ esse possit?

---

(*a*) Gaj. III. 7, 8, 15.
(*b*) L. 3. C. de suis et leg. lib. (VI. 55). Cf. tamen Gaj. III. 15.
(*c*) Gaj. III. 24.
(*d*) Id. 23. Conf. § 3. I. de leg. agn. succ.
(*e*) Arg. Ulp. XXVIII. 7.
(*f*) Ulp. XXVII.
(*g*) Vatic. pag. 84. j. L. 3. D. de leg tut.

Digitized by Google

2. Cur eadem angustia non impediuntur sui heredes?
3. Differentiæ quæ sunt inter suos heredes et reliquos an aliqua ratione explicari possunt?
4. Quæ videtur esse necessitudo inter patronorum successionem et gentilium?
5. Legitima hereditas an testamentaria, utra potior erat apud Romanos? Utra nunc crebrior?

Aliæ successiones Hugo. pag. 237.

150. Successiones quæ non jure hereditario fiunt, sunt, quæ ex emtione bonorum contingunt, per arrogationem, et in manum conventionem, item per in jure cessionem hereditatis. Prima tamen usitari nondum videtur (*a*).

151. Per arrogationem bona arrogati universa ad arrogatorem transeunt, etiam obligationes, non tamen æs alienum. Idemque contingit per in manum conventionem (*b*).

152. Per in jure cessionem hereditatis ipsa hereditas transfertur, et is cui ceditur loco cedentis heres fit, si ab eo hereditas legitima ceditur, ante quam ipse cernendo aut adeundo heres exstiterit.

153. Nam post aditionem cernendo heres manet, atque res corporales tantum transferuntur, debitores autem hereditarii liberantur.

154. Testamentaria quidem hereditas non nisi post aditionem cedi potest.

155. Necessarii vero heredes an omnino cedere possint, non constat (*c*).

Sacra.

156. Quando per universitatem succeditur, sive inter vivos, sive ex mortis causa, jure pontificio etiam sacris provisum est.

---

(*a*) Arg. Cic. de legg. II. 19 coll. Cap. 20.

(*b*) Gaj. III. 82 seq.

(*c*) Id. II. 34 et 85 seq.

Digitized by Google

157. Sacra hoc tempore suscipere coguntur : aut heres, aut qui majorem partem pecuniæ usu cepit, aut cui major pars pecuniæ legata est, si inde quippiam ceperit (*a*).

158. Arrogationibus autem, ac testamentis quæ calatis comitiis fiunt, præsunt pontifices, qui sacrorum causæ prospicere possunt.

159. Quodsi mulier in manum conveniat, vix attinet quærere de sacris, quoniam mulier caput et finis suæ familiæ est (*b*).

## Quæstiones.

1. Quum bona publicata veneunt, an successio ex ea causa esse non videtur? Conf. Liv. III. 55. Gell. I. 12.
2. Quam iniquitatem habet arrogatio, et qua ratione potest illa excusari?
3. Quam utilitatem habet in jure cessio hereditatis?
4. Cur testamentarii heredes perinde cedere non possunt?
5. Cur minus possunt necessarii?
6. Quæ sunt illa sacra privata? Festus *publica sacra.* Plinius N. H. 34. 13. Legatur Savigny : *Zeitschr.* II. 15.
7. Quid sibi vult proverbium : *sine sacris hereditas ?* Cf. Festus in voce. Plaut. Captiv. IV, I, 8.
8. Quid est sacrorum detestatio? Cf. Gell. XV. 27. idemque VI. 12. L. 238. § 1. D. de verb. signif. Cic. Orator. 42. Leg. Savigny. *Zeitschrift* II. pag. 399.
9. Cum arrogatio fit, quo modo possunt pontifices sacrorum causam tueri? An fecisse constat? Cic. pro domo *passim.*
10. Quid eorum bonis fieri credamus, qui jure civili in servitutem detruduntur, veluti ex addictione; aut

(*a*) Cic. de legg. II. 20. Top. 6.

(*b*) L. 195. f. D. de verb. signif. Cf. etiam Cicero pro Muræna 12.

Digitized by Google

jure publico, puta qui incensi veneunt? L. 6. D. de in integr. restt.

---

## SECTIO III. DE OBLIGATIONIBUS.

Obligatio. Nexus. Hugo. pag. 240 et 247.

160. Etiam hoc nomen nunc ignorari videtur, estque legitima denominatio nexus (*a*); necesse tamen est ut obligationes nominemus, quoniam nexus nomen angustius est.

161. Nascuntur omnes obligationes vel ex contractu, vel ex delicto; quodsi facti species contractus proprie vel delictum appellari non possit, obligatio tamen ad alterutrum genus refertur (*b*). Exemplum est in obligatione ex testamento, et in ea qua tutor pupillo tenetur, de qua ante dictum est.

Contractus. Hugo. pag. 245 et 248-256.

162. Contractus est cum negotii geritur aliquid (*c*), ac proprie dicitur cum negotio inest conventio.

163. Hoc tempore potissimum per æs et libram fit, atque nexus tum appellatur. Fortasse tamen et certis verbis fit sine aere et libra. Nudis autem verbis vel tacito consensu non credimus obligationes fieri (*d*).

164. Plane nec re, sive nuda traditione, obligationes contrahi videntur. Certe mutui dationem, depositum, ac pignus, per æs et libram fieri exstat (*e*).

---

(*a*) Cic. pro Mur. 2. Festus *nexum* et *nuncupata*. Varro L. L. VI. pag. 181. Liv. VI. 14. Gaj. III. 173. L. 1. § 4. D. ne vis fiat ei. L. 22. § 1. D. de jure fisci, et passim.

(*b*) Gaj. III. 88.

(*c*) Gaj. III. 91 extr.

(*d*) Arg. L. 18. L. 21 D. de hered. vel act. vend. L. 4. D. de usur. Gaj. III. 170.

(*e*) Arg. Gaj. I. 121. II. 60. Varro de L. L. Lib. IV. extr.

165. Per æs et libram obligatio maxime fieri videtur cum aliquid mancipatur, ac legem mancipii dicunt (*a*); universe autem imitari mancipationem (*b*).

166. Verborum obligatio stipulatio, item sponsio, appellatur (*c*); verba autem directa esse debent, Latina, et per interrogationem ac responsionem concepta (*d*).

QUÆSTIONES.

1. An verum sit, quod quidam putarunt, obligationes in jure ac legibus populorum tardius crescere, quam jura personarum atque dominium?
2. Suntne jam obligationes quasi ex delicto?
3. An depositum in lege 12 tabb. nominatur? Coll. X. 7.
4. An pignus, et quale est? Paul. II. 17. L. 238. §. 2. D. de verb. signif. Gaj. IV. 26.
5. Nexus et mancipium quid differunt?
6. Quæ sit vera verbi potestas *stipulationis*?
7. Cur nuda voluntas apud Romanos minus obligabat quam hodie?
8. An scriptura hoc tempore contrahitur?

167. Celebris est in historia Romana illa obligatio quæ fœnus, item res fœnebris, versura, usura appellatur, qua sæpe respublica periclitata est, quæque legibus publicis non paucis materiem præbuit. Fœnus. Hugo. pag. 256.

168. Jam lege duodecim tabularum cautum est, ne quis unciario fœnere amplius exerceret (*e*): de cujus tamen fœneris modo varie disputatur.

---

(*a*) Cic. in Topic. 10. de off. III. 16 et passim. Q. Mucius in L. 73 f. D. de reg. jur.

(*b*) Cic. Top. 5 extr. de harusp. resp. 7. pro Cæc. 35 extr. Festus l. c.

(*c*) Varro l. c. Gaj. III. 92. Isid. IV. 24. pr. I. de verb. obl.

(*d*) Gaj. l. c. seq.

(*e*) Tacit. Ann. VI. 16.



Digitized by Google

169. Contrahi videtur cum pecunia mutua appenditur nexu, nec postea nisi verbis sollennibus contrahi potuit.

QUÆSTIONES.

1. Fœnus, *τόκος*, versura, usura quid differunt? Festus in voce. Gell. XVI. 12.

2. Unciarium fœnus quantum est? Ulp. VI. 12 et 13.
   Leg. Schrader. *Civil. Magaz.* V. pag. 180.

3. Usuræ immodicæ an usitatæ erant apud Romanos? Liv. VI. 14. Cic. ad Att. V Ep. ult.
   *Savigny. Ueber den Zinswucher des M. Brutus,* in commentationibus Academiæ Berolinensis, classis historico-philol. 1818-1819.

4. Leges fœnebres quam vim habere solent?

5. Cur tanta invidia flagravit contractus iste apud Veteres et Recentiores? Cato de re rust. initio. Cic. de Off. II. 25. Gaj. IV. 23.
   Legantur Hugo *Civil. Magaz.* II. pag. 137. — *Défense de l'usure, ou lettres sur les inconvéniens des lois qui fixent le taux de l'intérêt de l'argent, par Jérémie Bentham; suivi d'un mémoire sur les prêts d'argent, par Turgot. Paris* 1828.

170. Uti rerum dominium, ita obligationes quoque per eos adquirimus qui juri nostro subjecti sunt.

171. Solvuntur obligationes universe eodem modo quo contractæ sunt (*a*); itaque quod per æs et libram gestum est eodem modo solvitur (*b*), et verborum obligatio tollitur verbis. Quædam tamen species hanc regulam egrediuntur, puta cum lege agitur (*c*); neque obligationes quæ ex delicto nascuntur eam recipiunt.

---

(*a*) L. 153. D. de reg. juris.

(*b*) Gaj. III. 173. Varro. Lib. IV extr.

(*c*) Gaj. IV. 108. III. 180. IV. 21.

Digitized by Google

172. Delicti, vel maleficii (nunc potius noxæ), ex quo obligatio nascitur jam tres species sunt, de quibus legibus duodecim tabularum cavetur : furtum, damnum, injuria. Maleficia. Furtum. Hugo. pag. 264.

173. De damno locus non exstat, quippe postea nova lege inutilis factus (*a*); exstat vero de pauperie quadrupedum (*b*), et de pastu pecoris (*c*).

174. Furtum ipsa lege duplex distinguitur : manifestum et nec manifestum.

175. Manifestum nunc est duntaxat quod deprehenditur dum fit. Ejus enim pœna capitalis est (*d*).

176. Lege tamen etiam manifestum furtum est, quod per lancem et licium (seu linteum) conceptum est (*e*).

177. Pœna furti nec manifesti est duplum.

178. Habentur præterea furtum conceptum et furtum oblatum, quorum lex pœnam jubet esse tripli : sed illa magis actiones quam furtorum genera esse videntur (*f*).

179. Furem nocturnum occidere licet, cum vociferatione; diurnum non aliter quam si se telo defendat : de qua re lege satis diligenter cautum est (*g*).

180. Quædam præterea facta lege vindicantur furto similia, veluti tignum junctum, fraus facta pupillo, falsæ

---

(*a*) L. 1. D. ad L. Aquil. Conf. tamen Festus *rupitias*, et L. 9. D. de inc. ruin. naufr. j. Festo *noxia*.

(*b*) L. 1. D. si quadrupes.

(*c*) L. 14. §. ult. D. præscr. verb.

(*d*) Gell. XI, ult. Serv. ad Aeneid. VIII, 205. Gaj. III. 189. Isidor. Orig. V. 26.

(*e*) Gaj. III. 192 seq. Festus *lanc. et lic.* Gell. l. c. Isid. XII. 3.

(*f*) Gaj. III. 183 et 186 seq.

(*g*) Cic. Top. 17. pro Tullio pag. 108 ed. Peyron.



Digitized by Google

vindiciæ (*a*), arbores furtim cæsæ (*b*), item fœneris non legitima exercitatio (?) (*c*).

### Quæstiones.

1. Cur pleraque delicta apud Romanos jure privato vindicantur?
2. Furti manifesti cur pœna multo severior est? An ejus pœnæ persecutio est privata?
3. Per lancem et licium concepti sollennia quam causam habent?
4. An idem mos apud alias gentes occurrit?
   Vid. Plato de legg. pag. 954. A. Bip. IX. pag. 202. Scholiastes ad Nubes Aristoph. Lex Romana Burgund. Tit. 12. Stiernhöök de jure Suconum et Gothorum, pag. 373. Holmiæ. 1672.
5. An fundi furtum fieri potest? Gell. XI, cap. ult. XVI. 10.
6. Pœna quadrupli in fœneratores an legi Marciæ, an vero duodecim tabulis tribuenda videtur? Cf. Gaj. IV. 23.

Injuria.

181. Injuria hoc tempore triplex distinguitur: 1°. Membrum ruptum, id est, corruptum sive inutile factum, cujus pœna legitima talio est. 2°. Os fractum vel collisum, quod 300 assibus in libero, in servo 150 assibus vindicatur. 3°. Ceteræ injuriæ, quarum 25 assium pœna est constituta (*d*).

182. Acrior tamen pœna est, « si quis occentassit, sive » carmen condiderit quod infamiam faceret flagitiumve » alteri, » quam rem decemviri capite sanxisse traduntur (*e*).

---

(*a*) Festus *vindiciæ*.

(*b*) Plin. N. H. XVII. 1. T. Dig. arbor. furt. cæs.

(*c*) Cato l. l.

(*d*) Festus *talio*. Gell. XX. 1. Gaj. III. 223.

(*e*) Cic. de rep. (apud Aug. de civit. Dei II. 9) Tuscul. IV. 2. Coll. Horat. II. Ep. I vs. 152.

Digitized by Google

183. Ceterum asperitas pœnæ in furti et injuriarum causis temperata est paciscendi facultate legitima (*a*).

184. Quodsi ab eo delictum sit qui alieno juri subjectus est, is quocum agitur noxæ deditione liberatur, quæ deditio etiam prodest ubi quadrupes pauperiem fecisse dicitur (*b*).

### Quæstiones.

1. Talionis exempla num alibi exstant?
2. Membrum ruptum et os fractum quid differunt?
3. Carmen famosum cur tam severe vindicatur?
4. Judicione privato vindicatur, an publico?
5. Quod de eo Cicero refert, an certum est? Cf. Horat. l. c.
6. Quid sibi vult illud *occentare?*
7. Omnesne personæ alieni juris an noxæ dedi possunt? Cf. Gaj. IV. 75 et 80.

## Sectio IV. De actionibus.

185. Actiones quæ nunc in usu habentur legis actiones appellantur, quæ primum ex legibus duodecim tabularum sunt conformatæ (*c*). Legis actio. Sacramentum. Hugo. pag. 269 et 273.

186. Quæ ratio agendi cum severa est, tum verò simplex : nam quinque genera quæ apud Gajum recensentur, quæ nec omnia hoc tempore usurpantur, ad unum facile revocari possunt.

187. Primum enim sacramenti actio generalis est, eique

(*a*) Gell. l. c. Gaj. IV. 37. L. 17. §. 1. D. de pactis.

(*b*) Gaj. IV. 75. L. 1. D. Si quadrupes.

(*c*) Gaj. IV. 11. Pomp. § 6. Vatic. pag. 87. Zimmern. III. § 32 seq.

Digitized by Google

2°. judicis postulatio subjecta est; 3°. condictio nondum frequentatur, ejusque utilitas non est evidentissima (*a*); 4°. manus injectio litis ordinandæ tantum vicem obtinet (*b*); 5°. pignoris capio an legis actio sit, merito dubitatur (*c*).

188. Plures autem quam quinque legis actiones esse non videntur (*d*).

189. Quoties sacramento agitur nunc depositio pecuniæ fit, in rebus mille æris quingentorum, in minoribus et cum de libertate agitur quinquaginta assium; quæ pecunia a parte victi ærario pontificum cedit, ut rebus divinis impendatur (*e*).

190. Si in personam agitur, judex datur, apud quem litigantes stato condicto die causam exponant atque perorent (*f*).

Vindicatio. 191. Si in rem agitur prius utrinque fit vindicatio in re præsenti, quæ si sit mobilis aut se movens in jus adducitur; si fundus, nunc ex jure itur in fundum; vindicatione rite facta sequitur provocatio sacramento, deinde judice dato, secundum alterum *vindiciæ* dicuntur, id est, possessio constituitur, isque prædes dare debet *litis et vindiciarum*, id est, rei et fructuum (*g*).

192. Hæc omnia coram magistratu sollenniter dicuntur

(*a*) Gaj. IV. 20.

(*b*) Gell. XX. 1. extr.

(*c*) Gaj. IV. 26 et 29.

(*d*) Cf. Id. II. 24. Vatic. pag. 14 (Buchholtz. pag. 45). L. 3. D. de off. procons. *Dirksen. Beijträge z. Kunde des Röm. Rechts. Leips.* 1825. pag. 224.

(*e*) Varro de L. L. IV. p. 49. Festus *sacrum*.

(*f*) Gaj. l. c. § 15. Gell. XVII. 2. Ascon. in Verrin. I. Cap. 9 (pag. 76). Plaut. Curcul. I. 1, 5. Cic. de off. L. 12.

(*g*) Gaj. l. c. Cic. pro Mur. 12. Festus *vindiciæ*. Gell. XX. 10. Pomp. § 24. Ascon. pag. 100.

Digitized by Google

atque fiunt, vetusto ritu, ex quo populi prisca simplicitas, vitæque militaris forma cognoscitur (*a*).

193. Quæ autem apud judicem fiunt, ac deinceps cum sententia dicta est, non hujus loci sunt, sed postea, cum de jurisdictione dicetur, plenius enarrabuntur.

194. Judicis postulatio qua tenus propria legis actio sit, neque pars et sequela sacramenti, non exstat; constat tamen hunc morem, quo nihil antiquius est in lite Romana, duodecim tabulis confirmatum esse pluribus legibus (*b*).

195. Manus injectio fit in causa judicati. Actor judicatum, vel in jure confessum, corporis parte prehendit, simul certis verbis dicens qua de causa eum prendat. Quo facto, judicato non licet manum sibi depellere, sed vindicem dare debet qui pro se causam agat, alioquin domum ducitur ab actore et vincitur. Apud magistratum hoc fieri dicitur; prehensio tamen cum in jus vocatur jam fieri incipit (*c*). Manus injectio. Pignoris captio. Hugo. pag. 278.

196. Pignoris capio, uti sacramentum, lege sacrorum causa instituta est, adversus hostiæ emtorem, item adversus mercedis debitorem sacrificio impensis destinatæ. Capitur res ab actore certis verbis, sed extra jus, adeo absente adversario, eoque die quo lege agere non licet. Neque ex lege duntaxat, sed etiam moribus pignoris captio concessa est, propter æs militare, equestre, hordearium (*d*).

197. His modis lege agitur. Sed unusquisque suo nomine agere debet, non per alium; cognitores enim et procuratores nondum usitantur (*e*).

---

(*a*) Gell. et Gaj. l. l. c. c. Cic. de Orat. I. 43 : *actionum genera.*

(*b*) Cic. de legg. I. 21. Festus *reus*. Ascon. pag. 76. Gell. XX. 1.

(*c*) Gell. l. c. Festus *struere*. Gaj IV. 29 extr. Tit. D. in jus vocati ut eant.

(*d*) Liv. I. 43. Gell. VII. 10.

(*e*) L. 123. D. de reg. juris.

Digitized by Google

198. Excipiendæ tamen sunt ab hac regula : 1°. Manus injectio, cum vindex pro judicato agit; 2°. populi causa; 3°. libertatis causa, cum per adsertorem quis in libertatem vindicatur; 4°. tutela, cum tutor agit pro pupillo (*a*).

199. Neque exceptiones nunc in usu habentur, neque interdicta (*b*). Officium judicis litigantium voluntate et moribus regitur, non formula prætoris.

200. Litigantium temeritas vel calumnia sacramenti pœna coërcetur, et infamia : cujus exemplum est in tutelæ judicio. Etiam legibus et moribus minuitur aut consumitur existimatio (*c*).

## Quæstiones.

1. Quare legis actiones appellantur? Gaj. IV. 11. Cic. Top. 17 juncto pro Tullio pag. 108. Conf. Blackstone IV. 23 : *In indictments* etc.
2. Quid de actibus legitimis dicendum, qui in L. 77. D. de reg. jur. nominantur? Dirksen. l. c.
3. Quid de in jure cessione et de legata?
4. Manumissio et emancipatio qua ratione possunt ad legis actiones referri?
5. Unde *sacramenti* nomen, et reliquæ ejus verbi potestates?
6. Apud alias nationes semi-barbares an similiter vis militaris in litigandi ratione conspicua est?
7. Manus injectio quæ apud Servium occurrit (Æneid. X. vs. 419), item quæ in Digestis, et in Vatic. pag. 2, qualis intelligenda est?

---

(*a*) Gaj. IV. 82. pr. I. de iis per quos agere.

(*b*) Id. IV. 108, 141.

(*c*) Gell. XV. 13. L. 18. D. Qui testam. facere poss. Cf. Gaj. IV. 182.

Digitized by Google

8. An manus injectio singularis erat in causa creditæ pecuniæ? Cf. Gell. XX. 1: *æris confessi.*
9. Pignoris capio adversus senatores qualis erat (Gell. XIV. 7), item quæ occurrit in jure Justinianeo?
10. Si interdicta nondum erant, quo modo causam possessionis tuebantur? An credibile est principium saltem et originem interdictorum nondum ullam fuisse?

Digitized by Google

# CAPUT IV.

## DE JURE PUBLICO.

### Sectio I. Reipublicæ constitutio.

201. Summa reipublicæ potestas est penes populum Romanum, et penes partes populi, quæ pleraque conjuncta opera regunt; non vero sua cuique negotia certa lege adsignata sunt.

Populus. Comitia. Leges. Hugo. pag. 283.

202. Populum Romanum constituunt cives Romani masculi pueritiam egressi (*a*), in comitiis rite suffragia ferentes, sive curiatis sive centuriatis. In utrisque filiifam. et libertini homines admittuntur; non æque qui nullius gentis sunt.

203. Curiata comitia nondum imaginaria sunt, lictorum, sed populi, etsi alterius rei confirmandæ causa plerumque habentur (*b*).

204. Propria eis sunt res militaris (*c*), illaque juris privati negotia de quibus alias dictum est. Convocatio fit curiatim per lictores, ac suffragia viritim eduntur (*d*). Rogationis formula apud Gellium exstat (*e*).

205. Centuriata comitia edicente magistratu, plerumque tamen jussu senatus habentur; coguntur per buccinatorem (*f*). Suffragia centuriatim, hoc tempore voce, non

---

(*a*) Gell. X. 28. Festus *pube*.
(*b*) Cic. de republ. II. 13. Liv. V. 46.
(*c*) Id. Cap. 52. Cic. de lege agr. contra Rull. II. 12.
(*d*) Gell. XV. 27. Liv. I. 43.
(*e*) Gell. V. 19.
(*f*) Gell. XV. 27.

Digitized by Google

tabellis, feruntur (*a*). Sed nihil ratum est nisi patres auctores fiant (*b*), ac facile turbantur vel impediuntur, jovis tonitru, morbove comitiali, vel magistratu de cœlo servante. Augures quoque vitium obtendere possunt, cum id ex re esse videtur (*c*).

206. In his comitiis hæc fere aguntur : 1°. magistratus creantur; 2°. leges rogantur; 3°. habentur judicia publica.

207. Consulum creandorum causa quotannis in tempore habentur, ne respublica facile sine magistratu sit, et quia res est perpetua ipsa creatio *comitia*, item *comitia consularia* appellatur; ex diverso apud Græcos quælibet comitia ἀρχαιρεσίαι (*d*). Turbida jam sunt, sed legibus, veluti annalibus, vel de ambitu, nondum coërcentur. Candidati debent esse patricii.

208. Leges a consule feruntur, sive rogantur, postquam per trinundinum sunt promulgatæ; ac populus in suffragia missus jubet vel antiquat, unde jussum vel scitum populi id quod perlatum est appellatur; lex enim dicitur quoque nuda rogatio. Potest esse specialis de una re vel negotio, etsi privilegia duodecim tabulis prohibentur (*e*).

209. Judicia publica, id est, populi, si de capite civis agitur, in his tantum comitiis habere fas est (*f*).

### Quæstiones.

1. Regiminis forma apud Romanos qualis erat? Cic. de republica.

---

(*a*) Cic. de legg. III. 15.

(*b*) Liv. I. 17. coll. VIII. 12.

(*c*) Id. XL. 42. Cic. de legg. II. 12. de divinat. II. 35.

(*d*) Tacit. Hist. II. 91. Dionys. IX. pag. 598.

(*e*) Conf. Gell. X. 12. Cic. de legg. III. 19.

(*f*) Cic. l. l. Conf. Liv. II. 35.

Digitized by Google

2. *Comitia*, *comitium*, *comitiatus* quid? Cic. de legg. l. I. Id. II. 12.
3. Quid *calata* comitia?
4. Quid est trinundinum?
5. Quid *promulgare*? Festus in voce.
6. Quæ est origo verbi *legis*, quæ potestas?
7. Quid est privilegium?
8. Quid *caput*? Quæ jura eo nomine continentur.

Senatus. Hugo. p. 288.

210. Senatum constituunt primum non alii quam patricii; post Prisco Tarquinio rege etiam conscripti de plebe; qui *minorum gentium patres* appellantur, ac deteriori jure utuntur (*a*). Ex eorum progenie deinceps senatores leguntur (*b*), ac durant dum in censu non prætereuntur. Sacro ritu (*c*) convocantur a consule, ac pignoris captione venire coguntur (*d*); eodem magistratu referente res aguntur (*e*), verum orationem consularem informare possunt aut ampliare senatores *censendo*. Si non tribuni intercedunt, id quod deliberatione peracta pluribus placuit *senatus consultum* appellatur, idque legis vicem obtinet (*f*); alioquin perscribitur *senatus auctoritas* (*g*). Nonnunquam senatus consulta supprimuntur vel vitiantur arbitrio consulum (*h*); quocirca institutum est anno 304, ut in ædem Cereris deponantur uti leges solent, custodiæ ædilium plebis. Populo tamen proponi non solent.

---

(*a*) Cic. de rep. II. 20.
(*b*) Gell. III. 18.
(*c*) Id. XIV. 7.
(*d*) Liv III. 38.
(*e*) Gell. I. 1.
(*f*) Gaj. I. 4.
(*g*) Gell. XIV. 7. Cic. ad fam. VIII. 8. Tacit. Annal. XIII. 26. Dion Cass. LV. 3.
(*h*) Liv. III. 55.

Digitized by Google

211. Potestas senatus omni tempore magna fuit, alia tamen alias: nunc potissimum quotidianæ incumbit reipublicæ administrationi, exsequentibus consulibus. Jus belli ac pacis anno 328 ei ademptum est, et ad populum translatum (*a*); neque magistratus creare potest, sed creandis auctor fit, ut et legibus ferendis. Ex diverso dictatorem potest creare.

### QUÆSTIONES.

1. Quo loco ac tempore potest senatus haberi? quid est templum? Gell. XIV. 7.
2. Consul ad populum *fert*, ad senatum *refert*: quid interest?

212. Magistratuum est populo præesse, et senatui; præterea imperium habent et jurisdictionem. Magistratus. Hugo. p. 289.

213. Pro imperio possunt cives vinculis ac verberibus coërcere, salva tamen provocatione ad populum, per leges Porcias et Valerias; ejusque ministros habent lictores cum fascibus et securibus.

214. Temperamentum tamen hujus potestatis cum in tempore est tum in numero, atque alter alterum cohibere potest (*b*).

215. Hujusmodi magistratus sunt hoc tempore duo consules, iique ad quos, vel interim quandoque consulare imperium transfertur, veluti interrex, dictator, præfectus urbi (*c*), vel perpetuo uti tribuni militum consulari potestate (310-387).

216. Accesserunt anno 311 censores duo, qui in quin-

(*a*) Liv. IV. 30.
(*b*) Cic. de legg. III. 3.
(*c*) Tacit. Ann. VI. 11.

Digitized by Google

quennium leguntur (sed ex lege Æmilia (319) post annum et sex menses abdicare debent), ad censum agendum, ut de civium numero et de facultatibus cujusque constare possit, quod adhuc consules egerant. Postea tamen officium eorum dilatatum est (*a*).

217. Alius magistratus est quæstores ærarii duo a rege, aut consulibus, aut postea populi suffragio creandi (*b*).

218. Item ædiles plebis, qui urbem curant, et plebi jus dicunt de rebus in foro venalibus (*c*).

219. Non etiam tribuni plebis, quorum nullum imperium est, sed auxilium; nec jus dicunt, sed intercedunt (*d*).

220. Capitalibus rebus præsunt quæstores parricidii (*e*).

### Quæstiones.

1. Origo potestatis quam habent magistratus populi Romani.
2. Quid est imperium? quid jurisdictio?
3. Quæstores ærarii an hanc habent?
4. Ædiles plebis quales erant? Vid. Creuzer o. c. § 146 (ed. nov. pag. 196).
5. Quæstores parricidii an recte inter magistratus numerantur?

Plebs. 221. Plebs, sive plebes, congregatur in comitiis tri-
Hugo. p. 287. butis (*f*), auctore tribunorum aliquo, aut collegio tribunorum, etsi consules idem jus habent (*g*).

(*a*) Liv. IV. 8. Tab. Heracl. Sect. 11.
(*b*) Tacit. Ann. XI. 22. Ulp. in L. un. D. de off. quæst.
(*c*) Festus in voce. Cic. de legg. III. 3.
(*d*) Gell. XIII. 12.
(*e*) Liv. I. 26. Pomp. § 23.
(*f*) Gell. XV. 27.
(*g*) Id. XVI. 15.

Digitized by Google

222. In his tribuni et ædiles plebis eliguntur, ac feruntur leges, quæ perlatæ plebis scita appellantur, quibus diu sola plebs tenetur (*a*). Judicia quoque plebis habentur, non tamen jure capitalia (*b*).

### Quæstiones.

1. Quid est plebs?
2. Quid tribunus plebis? Creuzer. o. c. § 150 et auctt. citt. quibus adde Schirmer. de tribuniciæ potestatis origine ejusque ad XII tabb. leges progressu. Toruni 1826.
3. Potestatem plebis rogandæ an jure habuerunt?
4. Judicia plebis de patriciis viris quo jure exercebantur?

---

## Sectio II. Reipublicæ administratio.

223. Sacris prospiciunt præter senatum et magistratus in primis pontifices, quorum collegio præest pontifex maximus, idque cooptatione suppletur. Pontifex ille præterea annales populi scribit, de jure sepulcrorum statuit, testamentis præest et arrogationibus, ac dicitur juris divini conditor, uti humani juris conditores postea erant ac dicebantur Prudentes. Sacra. Hugo. p. 295.

224. Est etiam pontificum cura fastos componere, quæ res, ut in vita hominum universa, et in juris administratione vim habet, propter dies festos quibus agere non licet, et propter ferias. Hoc tempore non peritissime ordinantur.

225. Deinde in jure publico augures et feciales notandi sunt, ut in jure privato flamines et virgines Vestæ.

---

(*a*) Liv. III. 55.

(*b*) Liv. II. 35. IV. 41.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Qualis erat apud Romanos temporis descriptio? Consul. Wurm. de ponderibus. Stutgard. 1820. pag. 145. Ideler. in Commentt. Acad. Berolin. 1818-1819, pag. 101.
2. Dies *festus*, *profestus*, *fastus*, *nefastus*; dies *comitiales*, *religiosi*? Quid feriæ, nundinæ, justitium? Macrob. Sat. I. pag. 282. (ed. Bipont.).

Militia. Hugo. pag. 300.

226. Res militares atque civiles arctissime sunt conjunctæ. Comitia populi, quæ rectore consule habentur, sub dio, in campo Martio, non dissimilia sunt exercitui. E Servii Tullii instituto qui jure suffragii, iidem armis potiores sunt (*a*), unde proletariis et capite censis nulla permittuntur. Ætas militandi est annus decimus-septimus ad quadragesimum-sextum (*b*); sed præter ætatem, et emerita stipendia, aliæ vacationes sunt, veluti propter magistratum et sacerdotium, non tamen multæ.

227. Bello a senatu populoque decreto, delectus a consule habetur; hic diem edicit quo populus adesse debeat; qui ad nomina non respondent, in pœnam incidunt gravissimam (*c*).

228. Militiam partim suo quisque sumtu faciunt, senatu tantum victum et commeatum ceteraque exercitui necessaria subministrante (*d*); mature tamen (anno 348), additum est stipendium. Præda cedit reipublicæ.

229. Potestas imperatoris in corpora ac vitam militum infinita est, cum militiæ cesset provocatio; disciplinaque

(*a*) Liv. I. 44.
(*b*) Gell. X. 28.
(*c*) Liv. VII. 4. L. 4. § 10. D. de re militari.
(*d*) Polyb. VI. 15 et 19.

Digitized by Google

utitur severissima. Immorigeri vitibus castigantur, nec tamen deest virtus. Præterea sacramenti religione continentur (*a*).

QUÆSTIONES.

1. Sententia Romanorum de militandi officio? L. 19 §. 7. D. de capt. et postlim.
2. Qualis erat necessitudo inter militem et imperatorem?

230. Præter copias suas, valent etiam Romani sociorum auxiliis. Socii illi sunt fere civitates nominis Latini, quæ eosdem hostes habere coguntur, quos populus Romanus habet. Ab hostibus separantur populi qui pacem vel fœdus cum Romanis pepigerunt. His, si qua causa est, bellum sollenni more indicitur, prius legatis missis ex Fecialibus ad *res repetundas*, datoque restituendi tempore (*b*). Indicitur autem ex jussu populi et consensu senatus, tam populo hosti quam hominibus ejus. Victis plerumque jura tam publica quam privata minuuntur, præsertim dediticiis qui in clementiam populi Romani venerunt (*c*).

Jus belli et pacis. Hugo. pag. 301.

231. Fecialis ad fœdus faciendum certis verbis designatur, certoque ritu adversus violationes sanctus redditur. Leges fœderis ceratis tabulis conscriptas pater patratus recitat; deinde sollenni iterum nuncupatione, mactataque hostia, res conficitur (*d*).

QUÆSTIONES.

1. Romanorum de mutuo gentium jure opiniones?
2. Quo jure erant socii hoc tempore?
3. Qualia bella?

---

(*a*) Gell. XVI. 4. Polyb. VI. 21.
(*b*) Liv. I. 22. Id. 32. Gell. l. c.
(*c*) Id. VIII. 11.
(*d*) Id. I. 24. L. 8. §. 1. D. de rer. divis.



Digitized by Google

Jurisdictio. Hugo. pag. 302.

232. Jurisdictio a regibus ivit ad consules, ædiles, reliquosque qui deinceps accesserunt magistratus; nulli vero hoc tempore propria est (*a*).

233. Litigatio palam in foro agitur, media luce, inter præsentes; in eaque præcipua sunt : 1°. in jus vocatio; 2°. jurisdictio; 3°. judicium; 4°. rei judicatæ exsecutio.

234. In jus vocatio privata est ac rudis. Si non it, obtorto collo in jus rapitur, facta antestatione (*b*), nec aliis licet eximere (*c*). De domo tamen sua nemo extrahi potest (*d*); et propter morbum, ætatem, vitiumve jumentum dari debet (*e*). Si vel vocari, vel duci non potest, magistratus imperio locus est (*f*).

235. Cum in jus ventum est, nec res transactione finita (*g*), apud magistratum lege agitur, judex datur, et sollenni contestatione accipitur judicium (*h*). Judex ille (vel arbiter) privatus est civis, qui juratus (*i*) hoc officium suscipit : est enim judicare munus publicum quod nemo detrectare potest (*k*); recusari tamen potest (*l*), item jurare sibi non liquere (*m*). Deinde fit comperendinatio (*n*), et cum dies

(*a*) Pomp. § 27. conf. Cic. de republ. V. 2.

(*b*) Horat. Serm. I. Sat. 9 extr. ibique Porphyrion. Festus *struere*. L. 253. D. de verb. signif. Clem. Alex. Strom. V. pag. 574.

(*c*) L. 2. D. Si quis in jus voc. non iverit. L. 4. D. Ne quis eum qui in jus voc.

(*d*) L. 21. D. de in jus voc. coll. L. 18 eod.

(*e*) Gell. XX. 1.

(*f*) Tit. D. si quis jus dic.

(*g*) Auctor ad Herenn. II. 13. L. 22. D. de in jus voc.

(*h*) Gaj. IV. 15. Festus *contestari*.

(*i*) Cic. pro Quintio 20. Acad. II. 47 extr. L. 14. C. de judiciis.

(*k*) L. 13. §. 2. D. de vac. et excus. mun.

(*l*) Cicero pro Cluentio 43.

(*m*) Gell. XIV. 2.

(*n*) Gaj. l. c. et Ascon. pag. 76.

Digitized by Google

venit causæ collectio, ante meridiem; post meridiem peroratio; postremo ante solem occasum lis addicitur (*a*).

236. Condemnatione facta, ex causa judicati post dies triginta manus injectioni locus est, quoque modo judicatus vinciri debeat, atque ali apud creditorem, lege definitum est. Durat in vinculis dies sexaginta, interim tamen pacisci licet, ac trinis nundinis ad magistratum palam producitur, quibus peractis vendi potest peregre, vel in partes secari (*b*). **Executio.** Hugo. pag. 309.

### Quæstiones.

1. Quid peculiare habet jurisdictio apud Romanos? quid litigandi ratio universa?
2. In jus vocato, quam vim habet transactio? Num actionem informat? Cf. L. 22. § 1. D. de in jus voc. Auctor ad Herennium l. l. Gaj. IV. 37, 45.
3. Vadimonia num hoc tempore in usu habentur? Festus *vades.* Gell. XVI. 10. coll. Gaj. IV. 15: *statim* (?) *dabatur judex.* Voorda. de vadimonio. Traj. 1741, in Jurisprud. Fellenberg. T. II. Novissime *Zenger. Ueber das Vadimonium der Römer. Landshut.* 1826.
4. Morbus sonticus, aliæque non sistendi excusationes quo referendæ sunt? L. 2. §. 3. D. Si quis cautionibus. Festus *sonticus.*
5. Judicem dare an perpetuum est, ita ut sententia nunquam a magistratu dicatur? Paul. V. 5. L. 14 et 15. D. de re jud.
6. Judex et arbiter numquid differunt? Cic. de Legg. I. 21. Tit. D. finium regund. Gaj. IV. 42 et 163. Cic. pro Roscio Comoedo 4.

---

(*a*) Gaj. l. c. et Gell. XVII. 2.

(*b*) Gell. XX. 1. Tertull. Apolog. cap. 4. (Ed. Havercamp. pag. 53.). Dion. Cass. excerpta in nova Scriptt. coll. ed. Majo: pag. 144. B. II; πλείοσιν γοῦν δοῦναι. κ. τ. λ.

5.

7. Causæ collectio et conjectio an idem est? Gaj. IV. 15. Gell. XVII. 2.

8. *Ante meridiem, post meridiem, sol occasus* quid? Censor. de die natal. cap. 24.

9. Sententiæ exsecutio apud Gell. XX. 1. an pecuniæ creditæ propria erat? Conf. Gaj. IV. 21.

10. Quid est nervum? Festus in voce.

11. NE MINORE AUT SI VOLET MAJORE, ut vulgo editur, an servandum?

12. Cur interim producitur?

13. Quo jure potest judicatus vendi? Cur venit peregre? Cf. Gaj. III. 189.

14. Num corpus secatur, et cur viri docti id credere noluerunt, cum tamen crediderint Veteres?

Crimina. Hugo. pag. 314.

237. Maleficia Romæ coërcentur vel vindicantur pluribus modis : 1°. infamia, quam etiam lex irrogat (*a*); 2°. actione privata ex delicto; 3°. censura morum (*b*); 4°. lege (*c*); 5°. magistratus imperio; 6°. potestate cujusque patrisfam.; 7°. denique publicis judiciis.

238. Graviori enim facinore admisso magistratus reo, rumore populari aut per accusatorem delato, diem dicit ad populum, cujus suffragiis judicetur (*d*); aut quæstores parricidii creantur qui pro populo judicent (*e*). Interim ille vinculis detinetur, aut vades ei dare permittitur pecuniam ni sistat obligantes (*f*) : quocirca jam potest reus solum vertendo evitare supplicium.

239. In milites, peregrinos, servos, magistratus animad-

(*a*) Gell. XV. 13.

(*b*) Pomp. § 17.

(*c*) Liv. II. 8 et III. 55. Festus *sacer*.

(*d*) Cic. Brut. 27. Liv. VI, 20.

(*e*) Cic. de Legg. III. 4 : *Ollosque quos censores*. Liv. I. 26. Pomp. §. 23.

(*f*) Liv. III. 13. Festus *vadem*. Gell. XVI. 10.

Digitized by Google

vertunt pro imperio, ut ante dictum est; in sacerdotes ac virgines Vestales pontifices (*a*).

240. Pœnæ legum decemviralium, ut par est in barbara gente, magna severitate cernuntur. Perduelliones, homicidæ (*b*), cœtus nocturni auctores (*c*), fures et corruptores nocturni fructuum (*d*), verberati velato capite ex arbore infelici suspenduntur. Incendiarii igne cremantur (*e*). Falsi testes de saxo Tarpejo præcipitantur (*f*). Parricida corio insutus in amnem projicitur (*g*). Capitales sunt præterea incantator frugum et hominum (*h*), auctor famosi libelli (*i*), judex qui ob rem dicendam pecuniam accepit (*k*), et patronus qui fraudem fecit clienti (*l*). Testis aut libripens, qui testimonium dicere recusat, lege improbus et intestabilis esse jubetur (*m*).

241. Multarum sive pœnæ pecuniariæ modus arbitrio rogantis tribuni permissus est.

242. Magistratus ultra certum numerum boum et ovium multam dicere vetatur, quæ multa postea e pecuaria pecuniaria facta est (*n*).

---

(*a*) Cic. de legg. II. 9. Liv. VIII. 15. XXII. 57.

(*b*) Liv. I. 26. L. 3. D. ad L. Jul. maj. Festus *parici quæstores*.

(*c*) Porcius Latro declam. Catil. (ad calcem Sallustii Wassiani).

(*d*) Plin. Nat. Hist. XVIII. 3.

(*e*) L. 9. D. de incend. ruin. naufr.

(*f*) Gell. XX. 1.

(*g*) Auct. ad Herenn. I. 13. Festus *plorare*: conf. tamen Plut. Rom. 22 extr.

(*h*) Plin. Nat. Hist. XXVIII., 4. XXX, 3. August. Civit. Dei VIII. 19.

(*i*) Aug. II. 9. conf. Horat. II. Ep. II. vs. 154.

(*k*) Gell. XX. 1.

(*l*) Serv. ad Aen. VI. vs. 609.

(*m*) Gell. XV. 13.

(*n*) Festus *peculatus*. Cic. de republ. II. 35. Gell. XI. 1. Dionys. X. 50. Plutarch. Poplic. 11.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Leges sacratæ unde explicandæ videntur? Vid. Rosshirt in *Neues Archiv des Criminalrechts. XI. 1. Halle* 1829. pag. 7. Conf. Blackstone IV. 23. *The remaining*, etc. Stiernhöök. o. c. pag. 369.
2. Judicia publica, sive populi, quam causam habent?
3. Quam incommoditatem?
4. Severitas legum decemviralium, et atrocitas suppliciorum unde explicandæ sunt?
5. Unde propria quorundam suppliciorum figura, veluti culei?
6. Quæ est vera vis infamiæ Romanæ?

    Legantur Hagemeister (*Civil. Magaz.* III. pag. 180); *Marezoll. Ueber die bürgerl. Ehre. Giessen.* 1824.

7. Cur reo abire permittitur?
8. De pœna boum et ovium, et de legibus ad eam spectantibus testimonia qua ratione possunt conciliari?

Ærarium. Reditus. Expensæ. Hugo. p. 318.

243. Reditus publicos cogunt et expensas faciunt, moderante senatu, quæstores (*a*). Reditus nunc nulli sunt perpetui, sed omnes repentini. Constant autem tributis, præda, et fructu eorum quæ in patrimonio populi sunt.

244. Tributum, nata aliqua necessitate, a consule, ex senatus decreto, imperatur civibus, pro censu cujusque conferendum (*b*). Non tamen prædiorum est sed personarum (*c*). Præter hoc tributum vectigal quoque de mercibus importandis percipitur, sive portorium (*d*).

---

(*a*) Polyb. VI. 13.
(*b*) Varro de L. L. IV extr.
(*c*) Liv. I. 43. extr. conf. tamen Dionys. IV. pag. 243.
(*d*) Id. II. 9.

Digitized by Google

245. Præda potissimum hominibus constat et agro. Sed ager ab hostibus captus sæpe a patriciis viris pro suo possidetur, non lege vectigali; ac portio ejus adsignatur collegio pontificum (*a*). Quandoque etiam devictis hostibus imperatur pecunia (*b*).

246. In patrimonio publico sunt salinæ, quas Ancus Marcius prope Ostiam instituit (*c*), et bona civium publicata (*d*).

247. In publico sumtu sunt stipendium aliæque impensæ rei militaris, tum opera publica (*e*), religiones, et ludi sive spectacula.

248. Disciplina civitatis, qua tuta, salubris, et amœna redditur, item cura publica agrorum (*la police urbaine et rurale*), etiam magna ex parte juri privato relicta est. Legibus duodecim tabularum cavetur de aqua pluvia (*f*), de ambitu parietum (*g*), de tigno juncto ædibus vel vineis (*h*), de sepultura, de sumtibus funerum et de luctu (*i*); deinde de via munienda (*k*), de sublucandis arboribus (*l*), de arboribus succisis (*m*), de glande legenda (*n*), de pastu

Res ædilitia. Hugo. pap. 319.

---

(*a*) Liv. I. 22. Dionys. II. 7. Appian. de bello Mithrid. cap. 22.

(*b*) Dionys. IV. pag. 252.

(*c*) Liv. II. 9. ibique J. F. Gronovius.

(*d*) Liv. III. 58 extr.

(*e*) Id. I. 56.

(*f*) L. 21. D. de statu lib.

(*g*) Festus *ambitus*. Varro de L. L. pag. 8.

(*h*) Tit. D. de tigno juncto.

(*i*) Cic. de legg. II. 23. 25.

(*k*) Id. pro Cæc. 19.

(*l*) Festus *sublucare*. Paul. V. VI, 13. L. 1. § 8. D. de arb. cæd. Scripserunt de hac re Dirksen. et Grimm. (*Zeitschrift* II. 16. III. 11).

(*m*) Gaj. IV. 11.

(*n*) Tit. D. de glande leg.

Digitized by Google

pecoris (*a*). Statuunt quoque de collegiis et corporibus, qualia sunt opificum, argentariorum, aliaque, quibus suam legem habere permittitur, possessiones et arcam communem (*b*); habent quoque sacra sua (*c*), ludos et pompas *(processions)*. Ædium curam tutelamque viarum gerunt ædiles (*d*), (eaque per locationem fieri solent), nec tamen non ceteri magistratus. Cum annona angusta est, senatu jubente consules frumentum publice emunt, modico pretio plebi divendendum (*e*). Iidem templa dedicare solent, ac ludos facere, non scenicos, sed circenses (*f*).

---

(*a*) L. 14. f. D. præscr. verb.

(*b*) Liv. II. 27. Plin. Nat. Hist. 34. 1. Tit. D. Quod cujusq. univ. nom L. ult. de coll. et corporib.

(*c*) Festus *majis Idibus.* Joann. Laur. de mensib. 104.

(*d*) Festus *œdiles.* Pomp. § 21.

(*e*) Liv. II. 9. 34.

(*f*) Id. I. 9. VII. 2.

Digitized by Google

# ÆTAS II.

## A PRÆTURA URBANA AD AUGUSTUM PRINCIPEM.

AB ANNO U. C. 387 — 724.

A. C. 367 — 30.

## CAPUT I.

### DE FONTIBUS JURIS.

249. Tria potissimum rerum momenta hoc tempore vim habuerunt ad leges et jura informanda. I. Plebis adversus patres se erigentis auctoritas. II. Victoriæ Romanorum cum in Italia tum extra Italiam reportatæ. III. Misera populi conditio quæ toto hoc tempore fuit. Causæ. Plebis incrementa. Hugo. pag. 322.

250. I. Primum illud non nisi pedetentim, patribus strenue reluctantibus, effectum est. Lex Canuleja connubium cum plebe permittere, non cogere poterat; Horatia autem de plebiscitis iterata demum renovatione legibus Publilia (anno 414), et Hortensia (anno 467) (*a*) valuit, nec merum commentum est pariter auctam esse vim senatusconsultorum (*b*). Anno quidem 387 consulatus, de quo plus centum

(*a*) Liv. VIII. 12. Gell. XV. 27. Plin. Nat. Hist. XVI. 13.

(*b*) Theoph. ad § 5 et 6 extr. I. de jure nat. junct. Dionys. Halic. VII. 18. Vid. tamen Huschke. incerti auctoris magistratuum et sacerdotiorum p. R. expositt. ined. pag. 9. Vratislav. 1829.

Digitized by Google

annis acerrime contenderant, plebs potita est; sed et tum compensationem quæsiverunt patres in prætura urbana et in ædilitate curuli, quas per triginta annos soli obtinuerunt. Interim tamen, aut quinquagesimo anno post (lege Mænia an Publilia?) (*a*), fracta est eorum in legibus ferendis auctoritas; reliqui deinde honores, etiam pontificatus, plebi cesserunt; et cum patriciæ gentes Naturæ lege (*b*) sensim emorirentur, cumque plebeji homines rebus gestis continuo illustrarentur, postremo hæc ordinis differentia, quæ olim in populo Romano tanta fuerat, ad inane nomen redacta est.

Victoriæ in Italia. Hugo. pag. 325.

251. II. Dum hæc domi geruntur inter patres et plebem, foris populus Romanus non minori studio sibi principatum vindicat. Fractus quidem fuerat Porsena obsidente, et Gallorum incursione, sed nunc incredibili sua virtute adeo erigitur, ut altero jam sæculo post urbis incendium universam sibi Italiam armis subjiciat. Ex bellis innumerabilibus, quæ vario marte sed postremo eventu felici gesta sunt, ante omnia notandum est bellum Latinum. Eo propter juris inæqualitatem suscepto, anno autem 416 Romanis victoribus confecto, de jure cujusque civitatis varie statutum est (*c*). Idemque reliquis Italiæ civitatibus, quotquot deinde ad annum usque 486 rebellarunt, contigit. Successit sæculo septimo, Romanis jam per Italiam dominantibus, ex eadem causa, bellum sociale, gravius quidem, nec perinde Romanorum arbitratu terminatum. Rebellantes enim populi lege Julia et Plautia (anno 666) civitatem, certe si fundi fierent, adepti sunt. Mansit tamen vel sic magna per Italiam juris varietas.

(*a*) Liv. l. c. Cicero in Bruto. 14.

(*b*) Tacit. Ann. XI. 25. Aurel. Victor de Cæs. 9.

(*c*) Liv. VIII. 14. Conf. id. IX. 43.

Digitized by Google

### Quæstiones.

1. Quam vim habuit ad salubrem juris Romani conditionem efficiendam prætura urbana?
2. Habuitne aliquam forma regiminis democratica quæ hoc tempore invaluit?
3. Cur patriciatus apud Romanos citius exstinguebatur quam hodie nobilitas?
4. Quæ est origo juris Latinorum?
   Conf. Cicero pro Cæcina. 7, 33, 35. Gaj. III. 56. Ulp. V. 4. XIX. 4. XX. 14. XI. 16. Vellej. Paterc. I. 14. Legatur Savigny : *Zeitschr.* V. pag. 229.
5. Quid est *fundum* fieri? Plaut. Trinum. V. 1. 6. Festus. *fundus*. Tabul. Heracl. postr. Gell. XIX. 8.
6. Quid est jus Italicum? Asconius arg. Orat. in Pisonem. Tit. D. de censib. Savigny : *Zeitschr.* pag. 242.

252. Victoriæ externæ imperio populi Romani provincias addiderunt, quibus perpetuo retentis, effectum est ut lingua, litteræ, mores, leges et jura Romanorum, per magnas Europæ regiones, ac partim per Asiam et Africam propagarentur. Istaque amplitudo ditionis plurimum quoque ad juris Romani præstantiam profuit. Provinciæ. Hugo. pag. 334.

253. Nec poterant non illæ victoriæ vim habere in mores hominum, ac propterea Romæ quoque in juris instituta et leges. Uti Græcorum humanitate exculti sunt Romani, ita Asiæ vitiis corrupti (*a*). Artium studium luxus, divitias avaritia consecuta est. Mutata est nunc mulierum conditio, invaluerunt dotes, divortia, judicia de moribus; latæ sunt leges sumtuariæ, Oppia, Voconia; instituta sunt multa famosa judicia, nova interdicta, de dolo formulæ; nata sunt multis

(*a*) Liv. 39. 6. Horat. Ep. ad Pis. vs. 156.

legibus nova crimina : quæ omnia depravationis indicia postea singulatim designabuntur.

Novi magistratus. Hugo. pag. 327 et 336.

254. Quod autem præcipuum est : tam propter Italiam, quam propter provincias Romano imperio adjectas, novi magistratus instituti sunt, quorum jurisdictioni pars juris non exigua debetur.

255. Primum enim Italia subacta institutus est prætor peregrinus, qui in urbe jus diceret inter peregrinos, aut inter cives et peregrinos (*a*). Hic non unice ex Romanis institutis jus dicere poterat, sed aliarum quoque civitatium mores debebat attendere (*b*) : unde commune quoddam jus gentium, et vero juris Romani dilatatio exsistere potuit.

256. Deinde Roma continuo missi sunt qui cuique provinciæ præessent, initio magistratus ordinarii, tum his non sufficientibus proconsules et proprætores. Hoc quidem institutum ad mores corrumpendos, et ad commovendam rempublicam plurimum valuit ; sed etiam ad jura Romana cum amplianda tum propaganda fuit efficacissimum. Habemus etiam nunc ad edictum provinciale Peritorum commentationes quantivis pretii.

## Quæstiones.

1. Quo nomine memorabiles sunt provinciæ in juris Romani historia?
2. Leges sumtuariæ cur non durarunt? Cf. Macrob. Sat. II. 13.
3. Prætor peregrinus quando est institutus?
4. An per Italiam jus dicebat?

---

(*a*) Liv. Epit. 19. Pomp. §. 28. Joann. Laurent. de magistr. pag. 77. Tacit. Ann. I. 13. Liv. 39, 45. Lex Rubria, apud Hugon. pag. 443.

(*b*) Conf. Gaj. I. 193. II. 40. III. 120 et 134. Ulp. XX. 14.

Digitized by Google

5. Quid nocuerunt Romanis provinciæ?
6. Quo modo invaluerunt jura Romana in provinciis?
7. An Romani peregrina jura adsciverunt?
8. An leges Romanæ in provinciis quoque valebant?

257. III. Interim privatorum hominum conditio non erat lætissima. Patrum rebus inclinantibus, nova sensim dominatio oborta est nobilium, id est, eorum quorum majores honores gesserant; neque aliter quam ante commoda ad paucos, onera et pericula ad multitudinem redibant (*a*). Debitores non minus quam ante ducebantur, etiam post legem Petiliam Papiriam (*b*) (anno 427), nec fœnebres leges quidquam levaminis adtulerunt (*c*). Anno 467 facta est tertia secessio in Janiculum (*d*). Nec magis profuerunt quæ deinde tentata sunt, leges agrariæ, novæ tabulæ, frumenti dispensationes, coloniarum deductiones, finis tributorum, aliaque popularia : tumultus in dies graviores, bellaque civilia atrocissima secuta sunt, donec postremo tota respublica everteretur. Quam vim illa bella in jus civile habuerint, quasque leges novas in juris historia memorabiles pepererint, postea suo quæque loco, interponetur. Miseriæ domi. Hugo. pag. 329 et 333.

### Quæstiones.

1. Qualis erat nobilitas Romana? Quid differt a recentiori?
2. Cur tam miseri erant Romani in summo reipublicæ splendore?
3. Quid statuit lex Petilia Papiria? Leg. Schrader. *Civil. Magaz.* V. pag. 184.

---

(*a*) Sallust. Jugurtha. 41. Appian. de bell. civil. I. 7.
(*b*) Liv. VIII. 28. coll. Epit. XI.
(*c*) Appian. ibid. I. 54.
(*d*) Liv. Ep. cit. Pliu. Nat. Hist. XVI. 15.

Digitized by Google

4. Quæ fœnebres leges latæ sunt hoc tempore? Cur non valebant?
5. Leges agrariæ quales erant?
6. Quid novæ tabulæ?

Fontes. Leges. Hugo. pag. 340.

258. Vulgata est juris distinctio, qua tamen Veteres minus quam Recentiores utebantur, scripti et non scripti (*a*), apud Ciceronem (*b*) legitimi et usitati: quorum hoc moribus populi sensim recipitur, illud subito imperantis voluntate jubetur. Ad jus non scriptum nunc refertur: 1°. jus civile, quod Prudentes composuere (*c*); 2°. jus prætorium, sive honorarium, quod jurisdictione magistratuum inductum est (*d*). Ad jus scriptum: 1°. leges; 2°. senatusconsulta.

259. Quæ legum nomine hoc tempore veniunt, pleraque sunt plebiscita, quæ a tribunis fere res novas molientibus proficiscuntur; unde et leges de jure privato scriptæ prope omnes causam publicam habere videntur: quæ tamen sunt paucæ in magno cumulo (*e*).

### Quæstio.

Quæ erat legum forma apud Romanos, sive quæ conceptiones verborum?

Senatusconsulta. Hugo. p. 370.

260. Senatusconsulta etiam hoc tempore legis vicem obtinere videntur, qua de re apud Recentiores magna est

---

(*a*) L. 6. § 1. D. de just. et jure. L. 32 seq. D. de legibus.

(*b*) De Orat. I. 42.

(*c*) Pomp. § 5 et 12.

(*d*) Cic. de Invent. II. 22.

(*e*) Liv. III. 34. Tacit. Annal. III. 27. Singularum legum historiam, quæ sane exigua est, brevitatis causa, juris locis ad quos quæque spectant, adjungere maluimus.

Digitized by Google

dubitatio : 1°. enim apud Veteres mature inter juris fontes (*a*), quandoque juxta leges collocantur (*b*); 2°. potestatem usurpat senatus legibus quemque solvendi (*c*); 3°. neque exempla desunt senatusconsultorum nunc de jure privato factorum (*d*); 4°. senatus origo et historia universa idem arguunt.

261. Jus civile latius patuit apud Romanos quam apud nos, multaque nova Prudentium auctoritate introducta sunt, cujus rei testimonia et causæ in Jurisprudentiæ historia commodius referentur.

262. Jus honorarium edictis continetur prætorum et ædilium, item proconsulum et proprætorum, quibus ædilium loco sunt quæstores (*e*). Reliqui magistratus non perinde edicunt (*f*) de jure dicendo (*g*). A potiori jus prætorium appellatur.

Jus honorarium. Hugo. p.377-398.

263. Ortum tamen est multo maturius quam edici consuevit; non enim placere poterat mos edicendi dum pauper erat jus, dumque scientia ejus in mysteriis retinebatur : interim vero sæpe locus esse debuit rebus novis utilitatis causa per jurisdictionem usurpandis (*h*).

264. Edicere solent prætores quotannis suo quisque ma-

---

(*a*) Cic. Topic. 5. Horat. Ep. I. 16 vs. 41. Pomp. § 9.

(*b*) Tab. Heracl. passim.

(*c*) Ascon. arg. Orat. Cic. pro Cornelio maj. reo : verbo *promulgavitque*. Cic. ad Att. V. Ep. ult. f.

(*d*) Liv. 39, 3, 19. 41, 9. Cic. ad Att. V. 21. VI. 1, 2.

(*e*) Gaj. I. 6. Pomp. § 10.

(*f*) Nepos. Cat. 2. Cic. Verr. Lib. II. Cap. 41. Tacit. Hist. II. 91. Gell. III. 18.

(*g*) Gaj. l. c. Conf. Liv. VI. extr.

(*h*) Vid. tamen Cic. de Inv. I. 1. : «propter *vetustatem* quo in ge-« nere » e. q. s.

Digitized by Google

gistratu ineunte, et proponitur edictum palam in foro *ubi de plano recte legi potest.* Argumentum ejus est jurisdictio, quo tamen nomine non solum modus litigandi significatur, sed, præter actiones omnes, etiam jura qualiacumque quæ in controversiam venire possunt. Edicunt etiam multa nova, secundum mores quidem et necessitates populi, sed quæ nondum ad vim juris invaluerunt: adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia, propter utilitatem publicam.

265. Edictum quod ita quotannis proponunt, jurisdictionis perpetuæ causa, edictum *perpetuum* appellatur, id est, generale (*a*): est enim etiam speciale vel repentinum edictum, quod faciunt prout res incidit (*b*).

266. Perpetuum suum edictum magistratus sine invidia postponere non potest (*c*), nec sine intercessione vel collegarum, vel tribunorum (*d*); quin etiam prohibetur lege Cornelia (*e*).

267. Anno tamen præterlapso per se vim nullam habet, cessante imperio prætoris (*f*); sed plerumque quod quisque prætorum edixit, id successores cum servare tum denuo edicere solent, quo facto edictum tralatitium nominatur. Si non edicunt, sed tamen servant, in consuetudinem abit, et custodiri solet pro jure quod sine lege vetustas compro-

---

(*a*) L. 57. § 1. D. de adq. hered. coll. L. 1. C. Si in comm. eademq. causa (II. 26.). Pr. I. de satisd. tut. Gaj. I. 200. Gell. XIII. 15. Cic. de Orat. II. 33. Ascon. l. c. L. 9. C. de pign. act. (IV. 24).

(*b*) L. 7. D. de jurisd. L. 73. D. de judic. Verr. Lib. III. Cap. 14. Plin. Ep. V. 21.

(*c*) Cic. ad Att. VI. 1. ad fam. XIII. 59.

(*d*) Id. Verr. Lib. II. Cap. 41.

(*e*) Ascon. l. c. Dion. Cass. 36. 23.

(*f*) Verr. Lib. I. Cap. 42.

Digitized by Google

bavit (*a*). Igitur jus prætorium recte ad jus non scriptum refertur, etsi primo quoque anno edictum jus scriptum haberi potest.

### Quæstiones.

1. An senatus Romanus libera rep. jus facere potuerit legis instar, cur ipsi Veteres dubitarunt? Conf. Gaj. I. 4. L. 9. D. de legg. Dionys. Halic. IX. pag. 595.
2. Cur senatusconsulta de jure civili tam rara sunt hoc tempore?
3. Quæ est vera natura juris civilis? quid commodi habet et incommodi præ scriptis legibus?

   Conf. Blackstone. T. I. Procem. § 3. *Burke. Reflections on the Revolution in France :* pag. 44. *Thémis. VII. Livr.* 8. pag. 431. In primis Hugo *Civil. Magaz.* IV. 1. 4. et *Savigny. Vom Beruf unsrer Zeit.* § 2. Plenissime hunc locum tractavit nuper *Puchta. Das Gewohnheitsrecht.* Erlangen 1828.
4. Juris constituendi potestas, qua magistratus populi Romani utebantur, justane erat an injusta? Conf. Polyb. VI. 11. Cic. de offic. I. 10. de legg. III. 3. item I. 5. in Verrem Lib. I. Cap. 43. pro Mur. 20. Gell. XIII. 15.

   Leg. Heinecc. Hist. jur. Rom. I. §§ 69 et 70 cum nott. Ritteri. Richeus. vindiciæ prætoris Romani. Lugd. Batav. 1748. Joannes Reddie. de edictis prætorum. Götting. 1825.
5. Eratne utilis?

   Leg. *Schrader. Die prätorischen Edicte der Römer auf unsere Verhältnisse übertragen. Wei-*

(*a*) De Invent. II. 22.

*mar.* 1815. Holtius. Oratio de jure prætorio cum apud Romanos tum apud Anglos ad jus civile supplendum et emendandum aptissimo. Groningæ. 1822. (in Annal. Groning.)

6. An similia instituta occurrunt apud Recentiores? Oratio cit. passim. Plenius *Cooper. Lettres sur la cour de la chancellerie. Londres.* 1828 : epist. 25.
7. Ut magistratus jura reddentes generalia constituant, cur hodie apud quosdam tam vitiosum habetur ? Conf. *Code civil* art. 5. ibique Locré. *Montesquieu. Esprit des lois.* Liv. XI. Ch. 6.

Digitized by Google

# CAPUT II.

## DE JURISPRUDENTIA.

268. Uti honores et imperium, ita juris peritia hoc tempore desiit esse propria possessio patriciorum : quod ab Antiquis non tam ex communibus causis supra relatis, quam ex propriis quibusdam nunc referendis, repetitur.

Flavius. Coruncanius. Hugo. p. 405 412 et 419.

269. Medio sæculo quinto Cnæum quendam Flavium fuisse narrant, qui legum actiones, vel (sive et) fastos, quæ adhuc in mysteriis habebantur, cum vehementi indignatione patrum, gratia vero plebis, evulgaret, quo facto evulgata sit etiam juris peritia (*a*).

270. Circiter quinquagesimo anno post Tiberius Coruncanius primus de plebe pontifex maximus creatus est, idemque primus publice professus esse dicitur, quod ante eum nemo fecerat (*b*). Ab eo tempore deperire debuit clientelæ necessitudo.

### Quæstiones.

1. Flavianum facinus an totum commentitium esse videtur?
2. Quo modo potest Tiberius Coruncanius intelligi professus esse, quod nec post eum quisquam hac ætate fecit? Vid. Schrader *civil. Magaz.* V. pag. 187.

Juris civilis institutio. Hugo. p. 419.

271. Discendi studiosis nec publice nec privatim con-

(*a*) Cic. de Orat. I. 41. pro Mur. 11. ad Att. VI. 1. Liv. IX. Cap. ult. Plin. Nat. Hist. 33. 6. Val. Maxim. II. 5. 2. IX. 3. 3. Pomp. § 7.
(*b*) Pomp. § 35.

sulitur (*a*), sed possunt sibi ipsi consulere, ad Peritorum aliquem se applicando quem audiant respondentem (*b*), item jurisdictione et judiciis frequentandis. Præterea pueri domi ediscunt duodecim tabulas, quibus accedit procedente tempore, atque succedit prætoris edictum (*c*). Postremo etiam libri de jure scribi cœperunt.

Ratio. Hugo. p. 421. 272. Græcarum literarum, ac transmarinæ philosophiæ (*d*) vis ad jurisprudentiam nondum pertinet. Universe tamen, cum humaniores facti sint Quirites, atque doctiores, jus civile quoque liberaliori atque uberiori ratione tractent, necesse est. Jam definire atque digerere didicerunt (*e*), item de dignitate hominis (*f*), et de bono et æquo disputant (*g*). Habent præterea jus gentium suum (*h*); atque naturam humanam tam moralem quam corpoream (*i*) subinde, non minus quam rerum naturam (*k*), in juris regulis constituendis attendunt. Jus publicum adhuc a jurisconsulti provincia separatur: est enim jureconsultus hoc tempore, qui legum et consuetudinis ejus, qua privati in civitate utuntur, ad respondendum et ad scribendum, et ad cavendum peritus est (*l*). Sunt tamen qui utramque peritiam con-

---

(*a*) Cic. Orat. 42. Brut. 89.
(*b*) Id. de amicit. 1.
(*c*) Id. de legg. II. 23.
(*d*) Id. de Orat. I. 44. Gell. XV. 11.
(*e*) Id. I. 42. Topic. passim.
(*f*) L. 68. D. de usufr. couf. L. 44. D. de ædil. edicto.
(*g*) Cic. Brut. 53.
(*h*) Id. de Off. III. 17.
(*i*) L. 14. §. 2. D. de ritu nupt. Cic. de Off. III. 18. de Invent. II. 22.
(*k*) Gaj. II. 73 juncta L. 26. §. 1. D. de adquir. rer. dom.
(*l*) Cic. de Orat. I. 48. Pro Mur. 9.

Digitized by Google

jungant (*a*). Ex diverso pontificium jus jam negligitur (*b*).

273. Ea peritia comparata, potest quisquis studiorum suorum fiduciam habet se jureconsultum profiteri; maxime tamen id facere solent qui propter ætatem nec militare ultra, nec causas orare possunt (*c*). Hi vel domi in solio sedentes, vel transverso ambulantes foro, sui copiam, sæpe a primo mane, faciunt consultoribus (*d*), parati ad respondendum gratis de quolibet privato negotio. Unde domus Jureconsulti apud Ciceronem dicitur totius oraculum civitatis (*e*). Præterea a magistratibus jus dicentibus, et a privatis judicantibus assidue consuluntur (*f*).

Exercitatio. Hugo. pag. 421.

274. Nec tantum ita respondentes Juris interpretes se præstant, sed etiam, ut indigitatum est supra, conditores, ut responsa eorum inter juris fontes numeranda sint (*g*). Nova enim exstant non pauca Prudentium auctoritate introducta, quæ postea suo quæque loco apparebunt.

275. Scribunt præterea civium testamenta (*h*), aut si qua alia scriptura opus est, et cavent, id est, cautionum formulas concipiunt, quarum nonnullæ ab auctoribus suis nominantur (*i*). Ceterum causas orare aliud est officium (*k*).

276. Magna tamen est cum dignitas Jurisconsultorum, tum auctoritas, ut, præter rem ipsam, veterum testimonia

Auctoritas peritorum. Hugo. p. 399-404.

(*a*) Pomp. §§. 44 et 46.

(*b*) Cic. de Orat. III. 33. de legg. II. 19.

(*c*) Cic. de amicit. l. c. de Orat. I. 45. de legg. I. 3.

(*d*) Id. pro Mur. l. c. de Orat. III. 33. Horat. Serm. I. I. 9. Ep. II. 1. vs. 103.

(*e*) De Orat. I. 45.

(*f*) Topic. 17.

(*g*) Gaj. I. 2 et 7. Cic. Top. 5. pro Cæcina. 25.

(*h*) Cic. de Orat. II. 6.

(*i*) L. 7. D. de cond. et dem. L. 4. D. de transactt. L. 18. §. 1. D. de acceptil.

(*k*) De Orat. l. l. Orator ad M. Brut. 41.

Digitized by Google

significant (*a*). Sapientes viri, σοφοὶ, Prudentes, Periti vulgo appellantur (*b*), quibus perinde atque legibus obtemperandum sit (*c*).

### Quæstiones.

1. Num læte crescere potest jurisprudentia, ubi nullæ juris scholæ habentur?
2. Jurisconsulti Romani an vere gratis respondebant? Cic. Brut. 30. Conf. Tacit. Orat. 36.
3. Quid differunt ab hodiernis Jureconsultis?
4. Quid est apud Romanos advocatio?
5. Quibus ex causis exstitit dignitas et auctoritas Jureconsultorum Romanorum?

Legantur: Den Tex. Oratio de honore quo habiti sunt apud Græcos philosophi, apud Romanos Jureconsulti. Amstelod. 1821 (in Annal. Acad. Lugd. Batav.). Frets et Holtius: *Prysverhandelingen bekroond en uitgegeven door de derde Klasse van het Koninglijk Nederlandsche Instituut. Amsterdam.* 1822.

Scripta JCtorum. Hugo. p. 428-430.

277. E Jureconsultis qui hoc tempore inclaruerunt nobis memorabiliores sunt, quorum scripta, aut saltem sententiæ, ætatem tulerunt. In illo genere Q. Mucius, et Alfenus Varus nominandi sunt; in hoc, præter Gallum Aquilium, Servius Sulpitius, et qui a Servio profecerunt Ofilius atque Trebatius; etsi apud Ciceronem et Pomponium alii quidam

---

(*a*) De Off. II. 19. de Orat. l. 1. c. c. Horat. ad Pison. vs. 369. Persius. Sat. V. vs. 90.

(*b*) Cic. de Orat. I. 45. Pomp. §§. 37 et 38. Tit. I. de codic.

(*c*) Id. pro Cæc. 25.

Digitized by Google

clariores laudantur, a quibus nihil exstat (*a*). Hereditaria fuit jurisprudentia apud Scævolas et Catones.

278. Libri eorum primum nonnisi breves duodecim tabularum interpretationes atque legis actiones continebant (*b*), tum formulas et responsa (*c*). Deinde fuerunt qui se ad certas juris partes, ad alias leges, et ad edictum prætoris applicarent, et qui aliorum libros digererent (*d*). Postremo quidam jus civile in artem redigere aggressi sunt (*e*). De juris publici quoque partibus hoc tempore scribi cœpit (*f*).

### Quæstiones.

1. Quas legis actiones continebat jus Ælianum? Cf. Pomp. §§ 7 et 38.
2. Maniliæ venalium vendundorum leges quid? Vid. Cic. de Orat. I. 58. Varro de re rust. II. 5. Cf. quoque Cic. ibid. 57:
3. Quid de jure civili meditabantur Pompejus et Julius Cæsar? Cf. Isidor. V. 1. Suet. Jul. 44.

---

(*a*) Vid. Pomp. §. 44. seq. Plenum catalogum, præter Bertrandum et Guilielmum Grotium, qui de vitis JCtorum scripserunt, dabit Bachius: Hist. Jurispr. passim.

(*b*) Pomp. §. 38.

(*c*) Cic. de Orat. II. 33.

(*d*) Pomp. §. 44. Gell. IV. 4.

(*e*) Cic. de Orat. eod. et I. 42. Gell. I. 22.

(*f*) Festus. *prætor. patricios.* Gell. XVI. 4.

Digitized by Google

# CAPUT III.

## DE JURE PRIVATO.

279. Inopia historiæ nostræ jam non est tanta quanta erat superiori ætate : nam præter leges subinde de jure civili scriptas, in Digestis sententias habemus, et vero fragmenta, jureconsultorum, qui exeunte hac ætate vel paulo post inclaruerunt. Præterea Ciceronem habemus, et novimus universe ex multis indiciis jus utrumque, tam civile quam honorarium, ad probabilem nunc amplitudinem sensim excrevisse.

280. Quæ superiori tempore instituta sunt non repetemus, sed mutationes tantum quæ in his acciderunt notabimus.

281. In qua re Ciceronis scriptis præcipue juvabimur.

### SECTIO I. DE JURE PERSONARUM.

Libertatis incrementa.
Hugo. p. 437.

282. Debitores qui propter æs alienum ducuntur, peregre non venduntur, ut olim ; imo lege eis permittitur liberum corpus habere (*a*). Neque ultra fit servus quisquam propter furtum manifestum, quod huic rei finem fecit edictum prætoris ; nec magis incensi veneunt (*b*). Sed fiunt nunc servi jure civili, qui pretii participandi causa se venundari patiuntur (*c*).

283. Statu liberi jam plures per interpretationem ha-

(*a*) Sallust. Catil. 33.

(*b*) Arg. Cic. Verr. Lib. I. Cap. 41. Conf. tamen idem pro Cæc. 34.

(*c*) L. 23. D. de liberali causa. Plaut. Persa III. 1.

Digitized by Google

bentur, et servi publici. Apud Plautum (*a*) servi peregrinorum commemorantur, qui matrimonium contrahere possunt.

284. Manumissiones tributo vicesimæ premuntur, lege Manlia anno 397 lata (*b*); sed contra prætor eos tuetur qui domini voluntate in libertate morantur (*c*).

285. Civium numerus maximopere auctus est, cum lege Julia et Plautia, tum ante ex immodicis manumissionibus quas bella civilia pepererunt (*d*). Itaque non per Italiam tantum, sed etiam per remotas provincias diffunduntur (*e*). Inter eos autem qui proxime ad civitatem Romanam accedunt memorabiles sunt Latini coloniarii, commercium quidem habentes, non vero connubium (*f*). Cives. Latini. Provinciales. Hugo. p. 440.

286. In provinciis hominum jura non raro lege aliqua perpetua reguntur a Romanis profecta, veluti in Gallia Cisalpina lege Rubria, in Sicilia lege Rupilia (*g*).

287. In Italia vero municipia non pauca suis legibus suaque consuetudine utuntur, etsi in his quoque una atque perpetua lex municipii nominatur (*h*).

QUÆSTIO.

Laudandane est Romanorum prudentia, qui non continuo devictis nationibus aut civitatibus suas leges suaque jura obtrudere solerent?

---

(*a*) Plaut. Casina. Prolog. vs. 70.

(*b*) Liv. VII. 16, et 37. 10.

(*c*) Cic. pro Milone (ed Peyron.) pag. 256. Fragm. de juris speciebus. Tacit. XIII. 27. Gaj. III. 56.

(*d*) Appian. de bell. civil. I. Cap. 100.

(*e*) Cic. pro lege Manil. 3 et 5.

(*f*) Vide supra loca citata ad quæst. 4. n°. 250. Cf. quoque legis Serviliæ cap. 23. ed. Klenze. Berolin. 1825.

(*g*) Cic. Verr. Lib. II. Cap. 13.

(*h*) Ib. I. 45. L. 32. D. de legg. Cic. ad fam. VI. Ep. 18.

Digitized by Google

Potestas relaxatur.
Hugo. p. 442 et 443.

288. Potestas dominorum in servos suos est eadem, sed mutato vitæ genere dominorum mutata est servorum conditio (*a*). Præterea jure prætorio quodammodo liberi esse, et patrimonium habere possunt, magis quam jure civili (peculium, sæpe cum libera administratione).

Quæstiones.

1. Quæ mala peperit servitus apud Romanos publice ac privatim?
2. In peculio servorum tuendo num prætor morem aliquem imitabatur?

289. Patria potestas utroque jure temperata est: jure civili per emancipationes, jure prætorio cum in hereditatibus posthabetur. Moribus quoque et invidiæ metu continetur. Occurrunt nunc potissimum quædam quasi domestica judicia (*b*). Adoptiones sæpe non ex justa causa fiunt. In arrogatione jusjurandum exigitur (*c*).

Quæstio.

Quam vim habet adoptio quæ fit in testamento? Conf. Appian. l. c. III. 94 f. Suet. Jul. 83. Vid. Dirksen. *Versuche*. pag. 73.

Nuptiæ. Divortia. Dotes. Manus.
Hugo. p. 444-450.

290. Nuptiis facilius adquiritur, siquidem nuptiæ facilius fiant, sublatis quibusdam earum prohibitionibus, velut consobrinarum (*d*) et propter ordinem, universe tamen crescunt celibatus et ἀπαιδία. Sponsalia apud Latinos tantum obligant (*e*); nec bigamiæ pœna est præter infamiam (*f*).

(*a*) Sallust. Catil. 56. f. App. de bell. civil. I. 9. Florus III. 19.
(*b*) Liv. II. 41. Val. Maxim. V. 8 et 9. Senec. de clem. I. 15.
(*c*) Gell. V. 19.
(*d*) Plutarch. Quæst. Rom. VI. Tacit. Annal. XII. 6.
(*e*) Gell. IV. 4.
(*f*) L. 1. L. 13. §. 2. D. de his qui notantur inf.

Digitized by Google

291. Divortia in dies frequentiora jam æquali jure usurpantur; coërcentur tamen retentionibus ex dote (*a*), et judiciis de moribus (*b*).

292. Mulieres in manum plerumque non conveniunt (*c*); præterea dotes habent, et bona receptitia (*d*). Coëmptio quoque fiduciæ causa, id est, alterius rei causa quam matrimonii, usurpatur (*e*), cum coëmptionatore, veluti sacrorum interimendorum (*f*), tutelæ evitandæ, et testamenti faciendi causa (*g*). Potest quoque mulier divortio facto virum cogere ut se liberet (*h*). Parum igitur feminæ arbitrio virorum reguntur.

### Quæstiones.

1. Quid de Plutarchi loco existimandum est? An credibile est olim quamlibet cognationem obstetisse, ac lege populi gradum esse definitum? Conf. Tacit. l. l.: *nec lege ulla.*
2. Cur sponsalia non obligant, quæ tamen sponsione fieri videntur?
3. Cur mature nuptias aversabantur Romani?
4. Cur bigamia illis tam grave peccatum esse non videbatur quam nobis?

---

(*a*) Cic. Topic. 4. Ulp. VI. 9.

(*b*) Gaj. IV. 102. L. 11 f. C. de repud. Gell. X. 23, et de eo loco Hasse. *Rhein. Mus.* II. pag. 106. Conf. quoque *Wächter. Ueber Ehescheidungen. Stuttgart.* 1822: pag. 99.

(*c*) Arg. Gaj. I. 111. Cic. Top. 3. Conf. tamen id. pro Flacco. 34.

(*d*) Plaut. Persa passim. Gell. XVII. 6.

(*e*) Gaj. I. 114.

(*f*) Cic. pro Muræna. 12.

(*g*) Gaj. I. 115a.

(*h*) Id. I. 190 et 137.

Digitized by Google

5. Quæ erat vera natura divortii Romani?
6. Quid est res *uxoria, dos, φερνὴ, προὶξ*? quæ potuit esse origo dotium?
7. An mulier quæ in manu est dotem habere potest? Cf. Cic. Top. 4. Vatic. pag. 35 med. Legatur Hasse. *Rhein. Mus.* II. pag. 75. *Schilling. Bemerk.* pag. 174.
8. Quid sibi vult actio quam pater de dote habet, *adjuncta filiæ persona*? Cf. Ulp. VI. 6.
9. Pensiones dotium unde ortæ videntur? Id.-Polybius 32. 13.
10. Quid dicit Ulpianus VI. 11?
11. Cautiones rei uxoriæ quales erant? Cf. Gell. IV. 3.
12. Senes ad coëmptiones faciendas quid? Leg. Savigny. *Zeitschr.* II. pag. 387.
13. Quam ob rem potest mulieri coëmptio necessaria esse ad testamentum faciendum? Cf. Cic. Top. 4. Gaj. II. 121. Vide infra 365 quæst. 3.

Mancipium. Hugo. pag. 451.

293. Mancipium quoque vim suam amittere incipit; nam sæpe dicis causa interponitur, et potest mancipatus censu liberari invito emptore, utique si non fiduciæ causa a parente, aut propter noxam, mancipatus sit. Interim emtori nihil contumeliose adversus eum facere licet (*a*).

Tutela. Fiduciaria. Hugo. p. 452.

294. Uti tutorem mulier mutare potest, ita etiam optare, si hoc ei vir cujus in manu erat permisit (unde tutores testamentarii distinguuntur dativi et optivi), eaque optio vel plena est vel angusta; et potest etiam optari in res singulas (*b*).

295. Præter legitimos tutores, ex lege duodecim tabularum, nunc habentur etiam qui alio modo *legitimi* ap-

(*a*) Gaj. I. 138 seq.
(*b*) Id. I. 150. Liv. 39. 19.

Digitized by Google

pellantur (*a*), id est dativi apud Justinianum (*b*). Nam ex lege Atilia, ante annum 564 lata (*c*), in urbe tutor datur a prætore urbano et majori parte tribunorum, tam feminis quam masculis, quibus nullus omnino tutor est (*d*). In provinciis similiter datur a præsidibus earum, ex lege Julia et Titia, quæ superiori lege posterior est, præterea vero incertæ ætatis (*e*).

296. Item nunc habetur prætorius tutor moribus introductus, cui locus est cum lege aut legitimo judicio agendum est (*f*), non alias. Confirmationi autem eorum qui non jure dati sunt, nondum locus esse videtur, nec propter remotum suspectum a magistratu dari potest (*g*).

297. Accessit præterea fiduciaria tutela, qualem habet qui liberum caput sibi fiduciæ causa mancipatum manumisit. Pater vero qui filium manumisit sibi remancipatum, legitimus ejus tutor habetur; ex diverso liberi ejus fiduciarii tutoris loco numerantur. Differentia in cessione tutelæ, et in auctoritate sæpe non sponte interponenda cernitur (*h*).

298. Curatores etiam honorarii habentur, velut prodigorum ad quos lex non pertinet; et minorum tam legitimi ex lege Plætoria, quam honorarii (*i*). Curatores. Lex Plætoria. Hugo. pp. 456 et 362.

299. Lex Plætoria de circumscriptione adolescentium

---

(*a*) Ulp. XI. 2. 3. 18.

(*b*) L. 52. C. de episc. et cler. L. ult. C. de legit. tut.

(*c*) Liv. 39. 9.

(*d*) Gaj. I. 185 et 195.

(*e*) Ulp. XI. 18.

(*f*) Gaj. l. c. Ulp. XI. 24.

(*g*) L. 1. §. 1 f. D. de confirm. tut. Gaj. I. 182.

(*h*) Vid. Gaj. I. 111. 172. 190 seq. II. 122.

(*i*) Ulp. tit. XII.

Digitized by Google

ante annum 570 facta est (*a*), aliaque salubria minorum causa instituit, quæ suo quæque loco referentur.

300. Satisdationes et excusationes nondum institutæ esse videntur.

### Quæstiones.

1. Quare lege opus erat, ut magistratus tutorem dare posset; et cur tribuni adhibebantur?
2. Cur prætorius tutor ex duabus illis causis maxime datur, non ex aliis?
3. An culpandi erant Jureconsulti Romani qui fiduciariam mulierum tutelam introduxerunt?
4. Fiduciarius tutor mulieris cur auctor fieri cogitur, non etiam legitimus? An cogitur testamentarius?
5. Qualis est universe mutatio quæ hoc tempore in tutela juris Romani contigit?
6. Quæ causa fuisse videtur legis Plætoriæ? An idem jurisdictione effici non poterat? Quæ est ejus necessitudo cum edicto de minoribus?

---

## Sectio II. De rebus et de adquirendo rerum dominio.

Ager in Italia, et in provinciis. Hugo. p. 457.

301. Uti personarum, ita etiam agrorum in Italia varia conditio est. Etenim quem agrum populus Romanus ab hostibus cepit, is partim colonis adsignatur pleno dominii jure, partim divenditur; quantum autem agri propter bellorum assiduitatem incultum jacet, quod sane multum est, id palam proscribitur, ea lege ut pro mercede solvantur

---

(*a*) Arg. Plaut. Pseudol. I. III. vs. 69. juncta. L. 2. C. Theod. de donatt. (VIII. 12). Cic. Brutus. 15. Priscian. Lib. VIII. Cap. 4. (T. I. pag. 373. ed. Krehl. Lips. 1819).

Digitized by Google

decimæ fructuum : e sativis una, ex arboretis dupla decima, e pascuis autem (scriptura) pars aliquota pecoris. Non tamen valuit hoc institutum, nam ager ille magna ex parte possidetur a nobilitate, eaque possessio procedente tempore in dominium abiisse videtur (*a*). Ex diverso ager vectigalis est civitatium, qui certa mercede perpetuo locatur : quo facto conductorem prætor perinde tuetur ac si dominus esset (*b*). Idemque servatur in ædibus privatorum superficiariis (*c*).

302. Provinciale solum, nisi sit liberæ civitatis (*d*), vel jus Italicum habeat (*e*), in dominio populi Romani est : cui est consequens ut possessor in eo nihil eorum facere possit quæ nonnisi dominii jure quis facit, veluti sacrum facere vel religiosum, aut alienare jure Quiritium. *Utiliter* tamen hæc omnia fieri possunt (*f*), tuitione prætoris.

### Quæstiones.

1. Ager vectigalis quid ab emphyteuticario, et ἐμβατευτικῷ, differt ? Conf. L. 15. §. 1 D. Qui satisdare cog. L. 3. §. 4. D. *de rebus eorum qui sub tutela.*
2. Quid interest inter decimas Romanas et recentiores ?
3. Num differt *ager vectigalis* juris Romani a reditu fundi *(rente foncière)* apud Recentiores usitato? Conf. L. 3. § 4. cit. L. 86. f. D. de leg. I.
4. Quid est in L. 16 cit. ager limitatus, quid arcifinius ?

---

(*a*) Appian. de bell. civil. I. 7. Cic. de offic. II. 22. ad Attic. I. 5. Conf. L. 16. D. de adq. rer. dom.

(*b*) L. 1. D. Si ager vectigalis.

(*c*) Tit. D. de superfic.

(*d*) Liv. 33. 32. Id. 45. 29. Cic. in Verr. Lib. III. Cap. 6.

(*e*) Vid. supra 250. quæst. 6.

(*f*) Gaj. II. 7. 46. L. 12. §. 2. D. de public. Conf. Plin. Ep. II. 76.

Digitized by Google

Servitutes.
Hugo. pag. 457.

303. Servitutes tam personarum quam prædiorum jam plenissime habentur (*a*); sed nondum quasi ususfructus est earum rerum quæ usu consumuntur (*b*), et parum constat quid sit habitatio (*c*). De partu ancillari disputatur (*d*).

304. Constituuntur servitutes universe his modis quibus rerum dominium alienatur, et ab eo duntaxat qui ex jure Quiritium dominus est; ideoque in provinciali solo id pactionibus et stipulationibus efficitur, aut etiam per traditionem : quo facto non jure sed tuitione prætoris constituuntur (*e*).

305. Usucapione servitus constitui non potest, prohibente lege Scribonia (*f*) (cujus historia ignoratur); libertas tamen a servitute usucapi potest, et prætor usum diuturnum tuetur (*g*).

306. Ususfructus quodammodo (*h*) cum die et conditione constitui potest; servitutes prædiorum non item.

307. Non utendo servitutes amittuntur, et quæ personarum sunt omni capitis diminutione.

### Quæstiones.

1. Unde tam elegans tamque perfectus exstitit locus ille de servitutibus?

---

(*a*) Cic. de legg. I. 4. pro Cæc. 26.

(*b*) Id. Topic. 3.

(*c*) L. 10 pr. et §. 3. D. de usu et habit.

(*d*) Cic. de fin. I. 4.

(*e*) Gaj. II. 7 et 31. L. 11. §. 1. D. de public. L. 25. §. ult. D. de usufr. L. 1. D. Quibus modis ususfr. amitt.

(*f*) L. 4. D. de usurpatt.

(*g*) L. 10. D. Si servit. vindicetur.

(*h*) Vatic. pag. 14. L. 4. D. de servitt.

Digitized by Google

2. Nobisne satis hodie perspectus est? Quæ potissimum in eo obscura esse videntur? Leg. *Schrader. Civilistische Abhandl. Weimar.* 1816. pag. 267.
3. An aliæ aliis antiquiores esse videntur?
4. Cum pactionibus et stipulationibus constitui dicantur, quid proficit pactio, quid stipulatio?

 Legantur: Schmidtlein. de servitutibus per pactum constituendis. Götting. 1823. *Francke. Civil. Abhandl. Gött.* pag. 129. *Archiv. für d. Civil. Praxis: IX.* 9. Hasse: *Rhein. Mus.* I. pag. 64. *Krit. Zeitschr.* I, II. pag. 66.

5. Cur servitutes usucapi non possunt; quodsi non possint, quid opus erat lege Scribonia?
6. Quid dicit Paulus I. 17. 2?
7. Cur nocet usufructuario minima capitis diminutio?
8. Quid sibi vult illud in L. 1. §. 3. D. de usufr. accresc. *usumfructum quotidie constitui et legari?*

308. Pignus jure civili constituitur per mancipationem vel in jure cessionem fiduciæ causa, quo tamen facto nihil differt a dominio (*a*); jure prætorio traditione vel pactione (*b*), introducta actione Serviana, et quasi Serviana, quæ etiam hypothecaria peregrino nomine appellatur (*c*). Pignus. Hugo. pag. 491.

QUÆSTIONES.

1. Quibus rationibus defendunt proprium jus in re esse quod pignus appellatur, ac civilem in rem actionem pigneratitiam ab actione quasi Serviana diversam

 Vid. *Grolman und Löhr: Magaz.* III. pag. 129.

2. Quis erat Servius ille a quo actio nominatur?

---

(*a*) Gaj. II. 59. 60. 220.

(*b*) L. 13. § 3. D. de pign. et hypoth.

(*c*) Cic. ad famil. XIII. Ep. 56.



Digitized by Google

3. Quid est hypotheca, ἀντιχρησις, hypothecaria formula?
4. Qua parte erat illa melius apud Athenienses quam apud Romanos constituta? Vid. Harpocration et Etymologicum Magnum. v. ἄστικτον et ὅρος. Pollux ὅρους ἱστάναι et ὅρια ἀνασπᾶσαι Add. Demosth. adv. Onetorem. Orat. II. Idem in Spudiam. Plutarch. Solon. Cap. 15. Conf. tamen et infra 605 extr.
5. An lex commissoria jam usurpatur? Conf. Cic. l. c.
6. Cur erat illa invidiosa? Conf. L. 38. D. de minorr.
7. An hodie quandoque hypothecæ vel pignoris loco venditione fiduciaria utuntur? Legatur *Erskine. An institute of the law of Scotland.* 1824. pag. 408: *Originally* etc.

Dominium. Duplex. Hugo. pag. 478.

309. Dominium nunc distinguitur duplex. Aut ex jure Quiritium aliqua res tua est, aut est in bonis tuis (*a*); si in bonis est accedente demum usucapione ex jure Quiritium tua fit, nec interim eam jure civili vindicare potes (*b*). In bonis sunt res mancipi non civili jure alienatæ, veluti quæ traditæ tantum sunt. In primis vero cernitur differentia in jure servorum (*c*).

310. Etiam qui rem bona fide possidet ex justa causa jure honorario domini loco est, instituta Publiciana in rem actione (*d*).

311. Præterea prætor possessorem exceptionibus tuetur, quibus jus civile imitatur, veluti longæ possessionis præscriptione (*e*), et exceptione rei venditæ et traditæ (*f*).

---

(*a*) Gaj. I. 54. II. 40. Theoph. I. 5.

(*b*) Id. IV. 16, 36, 41.

(*c*) Id. I. 17 et 54. Ulp. I. 16 et 23 coll. L. un. C. de nudo jure Quirit. toll. Gaj. II. 88 et IIII. 166.

(*d*) Gaj. IV. 36. § 4. I. de actt.

(*e*) Tit. D. de divers. temp. præscr.

(*f*) Tit. D. de except. rei vend.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Qui rem in bonis habet an Publiciana, aut simili actione, carere videtur ? Legatur Zimmern. *Rhein. Mus.* III. 3. 330. Conf. quoque L. 12. § 2. D. de public.
2. Numquid de ætate ejus actionis constat?
3. Quid tibi prodest in servo nudum jus Quiritium habere, cum nec in potestate tua sit, nec tibi adquirat? Cur porro non est in tua potestate? nempe durat dominium tuum?

312. Omnes res aut mancipi sunt, aut nec mancipi. Mancipi res sunt prædia in Italico solo, item jura prædiorum rusticorum; item servi, et quadrupedes quæ dorso collove domantur. Ceteræ res nec mancipi sunt. Res mancipi, et nec mancipi. Hugo. pag. 466.

313. Eoque differunt a rebus mancipi, quod facilius alienantur, veluti nuda traditione : intellige si corporales sunt, et ob id recipiunt traditionem; si incorporales sunt mancipationen non recipiunt. Ex diverso mancipi res etiam incorporales mancipationem recipiunt (*a*).

314. Quæ rerum distinctio nunc certissime est; an prius non fuerit valde quæritur (*b*).

QUÆSTIONES.

1. Quo modo potuit forte nasci ista rerum divisio? Conf. Gaj. I. 192.

Legantur. *Civil. Magaz. II.* 2. *Manhayn. Ur-*

---

(*a*) Ulp. XIX. Gaj. II. 18 seq. Theoph. II. I. 40. Vatic. pag. 66. Gaj. II. 29.

(*b*) Conf. Cic. pro Muræna 2. Pro Flacco 32. Topic. 11 juncto Gaj. II. 85. Nec obstat idem II. 47, nam vide Cic. pro Flacco 34, ad Attic. I. Ep. 5. Conf. tamen præter auctt. citt. Schilling. pag. 152.



Digitized by Google

*sprung und Bedeutung der res mancipi und nec mancipi. Frankf.* 1823. Böcking. de mancipii causis. Berolini. 1826. *Rolin. Nouvelle explication de la distinction entre les choses mancipi et nec mancipi. Gand.* 1827. (De eo libello vide *Bijdragen* III. 2. pag. 366.).

2. An similis quædam apud alias gentes occurrit? Conf. maxime Blackstone. Lib. II. Cap. 30: *but there is one species* et reliq.
3. Cur jura prædiorum rusticorum, nec etiam urbanorum, rebus mancipi annumerantur?
4. Cur certa tantum genera animalium? Gaj. I. 16. Isidor. IX. 4: *mancipium.* Cf. quoque Varro de re rust. II. 5: *Eos cum emimus.*
5. Cur etiam mancipantur res nec mancipi, veluti apud Plin. Nat. Hist. IX. 58, et quid dicit Cicero Top. 10? Cf. quoque Gaj. I. 120.

315. Adquisitiones juris gentium sine dubio pleræque jam habentur, v. c. jura alluvionum et circumluvionum apud Ciceronem citantur (*a*), et exstat Trebatii sententia de fera vulnerata (*b*); quod autem in illis iniquum occurrit id sæpe temperatur jure prætorio per doli mali exceptionem.

**Usucapio. Lex Atinia. Lex Julia et Plotia. Hugo. pag. 484.**

316. In mancipatione et in jure cessione nulla mutatio occurrit; sed usucapionis jus nunc plenius et magis enucleate habetur. Primum usucapiuntur maxime res mancipi quæ traditæ tantum fuerunt, nec mancipatæ; deinde in rei alienæ usucapione spectantur bona fides sive justum initium, et titulus sive causa possessionis, qui tamen improbus etiam nunc esse potest *pro herede*, et sæpe generalis est *pro suo* (*c*);

---

(*a*) De Orat. I. 38.
(*b*) L. 5. § 1. D. de adq. rer. dom.
(*c*) Tit. D. pro suo.

Digitized by Google

fortasse jam prodest quoque tolerabilis error (*a*). Insuper præter longi temporis præscriptionem accessiones possessionum habentur, quibus usucapio multum juvatur (*b*).

317. Juvatur etiam lege Atinia, quæ facit ut vitium rei furtivæ purgari possit, quæ lex ante annum 600 lata est (*c*).

318. Item lege Julia et Plotia (*d*), quæ facit ut fundus furtivus non vi possessus usucapi possit, quæ lex fortasse anno 666 lata est.

319. Item jure civili, quod res nec mancipi mulieris etiam legitimum tutorem habentis recte usucapiuntur (*e*). Sed et rem mancipi a muliere sine tutoris auctoritate alienatam, ab emtore, qui mulieri pretium dedit, usucapi, ex Rutiliana constitutione defendi potest (*f*).

320. Hereditas etiam nunc usucapi posse creditur (*g*).

321. Lucrativa usucapio etiam casus habere cœpit non improbos, veluti cum debitor pigneratius vel depositarius rem usu recipiunt fiduciæ causa mancipatam.

322. In eadem causa est is cujus rem populus sibi obligatam vendidit, quo casu possessio tamen non anno sed biennio usu recipitur (*h*).

QUÆSTIONES.

1. In provinciali prædio jure honorario num prodest biennii possessio, an vero longa esse debet decem vel

---

(*a*) L. ult. eod.

(*b*) Tit. D. de div. tempor. præscr. L. 13. D. de adq. poss.

(*c*) Gell. XVII. 7. L. 4. § 6. D. de usurpp. et usucc.

(*d*) L. 53. L. 33. § 2. eod. Gaj. II. 45. Cic. ad famil. VIII. 8. Ascon. pag. 205.

(*e*) Gaj. II. 47. Cic ad Att. I. 5. Id. pro Flacco. 34.

(*f*) Vatic. initio.

(*g*) Cic. ad Att. I. 5.

(*h*) Gaj. II. 59. seq.

Digitized by Google

viginti annorum? Conf. Paul. V. II. 3 cum I. 17. et III. VI. 30.

2. An in rebus mobilibus prodest eadem præscriptio?

3. Quid lege Atinia opus erat ut vitium purgari posset?

4. Quid est *manceps, prædiator, prædiatura, jus prædiatorium?* Vid. Cic. in Verr. Lib. I. Cap. 54 et 55. Id. pro Balbo 20. Varro et Festus *manceps.* Cic. ad Att. XII. 17.

323. Adjudicatione plenum dominium adquiritur, sed ita si judicium est legitimum (*a*), non etiam si imperio continetur: quæ differentia postea explicabitur.

324. Item lege dominium adquiritur, seu potius testamento (*b*), cum per vindicationem, vel DO LEGO, legatur, quod jus nunc certum est (*c*).

Donatio. Lex Cincia. Hugo. pag. 489.

325. Non quidem propria species, sed causa adquisitionis, donatio est, singulari juri constituta per legem Cinciam. Lex ista modum donandi definit, nec tamen si plus donatum sit inter non exceptas personas id rescindit (*d*), sed prætor imperfectam legem tuetur, exceptione data, vel condictione, et vero actione rescissoria (*e*): scilicet si donatio non jam traditione firmata sit; adeo interdicto UTRUBI superior esse debet possessor, si res mobilis donata sit (*f*).

(*a*) Vatic. pag. 14.

(*b*) Cf. Ulp. XI. 14.

(*c*) Id. XIX. 17.

(*d*) Id. initio. Vatic. pag. 82 seq. Paul. V. XI. 6.

(*e*) L. 21. § 1. D. de donatt. Vatic. pag. 69. L. 24. C. Theod. eod. Nov. 162. Cap. 1.

(*f*) Vatic. pag. 84 et 85. Scripserunt de hac lege: Savigny *Zeitschr. IV. I. Heidelberg. Jahrbücher.* 1820. pag. 780. Rudorff. de lege Cincia. Berol. 1825. *Franke. Civil. Abhandl.* 1826. Hasse et Unterholzner *Rhein. Mus.* I. pag. 185. II. pag. 436. III. p. 153. Vid. quoque *Krit. Zeitschr.* I. 1. p. 184.

Digitized by Google

326. Eadem lege prohibitum est ne quis ob causam orandam pecuniam capiat, quia plebs prope vectigalis et stipendiaria patribus esse cœperat (*a*). Apparet igitur legem Cinciam publicam causam habere, et exstat eam anno 550, non sine magna contentione, perlatam esse (*b*).

327. Moribus jam pridem receptum est, ut inter virum et uxorem donationes non valeant (*c*).

QUÆSTIONES.

1. Quis modus donandi lege Cincia definitus esse videtur? Vid. Savigny l. c.
2. Quo modo fit ut ejus nulla mentio in Vaticanis reperiatur?
3. Quæ necessitudo inter legem Cinciam et legem Furiam fuisse videtur? Vid. Schrader. *Civil. Mag.* V. II. pag. 164.
4. Cur vincit legem possessio? Cur vero spectatur in ea re interdictum UTRUBI?
5. Caput alterum numquid commune habet cum superiori?
6. An Romani ita impense donabant, ut res lege coërcenda videretur? Conf. Polyb. 32. 13. Cic. de orat. II. 71. ad Att. I. Ep. 20.
7. Cur displicet donatio inter virum et uxorem?
8. Cur lege Cincia excipiuntur?

328. Alienare possunt hoc tempore qui olim non poterant, veluti creditor pigneratitius qui rei obligatæ dominus factus non est, et mulier res nec mancipi sine tutoris auctoritate. Maritus fundum dotalem recte alienat.

---

(*a*) Liv. XXXIV. 4 juncto Tacit. Annal. XI. 5.

(*b*) Cic. de Senect. 4.

(*c*) L. L. 38, 64, 65. D. de donatt. inter vir. et uxor.

Digitized by Google

329. Præter personas juri nostro subjectas, plures aliæ nunc sunt per quas certe duabus ex causis adquirimus; sed de possessione per alios adipiscenda adhuc dubitationes sunt, quæ postea evanuerunt (*a*). In jure cessione ut ante, item adjudicatione, per eos qui juri nostro subjecti sunt non adquiritur (*b*).

### Quæstio.

An creditor in re mancipi jus Quiritium conferre potest in emtorem?

Successiones. Testamentum. Hugo. p. 504 et 506.

330. Per universitatem nunc pluribus modis quam ante adquiritur. Successiones enim in bona tam vivorum quam mortuorum jure prætorio mirabiliter auctæ et ampliatæ sunt. Pariter jure civili quoque magnæ mutationes inciderunt.

331. Testamentorum enim nunc unum tantum genus superest (*c*), cujus tamen velut duæ species usurpantur. Namque testamentum per æs et libram potest quidem etiam nunc fieri eodem modo, plerumque vero fit longe aliter. Primum enim mancipatio est imaginaria tantum (ut in ipsa formula dicitur), nec familiæ emtor heredis loco; deinde nuncupatione non ipsa voluntas testatoris mandatur, sed hanc scriptis tabulis, quas manu tenet, contineri dicit, easque generali sermone confirmat (*d*). Itaque a non scripto scriptum testamentum factum est : unde *lignum* et *tabulæ* vulgo pro testamento nominantur, nec facile prætor non scriptæ voluntatis rationem habet (*e*).

---

(*a*) Gaj. II. 86.

(*b*) Vatic. pag. 15.

(*c*) Cic. de nat. deor. II. 3. Gaj. II. 102.

(*d*) Gaj. II. 103.

(*e*) L. 2. C. de bon. poss. sec. tabb. (VI. 11). Conf. tamen L. 8. § 4. D. de bon. poss. contra tabb. Item L. 6. § 2. D. de bon. poss.

Digitized by Google

332. Item arcanum est fere quod antea palam fiebat. Nec tamen non scriptum prorsus cessavit, et voluntatis nuncupatio quandoque cum scriptura conjungitur (*a*).

333. Testator et heres, ut ante, cives esse debent, exceptis Latinis, iisque peregrinis quibus commercium datum est (*b*). Sed et peregrinorum testamenta, quæ secundum suæ civitatis legem fecerint, Romæ valere, credibile est (*c*); fortasse valent tuitione prætoris (*d*). Plane servo publico testamentum facere permittitur (*e*). Mulier vero non nisi tutore auctore, et ita si se capite diminuit, testari potest (*f*).

Testamenti factio. Heredis institutio. Lex Voconia.
Hugo. p. 504 et 510. Id. pag. 355.

334. Institui vero non possunt universitates, personæ incertæ, nec postumus alienus, neque postumus suus qui vivo testatore nascetur (*g*). Neque filius sub conditione quæ non est in ipsius potestate. Item institui non potest mulier ab eo qui centum millia census est, propter legem Voconiam (*h*).

335. Lata est lex Voconia anno 584 (*i*), ejusque causa erat in compescenda potentia mulierum, quapropter a testamentariis liberalitatibus prohibebantur (*k*). Nec tamen legitimas hereditates lex apprehendisse videtur (*l*).

---

(*a*) Cic. pro Milone 18. Vita Horatii Suet. adjecta. L. 25. D. Qui testam. facere poss. Cic. ad Att. VII. 2.

(*b*) Gaj. II. 110. Ulp. XIX. 4.

(*c*) Ulp. XX. 14.

(*d*) Cic. Topic. 4: *exulum*.

(*e*) Ulp. XX extr.

(*f*) Cic. l. c. Gaj. I. 115a. Cic. ad fam. VII. 21. Conf. infra 365 quæst. 3.

(*g*) Ulp. XXII. 19. Conf. Cic. de Orat. I. 39 extr.

(*h*) Cic. in Verr. Lib. I. Cap. 42. ibiq. Ascon. Gaj. II. 274.

(*i*) Cic. de Senect. 5. Gell. VII. 13. XVII. 6.

(*k*) Cic. de rep. III. 10. Gell. XX. 1. Quinctil. Declam. 264.

(*l*) Arg. Paul. IV. VIII. 22.

Digitized by Google

Genera heredum.
Hugo. p. 510 et 514.

336. Ex diverso sui heredes eo favore utuntur, ut non recte silentio prætereantur: alioquin vel evertunt testamentum, vel adcrescunt. Plane filius non nisi nominatim exheredari potest; reliqui possunt inter ceteros exheredari, dummodo postumis aliquid legetur. Præterea proximæ personæ jure exheredatæ vel præteritæ testamentum rescindere possunt per querelam inofficiosi, quæ tamen (non utique quarta) parte relicta excluditur (*a*). Ceterum illa omnia exeunte hac ætate vix certi juris erant (*b*).

337. Servus proprius nunc sæpe ignominiæ evitandæ causa necessarius heres esse jubetur; suis vero et necessariis, ut et illis qui in mancipio sunt (*c*), prætor abstinere permittit.

338. Extranei heredes triplici modo hereditatem adquirunt. Cretionis vero plures species sunt, nam præter vulgarem et continuam, etiam *libera*, item *simplex* cretio nominantur (*d*). Postulantibus creditoribus prætor quoque tempus deliberandi præfinire solet, item longius quandoque coarctare (*e*).

339. Cum cretione conjuncta est substitutio, eaque jam duplex in usu habetur, sed nondum altera alteri inest (*f*).

340. Inter casus rumpendi est etiam in manum conventio, et quando filius mancipatus a patre in ejus potestatem recidit ab emptore manumissus (*g*).

---

(*a*) Arg. L. 8. § 8. D. de inoff. test.

(*b*) Cic. de Orat. I. 38. Val. Maxim. VII. 7. Gaj. II. 123. extr.

(*c*) Gaj. II. 160.

(*d*) Cic. de Orat. I. 22. ad Attic. XI. 12. XIII. 46.

(*e*) Gaj. II. 167. 170.

(*f*) Cic. Brut. 52. L. 4. D. de vulg. et pupill. subst.

(*g*) Ulp. XXIII. 3.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Duo priora genera testamentorum cur exoleverunt?
2. Mancipationis formula quam Bluhmius restituit (Gaj. II. 104) quo modo interpretanda videtur?
3. Quo modo nuncupationis? Cur in ea heredis instituendi nulla mentio fit?
4. Cur Romani ita anxie celabant suum supremum judicium?
5. Cur persona incerta institui non potest?
6. Quanta est pecunia lege Voconia definita? Cf. Dion Cassius Lib. 56. Cap. 10. Gronov. de sestertiis III. 16. Arbuthnot. Tab. 12.
7. Quo modo poterat lex evitari? Cic. in Verr. l. c.
8. Num quæ personæ exceptæ fuerunt? Id. de finib. II. 17. de republ. III. 10. Augustin. de civit. Dei. III. 21.
9. Cur virgo Vestalis intestata heredem non habet, habet vero ex testamento? Conf. Gell. I. 12. Schilling. pag. 210.

   De lege Voconia scripserunt Perizonius in Triade Dissertt. Wieling. Lectt. juris civilis. II. 10.
   Kind. de lege Voconia. Lips. 1820.
   Savigny. Annal. Acad. Berolin. Class. hist.-phil. 1820.
   *Zimmern. Untersuchungen.* pag. 311.
   Hasse. *Rhein. Mus.* III. pag. 183.

10. Cur sui heredes præteriri non possunt? Cur præcipuo jure utitur filius?
11. Qua ratione potest potestas centumvirorum explicari rescindendi recte facti testamenti?
12. Quid est apud Ciceronem *libera* cretio, quid *simplex*? Conf. Schilling. pag. 196.

Legata. Leges Furia, Voconia, Falcidia. Hugo. p. 518. 354-360. Id. pag. 648.

341. Legatorum jam quatuor genera sunt, quæ tamen ad duo prope revocari possunt, dominii et obligationis: quorum alterum legatum per vindicationem, sive DO LEGO

Digitized by Google

legatum, alterum per damnationem relictum appellatur. Huic adjungitur legatum quod sinendi modo datur, cum heres damnatur legatarium sinere habere; illi, legatum per præceptionem relictum, cum dominium heredi vel heredibus legatur.

342. Quale autem cuique legatum relictum sit, id verborum conceptione æstimatur, et pro cujusque legati natura alia atque alia actione petitur (*a*).

343. Item an juri accrescendi locus sit (*b*), et uter optare debeat genere legato (*c*), indidem cognoscitur.

344. Legari deinde potest testamento duntaxat (*d*), nec ante heredis institutionem, neque post mortem vel heredis vel legatarii, fortasse nec pœnæ causa (*e*).

345. Neque cuilibet promiscue legari potest, veluti quibuscum testamentifactio non est (*f*), aut mulieri quæ lege Voconia prohibetur (*g*).

346. Res quæ legari possunt sunt innumerabiles (nec tamen omnes eodem modo), et potest pars hereditatis (partitio) legari (*h*). Ceterum quantitas definita est legibus Furia, Voconia, Falcidia (*i*), non etiam libertates.

347. Per legem Furiam, quæ antiqua est, et ante legem Voconiam lata, plus quam mille assium legatum mortisve

---

(*a*) Gaj. II. 192 seq. Ulp. XXIV. Vatic. pag. 26 et passim.

(*b*) Iid. l. l. c. c.

(*c*) Ulp. XXIV. 14. L. 4. D. de tritico, vino, oleo. L. 37. L. 71. L. 108. § 2. D. de legat. I.

(*d*) Ulp. l. c.

(*e*) Gaj. II. 229 seq. Capitol. Pio. 8. §. ult. I. de legat.

(*f*) § 24. I. eod.

(*g*) Cic. de republ. l. c. Conf. tamen Hasse. l. c.

(*h*) Ulp. l. c. § 25. Gaj. II. 254. Conf. etiam Cic. de legg. II. 20 seq.

(*i*) Id. II. 225 et 226.

Digitized by Google

causa capere prohibetur, præter exceptas personas (easdem prope quæ lege Cincia excipiuntur) (*a*), et adversus eum qui plus ceperit quadrupli pœna est, per manus injectionem persequenda (*b*).

348. Successit ei multo post lex Voconia, qua cautum est, ne cui plus legatorum nomine mortisve causa capere liceret, quam heredes caperent (*c*).

349. Sed cum illæ leges non sufficerent, scripta est anno 714 lex Falcidia (*d*), ne plus legare liceret quam dodrantem (*e*); quod tamen an ideo, nec magis ærarii causa constitutum sit, dubitatur (*f*).

350. Propter legem Voconiam quoque (*g*), sed maxime per bella civilia, fideicommissa invaluerunt, quæ sæpe codicillis vel epistola relinquuntur; attamen vim juris non habent (*h*).

### Quæstiones.

1. Supra scripta legatorum distinctio cur hac ætate demum orta videtur? Estne ea fortuita aliqua aut arbitraria?
2. Quare debet testator per vindicationem legans utroque tempore dominus esse ex jure Quiritium? Cur non etiam in his rebus quæ pondere, numero, mensurave constant?

---

(*a*) Vatic. pag. 83. Ulp. 28. 7.
(*b*) Ulp. initio. Gaj. IV. 23.
(*c*) Cic. in Verr. Lib. I. Cap. 43. Gaj. II. 226.
(*d*) Dion Cass. 48. Cap. 33.
(*e*) Gaj. II. 227. L. 1. D. ad L. Falcid. Ulp. XXIV. 32.
(*f*) Conf. Dion Cass. 55. Cap. 25. App. de bell. civil. V. 67.
(*g*) Cic. de finib. II. 17. Gaj. II. 274 et 285.
(*h*) Id. l. c. Titt. I. de fideic. heredd. et de Codicill.

Digitized by Google

3. Idemne exigitur in legato per præceptionem relicto? Gaj. II. 222.
4. Quæ est vis et potestas damnationis in legatis?
5. An talis damnatio (præterquam in judiciis) et alibi apparet? Vid. L. 2. D. ad L. Aquil. Lex Rubria passim.
6. Quale est jus adcrescendi in legatis? Cur non æque locum habet in quoque genere legatorum?

Conf. *Holtius. Analyse historique du droit d'accroissement entre légataires. Liége.* 1830.

7. A legatario cur legari non potest?
8. Cur placuit legandi facultatem legibus coërcere?
9. An vero simile est, illarum omnium unam eandemque causam esse?
10. Voconiæ duo capita quæ novimus an aliqua ratione conjuncta sint?
11. Mortis causa donatio quid a legato differt? Quæ causa ejus et origo esse potuit?
12. Quam vim habuit lex Falcidia maxime in jus nostrum?

Legitima hereditas. Hugo. p. 524.

351. In hereditatibus quæ ab intestato deferuntur subtili interpretatione Jureconsultorum insignis mutatio effecta est. Separati sunt a reliquis agnatis fratres et sorores, qui consanguinei appellantur, et placuit ut feminæ ultra consanguinitatis gradum succedere non possint (*a*). Jura gentilitatis et applicationis nondum exoleverunt (*b*).

QUÆSTIONES.

1. Quo modo potuit Gajus illud legi imputare, secus quam reliqui auctores? Legatur Euler. apud Burchhardi: *Grundzüge des Rechtssystems der Römer. Bonn.* 1822.

---

(*a*) Paul. IV. 8. 22. Id. in Coll. XVI. 3. Theoph. III. II. § 3. Justin. in L. 14. C. de legit hered. Gaj. III. 23.

(*b*) Cic. in Verr. Lib. I. Cap. 45. de Orat. I. 39.

Digitized by Google

2. Quo modo intelligendum est Pauli illud : *Voconiana ratione?* Conf. Kind. Dissert. supra cit. *Zimmern : Krit. Zeitschr.* III. I. pag. 13.

352. Jure prætorio ad exemplum hereditatis succeditur per bonorum possessionem, quæ ab Ulpiano (*a*) definitur: jus persequendi retinendique patrimonii, sive rei, quæ cujusque cum moritur, fuit. Bonorum possessio. Hugo. pag. 501 et 527.

353. Jus illud imperio prætoris consistit (*b*), apud quem bonorum possessio petitur vel agnoscitur; nonnunquam decreto ejus conceditur, causa cognita (*c*).

354. Eaque, vel per se vel per alium, impetrata, potest quisque per interdictum QUORUM BONORUM, quod huic rei proprium est, corporalium rerum possessionem adipisci (*d*), eamque adeptus res illas in bonis habere, ac retinendo usucapere (*e*).

355. Interim habet quoque actiones utiles, quibus ficto se herede agit; habet adeo possessoriam hereditatis petitionem (*f*).

356. Adversus debitores hereditarios similem persecutionem habet fictitiis actionibus. Ex diverso ipse eodem modo a creditoribus hereditariis conveniri potest (*g*).

357. Postremo neque sacrorum onus non ad eum pertinet (*h*). Itaque per omnia heredis loco constituitur (*i*).

---

(*a*) L. 3. § 2. D. de bon. poss.
(*b*) L. 3. D. de jurisdict.
(*c*) L. 3. § 7 et 8. tit. cit.
(*d*) Gaj. IV. 144. Tit. D. Quor. bon.
(*e*) Id. II. 52. III. 80 et 81.
(*f*) Id. IV. 34. Tit. D. de poss. hered. petit.
(*g*) Id. l. c. et II. 253.
(*h*) Cic. de legg. II. 19.
(*i*) L. 2. D. bon. poss. Gaj. III. 26. 32.

Digitized by Google

358. Sed hæc ita vera sunt si bonorum possessio *cum re* habetur, id est cum re familiari vel patrimonio; nam potest fieri ut *sine re* sit, cum hereditas ab alio jure legitimo evincatur (*a*). Quod quo modo contingere possit mox apparebit.

QUÆSTIO.

Quibus ex causis potuit exsistere, et qua ratione sensim informari hæc successio prætoria?

359. Distinguitur bonorum possessio trifariam. Primum enim vel testato succeditur, vel intestato; sed cum testato succeditur, perinde atque in jure civili, quædam personæ herede scripto potiores sunt. Hinc bonorum possessio contra tabulas, et secundum tabulas, item tertia quæ intestati datur. Qua triplici bonorum possessione (plura enim genera esse non credimus), quantopere jus civile adjuvetur, suppleatur, corrigatur, nunc patefiet.

Contra tabulas. Hugo. pag. 531.

360. I. Contra tabulas datur bonorum possessio: 1°. Liberis præteritis tam suis (præter filium) quam emancipatis. Suis non quidem necessaria, sed tamen utilissima est, cum propter interdictum QUORUM BONORUM, tum propter majorem portionem quam hoc pacto sæpe consequuntur. Emancipatis autem datur, tam qui a defuncto emancipati sunt, neque in alia familia nunc inveniuntur, quam qui in adoptionem dati a patre adoptivo emancipati sunt; præterea his datur qui ex emancipatis vel in adoptionem datis nati sunt. Attamen adoptivis qui defuncti familia exierunt, item in adoptionem datis qui in aliena familia nunc sunt, non datur (*b*).

---

(*a*) Ulp. XXVIII. 13. Gaj. III. 35. L. 5. § 1. D. de bon. poss. sec. tab.

(*b*) L. 3. L. 6. § 2. L. 7. L. 21. D. de bon. poss. contra tab.

Digitized by Google

361. Neque emancipatis aliter datur quam si bona sua non emancipatis conferant.

362. 2°. Liberis heredibus in testamento scriptis datur bonorum possessio, ubi commissum est per alium edictum: quibus si naturalis sint nec nocet in aliam familiam transiisse; idque his personis utilissimum est cum propter legatorum onus, tum quoties ex minore parte scriptæ sunt.

363. Exheredatis hæc bonorum possessio non competit, neque contra testamentum mulieris locum habere potest. Quæ vero de liberis adoptivis diximus, eadem de uxore et de nuru, quæ in manum convenerunt, intelligenda sunt.

## Quæstiones.

1. Bonorum possessio *edictalis*, *decretalis*, *ordinaria* quid?
2. Quo jure poterat prætor data hac b. p. contra tabb., civis Romani sanæ mentis testamentum rescindere?
3. Quam æquitatem habet hæc bonorum possessio?
4. Quid prodest suis heredibus?
5. Quo modo interpretanda videntur Ulpiani verba in L. 1. § 6. de b. p. contra tabb.: *sive alias exierunt?* Vid. Schilling. pag. 208.
6. Cur exigitur collatio?
7. Quid differt ista collatio a collatione dotis?
8. Quæ legata tuetur prætor? An integra tuetur? Cur hæc, non alia?
9. An legata duntaxat?
10. Cur Veteres hunc titulum anguste interpretabantur? Cf. L. 1. L. 3. L. 5. § 6. L. 8. D. de legat. præst. contra tabb.
11. Qua actione agent legatarii cum eo qui ipso jure heres non est?
12. Cur ad testamenta feminarum non pertinet hoc edictum?



Digitized by Google

Secundum tabulas. Hugo. pag. 534.

364. II. Cessante bonorum possessione contra tabulas, datur heredi scripto secundum tabulas, non vitiosas, id est, septem testium signis signatas, aut *non minus multis quam e lege oportet* (*a*); nec nocet mancipationem deficere aut nuncupationem. Idem est si mulier sine tutoris auctoritate testamentum fecit (*b*).

365. Item cum testamentum non valet filio suo herede præterito, aut cum rumpitur agnato postumo, vel cum irritum fit per capitis diminutionem testatoris, sublato aliquo modo impedimento hæc bonorum possessio peti potest (*c*).

366. Nec tamen contra legem Voconiam datur (*d*), neque contra legem duodecim tabularum qua legitimi heredes vocantur (*e*).

### Quæstiones.

1. Quo jure poterat hæc b. p. dari? Propter quam æquitatem dabatur?
2. Quæ LEX intelligitur in edicti formula: lex duodecim tabularum, an loci?
3. Si qua mulier se capite nunquam diminuit cum cesset bonorum possessio (Cic. Top. 4.), quî fit ut non etiam cesset omissa tutoris auctoritate? Num hæc fortasse conjungenda sint?
4. Quousque servat prætor legem Voconiam?
5. Cur legem qua mancipatio exigitur non servat?
6. An per hanc bonorum possessionem præter legata etiam libertates et tutelæ servantur? Cf. L. 12. L. 17. D. de inj. rupto.

---

(*a*) Cic. Verr. Lib. I. Cap. 43.

(*b*) Gaj. II. 119.

(*c*) Id. II. 147. L. 1. § 8. L. 11. § 2. D. de bon. poss. sec. tabb.

(*d*) Arg. Verr. I. 41.

(*e*) Gaj. l.-l. c.-c.

Digitized by Google

7. An pendente conditione peti potest? L. 5 et 6. D. de b. p. sec. tabb.
8. Qua actione agent legatarii?

367. III. Bonorum possessio intestati competit, si neque contra tabulas, neque secundum tabulas agnita sit, per quatuor gradus. Intestati. Hugo. pag. 537.

368. 1°. Primum iis competit (nec tamen non et filiofam.), qui contra tabulas petere bonorum possessionem potuissent, ex parte edicti UNDE LIBERI.

369. 2°. Ex parte UNDE LEGITIMI, verbis TUM QUEM EI HEREDEM ESSE OPORTET, iis competit qui lege duodecim tabularum, ejusque interpretatione nunc usitata, comprehenduntur; nec tantum agnatis competit, sed etiam suis, item gentilibus; an vero agnato proximo duntaxat, quæstio est (*a*).

370. 3°. Ex parte UNDE PROXIMI COGNATI vocantur omnes, qui vel civili vel naturali cognatione cum defuncto conjuncti sunt, etiam citra matrimonium quæsita, non tamen servili, et præfertur utique proximus remotiori. Hæc bonorum possessio latissime patet, etsi sextum gradum (præter e septimo duas personas) non excedit.

371. 4°. Denique ex parte UNDE VIR ET UXOR conjuges vocantur, scilicet eorum causa qui per in manum conventionem conjuncti non sunt.

QUÆSTIONES.

1. Si repudiaverit bonorum possessionem filius, an nepos ex eo vel nepotes in locum et portionem parentis sui succedere possunt?
2. Dubitatio apud Gajum III. 28 unde nata esse videtur? An hoc tempore jam fuerit?
3. Unde terminus, quo b. p. UNDE COGNATI concluditur; an ex lege Furia? Quid inde de ætate et de ratione edicti inferre licet? Conf. Ulp. XXVIII. 7. Vatic. p. 83.

8.

Digitized by Google

4. Cur reliquæ septimo gradu personæ non admittuntur?
5. Quare conjuges tam remoto loco vocantur? An id probandum est hodie?

Bona libertorum. Venter. Carbonianum. Hugo. p. 544, 531 et 547.

372. Adhuc de ingenuis diximus : nunc de libertorum bonis videamus. Cum lex duodecim tabularum non satis patronis consuleret, patroni autem sibi ipsi nimium consulere viderentur, edixit primum prætor Rutilius, se non amplius quam operarum et societatis actionem patrono e pactione daturum; deinde posteriores prætores certæ partis bonorum possessionem polliciti sunt (*a*).

373. Itaque patronus dimidiæ partis bonorum possessionem habet, tam intestati quam contra tabulas liberti, si is ex naturalibus liberis vel civili vel prætorio jure successorem nullum relinquat (*b*).

374. In liberta hæc omnia cessare palam est (*c*); sed patroni liberi masculi idem jus habent quod patronus, feminæ vero lege, et edicto UNDE LEGITIMI contentæ esse debent. Idem de patrona dicendum est (*d*). Quodsi vel patronus vel libertus capitis diminutionem passus sit, id bonorum possessioni petendæ non officit, præterquam UNDE LEGITIMI (*e*).

QUÆSTIONES.

1. Quis erat ille prætor Rutilius? Cf. Gaj. IV. 35. Vatic. pag. 1.
2. Quare tantum juris patrono tribuendum esse videbatur?

---

(*a*) L. 1. D. de bon. lib.
(*b*) Gaj. III. 41. Ulp. 29. 1.
(*c*) Id. III. 43 et 51.
(*d*) Ulp. 29. 5 et 6.
(*e*) Arg. Gaj. III. 51. L. 5. § 1. D. de bon. lib.

Digitized by Google

3. Quod in L. 1. D. de bon. lib. exstat : *honoris moderandi gratia*, quo modo conciliari potest cum iis quæ in L. 20. D. de jure patr. et in L. 2. C. de bon. poss. contra tabb. lib. (VI. 13) præcipiuntur?
4. Cur feminis in hac parte prætores minus quam masculis prospexerunt?

375. Si liberum caput manumissum sit a parente, liberti patitur exitum (*a*); sin ab extraneo, manumissor contra testamentum ejus nihil potest; ab intestato vero ei decem personæ primi et secundi gradus præferuntur, quibus deinde et manumissore cessantibus, admittuntur cognati lege Furia excepti (*b*).

376. Quodsi libertus patronum non relinquat, neque patroni liberos, bonorum possessio tertio gradu datur proximis cognatis (*c*); quarto familiæ patroni, id est agnatis, ex parte TUM QUEM EX FAMILIA; quinto patrono patronæque, item liberis patroni patronæque (id est, ipsius patroni patronæve, ubi familia non est quia patronus ipse manumissus est); sexto viro et uxori; septimo cognatis manumissoris qui lege Furia excepti sunt (*d*).

377. Hæc de bonis libertorum. Postremo prætor edixit: UTI ME QUAQUE LEGE BONORUM POSSESSIONEM DARE OPORTEBIT, ITA DABO (*e*).

378. Est et alia pars edicti, ex qua, si in utero est is qui bonorum possessionem petere posset, venter mittitur in possessionem bonorum, ut interim alatur (*f*).

---

(*a*) L. 1. D. Si a parente quis manum.

(*b*) Coll. legum Mos. et Rom. ext. Ulp. XXVIII. 7.

(*c*) Gaj. III. 51.

(*d*) Ulp. l. c. Coll. l. c. § 3. I. de bon. poss. ibiq. Theoph.

(*e*) Tit. D. Ut ex legibus.

(*f*) Tit. D. de ventre.

Digitized by Google

379. Item Carbonianum edictum, quo ex decreto bonorum possessio impuberi datur, cui, an inter liberos sit, status fiat controversia (*a*).

Successorium. Quis ordo. Hugo. p. 548.

380. Definivit etiam prætor tempus petendi, annum utilem liberis et parentibus, reliquis centum dies utiles (*b*).

381. Quod si quis intra statutum tempus non petiverit, aut juri adcrescendi (*c*), aut successorio edicto locus est, ex quo sibi ipse etiam quisque succedit (*d*).

382. Igitur hoc tempore et jure civili succeditur per hereditatem, et jure prætorio per bonorum possessionem, nec potior utique heres est nec bonorum possessor. Contra tabulas bonorum possessor superior est scripto herede, nec suo heredi cedit. Secundum tabulas vero cum petitur, legitimus heres hereditatem evincere potest, idemque ab intestato præfertur; patrono tamen suus heres non naturalis postponitur. Itaque aliquando cum re est bonorum possessio, aliquando sine re, ut alio loco diximus.

383. Cum nec civili nec prætorio jure quisquam successor exsistit, bona non populo deferuntur (*e*) (præterquam virginis Vestalis, fortasse et flaminum Dialium) (*f*), sed occupantibus conceduntur, aut possidentur a creditoribus.

### Quæstiones.

1. An patronus patroni ab Ulpiano quinto loco collocatur, an vero patronus non legitimus intelligendus est? Conf.

---

(*a*) Tit. D. de Carb. edicto.

(*b*) Ulp. XXVIII. 10.

(*c*) L. 3. extr. seq. D. de bon. poss.

(*d*) L. 1. § 1. D. Quis ordo. Ulp. l. c. seq. L. 1. § 11. D. de succ. edicto.

(*e*) Cf. Ulp. XXVIII. 7.

(*f*) Gell. I. 12. arg. Gaj. I. 130.

Digitized by Google

Göschen. *Civil. Magaz.* IV. pag. 257. Unterholzner. *Zeitschrift.* V. I. pag. 26.

2. Quare decem personæ apud Ulpianum non occurrunt? Conf. Erb. *Civil. Magaz.* V. pag. 129.
3. An possessio quæ ventri datur ad bonorum possessiones referenda est?
4. Carboniana quid differt a reliquis? Vid. L. 3. § 13 et 14. L. 4. L. 15. D. de carbon. ed.
5. Bonorum possessio litis ordinandæ gratia qualis est?
6. An et eodem gradu successio est? Ulp. XXVIII. 11. Gaj. III. 28.

384. Est et alia successio jure prætorio instituta; quæ per bonorum emtionem contingit, a prætore Publio Rutilio introductam (*a*). Judicatorum bona, item fraudationis causa latitantium, et eorum qui sine successore moriuntur, postquam a creditoribus possessa proscriptaque sunt, per magistrum venduntur, eique ex licitantibus addicuntur qui creditoribus plurimum servat (*b*). Bonorum emtor. Sacra. Hugo. pag. 557.

385. Nec tamen emtor ille pleno jure dominus est, sed res tantum in bonis habet, easque usucapere potest; actionibus autem agit et convenitur fictitiis (*c*).

386. Hunc emtorem etiam sacra sequuntur, quæ pars juris pontificii nunc cumulatius constituta est. Namque 1°. sacra pertinent ad heredem; 2°. ad eum qui morte testamentove defuncti tantundem capit, quantum heredes; 3°. ad eum qui de bonis plurimum usuceperit; 4°. ad bonorum emtorem; 5°. ad debitorem defuncti, qui eam pecuniam, cum non solverit, cepisse intelligatur (*d*).

---

(*a*) Gaj. IV. 35.

(*b*) Id. III. 78 seq. Theophr. III. 12. Cic. de legg. II. 19. Id. pro Quintio. 19.

(*c*) Id. III. 80 et 81. IV. 35.

(*d*) Cic. l. c. Savigny. *Zeitschr.* II. pag. 364.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. An olim ex bonorum emtione legitimum dominium adquirebatur? An actiones directæ? Vid. Varro de re rustic. II. 10. Cic. de legg. II. 19. Gaj. III. 80: *interdum quidem.*
2. Quid est *sectio, sector?* Gaj. IV. 46. Cic. pro Roscio Amerino. 29. Festus in voce. Ascon. pag. 88.
3. An creditores qui in bona missi sunt jam idem jus habent quod bonorum emtoribus tribuitur? Cic. pro Quintio. 27. L. 3. f. D. de adq. poss.
4. Num hodie apud Recentiores similia instituta inveniuntur?

---

## SECTIO III. DE OBLIGATIONIBUS.

Obligationum genera. Hugo. pag. 558.

387. Obligationis nomen nunc in usu habetur, ac patet latissime. Vetus nexus non quidem exolevit, sed verborum obligatio longe frequentior est, et præter obligationes quæ re contrahuntur, sive nudo facto, habentur nudæ conventiones non ita paucæ, quæ lege (*a*), vel jure gentium, vel jurisdictione prætoris confirmantur.

388. Deinde prætor novas actiones bene multas instituit, quarum aliqua si quis tenetur obligatus dicitur, et vero obligationes prætoriæ non proprie nominantur (*b*), sane verius quam naturales obligationes.

389. Aliud novum genus est literarum obligatio.

QUÆSTIONES.

1. Quo modo invaluerunt consensu obligationes, cum jure Romano ex nuda pactione actio non nascatur?

---

(*a*) L. 6. D. de pactis. Gaj. III. 122. Tit. D. de condict. ex lege.

(*b*) Cf. Tit. I. de obligat. L. 1. § 8. de pecun. const. L. 52. § 6. D. de obl. et act.

Digitized by Google

2. Conventiones a prætore confirmatæ quare *contractus* nunquam appellantur?
3. Quid est obligatio naturalis e sententia Romanorum?
4. Quæ necessitudo esse videtur inter obligationes civiles, prætorias, et naturales?
5. An ex nuda pactione obligatio nascitur, scilicet naturalis? Conf. L. 5. § 2 D. de solutt.

390. In deposito prætor distinctionem introduxit, ut actioni in duplum tantum instans periculum locum faciat (*a*).

391. Item in mutui datione differentia est, utrum pecunia certa credita sit, signata f. p. p. R., an alia res (*aa*), quod etiam lege Rubria confirmatur.

392. Legem Rubriam hujus temporis esse, prope certum est, ejusque historia est talis. Anno 1760 inter ruinas Vellejenses tabula ænea satis ponderosa effossa est, in qua legis fragmenta exstant, ad Galliam Cisalpinam, et ad jurisdictionem in ea provincia spectantis. Agitur in ea de operis novi nunciatione, de damno infecto, de rebus creditis, et de familiæ erciscundæ judicio. Quarum rerum occasione multa nobis utilia referuntur (*b*). Lex Rubria. Hugo. p. 250 et 560.

393. Rei fœnebris fata Tacitus tradidit (*c*). Primum hac ætate, anno 397, perlata est lex de usuris in sortem imputandis; decennio post alia lege rogatione tribunicia usura ad semunciam redacta est; mox anno 411, lege Genucia ut videtur, vetita versura. Sed fraus legi inventa est transcriptis nominibus in Latinos, donec anno 560 plebiscito efficeretur, ut idem jus creditæ pecuniæ cum Latinis, quod cum civibus Fœnus.

(*a*) L. 1. § 1. D. depositi. Paul. in Coll. X. 7 (*aa*). Conf. Gaj. IV. 13 et 171.

(*b*) *Civil. Magaz.* T. II. *Thémis.* VII. 8.

(*c*) Annal. VI. 16. Adde Liv. VII. 16 juncto VI. 35, item VII. 27 et 42.

Digitized by Google

Romanis esset (*a*). Interea temporis etiam lege Marcia manus injectio adversus fœneratores est constituta (*b*). Verum nullas illarum legum valere siverunt mores populi (*c*), et invaluit jam hac ætate centesima usura (*d*), quæ deinceps ad Justiniani usque tempora duravit.

394. Exemtum est legibus fœnus nauticum, quod adeo ex pactione debetur (*e*), uti usuræ civitatibus (*f*).

QUÆSTIONES.

1. Unde duplum in deposito?
2. Quare severior est obligatio signatæ pecuniæ? quare Romanæ pecuniæ?
3. Legis Rubriæ nomen et ætas unde apparent?
4. Quando lata est lex Marcia?
5. An potuerunt nomina in Latinos transcribi? Nempe obstat Gaj. III. 133?
6. Cur trajectitiæ pecuniæ, et civitatium, usuræ ex pacto debentur?
7. Quo modo invaluit centesima?

Verborum obligationes. Sponsio.

Hugo. p. 567 et 563.

395. Verborum obligationes jam pleræque juris gentium esse videntur (*g*); et quædam ex causæ favore (*h*), sine interrogotione fiunt, veluti dictio dotis, et operarum obligatio per jusjurandum contracta (*i*).

---

(*a*) Liv. 35. 7.

(*b*) Gaj. IV. 23.

(*c*) Appian. de bell. civil. I. 54.

(*d*) Cic. ad. Att. V. Ep. ult : *cum ego in edicto tralatitio...*

(*e*) L. 7. D. de fœn. naut.

(*f*) L. 30. D. de usuris.

(*g*) Gaj. III. 93.

(*h*) Arg. Gaj. III. 125. L. 5 seq. D. de obseq. parent. et patr. L. 26. § 12. D. de cond. indeb.

(*i*) Gaj. Visigoth. II. 9. Ulp. VI. 1. Vatic. pag. 31. Tit. D. de oper. libert. Cic. pro Flacco 34. Ad famil. VII. 21.

Digitized by Google

396. Multæ etiam jure prætorio introductæ sunt, veluti quas prætor in albo propositas habet (*a*), quales litigatores sæpe vel a prætore vel a judice facere jubentur: unde divisio in L. 5. D. de verb. obl.

397. Præterea sponsiones *(des gageures)* et restipulationes fiunt judicii ordinandi causa, et cum pœnæ periculo, sacramento antiquo non absimiles (*b*).

### Quæstiones.

1. Qua ratione potest verborum obligatio juris gentium esse? Cf. L. 8. § ult. D. de acceptil. Gaj. III. 133 et 179.
2. Cur filiafamilius dotem dicere non potest? Cur mater ejus non potest?
3. Obligatio operarum an civilis est? Quare morte et capitis diminutione patroni consumitur?
4. Quid opus erat propria obligatione inter patronum et libertum? Numquæ vis major in jurejurando? Conf. Gaj. IV. 176. L. 8. D. de cond. instit.
5. Cur sponsio Græce fieri non potest? Conf. Gell. IV. 4. Gaj. II. 281.
6. Cur alteri stipulari non potest? Quidni post mortem, neque ad tempus?
7. Quare obligatio cedi non potest? Conf. Gaj. II. 38.
8. Unde sponsionum usus in litigando? An forte Romanis id assiduum erat, ut ex moribus gentis explicari possit? Conf. Cic. de Offi. III. 19. Gell. VII. 11. item XIV. 2. extr.
9. An similia in gente aliqua recentiori observantur?

398. Conventionales stipulationes plerumque alterius obli- Adstipulator. Sponsores e. r. Hugo. p. 255. Id. pag. 565.

(*a*) Lex Rubria (*Civil. Magaz.* II. pag. 443).
(*b*) Gaj. IV. 13 et passim. Lex Rubr. ibid. pag. 448.

Digitized by Google

gationis firmandæ causa interponuntur, et ut pœna committi possit, item novandi animo.

399. In primis vero securitatis causa alteri obligationi accedunt; quæ res jam multiplex est, et propriis legibus determinata. Namque pro altero quisque obligare potest, qui adstipulator dicitur; et pro altero obligari, quod qui faciunt vel sponsores, vel fidepromissores, vel fidejussores appellantur.

400. Adstipulator est qui idem vel minus stipulatur, non utique iisdem verbis; et in ea obligatione multa singulari jure observantur, veluti quod ad heredes non transmittitur, nec per eum qui alieno juri subjectus est adquiri potest; ex diverso, si non is servus est neque in mancipio, sibi adquirit, si aliter quam per capitis diminutionem liberatur (*a*).

401. Utilitas adstipulatoris est, ut cum post mortem suam quisque stipulatur, is post mortem agat, et heredi mandati judicio, item lege Aquilia teneatur (*b*).

402. Sponsorum et fidepromissorum obligatio angustior est: nam alii quam verborum obligationi accedere non potest, nec facile naturali; et heredes illorum non obligantur (*c*).

Leges de sponsoribus e. r. Hugo. p. 365.

403. Præterea eos lex Furia de sponsu biennio liberat, et obligationem a pluribus contractam ipso jure dividit. Antea vero lege Apuleja adjuvabantur, qua quisque quod plus sua parte solvisset, id a reliquis pro socio actione repetere poterat; eaque cum et extra Italiam valeat, etiam nunc utilis esse potest.

---

(*a*) Gaj. III. 110.

(*b*) Gaj. III. 117 et 215.

(*c*) Id. III. 119 seq.

Digitized by Google

404. Alia lege jubetur creditor palam prædicere, de qua re quot sponsores vel fidepromissores accipiat, alioquin illi per præjudicium liberantur.

405. Quæ omnia cessant in fidejussoribus.

406. Sed sponsor a reliquis differt quod sponsione obligatur, id est obligatione quæ propria civium Romanorum est, et ex lege Publilia actionem depensi habet contra debitorem infitiantem (*a*) in duplum, item manus injectionem si is in sex mensibus pecuniam non reddiderit. Eandem habet ex lege Furia adversus eum qui a se plus quam virilem partem exegerit (*b*).

407. Ex diverso omnibus commune est beneficium legis Corneliæ; qua lege idem pro eodem, apud eundem, eodem anno, vetatur in ampliorem summam obligari quam viginti millium, exceptis quibusdam causis, et si quis in majorem summam se obligaverit, ea lege liberatur.

408. Satis antiquas esse illas quinque leges, hujus tamen ætatis, multa indicia commonstrant (*c*), sed de causis earum nihil Veteres memoriæ prodiderunt. Id agunt omnes ut intercessoribus consulatur, utque parum debeant, ac facile liberentur, neque ex sua facilitate damnum capiant.

409. Quemadmodum porro *pro* alio quisque cum obligare tum obligari potest, ita etiam *cum* eo, quod contingit cum duo fiunt rei stipulandi vel promittendi, quo casu una est principalis obligatio a pluribus contracta, non altera principalis, altera accessionis vicem obtinens : utrum vero hoc an illud factum sit, ex verborum conceptione æstimandum est (*d*).

---

(*a*) Gaj. IV. 9.

(*b*) Id. IV. 22.

(*c*) Arg. Gaj. IV. 22. et III. 121. 122. 125.

(*d*) Tit. I. de duob. reis. Conf. tamen L. 3. D. eod. Festus *reus*.

Digitized by Google

### Quæstiones.

1. Quid juvat stipulari cum obligatio jam tenet?
2. Cur adstipulator in deteriorem fere partem dicitur? Cf. Cic. pro Quintio 18. In Pison. 9. Epist. (spuria) ad Brutum ult.
3. Nonne et aliis rebus hoc utile esse potuit, præter id quod Gajus nominavit?
4. Unde differentia explicanda videtur, quæ inter fidejussores et reliquos qui pro alio obligantur intercedit? An fidejussio forte legis evitandæ causa excogitata sit? Conf. Gaj. III. 123 extr.
5. Quid sit annalis exceptio Italici contractus, apud Justinianum in. L. 1. C. de annali except. juncta L. un. C. de usucap. transf.? An hoc ad legis Corneliæ beneficium referri possit, an vero ad legem Furiam?
6. Quare debuit creditor palam prædicere?
7. Unde factum est ut reliquæ leges extra Italiam valerent, lex Furia non item?
8. An leges Publilia et Cornelia eædem significantur in L. 3. D. de aleat.
9. An fœnebres leges etiam intercessores non apprehendebant, ut hi propriis legibus defendendi viderentur; aut quid causæ istarum legum esse potuit contra jus civile scriptarum?

Literarum obligatio. Hugo. p. 568.

410. Literis fit obligatio per expensi lationem in nominibus transcriptitiis, duplici modo. Transcribitur a re in personam, cum quod alia ex causa mihi debes tibi expensum fero; a persona in personam, cum Titio te mihi delegante, quod ille mihi debet tibi expensum fero: quo facto civilis obligatio contrahitur (*a*).

---

(*a*) Gaj. III. 153. Leg. Savigny in Actis Acad. Berol. Class. hist. 1816-1817.

Digitized by Google

411. Est autem expensum ferre, nomen alterius tanquam debitoris perscribere in tabulis sive codicibus accepti et expensi (*a*); cujusmodi quisque frugi paterfamilias, eosque diligenter compositos, adhuc habere solet (*b*).

412. Inter absentes fieri potest (*c*), nec tamen invito altero (*d*), neque sub conditione (*e*).

413. Chirographis et syngraphis peregrini obligantur (*f*).

Quæstiones.

1. An literarum obligatione novatio fit? Gaj. III. 130. Conf. tamen Cic. ad Att. IV. Ep. 18.
2. An quisque codices suos petente adversario edere debet? Vid. Titt. D. et C. de edendo.
3. An similes codices hodie in usu habentur? Conf. *Code de Commerce, art.* 8. cum Ascon. pag. 86.
4. An hodie ulla scriptura obligationem facit? Conf. Heineccii Elem. juris cambialis. Cap. III. §. 6.
5. Quid interest inter chirographum et syngraphum? Vid. Ascon. pag. 94.
6. An Romani eo modo obligari non poterant?
7. Quæ actio nascitur ex literarum obligatione? Vid. L. 9. D. de reb. cred.

414. Quæ consensu fiunt obligationes, ut novæ sunt et juris gentium, et vero Romani juris ingenio parum congruæ, ita quoque ambiguæ adhuc sunt nec suis partibus — Consensu. Fiducia. Hugo. p. 569.

(*a*) Cic. pro Roscio Com. 5.
(*b*) Ibid. 3. Ascon. pag. 86.
(*c*) Gaj. III. 138.
(*d*) Cic. l. c. Cap. 1. Val. Maxim. VIII. 2.
(*e*) Vatic. pag. 90
(*f*) Gaj. III. 134. Ascon. pag. 94. Cic. de legg. III. 8. Pro Muræna. 17.

Digitized by Google

absolutæ. Itaque emtio et venditio neque a permutatione, neque a locatione et conductione satis discerni potest (*a*). De evictione et de vitiis stipulationibus cavetur; de his etiam copiose edicto ædilium (*b*). In societate quoque et in mandato multa incerta sunt (*c*), præterquam quod pleraque civilia negotia per procuratorem geri non possunt.

415. Inter species autem tralatitias occurrit fiducia (*d*), quæ in multis juris partibus usurpatur, sed Justiniani tempore cessaverat, ideoque minus hodie cognoscitur.

416. Non tantum in his contractibus subtilis disputatio est de dolo et culpa, quæ jam informari cœpit (*e*); et ex edicto prætoris sæpe infamia (*f*).

417. Sed hoc habent proprium, quod utique ultro citroque obligatio est, eaque ex bono et æquo æstimatur (*g*), sive ex fide bona, quæ res apud Romanos latissime manat (*h*).

418. Ut obligatio quasi contraxissent nascatur ubi nullum inter eos negotium contrahitur, nunc creberrime contingit (*i*), et species jam plures sunt quam eo nomine in *Institutionibus* referuntur.

419. Exemplo sunt obligationes ex lege Apuleja, Publilia, aliave; item obligatio judicati, mariti qui dotem

---

(*a*) Gaj. III. 140 seq.

(*b*) Varro. de re rust. II. 2. 3. Cic. de Off. III. 17. Gell. IV. 2. Tit. D. de ædil. edicto.

(*c*) Gaj. l. c. Auct. ad Herenn. II. 13.

(*d*) Cic. de Off. III. 15. 17. Pro Flacco 21. Gaj. IV. 62. Paul. II. 13.

(*e*) L. 5. § 2. D. commod. L. 1. § 1. D. de dolo. Cic. pro Roscio Amer. 38 et 39.

(*f*) L. 1. D. de his qui notantur infam. Cf. Tab. Heracl. Sect. 8.

(*g*) Gaj. III. 137.

(*h*) Cic. de Off. l. c. L. 31. § 20. D. de ædil. edicto. L. 1. D. de leg. Rhodia.

(*i*) Cic. Topic. 17.

Digitized by Google

debet, cet. Non etiam litis contestatio (*a*), neque alendi officium, neque lex Rhodia.

420. Ex quibus causis infitiando lis crescit cessat indebiti soluti repetitio.

QUÆSTIONES.

1. Quæ singularia sunt cum ex emto et vendito dominium transfertur per traditionem, et cum pro emtore usucapitur, unde oriri potuerunt?
2. Quo modo est a Jureconsultis reticentiæ pœna constituta? Cf. Cic. de Offic. III. 16.
3. An et edictum ædilium ampliarunt?
4. Cur ædiles præcipue de mancipiis edixerunt?
5. An fiducia recte pactum appellatur? Cur pignori a latere ire solet? Cur una evanuit? Conf. Paul. II. 4.
6. Unde fit ut in his negotiis tam multa appareant moralia, multo magis quam in reliquis juris partibus, angustis fere et acerbis? Cf. Cic. de Off. III. 17.
7. De culpa locus an hodie satis illustratus et patefactus est a peritis?
8. An contrario judicio damnatus quandoque famosus est?
9. An propter negligentiam damnatus?
10. Cur in quibusdam causis transactio infamiam parit, in aliis non item?
11. Quid sibi vult in tabula Heracleënsi in jure abjurare, bonamque copiam jurare? Conf. Servius ad Virgil. Aeneid. VIII. vs. 264. Varro de LL. VI. 5. extr. Cic. ad fam. IX. 16.
12. Cum dicitur *quasi* ex contractu in L. 5. D. de obl. et act. num id ad singulas species contractuum, an vero ad genus obligationum referendum est?
13. Quare cessat repetitio ubi infitiando lis crescit? Cf. Paul. I. 19 extr. et I. I. 5.

---

(*a*) De litis contestatione passim consule *Keller. Ueber Litis Contestation und Urtheil. Zurich.* 1828.



Digitized by Google

Solutio. Novatio. Reliq. Hugo. p. 576.

421. Solvuntur nunc obligationes non tantum jure civili, sed etiam naturaliter. Nam si res nec mancipi debetur, veluti signata pecunia, sufficit sine dubio naturalis solutio (*a*); nec tamen in solutum datio (*b*). Civiliter autem verborum obligatio tollitur acceptilatione; sed hæc angusta est, cum nec diem neque conditionem recipiat, nec pro parte fieri possit, neque a muliere sine tutoris auctoritate (*c*).

422. Item per æs et libram etiam nunc solvitur: quod eodem modo gestum est, et quod ex judicati causa debetur, vel ex testamento, si certum sit ac pondere numerove consistens (*d*).

423. Novatione quoque tollitur obligatio, quod multis modis contingit, sed de cujusque effectu non constat (*e*).

424. Cum novatione comparari potest litis contestatio in legitimo judicio, quippe quæ obligationem ipso jure perimit; nec tamen qui obligatus erat teneri desinit (*f*).

425. Adhuc jure civili tollitur per confusionem (quæ non unice per hereditatem contingit), et in jure cessione hereditatis (*g*).

426. Præterea obligationes quæ consensu fiunt, naturaliter contrario consensu tolluntur, re integra, nonnullæ etiam morte.

427. Rei interitu, et propter causam lucrativam, naturaliter quoque liberatio contingit.

---

(*a*) Gaj. II. 85, 213 et 214.

(*b*) Id. III. 168.

(*c*) Id. III. 172. Vatic. pag. 90. L. 77. D. de reg. jur.

(*d*) Id. III. 173 seq. Cic. de legg. II. 20 et 21.

(*e*) Id. III. 176 seq.

(*f*) Id. III. 180 seq. L. 29. D. de novatt.

(*g*) Conf. supra 153.

Digitized by Google

428. Postremo sæpe accidit ut quis ipso jure non liberetur, sed jure prætorio se exceptione, velut doli mali, defendere possit (*a*).

### Quæstiones.

1. Quare solvitur per æs et libram quod ex judicati causa debetur?
2. Quare quod ex testamento, nec tamen quoties ex testamento debetur?
3. An solvitur obligatio facti præstatione, ipso jure?
4. Cum res mancipi debetur, an traditione solvitur? Gaj. IV. 131. L. 27. D. de solutt. Gaj. II. 213.
5. An litis contestatione obligatio introducitur? Cf. Gaj. IV. 2. cum III. 180. Nec obstat L 3. § 11. D. de peculio.
6. Ex qua ratione tollit obligationem rei interitus? Ex qua causa lucrativa? Cf. L. 23. L. 83. § 6. D. de verb. obl. L. 17. D. de obl. et act.

429. Obligationes ex delicto quoque nunc jure prætorio cum mutationes tum incrementa acceperunt. Nam furti manifesti pœna quadruplum esse cœpit, et accesserunt actiones prohibiti et non exhibiti (*b*). Maleficia. Lex Aquilia. Hugo. p. 578.

430. Item prætor instituit propriam actionem vi bonorum raptorum, quæ vis et ipsa furti species est (*c*).

431. Injuriarum quoque causam penitus immutavit, nam cum legis pœnæ tempore inutiles factæ essent, injuriam pecunia æstimare permisit, quam judex temperat; atrocem tamen primum æstimat ipse (*d*).

---

(*a*) Gaj. III. 168. L. 34. § 1. D. de obl. et act.

(*b*) Id. III. 189. 192. et § 4. I. de obl. quæ ex delicto.

(*c*) Id. III. 209 et IV. 8. Vid. præterea Titt. D. XLVII. 4 seq. ad 9.

(*d*) Id. III. 224.



Digitized by Google

432. Præterea prætor, et item ædiles, publicæ utilitatis causa, veluti jurisdictionis suæ defendendæ causa (*a*), et propter viarum tutelam (*b*), plurima introduxerunt pœnalia judicia, in quibus nonnulla etiam popularia.

433. Sed et jure civili magna conversio facta est lege Aquilia de damno injuria dato, quæ legem duodecim tabularum abrogavit. Ex ea lege æstimatur quanti eo anno vel in diebus triginta proximis plurimi fuerit, et crescit actio in duplum adversus infitiantem, perinde ac si damnatus judicatusve jam esset (*c*).

434. Eandem legem satis antiquam esse (*d*) multa indicant, nec tamen de certo temporis momento conjecturam capere licet, nisi ex Theophilo, qui secessionis tempore eam factam esse dicit, nec porro alia secessio intelligi potest quam quæ in Janiculum anno 467 contigisse traditur (*e*).

435. Ceterum et hæc res incrementum cepit jure prætorio. Nam quemadmodum superiores prætores furtum violentum a reliquis furtis separaverunt, ita M. Lucullus prætor, cum post bella civilia nova coërcitione opus esse videretur, de damno a cujusque familia vi facto, hominibus armatis coactisve, proprium judicium quadrupli instituit (*f*).

### Quæstiones.

1. Quo modo potuit prætor salva ratione juris civilis

---

(*a*) Tit. D. Si quis jus dicenti.

(*b*) Tit. D. de his qui effud. L. 40 seq. D. de ædil. edicto.

(*c*) Gaj. III. 210 seq. Tit. D. de lege Aquil.

(*d*) Cic. pro Tullio pag. 100 ed. Peyron. Conf. sermo legis in L. 2 tit. cit. cum simili in Tabula Heracl.

(*e*) Theoph. ad § 15 I. de lege Aquil. Schol. Basil. VII. pag. 66. Plin. Nat. Hist. XVI. 15.

(*f*) Cic. pro Tullio. l. c. Conf. L. 2. D. Vi bon. rapt.

Digitized by Google

furti manifesti pœnam mutare? Quo modo pœnas injuriarum? Conf. Gell. XX. 1.

2. Quænam est necessitudo inter legis Aquiliæ caput secundum et reliqua?

3. Quid de *lege Aquillia* opinandum sit de *justitia*, apud Cic. Brut. 34?

4. Cur alia delicta quam illa quatuor in Institutionibus non proponuntur?

5. Quæ necessitudo esse videtur inter actiones quas 430 et 435 designavimus? Leg. Cramer. ad Cic. pro Tullio (Kiliæ 1816), pag. 67. Savigny. *Zeitschr.* V. I. pag. 123.

436. Postremo multæ leges sunt (quarum memoria hodie non exstat), cum pœnali sanctione scriptæ, quarum pœnæ privato judicio persequendæ sunt. Exempla sunt plura in tabula Heracleënsi.

Tabula Heracleënsis.

437. Illa tabula Heracleënsis, cujus jam supra mentio facta est, duobus fragmentis constat 1732 et 1735 detectis, quorum alterum æs Neapolitanum, alterum æs Brittannicum inter viros doctos appellatur. Scriptura ejus legis partem refert, qua de tutela viarum in urbe Roma agitur, itemque de magistratibus municipalibus, et in principio de frumenti dispensatione. Nomen habet a civitate Heraclea, cujus Ψηφισμα in altero plano legitur, et in cujus regione æs Neapolitanum inventum est prope sinum Tarentinum (*a*).

438. Quasi ex delicto obligationes pleræque jure prætorio introductæ sunt, quæ species ab obligationibus ex delicto non inutiliter separantur, propter differentiam quæ in noxæ deditione posita est.

---

(*a*) Vid. Fragmentum legis Romanæ in aversa tabulæ Heracleënsis parte. Notis criticis et commentario illustravit G. T. L. Marezoll. Gött. 1816. Item Observationes ad Tabulæ Heracleënsis partem alteram, quæ vulgo æris Neapolitani nomine venit, auctore H. E. Dirksen Professore Regiomontano. Berol. 1817.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Quid commodi habet, quidve incommodi illud Romanorum institutum actionum popularium, præ vindicta publica?

2. Quæ circiter ætas esse videtur illius legis quæ in Tabula Heracleënsi ex parte superest? Vide Marezoll. pag. 76. Dirksen. *Civil. Abhandl.* II. pag. 145.

3. Quare cessat noxæ deditio ubi quasi ex delicto agitur? An hæc differentia perpetua est. Suntne aliæ præterea diversitates?

4. Quasi ex delicto obligationes suntne plures? suntne quædam vere ex delicto natæ?

SECTIO IV. DE ACTIONIBUS.

Legis actiones. Novæ species. Relaxatio. Hugo. pag. 273-280.

439. Hac ætate, non quidem subito, sed sensim atque per gradus, formulæ sive concepta verba legis actionibus successerunt.

440. Primum in sacramento mutatio accidit, quod in fundum non itur (*a*), neque pecunia deponitur, sed prædes pro ea prætori se obligant (*b*).

441. Deinde auctæ quidem sunt legis actiones, sed auctæ tum commodiori genere, tum speciebus multis multo mitioribus.

442. Commodius genus agendi fuisse videtur per condictionem, quod lege Silia introductum est, ut certæ pecuniæ, deinde Calpurnia, ut de omni certa re, hoc modo ageretur. Nomen ex eo habet quod actor adversario denunciabat, ut ad judicem capiundum die trigesimo adesset (*c*).

(*a*) Cic. pro Muræna. 12 pro Cæc. 7. Gell. XX. 10.

(*b*) Gaj. IV. 16.

(*c*) Id. IV. 18.

Digitized by Google

443. De ætate legum illarum non constat. Non sine causa eas lege Hortensia de plebiscitis (anno 467) seriores esse putant (*a*).

444. Porro simile quid in sacramento quoque effectum erat lege Pinaria (*b*), quam fortasse L. Pinarius anno 404 prætor tulit (*c*).

445. Manus injectio primum novis legibus ex aliis causis data est, eaque pro judicato cum prisca legum duodecim tabularum severitate; sed deinde aliis legibus, veluti Furia testamentaria et Marcia, introducta est mitior quæ *pura* appellabatur, in qua reo manum depellere, et pro se lege agere licebat. Imo lege Valeria (?) manus injectio non pura ad duas tantum causas, judicati atque depensi, redacta est.

446. Item lege .... toria pignoris captio publicanis adversus vectigalium debitores data est, eaque species perstitisse videtur (*d*).

447. Interim tamen legis actiones propter nimiam juris conditorum subtilitatem paulatim in odium venerunt, aliusque litigandi modus per concepta verba sive per formulas (in quibus tamen primum legis actiones fingebantur), invaluit, donec tandem lege Æbutia hoc genus agendi magna ex parte (*e*) tolleretur.

---

(*a*) Arg. Liv. IV. 54. Festus *publica pondera*. Conf. Ruperti tabulæ genealog. Gött. 1794.

(*b*) Gaj. IV. 15. Conf. tamen Heffter. Gaji Instit. comment. quart. Berol. 1827. pag. VIII et 10.

(*c*) Anton. August. de famil. Romanis, in Græv. Thes. Antiq. VII. 1258.

(*d*) Cic. in Verr. Lib. III. Cap. 11.

(*e*) Gell. XVI. 10. Gaj. IV. 30. Cic. l. c. In primis vide legis Serviliæ Cap. VIII vs. 23. ed. Klenze. Berol. 1825.

Digitized by Google

448. Annus quo lex ista latâ sit nullus adsignari potest, sed satis recentem eam esse in hac ætate, credibile est (*a*).

### Quæstiones.

1. Quid differt judicis postulatio a sacramento et a condictione?
2. Qua ratione potuit ex legis actione fieri formula? Conf. Everardi Dupont Disquisitiones : pag. 47 et 51.
3. Cur duravit pignoris capio in vectigalium causis potius quam in aliis?
4. Quî potest intelligi ut in publici judicii causa sacramento ageretur? Conf. Heffter. pag. 7.
5. Quare legibus opus esse visum est ad legis actiones tollendas?
6. Quo modo potuit ex una eademque lege et formula esse, et legis actio dari, ut fit ex lege Publilia? Conf. supra 406.

Formulæ. Hugo. p. 584. 449. Formulæ autem quæ nunc successerunt tam jure civili (*b*) quam prætorio (*c*) introductæ sunt, et a legis actionibus multum differunt. Nam 1°. verbis tantum constant, non actu et verbis. 2°. Species sunt, non genera agendi. 3°. Non legis verbis reguntur, ideoque facilius observantur (*d*). 4°. Arbitratui judicantis plus concedunt.

450. Propositas eas habet prætor in albo, easque judici præscribit (*e*), cujus nomen etiam formulæ præponitur (*f*).

---

(*a*) Vid. Heffter. pag. 23.

(*b*) Cic. de legg. I. 4 extr.

(*c*) Cic. pro Roscio Comœd. 8. Gaj. IV. 11. Cic. pro Tullio. p. 100.

(*d*) Gaj. IV. 11 et 30. Conf. L. 3. D. arb. furtim cæs. Vatic. p. 87.

(*e*) Cic. l. c. Gaj. II. 253. Vid. etiam legis Rubriæ Cap. 20 (apud Hugon. pag. 443). L. 1. pr. f. D. de his qui effud.

(*f*) Cic. in Verrem. Lib. II. Cap. 12.

Digitized by Google

451. Partes formulæ sunt quatuor : 1°. Demonstratio. 2°. Intentio. 3°. Adjudicatio. 4°. Condemnatio. Nec tamen necesse est ut omnes simul inveniantur; quin et sola intentio quandoque sufficit (*a*).

452. Hæc vero præcipua est. Nam qui certum petit, si intentione libellam (*b*) ultra quam debetur complexus sit, rem perdit; quodsi minus, ei nocet exceptio litis dividuæ (*c*).

453. In condemnatione si plus positum sit, prætor condemnato succurrit; non vero si minus, actori.

454. In demonstratione si plus vel minus positum sit, regula est : falsa demonstratione rem non perimi, quæ tamen regula non est certissima (*d*).

455. Formularum deinde plures divisiones proponuntur. Primum aliæ in jus conceptæ vocantur, aliæ in factum. Quæ in jus conceptæ sunt juris civilis habent intentionem, (rem nostram esse ex jure Quiritium, vel nobis dari fieri oportere); quæ in factum conceptæ sunt eam non habent, sed facto nominato in illis sequitur condemnatio, veluti : si paret Titium deposuisse — nec reddidisse — judex condemnato.

456. Differentia est, quod cum in factum concepta formula agitur nunquam obligatio ipso jure tollitur (*e*); item quod in tali formula falsa demonstratio nocere potest (*f*), et quod in factum actione etiam filiusfam. agere potest (*g*).

---

(*a*) Gaj. IV. 39 seq.

(*b*) Cic. pro Roscio Com. 4.

(*c*) Gaj. IV. 56.

(*d*) Id. 58 seq.

(*e*) Id. III. 181. IV. 107.

(*f*) Gaj. IV. 60.

(*g*) L. 13. D. de obl. et act.

Digitized by Google

457. Alia formularum divisio est, qua quædam fictionem continent, quædam sua vi ac potestate valent. In illis autem legis actio fingitur, aut qualitas juris civilis in eo qui ceteroquin jure civili agere vel conveniri non posset, cujusmodi etiam actiones utiles appellantur, ac distinguuntur a directis (*a*).

Actio. Hugo. p. 580-584.

458. Ex his quæ supra scripta sunt jam definiri poterit quid nunc sit actio. Agere in jure civili is dicitur qui jus suum persequitur, estque igitur actio juris cujusque persecutio : itaque communiter (*b*); proprie vero actio est cum judicio et per formulam agitur, unde *actio* et *judicium*, adeo *formula* quoque, sæpe promiscue vocabula usurpantur (*c*).

459. Actionum divisiones multæ multæque propositæ sunt, quas omnes enarrare necesse non est. Primaria est vulgaris illa, qua vel in rem agitur vel in personam. In rem autem duplici modo agitur, aut per sponsionem, qui modus agendi ad jus antiquum propius accedit, et cum lege agitur in causa centumvirali lex (Crepereia, Papiria, Calparnia?) summam sponsionis definit; aut per formulam petitoriam, quæ est vera in rem actio, qua actor intendit rem suam esse (*d*). In personam agitur, cum dari fieri oportere intendimus. Sed hæc divisio omnes actiones comprehendere non videtur, cum non omnes talem intentionem habeant (*e*). De reliquis actionum divisionibus infra commodius agetur.

---

(*a*) Gaj. IV. 10, et 32, 38. Id. II.253.

(*b*) Conf. L. 37. D. de obl. et act. cum L. 28 et 51. eod. Gaj. I. 11.

(*c*) Conf. Gaj. IV. 10 cum § 33. Id. II. 213. L. 1. § 1. D. de dolo. Cic. de Offic. III. 14.

(*d*) Id. IV. 91 seq.

(*e*) Id. IV. 5.

Digitized by Google

Quæstiones.

1. Num in formularum instituto quod nunc invaluit humanitatis incrementa cernuntur? Vid. Cic. de Offic. III. 15 et 17. L. 76. D. pro socio. L. 17 et 18. D. judic. solvi.
2. An omnes ad unam formulæ in albo perscriptæ erant? Conf. Gaj. IV. 118.
3. Formula in factum concepta estne idem quod actio in factum in Digestis? Vid. Gaj. IV. 107. L. 11. f. D. de dolo. L. 25. § 1. f. D. de obl. et act. coll. Gaj. IV. 46.
4. Quid igitur est civilis actio in factum in L. 1. D. præscr. verbis? Conf. L. 11. eod.
5. Quid porro sit actio præscriptis verbis in L. 2. eod. et passim?
6. Cur filiusfam. formula in jus concepta uti non potest?
7. Quid refert an sua vi ac potestate actio constet necne?
8. Quid differunt *actio*, *persecutio*, *querela*, *accusatio*, *præjudicium*?

460. Nunc universe licet agere per alios, idque bifariam. 1°. Per cognitores. 2°. Per procuratores, quibus tutores et curatores adsimilantur. Inter quæ duo genera magna est differentia. Cognitor. Procurator, reliqui. Hugo. p. 596.

461. Cognitor enim nonnisi in litem datur, certis verbis, præsente adversario, item pure; procurator vero qualicunque mandato dari potest (*a*).

462. Ex diverso cognitor loco domini est, non procurator; unde sæpe hic satisdare tenetur ubi ille non satisdat (*b*), et cognitore agente datur actio judicati domino

(*a*) Gaj. IV. 82 seq. Festus *cognitor*.
(*b*) Id. IV. 97 et 98.

Digitized by Google

vel in dominum; procuratore vero agente procuratori et in eum datur (*a*). Consequens est, ut mulier sine tutoris auctoritate cognitorem facere non possit.

463. Quoquo tamen modo agatur, intentio ex persona domini sumitur, condemnatio autem in personam ejus qui agit vel quocum agitur convertitur (*b*).

464. Qui alieno nomine agere possint, edicto prætoris definitum est (*c*).

### Quæstiones.

1. Cur pro alio agens cognitor appellatur? Conf. Cic. in Verrem Lib. II. Cap. 43. Ibid. I. 5. pro Cæc. 5.
2. Qui pro alio agebat libertatis causa quo nomine appellabatur? Vatic. l. c.
3. Quare tam strictum est jus cognitoris? Cur uno genere contenti non fuerunt Romani?
4. Si in cognitoris persona condemnatio fit, quî potest actio judicati ad dominum pertinere?
5. An mulier agere potest? An alieno nomine? Ulp. XI. 27. §. ult. I. de exceptt.
6. Num quæ affinitas intercedit inter edictum de postulando, atque edictum cognitorium? Conf. Titt. D. de postul. et de his qui not. infam.

Satisdatio. Hugo. p. 598.

465. Ex quibusdam causis qui agunt, et quibuscum agitur, satisdare debent, per sponsores, quæ res a duodecim tabulis repeti potest (*d*), nunc vero regitur edicto prætoris.

466. Qui in rem agit non satisdat, neque cognitor ejus,

---

(*a*) Gaj. IV. 83 seq. Vatic. pag. 87. L. 7. C. Theod. de cogn. et proc.
(*b*) Gaj. IV. 86.
(*c*) Vatic. pag. 89. Gaj. IV. 124. § ult. I. de exceptt.
(*d*) Gaj. IV. 91.

Digitized by Google

sed procurator satisdare debet dominum rem ratam habiturum; periculum enim est ne iterum dominus de eadem re experiatur (*a*). Ex diverso is quocum in rem agitur, sive suo nomine judicium accipiat sive alieno, quia interim possidet, satisdare debet, aut pro præde litis et vindiciarum, aut judicatum solvi (*b*).

467. In personam cum agitur communiter neuter satisdat, excepta defensione rei alienæ, quo casu dominus cognitore interveniente, procurator ipse, satisdare jubentur. Item propter genus actionis, et propter personam quia suspecta est, ab eo qui judicium accipit judicatum solvi satisdatio exigitur, quas causas prætor nominatim in edicto significat (*c*).

### Quæstiones.

1. Satisdationes pro præde litis et vindiciarum atque judicatum solvi quid differunt? Vid. Gaj. IV. 16. L. 6. D. judic. solvi.
2. Cum cognitorio nomine agitur cur satisdat dominus, qui tamen si cum ipso ageretur non satisdaret? Vid. Vatic. pag. 87. *quæ satisdatio* e. r.
3. An dominus pro procuratore suo spondere non potest? Conf. L. 24. D. de pactis. §. 4. I. de satisdatt.
4. Quare genus actionis locum facit satisdationibus?
5. Quid sibi vult apud Gajum.: *qui decoxerit?* Vid. Cicero. Philipp. II. Cap. 18.
6. Quid illud: *quem prætor suspectum æstimaverit?* Vatic. pag. 89.

---

(*a*) Supra 462. Id. IV. 98.

(*b*) Id. l. c. Cic. in Verrem Lib. I. Cap. 45.

(*c*) Gaj. IV. 25 et 101 seq. Vatic. l. c. Arg. §. 1. I. de satisdatt. Cic. pro Quintio. 7.

Digitized by Google

Judicia. Hugo. p. 599. 468. Uti actiones et formulæ, ita quoque judicia divisionem recipiunt. Nam vel legitima sunt, vel imperio continentur. Legitima sunt in quibus legis forma observatur, quæ exigit ut in urbe Roma, inter cives Romanos, sub uno judice accipiantur (*a*), sive actio ex prætoris edicto detur, sive ex lege aliove juris fonte substantiam capiat (*b*). Imperio contineri dicuntur in quibus horum aliquid non observatur.

469. Quod posterius genus sine dubio minus est efficax. Nam et imperio dantis terminatur (*c*), nec unquam obligationis perimendæ vim, neque dominii conferendi (*d*) ipso jure habet. Ex diverso mulier eo judicio sine tutore experiri potest (*e*).

Quæstiones.

1. Quæ lex intelligenda sit a qua legitima judicia nominantur: an Æbutia et Julia judiciaria? (Conf. Heffter. l. c. pag. 97). An vero lex duodecim tabularum?
2. An tempore legitimo jam finiuntur? Conf. Gaj. IV. 104. Cic. pro Quintio. 8.
3. Quæ imperio continentur judicia quo modo exstiterunt?
4. Quare eamdem vim non habent atque legitima?
5. Quo modo supplenda videtur Gaji scriptura. III. 83 extr.? Item IV. 80? Vid. Heffter. pag. 99 et XXXV. in adnot.
6. Ut legitimum judicium vim habeat actionis perimendæ ipso jure, cur necesse est ut in personam formulaque in jus concepta agatur?

470. Uti judicia quæ imperio continentur intra certum

(*a*) Gaj. IV. 103 seq.

(*b*) Id. IV. 109.

(*c*) Id. IV. 105 seq. Juvenal. XVI vs. 42. L. 13. §. 1. D. de jurisdict.

(*d*) Vatic. pag. 14.

(*e*) Arg. Ulp. XI. 27 et 24. Gaj. I. 184.

Digitized by Google

tempus peragenda sunt, ita quoque actiones honorariæ, quæ non jus civile imitantur, intra certum tempus petendæ sunt (*a*). Ceteræ vero actiones perpetuo solent accommodari.

471. Heredibus tamen atque in heredes tam prætoriæ actiones dantur quam civiles, paucis exceptis, si non pœnales sunt (*b*).

Quæstiones.

1. Cur breviori tempore dantur actiones honorariæ?
2. Prætoriæ actiones cur fere annuæ sunt?
3. Quid existimandum videtur de causa apud Justinianum relata pr. I. de perpet. et temp. act: *nam et ipsius prætoris* e. r?

Exceptiones. Præscriptiones. Hugo. p. 602 et 604.

472. Exceptiones nunc, quoties legis actione non agitur, in usu habentur; quæ res prætoris jurisdictione introducta est, etsi ex legibus quoque substantiam capere dicuntur, cujusmodi est exceptio legis Cinciæ (*c*).

473. Easque alias in edicto propositas habet, alias causa cognita accommodat (*d*). Item genus exceptionum est in factum (*e*).

474. Sunt autem exceptiones solennes clausulæ, quæ formulis ea mente interponuntur, ut judici conditionalem tantum faciant condemnandi potestatem. Quod plerumque iniquitatis evitandæ causa usurpatur (*f*).

---

(*a*) Gaj. IV. 110 seq.

(*b*) Id. IV. 112 et 113.

(*c*) Vatic. pag. 69 et 84. Vide quoque leg. Rubria, initio (apud Hugon. pag. 438).

(*d*) Gaj. IV. 118.

(*e*) § 1 I. de exceptt. Vatic. pag. 84.

(*f*) L. 2. L. 22. D. de exceptt. Gaj. l. c. seq.

Digitized by Google

475. Oppositæ igitur actionem impediunt: vel perpetuo, quæ peremtoriæ; vel ad tempus, quæ dilatoriæ exceptiones appellantur, quarum plures quia judicium jam fuit, aut propter personas agentium competunt (*a*).

476. Peremtoria non opposita, prætor succurrit.

477. Nominantur cum exceptionibus præscriptiones et præjudicia (*b*). Sane præscriptiones quæ pro reo competunt, ex quo genere est si quis præjudicium fieri objiciat, jam in exceptiones abierunt (*c*).

478. Ex diverso præscriptiones quæ pro actore competunt durarunt, quarum vis est ne universum quod peti potest cum damno actoris in judicium deducatur: quocirca ante formulam præponitur clausula: EA RES AGATUR et reliqua; quandoque tamen in formula demonstrationi adjungitur (*d*).

### Quæstiones.

1. Quæ fuerit exceptionum origo?
2. An cernitur in hoc instituto humanitatis progressio?
3. An præscriptiones quoque jure prætorio introductæ sunt?
4. Quid differt præscriptio pro reo interposita ab exceptione, et quo modo potuit facile in exceptionem abire?
5. Cur longæ possessionis præscriptio exceptio non appellatur?
6. Cur hereditati præjudicium fieri non debet?
7. Cur aliter præscribit qui cum sponsore, aliter qui cum fidejussore agit? Conf. Gaj. III. 119.

---

(*a*) Gaj. l. c.

(*b*) Rubrica Dig. de exceptt. e. r.

(*c*) Gaj. IV. 133. Cic. de Invent. II. 20. L. ult. C. de hered. petit. L. 5. f. D. eod.

(*d*) Id. IV. 130 seq. Cic. de Orat. I. 37.

Digitized by Google

479. Est alia verborum conceptio quæ interdictum appellatur, qua prætor utitur cum finiendæ controversiæ principaliter auctoritatem suam præponit, quod tum maxime facit cum de possessione contenditur (*a*). Cum jubet vel præcipit proprie decretum vocatur. Interdicta. Hugo. p. 606-611.

480. Si interdicto vel decreto non paretur locus est judicio, in quo quæritur an aliquid adversus prætoris edictum factum sit, vel an factum non sit quod is fieri jusserit: quod aut pœnale est aut arbitrarium (*b*), quodque stipulationes aliaque judicia sequuntur, secundum naturam interdictorum, quæ vel prohibitoria sunt, vel restitutoria, vel exhibitoria, item vel simplicia vel duplicia (*c*). Nam secundum has differentias alia atque alia est litigatio.

481. Possessoria autem interdicta vel adipiscendæ, vel retinendæ, vel recuperandæ possessionis causa comparata sunt: quorum hæc sæpius, illa semel duntaxat utilia sunt.

482. In quo genere nunc habentur interdictum possessorium quod bonorum emtori, et sectorium quod sectoribus propositum est.

483. Inter retinendæ possessionis interdicta magna differentia est. Nam in UTRUBI interdicto, quod de rerum mobilium possessione reddi solet, uter majori parte anni retrorsus numerandi possederit, quæritur, et locus est accessionibus possessionis; id quod in UTI POSSIDETIS interdicto secus est.

484. Recuperandæ possessionis interdicto UNDE VI, quod satis antiquum est, post bella civilia, propter temporum

(*a*) Gaj. IV. 139 seq.

(*b*) Cic. pro Tullio, pag. 108 extr. Conf. id. pro Cæc. 8.

(*c*) Conf. Cic. de republ. I. 13.



Digitized by Google

iniquitatem, additum est alterum de vi armatis hominibus, quo injusta vis efficacius coërcetur (*a*).

### Quæstiones.

1. Quæ est vera natura interdictorum? An ex obligatione ex maleficio oriuntur, saltem quæ de possessione redduntur? Vid. *Savigny. Vom Recht des Besitzes*, pag. 6 (ed. 1822.) Rudorff. *Zeitschrift.* VII. pag. 90. Conf. L. 37. pr. D. de obl. et act. L. 1. § 3. D. de interd. L. 1. § 14 f. D. de vi.
2. Numquæ similia in jure Romano occurrunt quæ ad interdicta non referuntur? Conf. L. 8. D. de edendo.
3. Quid interest inter simplicia interdicta atque duplicia? Conf. Gaj. IV. 160, 163: *cal. judic.* et 174.
4. Quid refert utrum interdictum retinendæ, an recuperandæ possessionis causa comparatum sit? Gaj. IV. 165 et 169.
5. An Cicero pro Cæcina bonam causam defendebat? Vid. Cras. Dissertatio qua specimen jurisprudentiæ Ciceronianæ exhibetur. Lugd. Batav. 1769. Conf. Savigny: § 40.
6. Utrumne possidebat Cæcina? an attinebat possidere eum? Conf. maxime Orat. pro Tullio, pag. 107.
7. An constat interdictum de vi, et de vi armatis hominibus unum idemque interdictum fuisse? Conf. Savigny. l. c. initio.
8. An legendum apud Ciceronem l. c. *propter usum fructum*, an *per colonum;* an illud delendum?

Temeraria litigatio. Hugo. pag. 611.

485. Qui agunt, quique judicium accipiunt, id sæpe

---

(*a*) Cic. pro Tullio. pag. 107. Pro Cæcina l. c. et 32. Ad famil. XV. 16. Gaj. IV. 155.

Digitized by Google

calumniæ causa faciunt, eaque res nunc maxime prætorio jure pluribus modis coërcetur (*a*).

486. Eum enim quocum agitur aut natura judicii coërcet (quod vel crescit infitiatione, vel ab initio pluris quam simpli, vel turpe est), aut sponsio tertiæ vel dimidiæ partis, aut si horum nihil interveniat, jusjurandum calumniæ.

487. Actoris vero calumnia præter jusjurandum, ac restipulationem ex certis causis, coërcetur calumniæ judicio (*b*), et quod contrarium appellatur : inter quæ judicia magna est differentia.

488. Contrarium enim, perinde atque restipulatio, nonnisi ex certis causis locum habet reo periculosioribus, estque decimæ partis vel quintæ, neque in eo quæritur utrum actor vexandi gratia actionem instituat.

489. Calumniæ vero adversus omnes actiones datur decimæ partis (*c*), aut quartæ adversus interdicta.

490. Inter coërcitiones illas electio datur, sed una electa reliquæ cessant.

QUÆSTIONES.

1. Cur de impensis nihil præcipitur in jure Romano, cum tamen sine sumtu non litigaretur? Conf. L. 1. D. de inoff. test. § 1. I. de pœna tem. litig.
2. Jusjurandum de calumnia an utile erat? An hodie recte abrogatum est? Conf. *Code civil,* art. 1358 seq.
3. Quare tam multis coërcitionibus adversus litigandi temeritatem utebantur Romani?
4. Num hoc instituto prudentia Romanorum illustratur?
5. An probabile est, quod Theophilus significat, calumniæ actionem institui demum solere principali peracta? Vid. Theoph. ad § 1. cit.

---

(*a*) Vid. Gaj. IV. 171 seq.

(*b*) Consult. vet. Jurecons. Cap. 6. Conf. L. 13. D. de testibus.

(*c*) Cons. l. c. et § 1. I. de pœna tem. litig.



Digitized by Google

Officium judicis. Bonæ fidei judicia. Hugo. pag. 588-592.

491. Cum de formulis et judiciis agitur, non male quoque dici videtur de officio judicis, hoc enim formulæ conceptione et natura cujusque judicii determinatur.

492. Quid enim judicem facere oporteat formulæ verba demonstrant, sed generaliter; multum autem refert bonæ fidei judicium sit an stricti juris.

493. Bonæ fidei est, cum in formula est: EX FIDE BONA (*a*) (quod etiam cum ex stipulatu agitur contingere potest) (*b*), quæ verba judici latissimam conferunt potestatem: nam, præter ea quæ ante (sect. 416) indigitavimus, alia habet præcipua nunc demonstranda.

494. 1°. Exceptiones judicio ipso jure insunt (*c*). 2°. Propter moram usuræ condemnantur (*d*). 3°. Fructus in judicio veniunt etiam ante litis contestationem percepti (*e*). 4°. Ipso jure compensationi locus est (*f*). 5°. Bonæ fidei judicia absolutoria sunt (*g*).

495. Quæ omnia alia sunt in strictis judiciis, in quibus nec per exceptionem compensatio opponi potest (*h*).

496. Attamen alia causa est illius actionis qua argentarius experitur: is enim compensationem intentione comprehendere debet, quod nisi faciat, quasi plus petens rem perdit (*i*).

---

(*a*) Cic. de Off. III. 15, 16, 17. Gaj. IV. 47.

(*b*) Lex Rubria. Cap. 25 (apud Hugon. pag. 444). Conf. L. 31. D. de recept. L. 6. L. 19 D. judic. solvi. Cic. Top. 17.

(*c*) L. 7 § 6. D. de pactis. L. 3. D. de resc. vend.

(*d*) L. 24. D. depositi. L. 32 § 2. D. de usur.

(*e*) L. 38 § 15. de usur.

(*f*) Gaj. IV. 63.

(*g*) Id. IV. 114. Conf. III. 180.

(*h*) § 30 I. de actt.

(*i*) Gaj. l. c. seq.

Digitized by Google

497. Compensationi quodammodo similis est, sed pinguior, deductio, quæ ad bonorum emtorem pertinere videtur, quæque non in intentione, sed ad condemnationem ponitur (*a*).

QUÆSTIONES.

1. An compensatio in bonæ fidei judiciis etiam non ex eadem causa locum habet? Gaj. IV. 61. (c..c.. c..). § 39. I. de actt. Sed vide § 30 eod. et Paul. II. V. 3.
2. Quæ possit esse illa actio *qua argentarius experitur?* potestne et causa inveniri cur tam singulari jure utatur? Conf. Plaut. Curcul. IV. II. 23. L. 4 L. 10. D. de edendo. Gaj. IV. 126. Epist. ad Brut. ult.

   De argentariis ac nummulariis (post Hubert. in Thesauro Dissert. Belgic.) scripserunt novissime Almendingen: *Ueber Urkundenedition und Argentarien* in *Grolman und Löhr. N. Magazin* I. pag. 281. Kraut. de argentariis et nummulariis commentatio. Götting. 1826.
3. An in eo quoque eadem causa esse debet?
4. Qualis erat actio receptitia? Vid. Theoph. ad § 8. I. de actt. et L. 2. C. de const. pecun. (IV. 18.).
5. Unde differentiæ compensationis et deductionis? quare fuit hæc in bonorum emtore potius quam in alio quoque recepta?
6. Eratne iniquum ea quoque in deductionem vocari, quorum dies nondum venerat? Gaj. IV. 67. Conf. *Code de comm.* art. 448.
7. An hodie defraudatoris nomine deducitur vel compensatur? Vid. *Pardessus. Cours de droit commercial.* III. sect. 1125. *Whitmarsh. Treatise on the bankrupt laws. London.* 1817. pag. 201.

---

(*a*) Gaj. l. c.

Digitized by Google

498. Sunt autem bonæ fidei judiciis similia quædam, quorum tamen non omnino similis formula est: cujusmodi est judicium fiduciæ, in quo ita est : UT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET ET SINE FRAUDATIONE ; item rei uxoriæ quod de dote datur : QUID ÆQUIUS MELIUS (*a*) : quæ arbitria maxime appellantur, quæ vero etiam bonæ fidei judiciis accensentur (*b*).

Arbitraria, et stricti juris. Hugo. pag. 589 et 591.

499. Differunt ab his et a superioribus arbitraria judicia, in quibus arbitraria formula usurpatur, verbis : QUANTI EA RES ERIT, quæ tum interponuntur cum aliquid restituendum vel exhibendum est, veluti cum in rem agitur per petitoriam formulam, aut ex interdicto restitutorio vel exhibitorio non per sponsionem. Tum judicis officium est, jubere ut res cum sua causa et cum fructibus restituatur vel exhibeatur (aut fructuum nomine condemnationem facere) (*c*) ; quodsi non pareat, pecuniam condemnare qua ipse rem æstimaverit (*d*).

500. Potest tamen et strictum judicium arbitrarium fieri propter loci adjectionem, quo facto judex plus minusve propter locorum differentiam condemnare debet (*e*).

### Quæstiones.

1. Qualis est intelligenda illa antithesis apud Ciceronem,

---

(*a*) Cic. de Off. III. 15. pro Rosc. Com. 4. Topic. 17. Conf. L. 36 D. de peculio.

(*b*) Gaj. IV. 62. L. 8. D. de capit. min. § 29 I. de actt.

(*c*) Conf. L. 16 et 17. D. de rei vind. L. 19. de usur. L. 38. § 4. eod.

(*d*) Gaj. IV. 163 et 51. L. 179 et 193. D. de verb. sign. L. 9. f. D. ad exhib. Tit. I. de off. jud. § 31. I. de actt. Adde tamen L. 2. D. de in lit. jur.

(*e*) L. 2. f. L. 4 § 1. D. de eo quod certo loco.

Digitized by Google

pro Roscio Com. 4, *judicii* et *arbitrii*, quæ in juris libris ignoratur? Conf. id. de Off. III. 16.

2. An qualis contractus est talis utique actio ex eo nascitur; an vero ex bonæ fidei contractu et arbitrarium, et vero strictum judicium dari potest? Gaj. IV. 47. L. 9. L. 24 D. de reb. cred. juncto Cic. l. c.

3. Arbitraria judicia quid a bonæ fidei judiciis differunt? Num etiam strictis judiciis quasi contraria opponi possunt? Conf. L. 5. D. de in lit. jur.

4. In arbitrariis judiciis an et ipsa restitutio nominatur? Gaj. l. c. Cic. in Verr. II. 12.

5. Quid existimandum est in L. 68. D. de rei vind. de verbis *manu militari officio judicis?*

501. In strictis vel stricti juris judiciis judex neque simile arbitrium habet, neque ex bono et æquo temperandi potestatem, sed formulæ servire debet, cujus condemnationem, si certæ pecuniæ sit, neque libella augere vel diminuere potest (*a*); si incertæ sit cum taxatione, diminuere, non etiam augere, alioquin litem suam facit (*b*). Videtur tamen et strictum judicium cum infinita condemnatione dari: QUIDQUID EUM DARE FACERE OPORTET ID CONDEMNA, quo casu judex rem ipsam æstimare debeat (*c*).

502. Sunt autem stricta judicia in quibus verba ponuntur: SI PARET EUM DARE FACERE OPORTERE; vel QUIDQUID OB EAM REM DARE FACERE OPORTET, non addito EX FIDE BONA (*d*).

503. Ex quibus patet judicis officium esse, ut semper pecuniam, licet certum corpus petatur, condemnet: quod

(*a*) Gaj. IV. 48 seq. et 57. Seneca de benef. III. 7.

(*b*) Id. IV. 51 Conf III. 224. Festus *taxat.*

(*c*) Arg. L. 5. § ult. D. de in lit. jur.

(*d*) Gaj. IV. 136. II. 213.

Digitized by Google

jam receptum esse, propter formularum conceptionem, in quibus usque pecunia nominatur, credibile est (*a*).

504. Sententia dicta judex esse desinit (*b*); neque executio ejus est, sed prætoris. Attamen locus est novo judicio quod ex condemnatione nascitur, rei judicatæ in duplum (*c*).

---

(*a*) Gaj. IV. 48 conf. 47 et 51. Cic. in Verrem Lib. II. Cap. 12.

(*b*) L. 55. de re jud.

(*c*) Gaj. III. 180. IV. 9. Cic. pro Flacco 20 et 21.

Digitized by Google

# CAPUT IV.

## DE JURE PUBLICO.

### SECTIO I. REIPUBLICÆ CONSTITUTIO.

505. Reipublicæ constitutio specie quidem durat, sed re ipsa mutata est. Durant etiam nunc eadem instituta : populus, senatus, magistratus : attamen et in singulis his partibus, et vero in vi et potestate universi notabiles conversiones effectæ sunt. Populus. Hugo. pag. 613.

506. Fuit quidem ab initio Romæ regimen triplex temperatum, sed ut olim optimatium auctoritas dominabatur, ita nunc cernitur primum populi potestas, deinde oligarchia, postremo ad monarchiam inclinatio.

507. Cernitur id primum in comitiis. Curiatorum comitiorum umbra tantum et imago superest; centuriata in tributa prope abierunt (*a*). Sed et tribus triginta-quinque decem novis tribubus auctæ sunt (*b*); libertini tamen, et qui possessores non sunt, in quatuor tribus urbanas sunt congregati (anno 449) (*c*). Præterea cives Romani per Italiam et provincias dispersi plerique jure publico suo nunquam utuntur. Itaque loco populi multitudo successisse videtur (*d*).

---

(*a*) Vid. Savigny. *Ueber die Verbindung der Centurien mit den Tribus* (*Civil. Magaz. III.* 3.). *Burchardi. Bemerkungen über den Census, etc. Kiel.* 1824 : pag. 41.

(*b*) Appian. de bell. civil. I. 49.

(*c*) Liv. IX. 49.

(*d*) App. I. 14. Cic. pro domo. 20.

Digitized by Google

508. Suffragiorum ratio hoc mutata est, quod non voce, sed tabellis et literis feruntur, quod pluribus legibus effectum est (*a*).

Senatus. Equites. Hugo. p. 615.

509. Senatui, præter senatores, etiam nondum lecti intersunt, illi qui honore aliquo functi sunt, *quibus in senatu sententiam dicere licet* (*b*). Ex diverso novus ordo jam habetur equitum, dignitate senatoria inferiorum, sed tamen cultu, insignibus, jure adeo, diversorum a reliquis civibus, et pecunia, plerumque vectigalium conductione parta, præpotentium. Hi C. Gracchi lege (anno 632?) judicia publica acceperunt (*c*), eaque postea Sylla auctore ademta (*d*), per Opimium anno 679 recuperarunt.

510. Auctoritas senatus fracta quidem est domi lege Mænia, sed foris inter reges ac populos est summa. Præterea quoque dispensator est provinciarum, et imperii militaris.

### Quæstiones.

1. Quo modo fit ut tribuum numero exaucto post bellum sociale, tamen nihilo minus triginta et quinque duntaxat tribus apud scriptores nominentur? Vid. Liv. Ep. 77 et 80.
2. Quam vim habuerunt leges tabellariæ?
3. Quæ est origo ordinis equestris, et quid centuriæ equitum? Liv. II. 1. Plin. Nat. Hist. 33. 2. Vid. Savigny l. c. *Heeren. Historische Schriften.* 1. pag. 225. Eisendecher. Cap. 12.
4. Quid proderat Gracchi institutum judicia ad equites transferentis?

---

(*a*) Cic. de legg. III. 16.

(*b*) Gell. III. 18 et XIV. ult. Conf. tabula Heracl. passim.

(*c*) Appian. de bell. civil. I. 22.

(*d*) Ascon. arg. in Q. Cæcil. divin. Conf. etiam Cic. pro Rab. Postumo. 5.

Digitized by Google

511. Patricii honoribus gerendis non antecellunt plebejos, si sacerdotia quædam excipias (*a*), ac nobilitati quandoque novi homines præferuntur. Magistratus. Hugo. pag. 615.

512. Definitum est legibus annalibus qua quisque ætate magistratum obire possit (*b*), sed hi annui non sunt qua tenus pro consule aut pro prætore in provincias iri solet, eæque per annos plures obtineri. Ordinare atque ornare provincias senatus est, sed ex lege Sempronia futuris magistratibus decernuntur (*c*); idemque subinde in comitiis peragitur (*d*).

513. Præter consules nunc plures prætores sunt, quorum tamen, prout cuique sors obtigit, duo tantum juri dicundo præsunt; reliqui vero quæstiones perpetuas exercent, aliaque negotia, velut ludos, procurant. Ædiles quoque numero ac dignitate aucti sunt (*e*); quorum jurisdictionem in provinciis quæstores habent (*f*).

514. Dictaturæ libertatis tempore diu intermissæ successit formula : VIDEANT CONSULES E. R. (*g*). Ceterum labante republica redit perpetua, ex qua leges Corneliæ exstiterunt.

515. Censorum officium nunc latissime patet, quod et morum censura accessit, unde vitæ privatæ cujusque quodammodo moderatores, ut et arbitri juris publici esse videntur; quæ res ad juris criminalis angustiam supplendam conducit. Præterea vectigalia locant, et opera publica (*h*).

---

(*a*) Oratio pro domo. 14.
(*b*) Liv. XL. 44.
(*c*) Cic. pro domo. 9.
(*d*) Id. in Verr. Lib. I. Cap. 13. Vell. Patercul. II. 31.
(*e*) Id. Lib. V. Cap. 14.
(*f*) Gaj. I. 6.
(*g*) Sallust. Catil. 29.
(*h*) Cic. de legg. III. 3.

Digitized by Google

Sed exeunte hac ætate census sæpe intermittitur, ac nota censoria vim suam amittit (*a*).

516. Tribunatus per hæc tempora adeo crevit, ut magistratus vere dici possit; coërcuit quidem eum Sylla, sed instauravit denuo Pompejus Magnus (*b*).

Municipia e. r. Hugo. pag. 615-618, item 441.

517. Italiæ quoque civitates (quæ in legibus designantur literis o. m. c. p. f. v. c. c. tve) (*c*), civitatem Romanam adeptæ, tamen non minus quam Roma suos quæque magistratus habent: duumviros, quatuorviros, aliosve, suumque senatum, ordinem, decuriones (*d*), ut Romanus quoque senatus appellatur (*e*).

518. Magistratus illi a populo in civitatis comitiis creantur; senatores leguntur vel cooptantur (*f*).

519. Quæ civitatis Romanæ beneficium non acceperunt, autonomiam suam, nec tamen illibatam, retinuerunt; fundana vero municipia eam non habent (*g*).

520. In provinciis autem civitates suum quoque senatum habent, non tamen ullam libertatis imaginem (*h*), nisi liberarum civitatium numero sunt, quæ præter autonomiam vectigalium quoque habent immunitatem (*i*).

---

(*a*) Cic. in Verr. Lib. I. Cap. 41. Pro Cluentio. 42 et 43.

(*b*) Id. de Legg. III 9.

(*c*) Lex Rubria, et Tabula Heracl. passim. Paulus. R. S. IV. VI. §. 2.

(*d*) Tab. Heracl. Sect. V. et IX. Gaj. II. 195.

(*e*) L. 2. §. 2. D. ad SCtum Vellej. Dionys. Halicarn. II. 7. pag. 82.

(*f*) Tab. Heracl. l. c. Cic. pro Cluentio. 8. L. 1 §. 1. D. ad L. Jul. de ambitu.

(*g*) Conf. Cic. de legg. III. 16. Pro Balbo. 8. Tab. Heracl. Sect. ult. ad eamque Dirksen. Observationes ad Tab. Heracl. pag. 211.

(*h*) Cic. ad Att. VI. Ep. 1. verbis: *inclusum in curia senatum.*

(*i*) Ibid. verbis: *Græci vero exsultant.* Id. de Off. III. 22. In Verr. Lib. II. Cap. 13.

Digitized by Google

### Quæstiones.

1. Quid statuit Sylla lege de civitate lata? an ea lex duravit?
2. Quid differunt colonia, municipium, præfectura, ceteraque supra scripta nomina? Vid. *Savigny. Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter. Heidelberg* 1815. T. I Cap. II.
3. Cur nomine *populi* illorum cives non designantur? Conf. L. 15. D. de verb. signif.
4. Magistratus municipales in municipiis fundanis, sive civium Romanorum, an liberam jurisdictionem habent? Conf. lex Rubria (*Civil. Magaz.* pag. 442 seq.), cum Liv. 39. 55. vsu *eodem anno.*
5. An hoc tempore imperium habent? Vid. infra sect. 542. Conf. L. 26. D. ad municip. Legatur *Savigny. Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter.* I. pag. 38.
6. An judicia publica in illis civitatibus haberi possunt? Vid. Tab. Heracl. Sect. 8 : *quive in eo municipio* c. r.
7. Municipes fundani ubi censentur? Ib. 11.
8. An Romæ suffragia ferre, ibique honores capere possunt? Vid. Sigonius. de jure Italiæ. Cap. II. pag. 91 (Venet. 1562).
9. Civitates provinciales an hoc tempore habent magistratus? Cic. ad Att. Ep. cit. Savigny l. c.
10. Gallia Cisalpina quando civitatem Romanam accepit? Sigonius, ibid.

---

## Sectio II. Reipublicæ administratio.

521. Sacra cum publica tum privata, a majoribus instituta, vetustate et propter sumtum negliguntur atque evitantur (*a*). Nec tamen homines Romani in magna morum Sacra. Institutio. Hugo p. 618.

---

(*a*) Cic. de Nat. Deor. II. 3. de legg. II. 21. de divin. I. 15. II. 35 et 36. Conf. Tacit. Annal. IV. 16.

Digitized by Google

corruptela minus superstitiosi esse videntur. De jurejurando quidam nova ratione philosophantur (*a*) juri civili satis adversa.

522. Fastos vitio pontificum per intercalandi licentiam turbatos Julius Cæsar correxit (*b*).

523. Scholæ publicæ nondum habentur, sed peregrini continuo Romam ventitant Romanam juventutem mores patrios dedocentes : hi primum senatusconsultis ac magistratuum imperio arcentur (*c*); sed brevi tolerantur, placent; postremo Romani principes filios suos Athenas mittunt, Rhodum alioque, ut philosophis audiendis erudiantur (*d*).

Militia. Hugo. p. 619.

524. Militare etiam nunc unusquisque tenetur, sed plerisque necesse non est, legionibus perpetuis jam institutis, quæ ex pessima quandoque colluvie, libertina ac proletaria, conscribuntur (*e*). Horum tamen militum causa, ut et veteranorum, possessores expelluntur (*f*), et jura singularia quædam institui cœperunt (*g*). Imperium militare habent qui cuique provinciæ præsunt, quandoque speciali lege delatum (*h*).

Jurisdictio. Hugo. p. 620.

525. Qui magistratus in imperio Romano nunc juri dicundo præsint, jam indigitavimus. Non tamen omnes de omni re jus dicunt, puta ædiles, et quæstores in provinciis (*i*); nec municipales magistratus ubique ultra certam

---

(*a*) Cic. de Offic. III. 29. ad famil. VII. Ep. 12.
(*b*) Suet. Jul. Cæs. 40.
(*c*) Gell. VII. 14. XV. 11.
(*d*) Cic. de Offic. I et III. 2 extr. Conf. id. ad Att. VI. Ep. 1.
(*e*) Plutarch. Mario. 9.
(*f*) Virgil. Ecl. I. vs. 71.
(*g*) L. 1. D. de test. milit. Gaj. I. 57.
(*h*) Cic. pro lege Manilia.
(*i*) Gaj. I. 6.

Digitized by Google

summam (*a*). Romæ statis diebus jus dicitur; in provinciis conventus tempore, qui per hyemem agi solet (*b*).

526. Illi quoque jus dicunt quibus mandata est jurisdictio (*c*) quod præsertim in provinciis utile est.

527. A magistratu minore ad æqualem vel majorem, et ad tribunos, intercessionis causa est appellatio (*d*).

528. Unusquisque magistratus solus jurisdictionem habet, sed tamen amicos suos præsertim juris peritos adhibet, qui sibi adsideant, seque juvent consiliis (*e*).

529. Actor rei forum, sive in personam sive in rem actio sit, sequitur (*f*); sed forum rei tam ex origine quam ex domicilio intelligitur (*g*), atque civium Romanorum communis patria Roma est (*h*).

530. In jus vocatio etiam nunc in usu habetur violenta, ut præter testimonia (*i*), ex eo intelligitur, quod edicto prætoris tantopere determinata est: alii enim omnino, alii sine permissu prætoris in jus vocari non possunt (*k*). In jus vocatio. Vadimonium. Hugo. p. 627 et 612.

531. Qui in jus vocatus fuerit, ei, ni eo die finierit negotium, vadimonium faciendum est, sive purum, sive cum satisdatione, sive jurejurando (*l*), sive denique, quod acer-

(*a*) Lex Rubria (*Civil. Magaz.* pag. 450.). Conf. L. 28. D. ad municip. Paul. V. 5. A. L. 11. D. de jurisd.

(*b*) Gaj. I. 20. II. 279. Cic. Verr. II. 13. ad Att. V. Ep. ult.: *Idibus Februariis* e. r. Cæsar de bell. Gall. Lib. I. extr. Suet. Jul. 7. Theoph. ad §. 4. I. Quib. ex causis manumittere.

(*c*) Tit. D. de off. ejus cui mand. est jurisd. L. 13. D. de off. procons.

(*d*) Cic. in Verr. I. 46. Pro Quintio. 20. Pro Tullio. 105 im. pag.

(*e*) Id. de Orat. I. 37. ad famil. VII. Ep. 11.

(*f*) Vatic. pag. 89. Conf. Cic. in Verr. Lib. III. Cap. 15.

(*g*) Cic. de legg. II. 2. L. 29. D. ad municip.

(*h*) L. 33. eod.

(*i*) Conf. auct. cit. supra 234.

(*k*) Gaj. IV. 46 et 183. Tit. Dig. de in jus voc.

(*l*) Conf. Tit. D. Qui satisd. cogant.

Digitized by Google

bius est, recuperatoribus suppositis. Vadimonium fit quanti res est cum judicati vel depensi agitur, alioquin quanti actor infra edicti taxationem, et de calumnia jurans, postulaverit (*a*).

532. Ex diverso actor debet formulam qua agere volet edere adversario, item probationes quibus usurus est (*b*).

533. Neque omnes qui velint postulare possunt : non pauci enim vel pro se, vel pro aliis postulare edicto prætoris prohibentur, maxime propter infamiam. Mulieres pro aliis postulandi jus jam perdiderunt (*c*).

534. Litis contestatione facta, qui juri dicundo præest judicem dat, vel arbitrum, ex numero selectorum, quorum nomina in albo perscripta habet (*d*), qui jurati judicent. Neque id recusare possunt nisi ex justa causa (*e*) : sed consulere possunt et amicos suos adhibere (*f*).

535. In causis severioribus, ut videtur, puta cum de vi agitur, recuperatores dantur, repente apprehensi, ut quam citius res judicetur (*g*).

536. Item de quibusdam causis centumviri judicant, de triginta et quinque tribubus lecti (*h*), maxime de hereditatis petitione (*i*); de libertate decemviri (*k*).

---

(*a*) Gaj. IV. 184 seq. Conf. Cic. pro Quint. 5 et pass. ad Quint. fratrem II. Ep. 15. in Verr. l. c.

(*b*) L. 1, 3. D. de edendo.

(*c*) L. 1. § 5. D. de postulando. Val. Maxim. VIII. 3.

(*d*) Seneca. de benefic. III. 7.

(*e*) Conf. 235 supra.

(*f*) Cic. Topic. 17. Gell. XIV. 2. Cic. pro Quintio. 6.

(*g*) Cic. pro Tullio pag. 100 et 106. de Iuvent. II. 20. in Verr. III. 28. Plin. Ep. III. 20. Gaj. IV. 185.

(*h*) Festus. *centumvir. jud.*

(*i*) Tit. D. de inoff. test. pass. Cic. de Orat. I. 38. Plin. V. Ep. ult. VI. Ep. 33. Leg. Bethmann-Hollweg. *Zeitschr*. V. p. 358.

(*k*) Cic. pro Cæc. 33. pro domo 29. Conf. L. 32. § 7. D. de recept.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. De quibus causis solebant jus dicere ædiles? Vid. L. 1. L. 38. L. 40 seq. de ædil. edicto, et § 1. I. Si quadrupes. Conf. tamen Tit. D. de his qui effud. Cic. de legg. III. 4. Tab. Heracl. Sect. 2-5.
2. Quid est conventus?
3. Vadimonium quando et ubi fit? Conf. Lex Rubria, pag. 451. Horat. Serm. I. IX. 37.
4. Num differt a cautione judicio sisti, quæ in Digestis comparet? Conf. Tit. D. Si quis cautt. judicio sisti, maxime in L. 10: *quia si ad judicium* e. r. L. 2. D. Quib. ex causis in possess. Leg. *Zenger. Ueber das Vadim. der Römer.* pag. 19. *Zimmern. Geschichte des Röm. Privatrechts.* III. pag. 341 infra.
5. Quando et ubi fit editio formulæ? Conf. Gaj. IV. 141. Cic. pro Quintio 20. Zimmern. pag. 343.
6. Quid differunt a judice recupatores?
7. Qui cives seliguntur ad judicandum?
8. An centumviri populi vice funguntur?
9. Decemviri stlitibus judicandis an magistratus erant, an vero privati? Dion Cass. 54 Cap. 26. Plin. V. Ep. ult. Suet. Aug. 36. Pomp. § 29. Num qua ratione ad centumviros pertinent?
10. An prætor præerat centumvirali judicio? Plin. l. c. Conf. tamen Gaj. IV. 31. Tacit. Orat. 38.
11. An judex etiam de jure cognoscit? Cic. de Orat. I. 38. pro Cæcina 2. L. 79 § 1. D. de judiciis. App. de bell. civil. I. 54.

537. In jure quoque fiunt interrogationes probandi causa (*a*), et stipulationes jubentur, inter quas notabilis est damni infecti, variaque interponuntur decreta, puta in Decreta. Probationes. Hugo. p. 629-633, et 628.

(*a*) L. 2. D. de interr. in jure fac.



Digitized by Google

integrum restitutiones, et missiones in possessionem tum bonorum tum singularum rerum.

538. Est etiam decretum quo operis novi nunciatio remittitur (*a*), item quo novum opus fieri prohibetur (*b*). Decernit porro prætor de edendo adversus argentarium (*c*), de recepto adversus arbitrum (*d*), de alimentis pupillo præstandis, de aliis denique rebus innumerabilibus, quæ singulatim hic comprehendi non possunt.

539. Quod quis in jure confessus est, id pro judicato habetur (*e*).

540. In judicio potissimum probationes fiunt, per codices, aliaque instrumenta, atque per testes (*f*).

541. Etiam jusjurandum inter probationes est, quod alter litigatorum alteri defert tam in jure quam in judicio, aut etiam judex exigit (*g*).

## Quæstiones.

1. Quid de interrogatoriis actionibus existimemus, quæ in L. 1. § 1. D. de interr. in jure fac. nominantur? Num forte in illa §. Justiniani persona loquitur?
2. Quænam origo et progressio est in integrum restitutionis? Num eam rem totam prætor adinvenit?
3. Quale jus habet qui propter damnum infectum ex secundo decreto in possessionem missus est? Conf. L. 15. §§ 16 et 26. D. de damno inf.

---

(*a*) Tit. D. de remiss.

(*b*) L. 5. § 10. D. de operis novi nunciat.

(*c*) L. 8. § 1. D. de edendo.

(*d*) L. 3. D. de recept.

(*e*) Tit. D. de confess. Lex Rubria pag. 447.

(*f*) Cic. pro Roscio Com. 5. Gell. XIV. 2. Titt. D. de test. et de fide instr.

(*g*) L. 31. L. 34. D. de jurejur.

Digitized by Google

4. Cur in lege Rubria judicium dari tantum, nec in possessionem iri dicitur?
5. Ex quibus causis mittitur nunc in possessionem bonorum? An Cicero pro Quintio 19 post *solum verterit* lacunam habere videtur? Conf. Cap. 28: *ex edicto autem.* Gaj. III: 78. An omnes possidendi causas enumeravit, an vero quæ sunt rei servandæ duntaxat? L 1. D. Quib. ex caus. in poss.
6. Quid sibi vult lapilli ictus in L. 5. § 10. D. de operis novi nunc. et in L. 20 §. 1. D. Quod vi aut clam?

542. Cum judicatum est, non tantum post quam legitimum tempus exiit bonorum venditioni locus est, sed etiam nunc moris est ut debitores ducantur, nec solum Romæ, sed in municipiis quoque si de pecunia certa credita agatur (supra 390); alioquin licet jurisdictio magistratus municipalis sit, non tamen ad eum sententia exsequenda pertinet (*a*). Exsecutio. Hugo. pag. 631.

QUÆSTIO.

1. Cur magistratibus municipalibus exsecutio permittitur in causa pecuniæ, quam in aliis causis non habent?

543. Anno urbis 604 quæstiones perpetuæ sunt institutæ (*b*); quæ res magnam mutationem judiciorum publicorum attulit, quod nunc singula crimina singulis legibus reguntur, quibus forma judicii tota definita est (*c*). Neque communiter ipse populus in suffragia mittitur, sed loco populi certo numero judices, nunc senatorii, nunc equestres, nunc ex albo selectorum lecti (*d*); ac præest prætorum Judicia publica. Hugo. pag. 633.

(*a*) Lex Rubria. Cap. 21 et 22.

(*b*) Cic. in Bruto 27.

(*c*) Ascon. arg. orat. Cic. pro Milone. In primis confer legem Serviliam a Klenzio editam.

(*d*) Cic. pro domo. 13. Lex Servilia. pass.

11.

Digitized by Google

aliquis eorum quibus jurisdictio non obtigit (*a*). Vera tamen populi judicia nondum exoleverunt (*b*).

Leges de criminibus.

544. Prima istiusmodi lex fuit Calpurnia repetundarum, adversus magistratuum avaritiam, quam deinde aliæ non paucæ secutæ sunt, item ambitus et majestatis : quæ omnes ad rem publicam pertinent. De læsionibus privatorum notabiles sunt quas Sylla dictator tulit de sicariis, cujus pars lex Cornelia de injuriis esse videtur (*c*), et de falsis sive testamentaria, ex qua fictio legis Corneliæ repetenda non videtur (*d*).

545. Est etiam judicium publicum rei privatæ ex lege Plætoria (*e*).

546. Deinde Pompejus quoque leges tulit, veluti celebrem de parricidiis; item Julius Cæsar de vi et majestate (*f*) : sed quæ Cæsaris leges sunt eas Augusti leges obumbrarunt.

547. Quodammodo ad jus privatum pertinent lex Plautia de vi (*g*), et lex Julia repetundarum (*h*).

548. Ex legum autem illarum multitudine, quas recensere infinitum sit, præsertim de eodem crimine latarum, impotentiam earum suspicari liceret, et delinquentium impunitatem, si ea aliunde non cognoscerentur.

---

(*a*) Cic. pro Muræna. 20.

(*b*) Id. Brut. l. c. Sigonius de antiquo jure civium Romanorum. Lib. II. Cap. 18.

(*c*) Theoph. ad § 8 I. de injuriis.

(*d*) Arg. L. 15. D. de injusto rupto.

(*e*) Cic. de Nat. Deor. III. 30.

(*f*) Id. Philipp. I. 9 extr. Conf. Plut. Romulo. 22 extr.

(*g*) Id. ad famil. VIII. Ep. 8. Gaj. II. 45.

(*h*) Id. ad Att. V. Ep. 6 : Pro Rabir. Post. 4. L. pen. D. ad L. Jul. repet.

Digitized by Google

549. Etenim non modo judicia plerumque venalia sunt, sed etiam reus pœnam solum vertendo evitare potest, vel in proximam quamque civitatem se recipiendo (*a*). Itaque factum est ut de pœnis præter pecuniæ quantitatem, in legibus vix quidquam statuatur, et ad exilium fere res redeat. Unde etiam tecti et aquæ et ignis interdictio, tam lege quam judicio irrogata (*b*).

550. Ceterum quæ supra scripta sunt ea cessant in peregrinis delinquentibus, militiæ, et in provinciis. Plane in causis gravioribus extra ordinem animadvertitur, et ex senatus decreto summum supplicium de civibus indemnatis sumitur, ut factum est in causa Catilinaria (*c*) : quod tamen more majorum, sicuti de manifestis rerum capitalium, fieri obtenditur (*d*).

### Quæstiones.

1. An senatus de capite civis judicium est? Conf. præter Polyb. VI. 13. maxime Cic. pro domo 13. Si est, unde accessit ei hæc potestas contra quam in duodecim tabulis est? Conf. Liv. 26. 33 : *per senatum.*

   Vid. Dirksen. *Abhandlungen.* I. 2. pag. 146. Rosshirt. *Archiv.* fasc. cit. pag. 30.

2. Ex lege Cornelia de injuriis an publicum fuit unquam judicium? Conf. L. 12. f. D. de accusat. et Gaj. Lib. III. § 220-225. cum L. 42. § 1. D. de procuratt. Add. Paulus V. IV. 8 et L. 37 § 1. D. de injur. Leg. Birnbaum. *Ueber den Unterschied zwischen* crimen *und* delictum: *Archiv.* 1827 : pag. 400-410.

---

(*a*) Sallust. Catil. 51. Cic. pro domo 30.

(*b*) Cic. Phil. l. c. pro domo Cap. 17. 18. 31. Liv. 25. 4 extr.

(*c*) Id. post reditum in senat. 6. Plutarch. Cic. 30. Appian. de bell. Civil. II. 15.

(*d*) Sallust. l. c. Cap. 52 extr. Appian. ib. 6.

Digitized by Google

3. In lege Pompeja de parricidiis numquid de pœna statutum sit? an vero hæc more majorum exigebatur? Vid. L. 9. D. ad L. Pomp. de parr. Cic. pro Roscio Amer. 26. de Invent. II. 50. Suet. August. 33.
4. Suntne et aliæ causæ in quibus reo exilium permittatur? Cic. pro Rabirio perd. reo: 3, 4 et 5.
5. Num quæ pudicitiæ causa hoc tempore leges latæ sunt? Cic. Philipp. III. 6. Ad famil. VIII. Ep. 12. Val. Maxim. VI. I. 7. Cic. de Nat. Deor. III. 30. Sueton. Domitiano. 8.
6. Quid causæ est cur Romani leges speciales de unoquoque crimine scriptas habuerint, nec generales leges, nec legum Codices?
7. An moribus sine lege de capite civis judicium et pœna esse potuit? Num placebat interpretatio *extensiva?* L. 7. § 3. D. ad L. Jul. maj. L. 3. D. de lege Pomp. de parr.
8. In provinciis qua lege exercebantur crimina? Vid. Dirksen. pag. 137. Rosshirt. pag. 34.
9. Cum judicia publica in municipiis fuisse constet, qua ratione est hoc cum Polybii loco VI. 13. conciliandum?

Aerarium. Reditus. Hugo. p. 636.

551. Pecuniæ publicæ administratio et hoc tempore diu fit per quæstores, quorum et numerus et officium ampliatum est (*a*), cum Italiæ causa tum propter provincias (*b*), donec illam Julius Cæsar ad ædiles transferat (*c*).

552. Censu jamdudum tributa exigi desierunt, postquam victoria Macedonica illis finem attulit (*d*). Neque ab Italia quidquam redit præter vicesimam manumissionum, sublatis agrorum vectigalibus lege Thoria anno

(*a*) Liv. Epit. XV. Tacit. Annal. XI. 22.
(*b*) Conf. Cic. in Verr. III. 7.
(*c*) Dion Cass. 43 Cap. 48.
(*d*) Cic. de Offic. II. 22.

Digitized by Google

646 (*a*), deinde portoriis quoque, et diviso agro Campano (*b*).

553. Itaque solæ provinciæ conferunt: aliæ vectigal stipendiarium, id est certam pecuniæ summam ab agrorum possessoribus præstandam; aliæ omnis generis vectigalia, maxime portoria, quæ aut Romæ a censoribus, aut in provinciis a quæstoribus (*c*), publicanorum societatibus locantur; aliæ denique decimas et scripturam (*d*).

554. Hæc autem omnia præter capitationem, quæ in plerisque provinciis percipitur (*e*).

555. Extraordinario quidem emolumento eique magno diu præda est; sed cum postremo nationes debellandæ desiderentur, præter longinquas quasdam ac pauperes, hic fons divitiarum publicarum exaruit.

556. Duravit quoque hoc tempore reditus salis, quod a censoribus subinde carius æquo populo præbendum locatur (*f*).

557. In sumtu publico præcipuum est stipendium militum (quibus ex C. Gracchi lege vestimenta quoque præbentur) (*g*), et quidquid ad multos magnosque exercitus alendos opus est, quorum necessitatibus sæpe totius provinciæ vectigalia consumuntur (*h*). Expensa.

---

(*a*) Cic. Brut. 36.

(*b*) Id. ad Attic. II. Ep. 16.

(*c*) Cic. in Verr. III. 7.

(*d*) Ib. III. 6. pro lege Manil. 6. Vid. *Hegewisch. über die Röm. Finanzen*, pag. 65. *Altona*. 1804.

(*e*) Ad famil. III. 8 : *atque hoc tamen* e. r. item ad Att. V. 16. L. 3. D. de censib. Tertull. Apolog. 13.

(*f*) Liv. XXIX. 37.

(*g*) Plutarch. C. Graccho. 5.

(*h*) Cic. pro lege Manil. l. c.

Digitized by Google

558. Idem Gracchus menstruas frumentationes instituit, quæ res postea præter modum exaucta non minus reipublicæ quam ærario nocuit (*a*).

559. Deinde opera publica, templa, theatra, basilicæ, tam ædificanda quam sarta tecta servanda sunt; et quæ utiliora sunt, aquæ ductus et viæ publicæ. Hæ rectæ fere per Italiam ductæ immenso opere pulcherrime muniuntur; in qua re ejusdem Gracchi præclara consilia laudanda sunt (*b*).

QUÆSTIONES.

1. Cur numerus quæstorum adeo auctus est? quæ erant varia eorum officia? Quis magistratus hodie cum illis comparari potest?
2. Quibus adjutoribus utebantur inferioribus?
3. An publicani eorumve ministri etiam Romæ male audiebant, ut in quibusdam provinciis?
4. Cur transtulit Cæsar pecuniam publicam a quæstoribus ad ædiles?
5. Quæ fuit origo capitationis? Vid. *Bosse. Grundzügen des Finanzwesens im Röm. Staate. Braunschweig*. 1804. Part. I. pag. 91. Part. II. pag. 113.
6. Quæ erat illa Judæorum superstitio, aurum undequaque Hierosolymam exportantium? Conf. Cic. pro Flacco 28. Quo pacto poterant hoc facere?
7. Quales erant viæ publicæ Romanorum? Legatur Otto. de tutela viarum. Trajecti 1731. pag. 353.

Res ædilitia. Hugo. pag. 637. 560. Ludorum curam et annonæ etiam nunc ædiles agunt,

(*a*) Cic. Tuscul. III. 20. pro Sextio. 48. Conf. quoque tab. Heracl. init.

(*b*) Plutarch. ib. 7.

Digitized by Google

illos sæpe suo sumtu edentes, hanc vero summa ope vilem facientes, ut populo placeant (*a*). Iidem jus dicunt ex edicto suo de mancipiis, jumentis, aliisque rebus venalibus (*b*); item sacrarum ædium, atque viarum in urbe curam gerunt, quæ publice aut a privatis purgandæ reficiendæve sunt (*c*).

561. Incendiis arcendis illi quoque vacant, sed potissimum triumviri nocturni excubias agentes, quorum ministri sunt servi publici (*d*).

562. Præterea nocturnam securitatem tuentur quinqueviri cis Tiberim, et ultra Tiberim (*e*).

563. Rem nummariam præter alios regunt triumviri monetales (*f*).

564. Collegia et corpora non tantum innumerabilia sunt, sed et hoc nomine abutuntur sæpe (*g*), et adversus rempublicam illi cœtus adhibentur: unde senatusconsulto anno 685 plurima illorum sublata sunt, a seditioso Clodio postea restituta (*h*).

---

(*a*) Plin. Nat. Hist. XVIII. 4.
(*b*) Tit. D. de ædil. edicto.
(*c*) Vid. tabula Heracl. quatuor capitt. priorr.
(*d*) L. 1. D. de officio præf. vigil.
(*e*) Pomp. § 31.
(*f*) Cic. de offic. III. 20. Pomp. § 30.
(*g*) Id. pro Sextio. 15.
(*h*) Ascon. Orat. Cic. in Pison. 4.

Digitized by Google

# ÆTAS III.

## AB AUGUSTO AD CONSTANTINUM MAGNUM.

30 A. CHR. — 306 POST CHR.

## CAPUT I.

### DE FONTIBUS JURIS.

Causæ. Monarchia. Hugo. p. 643, 653 seq.

565. Hoc tempore monarchia, quæ ante in Syllæ ac Cæsaris dictatura adparuerat, perpetua facta est. Quæ rerum conversio non solum juris fontes, ut debuit, mutavit, verum etiam in plerasque juris publici privatique partes, et in jurisprudentiæ conditionem vim habuit, postea singulatim demonstrandam.

566. Repetenda videtur, ut jam innuimus, a provinciis earumque administrandarum ratione. Cum provinciarum enim possessione, præter opes, conjuncta erat legionum possessio, et quisquis his rebus plus poterat, is facile senatus auctoritatem spernere, sibique populi, id est multitudinis, voluntatem subjicere poterat (*a*). Itaque non erant qui principatum cuique affectanti opponerentur præter pares cujusque idem cupientes, et res primum ad societatem (triumviratum), mox ad arma redire debebat : quibus qui superior esset, ei præda cedebat, respublica. Hoc pacto Cæsar Octavianus (post ex senatus decreto *Augustus*) ex pugna

(*a*) Dion Cass. 53 Cap. 16.

navali ad Actium, summam rerum nactus est, quam deinde perpetuo obtinuit.

567. Ut eam obtinere posset, faciebant cum aliæ causæ tum potissimum priorum calamitatum memoria. Bellorum civilium et proscriptionum tædebat. Qui rempublicam non turbatam vidissent supererant pauci; plerique pacem et otium quoquo pretio malebant (*a*). Aliquid etiam fecit tempus: per quatuor enim et quadraginta annos quibus Augustus regnavit, populus Romanus unius dominatui adsuescere poterat.

568. Augustus interim, seu metu seu prudentia, antiquas formas, antiquaque nomina, quoad potuit retinuit. Neque dictator, neque triumvir esse voluit, sed consul, consulatui adjiciens (sane callide) tribuniciam potestatem, imperium proconsulare in provinciis, morum ac legum regimen (pro censura), item pontificatum maximum. Hæc tamen posteriora perpetua habuit (*b*).

569. Itaque imperium origine regium, postea numero divisum ac tempore finitum, eo fere unde ortum erat regressum est. Plures enim honores et potestates in unam eandemque personam, in annos plures, cumulantur; primum quidem renovantur, aut perpetuantur; sed procedente tempore simul et semel, quum Princeps imperium auspicatur, conferuntur (*c*).

570. Ea autem re magna quidem facta est Principis, vel Augusti, vel Imperatoris, vel domini (nam et hoc nomen invaluit) potestas, sed hæc personam ejus non egreditur; Princeps.

---

(*a*) Tacit. Ann. I. 1, 2 et 3.

(*b*) Dion Cass. 53 Cap. 17 et 32. Tacit Ann. I. 2. Suet. Aug. Cap. 26 et 27.

(*c*) Id. Cap. 18 extr. Ael. Lamprid. Alexand. Severo. initio. Id Juliano 3.

Digitized by Google

neque lege nec moribus de jure succedendi quidquam provisum est. Quinimo nova continuo lex de cujusque imperio aut fit, aut fieri intelligitur (*a*). Quodsi filius naturalis vel adoptivus (*b*) defuncti, vel propinquus, facilius succedat, id eo potissimum efficitur, quod in partem vel societatem a possessore admissus sit.

Magistratus. Hugo. p. 659.

571. Reliqua deinde reipublicæ instituta manent. Senatus augetur atque instauratur; populi comitia plus seculo durant. Sane in utrisque Princeps plurimum potest (*c*). Veteres magistratus, præsertim consules, novis aliis institutis iisque potentioribus, obumbrantur. In his notabiles sunt primum præfectus urbi, postea quoque præfectus prætorio.

Provinciæ.

572. Provinciarum quidem arbitrium penes Principem est, sed militares tantum, in quibus legiones habentur, administrat ipse, per legatos consulares sive Augusti (provincias Cæsaris); reliquis, populi Romani provinciis, præsunt proconsules more pristino, sed minore cum potestate. In omnibus præterea habentur procuratores inferiori loco ac dignitate, qui fiscum procurant, et minores etiam administrant provincias (*d*).

Privatorum conditio. Domi. Hugo. p. 663.

573. Privatorum hominum conditio Romæ et in Italia universe nunc tolerabilior fuisse videtur quam superiori ætate; in provinciis certe sine dubio fuit. Magna quidem fuit crudelitas et avaritia quorumdam pessimorum Imperatorum, sed hæc magis nobilioribus quibusdam civibus exitio erat, quam universi populi calamitas. Neque illi tam

(*a*) Gaj. I. 5. Vide infra Sect. 582 seq.

(*b*) Conf. Vopiscus. Aureliano. 14.

(*c*) Conf. Capitol. Macrino. Cap. 6 extr.

(*d*) Dion Cass. LIII. 12 seq. Tit. D. de off. proc. Cæs. Tacit. Hist. I. 11.

Digitized by Google

diu et tam continue regnarunt quam Trajanus et Antonini, rectores optimi ac prudentissimi. Ceterum moribus omnes nisi deteriores, certe effeminatiores effecti sunt, et posteriori hujus ætatis seculo ipsius quoque imperii status per militarem despotismum et barbarorum incursiones periclitari, domi artes ac disciplinæ corrumpi cœperunt; quanquam id in jure civili et in jurisprudentia non perinde cernitur.

574. Provincialium conditio eo melior facta est, quod magistratuum avaritia Principis imperio coërcetur, quodque illi publice salarium accipiunt (*a*). Quædam adeo populi provinciæ hostilibus incursionibus non obnoxiæ, nec jam sedes legionum Romanarum, ad magnam hoc tempore prosperitatem pervenisse videntur, et vero sic artes, doctrinam, jura, sermonem Romanorum adscivisse, ut ex pristina barbarie postremo nihil prope superesset. In provinciis.

575. In jure civili novus reipublicæ status eo se aperit, quod quum omnia ex unius voluntate fieri possint, mutationes faciliores nunc sint, audaciores, et altius penetrantes. Itaque et domesticum patrisfam. imperium, et de pecunia cujusque libere legandi facultas, nunc restringitur continuo et coarctatur. In jure publico autem maxime apparet cum multitudine ac varietate novorum vectigalium, tum novis criminibus eorumque vindicandorum ratione. Effectus in jus civile. Hugo. p. 661.

576. Fontes juris sunt universe iidem qui superiori ætate: sed leges non durarunt; senatusconsulta creverunt; et quod maxime notabile est, accesserunt constitutiones Principum. Jus civile ad novos etiam fontes se applicuit; sed magis se explicuit sua virtute ac felicissima jurisprudentiæ conditione. Ex diverso jus prætorium magis jure- Fontes. Hugo. p. 667. 723. 738.

(*a*) Dion Cass. lb. 15. Lamprid. Alexand. 42. Sueton. Domit. 8.

Digitized by Google

consultorum opera, quam prætoria jurisdictione vel edictis amplificatum est (*a*).

Leges.
Hugo. p. 669.

577. Quin leges evanescerent hoc tempore, vix aliter fieri poterat : attamen quo modo quove gradu id effectum sit, ignoratur. Jam inter omnes constat non *e campo comitia ad patres translata* (*b*) ad rem pertinere; imo legum mentionem fieri multis annis post Tiberium (*c*). Contra quædam constituta alias leges appellantur, alias senatusconsulta (*d*).

Senatusconsulta.
Hugo. p. 671.

578. Senatusconsulta multo plura de jure civili nunc fiunt quam antea : nimirum multa quæ adhuc senatus fuerant publica jam solus Princeps procurat; at qualia quondam legibus solebant forte innovari, ea nunc utilius et commodius per senatum constituuntur. Fiunt quidem pleraque secundum voluntatem Principis, nec tamen nunquam sine deliberatione vel disceptatione; nec Princeps omnibus rebus intervenit : imo boni Principes id summo studio egerunt ut senatus auctoritas restitueretur (*e*). Apparent de jure novissime Antonino Caracalla Imperatore, non ultra, etsi jus eorum et auctoritas etiam tum Justiniani temporibus agnoscitur (*f*).

579. Fiunt non minus quam ante referentibus consuli-

---

(*a*) Vid. tamen § 1. I. de fideic. heredit. et L. 3. D. de conj. cum emanc. lib.

(*b*) Tacit. Ann. I. 15. Conf. Suet. Calig. 16. Dion Cass. 59. 9.

(*c*) Vid. Gaj. I. 171. Tacit. Annal. XI. 14. L. 3. § 1. D. de term. moto. Capitol. Marco. 12.

(*d*) Tacit. Annal. XI. 13. Capitol. Pertin. Cap. 7. junct. § 7. I. quib. mod. testam. infirm. Gaj. I. 85 et 86.

(*e*) Spart. Hadr. 8. Capit. Marco. 10. Tacit. Hist. II. 91.

(*f*) Vopiscus. Aurel. Cap. 20. L. 1. C. de senatusc. L. 8. C. de legg. Novell. 62 (*Zeitschr.* II. p. 122).

Digitized by Google

bus, quo casu plerumque consulis nomen, sed aliter quam si lex esset inflexum, præferunt; crebrius tamen fiunt ex oratione Principis (*a*), quam aut habet ipse, aut quæstores (candidati Principis) (*b*) pro eo recitant. Tum aut a Principe, aut eodem modo nominantur, aut qualicunque designantur. Plurimum oratio illa ad verba recipitur: unde factum est ut ipsa communiter pro senatusconsulto laudaretur; et apparet hinc quam parva etiam differentia inter senatusconsulta et constitutiones, si a forma recedas, esse debuerit, quamque facile temporis decursu hoc genere illud absorberi potuerit.

580. Constitutiones Principum, etsi novum genus est, ex superioribus tamen, jure honorario et civili, exstiterunt. Primum enim Princeps tanquam magistratus populi Romani jus dicit sive decernit (*c*), atque edicta proponit (*d*). Edicta illa valent quam diu imperium habet, et ultra, si non a senatu, vel a successore Principis, acta ejus rescinduntur (*e*). Idem deinde Princeps potest et solet, ut quondam excellentes cives fecerunt, ac faciunt etiam nunc, consulenti cuique de jure rescribere (*f*), sive is privatus sit, sive magistratus. Postremo legatis suis provincias administrantibus, et cuicunque jurisdictionem mandet, potest

Constitutiones. Hugo. pag. 674.

(*a*) Gaj. II. 285. L. 60. pr. D. de ritu nupt. Vatic. pag. 42.

(*b*) L. 1. § 2. D. de off. quæstoris.

(*c*) Suet. Aug. 33. Claud. 14. Galba. 7. L. 13. D. Quod metus. L. 3. D. de his quæ in test. del.

(*d*) Suet. Claud. 16 et 33. L. 2. D. ad Senatuscons. Vellej.

(*e*) Suet. Claud. 11. Domit. Cap. ult. Conf. Cic. Philipp. XIII. 3. Flor. III. 23.

(*f*) Vid. L. 1. D. de inspic. ventre. L. 3. C. de heredd. instt. (VI. 24). L. 1. C. de leg. (VI. 37). L. 1. C. de verb. signif. L. 3. C. de adq. poss. (VII. 32).

Digitized by Google

mandata dare (*a*), nam et hoc veteres populi Romani magistratus in more habuerunt.

581. Est tamen novum in his rebus, quod constitutiones Principum, sive edicta sint, sive decreta, sive rescripta aliæve epistolæ, non quasi vetustate comprobata vim habere dicantur, uti decreta et edicta prætorum atque responsa prudentium : sed statim valere, propter potestatem propriam quæ Principi jure data sit. Idque adeo verum est, ut jureconsulti contra rescripta, licet juris rationi minus congrua, non respondeant (*b*), imo suas ipsi sententias assidue rescriptorum auctoritate amplificare studeant.

Lex regia. Hugo. p. 655.

582. Est autem data ei illa potestas non moribus duntaxat, quod facile invalescere poterat, cum solus omnia posset, cumque imperium perpetuo haberet, sed etiam lege quæ de imperio ejus lata esse dicitur, quæ et lex regia appellari videtur (*c*).

583. Princeps enim per legem imperium accipit (*d*) : quod tamen quam diu fieri perseveraverit, ignoramus.

584. Exstat etiam nunc fragmentum (repertum Romæ in æde Lateranensi anno 1342-1358) (*e*) istiusmodi legis, Vespasiani gratia factæ (cujus quidem veritas a multis in dubium revocata est) : qua illi Principi, præter ea quæ ignoramus, hæc tribuuntur. 1°. Ut fœdus cum quibus volet faciat. 2°. Senatum uti volet, de quibus rebus volet, habeat. 3°. Ut commendare quos volet magistratum petentes

---

(*a*) L. 1. D. de test. milit. L. 65. D. de ritu nupt. L. 1. D. de coll. et corp.

(*b*) L. 6. §. pen. D. de pecul. leg. Add. L. 17. D. de jure patronat.

(*c*) L. 1. D. de constit. princip. L. 3. C. de testam. Conf. etiam. L. 14. D. de manumiss.

(*d*) Gaj. I. § 5.

(*e*) Vid. Haubold. Epicr. ad Heineccii Antiqq. II. p. 919.

Digitized by Google

possit. 4°. Ut quæcumquæ ex republica esse videantur publice ac privatim agat. 5°. Ut certis legibus solutus sit. Quæ tamen omnia illi dantur qualia decessoribus ejus (exceptis Caligula atque Nerone), data fuerunt (*a*).

585. Attamen quod ex his atque aliis causis constitutiones Principis vim legis habent, id intelligendum est, quoad ipse voluerit : non enim si rescripta non sunt generalia, in omni loco, omnique tempore, et in omni causa valent (*b*); ideoque et de decretis ejus, etsi universe vim legis habere dicuntur, tamen disputatum est (*c*).

### Quæstiones.

1. Qua ratione cessarunt leges? Annon aliquamdiu dicis causa apud urbanam multitudinem in septis recitabantur, ea quæ in senatu probata erant? Conf. Dion Cass. Lib. 58 Cap. 20. juncto Vopisc. Tacit. 7. Capitol. Marco. 12. Plin. Panegyr. 63. Tacit. Hist. IV. 47.
2. Cur nunc lege, nunc senatusconsulto, nunc edicto nova jura constituuntur?
3. Cur multo minus de jure civili edixerunt nunc Principes quam rescripserunt?
4. Mandata quid vi et effectu ab edictis differunt?
5. Quid instituit Hadrianus in edictis prætorum? Conf. Const. Tanta § 18. Δέδωκεν § 18. L. 10. C. de condict. indeb. (IV. 5.). Eutrop. VIII. 9. Aurel. Victor. de Cæs. 19. L. 5. D. de manum. vind.
6. An edicti perpetui nomen ad Hadriani operam spectat? Vide supra sect. 265.

---

(*a*) Vid. Cramer. D. Vespasianus, sive de vita et legislatione Vespasiani. Ienæ 1785.

(*b*) § 6. I. de jure naturali. L. 3. §. 5. D. de sepulcro viol. Cf. etiam L. 9. § 2. D. de heredd. instt. Capitol. Macrino. 13.

(*c*) L. ult. § 1. C. de legg. (I. 14).



Digitized by Google

7. An post eum Imperatorem edicta prætoria facta esse, constat ? Zimmern. § 40. nota 33. *Krit. Zeitschr.* pag. 235.

Leges Augusti. De manumissionibus. Hugo. pag. 681.

586. Ex legibus Augusto Principe latis primariæ sunt leges quæ ad manumissiones pertinent, Ælia Sentia et Fusia Caninia; et lex Papia Poppæa, quæ plerasque juris partes comprehendit.

587. Latæ sunt illæ duæ ut manumissiones, quarum inter bella civilia nec finis nec modus fuerat, coërcerentur, eoque effecto populus minus omni colluvione servilis sanguinis corrumperetur. Eo consilio Princeps de numero, conditione, ac differentia eorum qui manumitterentur, curiose cavisse dicitur (*a*).

588. Lex Ælia Sentia definiebat quinam ex manumissione dedititiorum numero haberentur; item qua ratione quoque effectu servus minor triginta annis manumitteretur, ac manumitteret dominus minor viginti (*b*). Eadem cavebat de civitate per causæ probationem adipiscenda, ne in fraudem creditorum vel patroni manumitteretur (*c*), et de ingrato liberto (*d*). Lata est anno urbis 756.

589. Lex Furia Caninia, lata quinquennio post, manumissiones regit quæ fiunt testamento, accurate numerum definiens quem excedere non licet (*e*).

---

(*a*) Suet. Aug. 40.

(*b*) Ulp. I. 11 seq. Gaj. I. 13, 18, 21. Adde II. 276. Fragm. vet. Jureconsulti §§ 15 et 18.

(*c*) Id. I. 14. VII. 4. Gaj. I. 37.

(*d*) L. 70. D. de verb. signif. Dion Cass. LV. 13 extr. Nec obstat Tacit. Annal. XIII. 26.

(*e*) Ulp. I. 24 et 25. Gaj. I. 42 seq. et II. 239.

Digitized by Google

590. Utraque postea tam senatusconsultis quam peritorum disputatione ampliata est (*a*).

591. Lex Julia et Papia hoc nomine primum perlata est anno urbis 762, consulibus suffectis M. Papio Mutilo et Q. Poppejo Secundo. Postquam sæpissime jure, legibus, censura, id omni tempore publice agitatum erat, ut nuptiæ et proles essent in civitate, cum tamen florente opibus republica cœlibatus in dies incresceret, res eadem tentata est tum a Julio Cæsare tum ab Augusto. Hic et mores emendare, et civitatem hominibus augere, et ærarium locupletare (*b*) hac una lege conabatur; neque in ulla re magis renitentem hominum aversationem expertus est. Pertulit tamen eam, et nisi reliqua, pecuniam certe grandem ex ea consecutus esse videtur (*c*). Lex Julia et Papia. Hugo. p. 683 seq.

592. Ad jus privatum maxime spectant quatuor legis capita. I. Lex Julia de maritandis ordinibus. Hoc nomine primum tentata est, tum emendata et antiquata, deinde longo intervallo denuo rogata et perlata, tandem anno 762 pars facta legis Papiæ Poppææ. Statuit ut certæ ætatis cælibes ex testamento extranei nihil caperent (*d*); ex diverso connubium multis modis ampliavit (*e*), fortasse etiam concubinatum (*f*).

593. II. Lex Papia definivit ut certæ ætatis orbi ex tes-

---

(*a*) Gaj. I. 46 et 47. L. 13 et pass. D. de manum. vind. Tit. D. Qui et a quibus manum.

(*b*) Tacit. Annal. III. 25. Plin. Panegyr. 42.

(*c*) Id. et cap. 28. Suet. Aug. 34. Dion Cass. XLIII. 25. LIV. 16. LVI. 1-10. Adde Horat. Carm. Sæcul. vs. 20.

(*d*) Gaj. II. 286. Ulp. XVI. 1 et 3. XVII. 1. XXII. 3. Sozomen. Hist. Eccl. 1. 9.

(*e*) L. 23. L. 16. L. 44. D. de ritu nupt. Ulp. XIII et XVI. 2. Conf. tamen Dion Cass. LIV. 16 et LVI. 7.

(*f*) L. 3. D. de concub.



Digitized by Google

tamento extranei semissem duntaxat (*a*), ex testamento conjugis nonnisi decimam aut decimas, et partem ususfructus caperent (*b*). Multaque addidit propter numerum liberorum privilegia (*c*).

594. III. Quod autem propter has leges non capitur, id caducum fit, id est, in ærarium populi cadit (*d*), et in eadem causa est quod jure communi non capitur (*e*): utrumque tamen si non sit jus antiquum in caducis (*f*), neque *patres* qui caduca vindicare possint (*g*). Neque porro caduca fiunt nisi cum suo onere (*h*). Postremo venia legis multis ex causis concessa est (*i*).

595. IV. Est etiam *ereptorium* ex lege Papia Poppæa, quod indignis aufertur (*k*). Delatoribus pars datur : sed potest quisque se ipse deferre (*l*).

596. Hæc etiam senatusconsultis et constitutionibus nunc producta nunc restricta est post (*m*), et a jureconsultis studiose elaborata.

Aliæ leges Juliæ. Hugo. pag. 695 seq.

597. Triennio ante legem Papiam, item ærarii causa, lata erat lex Julia de vicesima hereditatium, vectigali a Julio

---

(*a*) Sozom. l. c. Gaj. l. c.

(*b*) Ulp. XV. L. 2. C. de infirm. pœn. cælib. (VIII. 58).

(*c*) Id. et. XXIX. 2. seq. Gaj. I. 194. L. 37. D. de oper. libert. Dion Cass. LVI. 10.

(*d*) Id. XVII. 1. L. 1. § 2. C. de cad. toll. (VI. 51.). Vatic. pag. 26.

(*e*) Gaj. II. 206. Ulp. XXIV. 12.

(*f*) Ulp. XVIII. item I. 21.

(*g*) Gaj. l. c. L. 89. D. de legat. III. Juvenal. IX vs. 86. Ulp. XXV. extr.

(*h*) Ulp. XVII. 3.

(*i*) Id. XVI.

(*k*) Ulp. XIX. 17. L. 9. D. de his quæ ut indignis.

(*l*) Tacit. l. c. Fragm. de jure fisci. L. 13 seq. D. de jure fisci.

(*m*) Ulp. XVI. 3 et 4.

Digitized by Google

Cæsare instituto (*a*), Augusto autem principe instaurato. De testamenti tabulis aperiendis (*b*) cavebat, neque ei suus interpres defuit (*c*).

598. Ad Augustum porro, certe maximam partem (*d*), referendæ sunt leges Juliæ judiciariæ, sive de judiciis, sive (judiciorum) publicorum et privatorum (*e*), quibus legis actiones sublatæ sunt (*f*), et judicia legitima determinata (*g*).

599. Inter leges Julias bene multas de criminibus scriptas nobilis est lex Julia de adulteriis et stupris (*h*), quæ et ad jus privatum pertinet, capite, quod lex Julia de fundo dotali appellatur (*i*).

Senatusconsulta Augusti. Hugo. pag. 694 et 697.

600. E senatusconsultis Augusti (*k*) memorabile est Silanianum, de bonis publicandis, si heres citius adeat quam de servis quæstio habeatur (*l*).

601. Item senatusconsultum sine nomine de usufructu legato *earum rerum*, quod in principatu Augusti merito collocatur (*m*).

Constitutiones Augusti. Hugo. pag. 698 seq.

602. Edicta ejus non omnia durarunt, veluti ne pater

---

(*a*) Vid. auctt. citt. supra 349. Add. Plin. Paneg. 37 et 39.

(*b*) Paul. IV. 6.

(*c*) L. 68. D. ad L. Falcid.

(*d*) Cic. Philipp. I. 8. Suet. Jul. 41.

(*e*) Suet. Aug. 32. Vatic. pag. 49. L. 9. § 2. D. de recept. L. 2. § 1. D. de judic. L. 1. § 4. D. de lege Jul. amb. Adde Gaj. III. 78 et L. 4. C. Qui bon. cedere poss. (VII. 71). L. 3. D. de accus.

(*f*) Gaj. IV. 30.

(*g*) Id. IV. 104.

(*h*) L. 1. D. ad L. Jul. de adult. Horat. Od. IV. V. vs. 22.

(*i*) Paul. II. 21 B. 2. L. 2. L. 12. L. 14. D. de fundo dotali. Gaj. II. 63.

(*k*) Vid. Cujac. Obs. I. 18.

(*l*) Cic. ad fam. IV. Ep. 12. Tacit. Ann. XIII. 32 et XIV. 42 et 43. Tit. D. de SCto Silan. Paul. III. V. 5.

(*m*) L. 3. L. 5. D. de usufr. ear. rer. coll. Cic. Top. 3 extr.

Digitized by Google

filium militem exheredaret (*a*). Pleraque a sequentibus Imperatoribus renovata et ampliata sunt (*b*). Auctoritate sua magis quam constitutione aliqua fundavit jus fideicommissorum et codicillorum (*c*).

Leges, etc. Tiberii. Hugo. pag. 700.

603. Tiberio principe (post Chr. 19), lex Junia, alias Junia Norbana, facta est, qua Latini Juniani introducti sunt (*d*); item lex Visellia (anno 24), ex qua militia jus Quiritium adquiritur (*e*), et de ingenuitate non impune usurpanda cavetur (*f*). Senatusconsulta: Libonianum (16) ad legem Corneliam ampliandam testamentariam (*g*), et Persicianum (34), quo severitas legis Papiæ aucta est (*h*). Constitutiones ejus vix novimus ullas (*i*).

Claudii. Hugo. pag. 702.

604. Caji Caligulæ, cujus acta rescissa sunt, nihil habemus (*k*). Sed ferax novarum rerum fuit Claudii principatus. Primum occurrunt lex Claudia de legitima mulierum tutela (*l*), et lex (si tamen lex), ne in mortem parentum filiisfam. pecuniæ foeneri dentur (*m*). Deinde Senatuscon-

---

(*a*) L. 26. D. de lib. et postum.

(*b*) L. 2. D. ad SCtum Vellej. Fragm. de jure fisci § 8. Plin. Ep. X. 71. Ulp. XX. 10. Pr. I. quib. non est permissum.

(*c*) Titt. I. de fideic. hered. et de codic.

(*d*) Ulp. I. 10 et passim. Gaj. I. 22 et pass.

(*e*) Id. III. 5.

(*f*) L. un. C. ad. L. Viselliam (IX. 21.). L. un. C. Theod. Vict. civil. (IX. 20.).

(*g*) Coll. leg. Mos. VIII. 7. juncta. L. 9. § 3. D. de lege Cornel. de falsis.

(*h*) Ulp. XVI. 3. Suet. Claud. 23.

(*i*) Conf. L. 41. D. de hered. inst. cum Theoph. ad § ult. I. de vulg. subst.

(*k*) Vid. tamen L. 3. D. de term. moto.

(*l*) Ulp. XI. 8. Gaj. I. 171.

(*m*) Tacit. Annal. XI. 13. conf. L. 1. D. ad SCtum Maced. Suet. Vespas. 11.

Digitized by Google

sultum Largianum (42) de bonis (*a*), aliudque de adsignatione libertorum (*b*) (46); item de honorario advocatorum contra legem Cinciam (*c*), et quod memorabilius est, de nuptiis cum fratris filia (49), ipsius Imperatoris causa, qui ideo forte (senatusconsulto Claudiano, 51), senatusconsulto Persiciano obrogavit (*d*). Aliud Claudianum (52?) sexcenties laudatur, de mulieribus quæ alieno servo se junxerint (*e*). Celebratissimum vero omnium est senatusconsultum Vellejanum, quod, præmisso ante edicto, ejus tempore factum videtur, de intercessionibus mulierum (anno 46?) (*f*) Marco Junio Silano et Vellejo Tutore consulibus: a quibus fortasse et lex Junia Velleja nomen habet, *quæ multos casus rumpendi abstulit* (*g*). Constitutiones quoque Claudii non paucæ commemorantur (*h*).

605. Nerone principe neque leges occurrunt, neque memorabiles constitutiones, sed senatusconsulta. 1°. Trebellianum de fideicommissis (anno 62), omnibus notum (*i*). 2°. Memmianum anno post (?) supplendæ legis Papiæ causa (*k*), de adoptionibus. 3°. Ejusdem legis causa de impari matrimonio, anno ante, Calvisianum (*l*). 4°. Ne- Neronis senatusconsulta. Hugo. pag. 706.

(*a*) Gaj. III. 63. § ult. I. de succ. lib.

(*b*) L. 1. D. de adsign. libertis.

(*c*) Tacit. Annal. XI. 7. L. 1 § 12. f. D. de extr. cognitt. Vide tamen Dion. Cass. l. IV. 18. Suet. Nero. 17. et Tacit. Annal. XIII. 5.

(*d*) Ulp. XVI. 3. Tacit. Ann. XII. 7. Suet. Claud. 23 et 26.

(*e*) Tacit. Ann. XII. 53. Conf. Suet. Vespas. 11. Tit. I. de succ. subl.

(*f*) Dion. cass. LX. 27. L. 2. D. ad SCtum Vellej.

(*g*) L. 29. § 6. D. de lib. et postum. Schulting. ad Ulp. XXII 19.

(*h*) L. 2 cit. L. 8. D. de adoptt. L. 2. D. Qui sine manum. L. 15. D. ad L. Cornel. de fals. L. 5. § 4. D. de minorr. § 1. I. de SCto Tertull.

(*i*) L. 1. D. ad SCtum Trebell. Gaj. II. 253.

(*k*) Tacit. Annal. XV. 19.

(*l*) Ulp. XVI. 4.

Digitized by Google

ronianum (67?) de legatis (*a*). 5°. Aliud supplendæ legis Corneliæ testamentariæ causa, de forma externa testamentorum et contractuum (*b*).

Vespasiani. Hugo. pag. 708.

606. In Nerone exstinctis Cæsaribus, successit post annum Galbæ, Othonis et Vitellii, gens Flavia. Vespasiano Imperatore, per senatusconsultum Pegasianum, effectum est ut in fideicommissis lex Falcidia (*c*), itemque lex Papia (*d*) locum haberent (*e*). An Macedonianum, quod non ab auctore suo nominatur, ejus sit, quæstio est (*f*).

Nervæ et Trajani constit. et senatusc. Hugo. pag. 709.

607. Nervæ (qui Flavios excepit) lex agraria laudatur (*g*), et constitutio, ne quis sororis suæ filiam uxorem duceret (*h*). Trajanus superiorum Principum Privilegia militaria confirmavit (*i*), et senatusconsulti auctor fuit, quo actio tutelæ utilis contra magistratus introducta est (*k*). Idem manumissoribus prospexit, ne beneficio Principis jure Quiritium dato Latinorum bonis priventur (*l*). Ad eum quoque pertinet ænea tabula, quæ hodie superest, quæ vulgo alimentaria appellatur. Novi quidem juris nihil continet, sed prolixam prædiorum obligationem, alimentorum nomine factam, ex Imperatoris liberalitate (*m*).

Hadriani. Hugo. p. 711.

608. Multa fuit in jure civili informando Hadriani opera.

(*a*) Ulp. XXIV. 11. Gaj. II. 197.
(*b*) Paul. V. 25. 6. Suet. Nero. 17.
(*c*) Ulp. XXV. 14.
(*d*) Gaj. II. 286.
(*e*) Conf. quoque idem I. 31.
(*f*) Suet. Vespas. 8. Conf. supra 604 nota *m*.
(*g*) L. 3. D. de termino moto.
(*h*) Dion Cass. 68. Cap. 2 et Gaj. I. 62.
(*i*) L. 1. D. de test. milit. Pr. I. Quibus non est permiss.
(*k*) L. 5. C. de magistr. conven. (V. 75).
(*l*) Gaj. III. 72.
(*m*) Vid. Spangenberg. pag. 307.

Digitized by Google

Senatusconsulta eo auctore facta sunt : de peregrinis, de Latinis et liberis eorum (*a*), et dicitur in hac parte emendasse senatusconsultum Claudianum (*b*); de testamentifactione mulierum (*c*), de usucapione pro herede (*d*), et (si non est idem) de hereditatis petitione (*e*); de testamento non rumpendo per causæ probationem (*f*), de fideicommissis coërcendis (*g*), et de legatis quæ civitatibus relinquuntur, quod primum Nero introduxerat (*h*). An Tertullianum ejus sit, aliqua dubitatio est (*i*).

609. Constitutiones ejus laudantur innumerabiles. Excellunt edictum propter vicesimam, quod Justinianus sustulit (*k*), et epistola de fidejussoribus (*l*). Veteranis testari permisit de peculio castrensi (*m*). Specimen fecit decreto suo bonorum adventitiorum filiifam. (*n*), et beneficii inventarii (*o*). Interpretationes quoque ejus memorabiles quædam occurrunt, veluti de responsis prudentum (*p*),

---

(*a*) Ulp. III. 3. Gaj. I. 30, 47 et 80 seq. item 92. Id. III. 73.

(*b*) Conf. supra 604.

(*c*) Gaj. I. 115 a.

(*d*) Id. II. 57.

(*e*) L. 20. § 6. D. de hered. petit.

(*f*) Gaj. II. 143.

(*g*) Id. II. 285 et 287.

(*h*) Ulp. XXIV. 28.

(*i*) Vid. Heinecc. Antiq. L. III. Tit. III. 3.

(*k*) L. 3. C. de edicto D. Hadr. toll. (VI. 33.).

(*l*) Gaj. III. 121 et 122. § 4. I. de fidej. Conf. tamen Paul. I. 20.

(*m*) Pr. I. Quib. non est perm.

(*n*) L. 50. D. ad Senatusc. Trebell.

(*o*) § 6. I. de heredd. qualit. Gaj. II. 163. Vide præterea Spart. Hadr. 18.

(*p*) Gaj. I. 7.

Digitized by Google

de præceptionis legato (*a*), de usuris legatorum (*b*), de testibus testamentariis (*c*), aliæ.

Divi Pii. Hugo. p. 713.

610. Divi Pii constitutiones magis quam senatusconsulta commemorantur. Illis asperitatem dominorum coërcuit (*d*), et effecit ut peregrinus possit causam probare (*e*); instituit arrogationem impuberis epistola pontificibus scripta (*f*), unde quarta (vulgo) Divi Pii, et impense bonorum possessionem secundum tabulas auxit (*g*), sed coërcuit contra tabulas quam feminæ habent (*h*); porro Proculi sententiam de adquirendis legatis probavit (*i*), nec pœnæ causa relictum valere voluit (*k*); legem Falcidiam vero fideicommissis intulit quæ ab intestato relinquuntur (*l*).

611. Multus fuit hic in actionibus utilibus introducendis, inter quas nobilis est quæ contra pupillum datur, qui sine tutoris auctoritate obligatus est (*m*).

D. Marci. Hugo. pag. 715.

612. Divus Marcus (in Vaticanis deus Marcus) dicitur magis jus vetus restituisse, quam fecisse novum (*n*); per se tamen illa nova non sunt paucissima. Primum senatusconsulta, seu potius orationes ejus laudantur : de nuptiis

---

(*a*) Gaj. II. 221.
(*b*) Id. II. 280.
(*c*) L. 1. C. de testam. (VI. 23); § 7. I. eod.
(*d*) Gaj. I. 53.
(*e*) Id. I. 74.
(*f*) Id. I. 102.
(*g*) Id. II. 120.
(*h*) Id. II. 126.
(*i*) Id. II. 195.
(*k*) Capit. Pio 7. Conf. supra Sect. 345.
(*l*) L. 18. D. ad L. Falcid.
(*m*) L. 1 et 5 et pass. D. de auct. tutor.
(*n*) Capit. Marco 11.

Digitized by Google

senatorum (*a*), quod ad legem Papiam pertinet, de nuptiis tutoris cum pupilla (*b*), de tutela liberorum patroni (*c*), de transactione super alimentis testamento relictis (*d*), et de feriis (*e*). Accedit senatusconsultum Orphitianum de hereditate materna (*f*).

613. Constituit autem (sine senatusconsulti mentione) ipse, tam solus quam cum fratre adoptivo L. Vero (unde *divi fratres*, item *divi Marcus et Lucius*, tralatitia nomina), aut cum filio Commodo (unde *Antoninus et Commodus*), nova in curatione minorum (*g*), et de imperfecta cretione (*h*); instituit vero professiones originum (*i*) (*actes de l'état civil*), prætorem tutelarem (*k*), et bonorum addictionem libertatum servandarum causa (*l*); rescripsit de majori parte creditorum (*m*) (*concordat*); edicto rem alienam a fisco ementi post quinquennium exceptionem dedit (*n*); item exceptionem dedit propter compensationem in strictis judiciis (*o*); vadimonia sustulit (*p*), et de collegiis cavit, ne quis in duobus esset (*q*).

---

(*a*) L. 16. D. de sponsal. et 16. D. de ritu nupt.

(*b*) L. 60. D. eod.

(*c*) Vatic. pag. 53.

(*d*) L. 8. D. de transact.

(*e*) Tit. D. de feriis. Jul. Capit. 10.

(*f*) Tit. I. de Senatuscons. Orphit.

(*g*) Capitol. l. c.

(*h*) Ulp. XXII. extr. Conf. Gaj. II. 178.

(*i*) Capitol. l. c. 9: sed adde L. 1. § 3. D. Ne de statu defunct.

(*k*) Id. 10.

(*l*) Tit. I. de eo cui libert. causa.

(*m*) L. 8. seq. D. de pactis.

(*n*) § ult. I. de usucapp.

(*o*) § 30. I. de actt.

(*p*) Aurel. Victor de Cæs. 16.

(*q*) L. 1. § 2. D. de coll. et corp.

Digitized by Google

Severi. Hugo. p. 717.

614. Pertinacis oratio de imperfectis testamentis in Institutionibus laudatur, ut et ipsius abstinentia (*a*). Commodus (ultimus Æliorum) per se rarissime occurrit (*b*), cum patre sexcenties. Septimius Severus (novæ stirpis imperatoriæ principium) orationem in senatu habuit, quæ partim exstat (*c*), de potioribus nominandis, aliumque anno 195, cujus item pars exstat (*d*), de prædiis rusticis et suburbanis pupillorum sine decreto non alienandis. Severa ejus epistola est de matre quæ tutores non petiit (*e*); benignum vero rescriptum de usuris tacite fidei commissorum (*f*).

Antoninus Caracalla. Hugo. pag. 719.

615. Bassianus (alias Caracallus) cum patre suo perpetuo fere laudatur (*Divi Severus et Antoninus*, aut *Imperator noster cum patre*), ejusque oratio est de donationibus confirmandis inter virum et uxorem (*g*). Plurima in jure civili mutavit pecuniæ quærendæ causa. Namque ex vicesimis (manumissionum et hereditatium) non modo decimas fecit, sed etiam jus vindicandi caduca sustulit, et immunitates diminuit quas lex Papia dederat, et vero universum jus hereditatium ab intestato coarctavit (*h*); præterea ut vectigal fructuosius esset, omnibus qui in orbe

---

(*a*) §§ 7 et 8. I. Quib. mod. testam. infirm. Vid. quoque L. 5. § 2. D. de jure immunit.

(*b*) Vid. tamen L. 6. § 1. D. de agn. et al. lib. Conf. supra 588.

(*c*) Vatic. pag. 42.

(*d*) L. 1. § 2. D. de reb. eor. qui sub tutela.

(*e*) L. 2. § 2. D. Qui petant tutores.

(*f*) L. 18. D. de his quæ ut indignis.

(*g*) L. 32. D. de donatt. inter. virum et uxorem.

(*h*) Dion Cass. per Xiphil. 77. 9. Ulp. XVII. 2; conf. supra 593. Ulp. Coll. ima parte.

Digitized by Google

Romano erant civitatem Romanam attribuit (*a*). Quæ tamen maximam partem a successore ejus Macrino sublata esse dicuntur (*b*).

616. Alexander Severus multa quidem salubriter publice emendavit, in privato vero jure vix nova constituit. Laudatur tamen rescriptum ejus de inofficiosis donationibus (*c*), et dicitur prædia dedisse (feudorum instar), quæ jure militari ad heredes transirent (*d*). Alexander. Reliqui. Hugo. ibid.

617. Rescripta ejus ingenti numero habemus, in qua re præter Diocletianum a nullo superatur. Diocletiani enim ultra mille et ducenta in Codice Justiniani exstant. Eodem nomine etiam Gordianus tertius memorabilis est, qui prope trecenta reliquit. Sed in omnibus illis rescriptis quid quantumve novi sit, nullo modo dici potest; ne de illo quidem Diocletiani de rescindenda venditione ob non justum pretium, quod Recentiores tantopere extulerunt (*e*). De Aureliano refertur, quod ingenuas concubinas habere vetuerit (*f*).

---

(*a*) Dion Cass. l. c. L. 17. D. de statu hom. Conf. Spartian. Severo initio. Legatur omnio Haubold: ex constitutione Imp. Antonini quo modo qui in orbe Romano essent, cives Romani effecti sint (Lipsiæ 1819).

(*b*) Dion Cass. 77. 12.

(*c*) L. 87. § 3. D. de legat. II.

(*d*) Lamprid. Alexand. 58.

(*e*) L. 2. L. 8. C. de rescind. vend. (IV. 44.).

(*f*) Vopisc. Aurel. 49.

Digitized by Google

# CAPUT II.

## DE JURISPRUDENTIA.

Hugo. p. 744. 618. Incidit in hæc tempora aurea ætas jurisprudentiæ Romanæ. Causæ quibus debetur partim erant, aut præparatæ erant, superiori ætate: moribus nimirum populi, et institutis quibusdam publicis ac privatis; nunc vero accedit proprium sæculi ingenium docti et litterati, jurisprudentiæ, quæ maxime liberalibus studiis lætatur, felicissimi. Invalescit hac virili populi ætate, post quam bellicosa ac seditiosa libertatis tempora præterierunt, accuratius rerum noscendarum studium. Doctrina et docti viri summo in honore habentur, præsertim in aula Cæsaris (*a*); et facit mutatus reipublicæ status, ut qui dicendo nunc inclarescere non possint (*b*), ad scribendum magis animum appellant. Itaque et Jureconsultorum scribendi studium nunc occurrit feracissimum. Præterea educatio nobilium plerûmque adolescentium liberalissima esse solet, multaque complecti (*c*): quo efficitur ut juri operam dare non soleant nisi utilissimarum rerum studiis imbuti atque præparati; quin imo ipsa jurisprudentia institutione florere cœpit. Stationes, et scholæ juris publicæ jam habentur et frequentantur (*d*).

(*a*) Suet. Tib. 70. Claud. 41 et 42. Aurel. Victor de Cæs. 8. Spartian. Hadrian. 16. Capitol. Pio 11. Marco 3.

(*b*) Dialogus de Clar. orat. 37.

(*c*) Vid. Capitol. Marco 2 et 3.

(*d*) Vid. infra 634.

Digitized by Google

619. Philosophiæ, id est divinarum atque humanarum rerum studio (*a*), incumbere jureconsultos Romanos, jam priori ætate significavimus, et in hac magis notandum est, quo nunc vis ejus studii in ipsa etiam jurisprudentia quædam appareat. Nec tantum id affirmant de se ipsi (*b*), ac scriptis suis miscent philosophorum sententias (*c*), sed etiam placita unum et alterum occurrunt, quæ in jure informando secuti esse videantur (*d*). Philosophia.

620. Interim philosophiam, sive sapientiæ studium, etsi maximopere profitentur, non tamen profitentur se philosophos. Non docent sapientiam; neque cultu aut vivendi more a reliquis mortalibus secerni volunt : imo hoc affectantes rident atque contemnunt (*e*).

621. Stoæ rationem eos prætulisse, quod plerisque placuit, magis probabile est, quam probari potest. Probabile est, siquidem illa vitæ civili et reipublicæ necessitatibus magis se accommodet quam Epicuræorum placita (*f*), neque Academicorum scepticismus his adrisisse videatur, quibus ex incertis certos facere perpetuum officium est (*g*).

---

(*a*) De germana philosophiæ notione vide maxime : Initia philosophiæ Platonicæ, auctore Phil. Guil. Van Heusde. Pars prior. Trajecti ad Rhenum. 1827. pag. 46 et 47.

(*b*) L. 1. § 1. D. de just. et jure.

(*c*) L. 2. D. de legib. L. 3 et 6 eod. L. 76. D. de judiciis. L. 2. D. de nundin.

(*d*) L. 1. § 1. D. de ventre inspic. juncto Plutarch. de placit. phil. V. cap. 15.—L. 30. D. de usucapp. j. eod. de conjug. præc. 17.—L. 68. D. de usufr. j. Cic. de finib. III. 20.— In primis conf. Gell. III. 16.

(*e*) L. 6 § 7. D. de inj. rupto. L. 8. § 4. de vac. et excus. mun. D. 1. § 4. D. de extr. cognit. L. 6 § 7. D. excusatt. Cum L. 1. § 1. D. just. et jure. conf. Plato. Phædr. pag. 326. ed. Bipont.

(*f*) Gell. X. 22 extr. Diogen. Laërt. in Zenon. 64. Cic. de finib. III. 20.

(*g*) Cic. ad famil. VII. Ep. 12. Conf. Gell. XI. 5.

Digitized by Google

622. Accedit ingenium et antiqua virtus Romanorum in jureconsultis Romanis superstes, cui apprime congruebat illa animi constantia, quam Stoïci præcipiebant ac prosequebantur (*a*).

623. Ex diverso sententiæ quæ ex Digestis quasi Stoam referentes citantur, rem non conficiunt, quæ istiusmodi fere sunt quæ et aliter philosophantibus facile probari possent (*b*).

624. Item fieri non poterat quin in magno numero, magnoque temporis intervallo, diversam sectam sequentes invenirentur; et Trebatium (non item Alfenum Varum) Epicuræum fuisse, certe credibile est (*c*).

625. Ceterum singularum etiam partium, quæ apud Veteres in rebus noscendis discernuntur (*d*), studium, id est, dialecticæ, Naturæ, doctrinæ moralis, in scriptis jureconsultorum conspicuum est (*e*).

---

(*a*) Cic. Parad. III. cap. 1. Conf. etiam L. 18 pr. D. de ædil. edicto.

(*b*) Vid. l. l. c.c. supra 619. Plura habet Merill. Observ. Lib. I. Adde Terpstra. de philosophia veterum JCtorum. Franeq. 1767. — Boers. de anthropologia Jurisconsultorum Romanorum qua tenus Stoica est. Lugd. Bat. 1778. — *Ortloff. Ueber den Einflusz der stoischen Philosophie auf die römische Jurisprudenz. Erlangen.* 1797.

(*c*) Cic. ad fam. l. c.

(*d*) Diogenes Laërtius Procem. pag. 10 (Huebner. 1828). Cic. Academ. I. 5.

(*e*) L. 88. D. ad L. Falcid. L. 65. D. de reg. jur. L. 177. D. de verb. signif. Cic. ibid. II cap. ult. L. 124 eod. — L. 12 D. de statu hom. L. 68. ad L. Falcid. L. 3. si pars hered. L. 30. de usucapp. L. 23. § 5. de rei vind. L. 5 § 1. eod. (de eo loco conf. utique Molineus Tract. contract. usur. Quæst. C. n°. 775. Opp. T. II). L. 19. § 18 de auro, arg. mundo. L. 1. de flumin. L. 10. de extr. crim. — L. 1. L. 3. L. 11 D. de just. et jure. L. 2 et 25. de legg. L. 31. depositi. L. 42. de ritu nup. L. 9. § 1. de lib. et post. L. 13 eod. L. 15. de cond. indeb. L. 32. L. 90 de reg. juris. L. 42. de verb. signif.

Digitized by Google

626. Neque elegantioris doctrinæ, historiæ (*a*), eloquentiæ (*b*), poëseos (*c*) non passim exempla occurrunt. Doctrina. Linguæ peritia. Hugo. p. 751.

627. Postremo et utriusque linguæ studio (*d*), et orationis Latinæ puritate, eos excelluisse præ sui temporis hominibus, cum scriptis iisdem, utut mutilatis, declaratur, tum id propria artis quam tractabant ratione, antiquariæ et historicæ, sponte efficiebatur.

628. De moribus quoque plurium jureconsultorum, de virtute et constantia, quæ non magis libera republica, in Q. Mucio, P. Rutilio (*e*), Servio Sulpitio (*f*), Aulo Cascellio (*g*) lucebant, quam hoc tempore in Labeone (*h*), Nerva patre (*i*), Papiniano (*k*) aliisque, præclara quæque commemorantur; quod utrum studiis eorum qui se justitiæ sacerdotes, æquitatis dispensatores, regularum custodes continuo præstabant, an Stoïcæ sapientiæ quam prosequebantur, aliive cuilibet causæ adscribendum sit, dici non potest. Ex diverso assentatores dominantium (*l*), aliisve Mores.

---

(*a*) L. 5 § 3. D. de captiv. et postlim. L. 233 f. D. de verb. signif.

(*b*) L. 2. D. de legg. L. 16 § 6. D. de pœnis. L. 39 eod. L. 7 § 4. D. Quib. ex causis in possess. et L. 96. D. de verb. signif.

(*c*) § 1. I. de donatt. § 2. I. de emt. et vend. § 1. I. de lege Aquil. L. 52. D. de legat. III. L. 9. D. de supell. leg. L. 4. § 6. D. de gradib. L. 13. § 1 D. ad L. Jul. de adult. L. 16 § 8. D. de poenis. L. 236. D. de verb. signif.— L. 6 § ult. D. de div. rer. L. 65 pr. D. de verb. obl.

(*d*) Conf. L. 9. § 3. D. de jure dot. L. 4 § 6. D. de grad. Tit. de verb. signif. passim.

(*e*) Cic. de Off. II. 13.

(*f*) Id. Philipp. IX. 6.

(*g*) Val. Maxim. III. VIII. 10. VI. II. 12.

(*h*) Gell. XIII. 12. Dion Cass. LIV. 15.

(*i*) Tacit. Annal. VI. 26.

(*k*) Spartian. Severo 21.

(*l*) Tacit. Annal. III. 75.



Digitized by Google

vitiis dediti (*a*), inter illos illustres viros, unus aut item alter, non desunt.

Superiorum effectus.

629. Effectum est illa sæculi doctrina et jureconsultorum eruditione, ut jurisprudentia ornatior haberetur, generosior, subtilior, copiosior. Docetur quandoque, quæ moribus et legibus constituta etiam philosophiæ præceptis consentiant, quæve iis dissideant vel adversentur (*b*). Docetur vitam actiosam antiqui hominis Romani esse Naturæ congruam, et a philosophis commendari : cum homo sit τῇ φύσει πολιτικὸν ζῶον, animal civile, non ad societatem duntaxat vel congregationem, sed ad civitatem quoque natum (*c*). Ipsa jurisprudentia nunc ars boni et æqui, nunc divinarum atque humanarum rerum notitia appellatur, publica ac privata æque complectens. Jus universum tribus moralibus præceptis concluditur. Æquitas non minus in jure civili regnare incipit, quam regnavit semper in jure prætorio (*d*). Accuratior rerum cognitio (*e*) cum dialectica conjuncta novas juris differentias, novasque regulas parit, eaque facit ut novæ species, quæ in amplissimo imperio infinitaque necessitudinum ac negotiorum varietate assidue cumulantur, salva juris analogia recte aptentur superioribus. Universe tamen jurisprudentia Romana ex vitæ usu potissimum locupletatur, neque a stirpe alienatur unde orta est : est *civilis* sapientia, in qua utilitas publica ac privata utramque paginam facit.

---

(*a*) Tacit. Annal. XIII. 30.

(*b*) L. 1. § 3. D. de just. et jure. L. 31. D. depos. L. 42. D. de verb. signif. L. 32. D. de reg. juris. L. 4. D. de statu hominum.

(*c*) Cic. de finib. III. 20 IV. 2 extr. L. 2. D. de legib.

(*d*) L. 8. § 22. D. de transactt. L. 14. D. de cond. indeb. L. 4. § 3. D. de pactis. L. 90. D. de reg. juris.

(*e*) Conf. Pompon. § 47 : *qui et ceteris* e. r.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Quibus rebus fit ut in quoque populo crescat læte ac floreat jurisprudentia?

2. Quibus causis deberi videtur juris Romani præstantia?

3. Generosa simplicitas cum sublimitate conjuncta, quæ in Antiquitatis universæ operibus, præsertim artium ac literarum, splendet, num in jure civili Romanorum conspicitur?

4. Si hoc mature legum Codice conclusum fuisset, an perinde crescere, seseque justo more explicare potuisset?

5. Quid sibi vult vulgatum illud: jurisprudentiam esse divinarum atque humanarum rerum notitiam? Estne Romana an Græca illa definitio?

6. An monarchia plus favet juris civilis incrementis quam forma reip. popularis?

7. Cur Athenis nunquam splenduit jurisprudentia? Cf. Cicero de Orat. I. 45.

8. Cur tam parva erat Romæ vis philosophiæ ad juris civilis loca informanda, quæ hodie apud nos est maxima?

9. An certo constat Trebatium Epicuræum fuisse? In L. 21 pr. D. de furtis an Stoïcum placitum subest: ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα? Conf. Horat. Epist. I. 16 v. 55.

10. Num ex L. 76. D. de judiciis planum est Alfenum Varum Epicuræum fuisse? Conf. Seneca Ep. 58.

11. Num definitio in § 1. I. de reb. corpor. a Stoïcorum doctrina aliena erat? Conf. Diogenes Laërt. Zenon. 70. cum Seneca Ep. 106. Gell. V. 15.

12. An constat Stoïcorum dogma quandoque aliis jureconsultorum Romanorum placuisse, aliis non? Conf. Plutarch. de placit. phil. V. 23 cum Ulp. XI. 28.

13. Subtilitas disserendi et in argumentando constantia, cum singulari brevitate conjuncta, qua scripta illorum jureconsultorum cernuntur, quid causæ habuisse vi-



Digitized by Google

detur? Num eam ex mathematicis studiis, quasi scilicet his potissimum mens acuatur, contraxerunt? Conf. Cic. Tusc. I. 2. Leg. Terpstra. dissert. cit. Cap. IX. Nonne potius ex disciplina Stoïcorum? Conf. id. Parad. I. 1. Tuscul. IV. 5.

14. Estne damnanda illa subtilitas quasi nimia ac misera diligentia? (nempe Periti magis populi utilitalibus quam suo artificio studere debent!) an vero optabilis veri et justi custodia est? Conf. Kant. *Politische Meinungen*, initio.

15. An jurisprudentiæ historicæ operam dederunt jureconsulti Romani? Cur minus quam hodie?

16. Cur Homerus tam crebro citatur? Quî potest ille in jure auctoritatem habere?

17. An jus L. 5 § 2, item L. 23. § 5. D. de rei vindic. recte a summo Grotio reprehensum est? Conf. Grot. de jure belli et pac. II. VIII. 18 et 21.

18. Unde purior et minus fucata oratio jureconsultorum Romanorum explicanda est?

19. Numquid in studiis jureconsultorum est quod conducat ad virtutis amorem? Num plerique celebriores in Historia Hodierna jureconsulti justi viri fuerunt, ac sæpe præclara constantiæ exempla ediderunt? Vid. *Dialogue des Avocats*, *de Loisel*, apud Camus. *Lettres.* T. I. pag. 219, 248, 263 nota 1, et passim.

20. Unde tam ineptas etymologias protulerunt veteres jureconsulti: scientes an ignoratione lapsi?

Juris exercitio. Hugo. p. 776.

630. A nobiliori quoque jurisprudentiæ ratione repetendum videtur, quod forenses homines nunc a scribentibus ac respondentibus jureconsultis magis propriis nominibus discernantur. Habentur jam adsessores sive juris studiosi qui magistratibus adsident (*a*), advocati causas orantes (*b*),

(*a*) Tit. D. de adsess.

(*b*) Tacit. Orat. Cap. 1 initio.

Digitized by Google

tabelliones atque pragmatici, qui potissimum instrumenta formant, libellos concipiunt, testationes consignant, testamenta ordinant, scribunt (*a*), cet., mercedem quisque suam sive salarium accipientes (*b*).

631. Responsa autem nunc non minus scripta dantur quam voce, ac signata plerumque ad judices (*c*). Novaque etiam nunc hoc pacto introducuntur (*d*). Utrum vero major sit facta quorumdam jureconsultorum auctoritas, ex auctoritate Principis respondentium, quibusve id præ aliis permissum sit, obscura et obsoleta quæstio est (*e*). Officium Jureconsultorum.

632. Ex diverso nova accedit opera jureconsultorum eaque illustrior. Namque Principem non tantum jus civile docent (*f*), ejusque familiaritate utuntur (*g*), sed etiam illi solent esse a consiliis. Princeps enim, ut magistratus populi Romani libera republica, suum quoque consilium habet; neque ut illi repentinum, verum perpetuum; neque juris tantum dicendi causa, sed etiam constituendi, et quod de omnibns fere reip. partibus consulitur.

633. Jam Augustus rei initium fecit, qui dicitur codicillorum instituendorum causa convocasse sapientes viros (*h*). Hadrianus in consilio habebat Celsum, Neratium, Julianum (*i*). Antoninus Pius Peritis usus est Mæciano, Mar-

---

(*a*) L. 9 § 4 seq. D. de pœnis. Suet. Nero 32.

(*b*) L. 4. D. de extr. cognitt. Lamprid. Alexand. 46.

(*c*) Pomp. § 47.

(*d*) L. ult. D. de jure fisci. Gajus passim. Conf. infra sect. 635.

(*e*) Pomp. l. c. § 8. I. de jure nat. gent. et civ. Gaj. I. 7. Const. Deo auct. § 4. Vid. Zimmern I. § 54 et auctt. citt. Adde Huschke. *Krit. Zeitschr.* V. pag. 241.

(*f*) Capitol. Marco. 3. Id. Maxim. Jun. 1.

(*g*) Pomp. l. c. Spartian. Hadr. 4.

(*h*) Pr. I. de codicill.

(*i*) Spartian. Hadr. 18.

Digitized by Google

cello, Javoleno, aliisque (*a*). D. Marcus Scævola utebatur (*b*). Alexander vero nullam constitutionem sacravit sine viginti juris peritis (*c*). Et hic mos etiam tum Diocletiani tempore, propter non vulgarem, quæ in ejus rescriptis cernitur, juris peritiam, mansisse videtur.

Institutio. Hugo. p. 754. 634. Item alia nova occupatio docere est. Quod nunc non modo fit ut ante, cum juvenes consultationibus tantum, et ad consuetudinem jureconsulti cujusque celebrioris, admittebantur; sed tempus ad id seponitur. Nec tantum Labeo et Sabinus suos auditores habuisse dicuntur paulo amplius (*d*), sed etiam passim præceptores nominantur ac scholæ (*e*), quæ instituendi atque docendi nomina sunt (*f*). Deinde juris professores, honorarium accipientes, tam Romæ laudantur quam in provinciis (*g*), et cum philosophiæ magistris comparantur; eorum quoque mentio est qui studiorum causa Romæ morantur, etiam civilium (*h*). Plane media hac ætate jam scholas juris fuisse publicas, quasi gymnasia vel academias, constat, nisi Romæ (*i*), at certe Beryti in Syria (*k*), quæ scholæ Justiniani tempore mane-

(*a*) Capitol. Pio 12.

(*b*) Id. Marco. 11.

(*c*) Lamprid. Alex. 16 et ult.

(*d*) Conf. Schilling. pag. 348.

(*e*) Apud Gajum; vid. quoque L. 32. D. de damno infecto. L. 28. D. de reb. auctor. jud. possid.

(*f*) Cic. de Off. II. cap. ult. de Orat. II. 7.

(*g*) L. 6 § 12. D. de excus. L. 1. §§ 4 et 5 D. de extr. cognitt.

(*h*) Vatic. med. pag. 40 et 50. L. 17. D. de reb. cred.

(*i*) Gell. XIII. 13. L. 6 § 12. cit. L. un. C. de studiis liber. Urb. Romæ (XI. 18.). Rutilius Numant. Itin. I. vs. 207. Augustin. Confess. VI. 8.

(*k*) Thaumaturg. Orat. panegyr. in Originem: pag. 186 ed. Mogunt. Diocl. in L. 1. C. qui æt. vel prof. se exc. (X. 49.).

Digitized by Google

bant. Postremo et librorum quorundam descriptio id arguit, eos docendi causa esse compositos, veluti Gaji commentarios, aliosque Institutionum libros; nec tamen constat methodum sive tradendi ordinem, a Justiniano abrogatum (*a*), non hoc tempore posteriorem esse.

QUÆSTIONES.

1. Juris studiosi cum nominantur an perpetuo adsessores significantur? Quid est *studiosus meus* in L.52. § 20. D. de *furtis*?
2. Quid jam differunt *advocati* ab iis qui priori ætate sic appellabantur?
3. Tabelliones, tabularii, notarii, qui nunc passim occurrunt quales sunt? L. 1. § 6. D. de extr. cognit. Capitol. Marco 9.
4. Quid est *publice scribere* apud Pomponium?
5. Cur dabantur responsa signata?
6. Quid constituerunt de responsis jureconsultorum Augustus, Tiberius, Hadrianus?
7. An consistorium Principis jam est, aut initium ejus? Conf. Lamprid. Alexand. 16 et ult. Ecquid differt ab auditorio? L. 40. D. de reb. cred. L. 18 §. 1. D. de minorr.
8. Num et aliunde constat rescripta Imperatorum plerumque ope consiliove juris peritorum facta fuisse? Lamprid. Alexand. 15 extr. L. 17. D. de jure patronat.
9. Quare credibile est etiam Romæ hoc tempore scholas publicas juris haberi?
10. *Stationes Romæ jus publice docentium* quales fuisse videntur? Conf. Tertull. Apologet. Cap. 3.
11. Quorundam librorum aut titulus aut dispositio num significat illos libros docendi instrumenta fuisse?
12. Numquid ad eam quæstionem facit comparatio alia-

(*a*) Const. Omnem.

Digitized by Google

rum Institutionum, veluti Quinctiliani, et Lactantii? Conf. Lactant. Inst. I. 1. pag. 6 (ed. Bipont.) Quintil. Procem.

Scholæ. Hugo. p. 757. 635. Cum illo pleniori docendi officio, quo nunc jureconsulti Romani funguntur, orta est quoque scholarum discrepantia, quæ ab initio hujus ætatis comparet, non vero multum ultra Gaji tempora, id est Antoninorum, durasse videtur. Primum diversas velut sectas fecerunt Labeo et Capito (*a*). Labeo incorrupta libertate populo, Capito obsequio suo dominantibus gratus erat (*b*): invicem se amare vix poterant (*c*). Consequens erat, ut qui alterum sectarentur auditores, alterum non frequentarent. Nec eodem modo disputabant. Labeo ceteris sapientiæ operibus, id est philosophiæ partibus (*d*), operam dederat, ejusque doctrinæ fiducia, ut et ingenii qualitate, plurima innovare instituit; Capito vero in his quæ ei tradita fuerant perseverabat (*e*). Illa porro scholarum sejunctio perpetuata est. Labeoni Nerva et Proculus, Capitoni Sabinus et Cassius, utrobique porro alii aliique successerunt. Non tamen differentia mansit eadem. Vix enim Proculianorum sententiæ aut doctrina magis cernuntur, aut novandi studio. Solum videntur illi magis ex ratione juris respondisse, dum Sabiniani id quod receptum erat, ac traditum lege, aut edicto, aut libro, aut constitutione, pressius sequebantur (*f*). Eaque erat interna differentia.

---

(*a*) Pomp. § 47.

(*b*) Tacit Annal. III. 75; in primis vid. ibid. 70. Add. Sueton. Aug. 54. Dion Cass. LIV. 15.

(*c*) Conf. Gell. XIII. 12.

(*d*) Vid. tamen id. Cap. 10.

(*e*) Pomp. l. c.

(*f*) Dirksen. *Beyträge*: pag. 46 et 48 nota 102 *a*, et 144. Exempla habet pag. 50 seq.

Digitized by Google

Externa vero hæc. Quidam jurisconsulti doctorem audiverant a Labeone, aut Nerva, aut a quolibet successore ejus institutum, ejusque opiniones in respondendo, docendo, scribendo propagabant (*diversæ scholæ auctores, Proculiani*); alii contra Capitone, aut Sabino, aut Cassio usi, uti Gajus, præceptorum suorum sententias profitebantur (*Sabiniani*, *Cassiani*, *Cassiana schola*, *nostri præceptores*) (*a*). Semper tamen erant qui neutrum sequerentur, nec tamen ideo alterius velut mediæ scholæ auctores; nec quisque Sabinianus omnia Sabini placita probabat, neque Proculianus Proculi (*b*). Præterea in quaque schola jus assidue excolebatur, et ut novæ in dies quæstiones dissensionesque accedebant (*c*), ita veteres dirimebantur (*d*). Postremo præponderante forte quorundam jureconsultorum præstantia effici potuit, ut discrepantium scholarum voces quandoque penitus silerent (*e*).

QUÆSTIONES.

1. Num vim aliquam habuerunt scholarum dissensiones in jurisdictionem et judicia? Vid. Dirksen. pag. 157.
2. Num quæ similia occurrunt in jurisprudentiæ recentioris historia? Legatur Rogerii Beneventani de dissensionibus dominorum opusculum. ed. Haubold. Lipsiæ. 1821.

636. Libri de jure scripti hoc tempore multitudine, modo, varietate, rerum copia differunt a superioribus; nec minus Libri. Hugo. p. 762.

---

(*a*) L. 5. D. de manum. vind. Plin. VII. Ep. 24 extr. L. 138. D. de verb. oblig. Gaj. passim. Ulp. XI. 28.

(*b*) Conf. Gaj. II. 218.

(*c*) Pompon. l. c. *auxerunt.*

(*d*) Dirksen. pag. 130, 135.

(*e*) Id. pag. 144.

Digitized by Google

multa nunc propter juris rationem quam exercitationem scribuntur. Ceterum illa omnia ad certa genera revocare difficillimum sit. Mere theoretica sunt sine dubio Institutiones, quarum multas, vario quidem librorum numero, scriptas esse novimus; item Regularum vel Definitionum libri. Haud scio an ad id genus referenda quoque sit duodecim tabularum interpretatio Labeonis, item Gaji. Ex diverso mere forenses sunt Quæstionum et Responsorum libri, de casibus, de cautionibus sive heurematicis, decreta, atque imperiales sententiæ. Plerique tamen ita comparati sunt, ut et studiis et foro æque serviant.

637. Constat quoque opera quædam artificiose ordinata fuisse, in quo genere sine dubio Institutiones censendæ sunt, Digesta (non etiam Pandectæ), atque grandiora illa opera multorum voluminum ad Sabinum, et ad Edictum, ex quibus Justinianus suum *jus enucleatum* implevit. Alia vero habentur magis dissoluta : casuum, quæstionum, et responsorum libri, variæ lectiones, opiniones, disputationes, Pandectæ, Membranæ, Manuales, Enchiridia. Pleraque tamen et per titulos et rubricas disposita sunt (*a*).

638. Quædam item sunt generalia, ut illa quæ diximus, ad Sabinum et ad Edictum; quædam specialia, puta ad legem aliquam aut senatusconsultum, maxime ad legem Juliam et Papiam, quæ tamen quandoque grandiori operi insunt (*b*); tum de uno juris loco, veluti de manumissionibus, de ritu nuptiarum, de excusationibus, de testamentis, de legatis, de verborum obligationibus; de multorum magistratuum officiis, aliisque partibus juris publici : de re militari, de censibus, de muneribus publicis, de jure fisci;

---

(*a*) Dirksen. Vatic. pag. 55.

(*b*) Ibid. pag. 82.

Digitized by Google

item de juris criminalis partibus : de adulteriis, de pœnis, de pœnis militum, cet.

639. Multa porro se multaque ad scripta superiorum referunt : qualia sunt ad Sabinum, ad Plautium aut ex Plautio (*a*), ad Q. Mucium aut ex Q. Mucio (*b*), item ad Cassium, ad Vitellium ; deinde epitomæ, quales Paulus ex Alfeno et Labeone fecit, et notæ, quas idem Paulus ad Papinianum (*c*), et Scævola ad Marcellum scripsit, singulari brevitate verborum.

640. Non omnes libri Latine scribuntur, sed et quidam Græce, etsi id in jure minus quam in alio literarum genere usitatur : namque jurisprudentia Romana ars est, cui Græcorum sermo non habet justa vocabula (*d*). Exstant tamen Græca ex libris Modestini de excusationibus non ita pauca ; nonnulla etiam ex Papiniani libro singulari de officio ædilium (*e*). Titulos Græcos non minus Latinis libris præponunt quam reliqui scriptores.

641. Postremo quidam libri retractati editione secunda (*f*), quidam post mortem auctoris, prodierunt (*g*).

### Quæstiones.

1. An nimia erat et prorsus mirabilis Romanorum jureconsultorum scriptitandi assiduitas ? Quid causæ habere

---

(*a*) Vid. Vatic. pag. 24.

(*b*) Gaj. I. 188.

(*c*) Conf. Constantini constitutio in Theodosiani Codicis fragment. ed. Clossius. Tubingæ. 1824. pag. 35, *de responsis prudentum* ; et apud Wenck, o. c. supra Proœm. 17.

(*d*) Ut dicit Modestinus in L. 1. § 1. D. de excusatt.

(*e*) L. un. D. de via publ.

(*f*) Vatic. pag. 59.

(*g*) Gell. XIII. 10.

Digitized by Google

potuit? Num ea re recentiores, Antonium Fabrum aut Christianum Thomasium, vicisse videntur?

2. Quænam est rerum dispositio in Ulpiani et Pauli libris ad Sabinum, item ad Edictum; num in utrisque eadem? Vid. Jacobi Gothofredi Series librorum edicti perpetui in *Quatuor fontibus.* (in Thesauro Ottonis III. pag. 242 seq.).

3. Quid de illa existimemus quæ in Gaji Institutionibus, et Ulpiani fragmentis habetur : estne præstabilis? Numquæ de origine ejus conjectura capi potest? Estne philosophici quid in ea dispositione? Num in Digestis imago ejus perlucet aliqua?

4. Num magni fecerunt artis formam jureconsulti Romani? Conf. Gaj. I. 188. II. 191. 183. IV. initio. L. 1. D. de conf. tut. L. 1. D. de suspect. tut.

5. Quid est Digesta? Cic. de orat. I. 42, II. 19. Plin. Ep. III. 10. Cur Tertullianus Novi Testamenti libros Digesta nominavit (adv. Marc. IV. 3.)?

6. Quid est Pandectæ? Conf. Gell. XIII. 9. Plin. N. H. Lib. I pag. 8. (ed. Bipont).

7. Quid est *titulus*, quid *rubrica?* Cur illa nomina usitatiora sunt apud jureconsultos? Conf. Vatic. pag. 28 et 55. Juvenal. Sat. XIV. vs. 192. Persius Sat. V. vs. 90.

8. *Ad Sabinum, ad Ursejum Ferocem*, an utique significant istiusmodi auctoris explicationem agitari, nec vero meram dedicationem? Conf. Lamprid. Heliogab. cap. 16. L. 10. § 5. Quibus modis ususfr. Coll. XII. 7.

Jureconsulti. Hugo. pag. 778.

642. Jureconsulti hujus ætatis ex ingenti numero nobis maxime notabiles sunt : Gajus, Papinianus, Ulpianus, Paulus, Modestinus. Horum enim scripta non tantum durarunt, ac vim habuerunt aliquam in institutionem et in usum forensem posteriorum temporum, ut multi alii quos longum est enumerare; sed etiam postea (cum auctoribus

Digitized by Google

a se citatis) Valentiniani III. lege (*a*) majorem auctoritatem acceperunt, et quisque eorum præterea aliqua re propria memorabilis est, ut jam demonstrabimus.

643. Gajus enim (vixit D. Marci temporibus (*b*), ac Sabinianum se profitetur, sed patriam, præceptorem, adeo nomen ignoramus) eo præstat, quod ab *Institutionibus* ejus, Justiniani tempore et ante, universæ Juris institutionis exordium capiebatur, ut etiam nunc capitur. Institutiones illas habemus hodie triplici figura. 1°. Barbaras a Visigothis misere adulteratas (*c*). 2°. Constantinopolitanas multis aliis rebus antiquis et novis refertas. 3°. Veronenses, quæ sinceræ sunt, sed mutilæ (*d*). Collationi legum Mosaïcarum et Romanarum, atque Digestis cum aliis Gaji scriptis bene multis, adhibitæ sunt. Gajus. Hugo. p. 800.

644. Æmilius Papinianus majori quam alius quilibet auctoritate in scholis et in foro regnavit (*e*). Nam in lege citata duobus tantum cedit; ac Justiniani tempore, imo ante, festus erat ac lætus dies Studiosis, qui tertio anno, ad ejus scripta tractanda accedentes, Papinianistæ nominabantur (*f*). Sunt illa maximam partem forensia, et in Digestis circiter ex mille Papinianus. Hugo. pag. 807.

---

(*a*) L. un. C. Theod. de respons. prud.

(*b*) Gaj. II. 195. Conf. id. I. 102.

(*c*) Exstant in *Jure civili antejustinianeo* (vide supra Procem. 17), et in *Jurisprudentia veteri antejustinianeo A.* Schultingii, ubi vide de primis editionibus.

(*d*) Supra Procem. 17. Historia inventi : *Jenaische Literaturzeitung. April* 1817, *Intelligenzblatt*, *n°*. 25. *Zeitschrift* III. pag. 129. Vid. etiam *Was gewinnt die Rechtsgeschichte durch Cajus Instt? Von E. Schrader. Heidelberg*. 1823.

(*e*) Spartian. Severo 21. Zosimus I. 9. L. 30. C. de fideicomm. Constitutio *Omnem*. § 4.

(*f*) Const. *Omnem*. ibid.

Digitized by Google

octingentis paginis centum explent. Vigesimus liber ab eo honoris causa incipit (*a*). Natione Syrus, ut creditur, auditor aut adsessor fuit Cervidii Scævolæ, una cum Severo Imperatore, cui carissimus erat; deinde advocatus fisci, libellorum magister (*b*), et præfectus prætorio; in quo officio, Bassiano imperante, eoque jubente aut volente, a militibus occisus est (*c*). Non minus virtute inclaruit quam juris peritia (*d*).

Ulpianus et Paulus. Hugo. p. 809 et 814.

645. Ulpianus et Paulus tam multa communia habent ut pariter nominandi videantur. Utrique enim Papiniano adsessores fuerunt (*e*); utrique ab Heliogabalo exacti (*f*), utrique Præfecti prætorio, utrique Alexandro Imperatori a consiliis, ejusdemque amici et familiares (*g*). Utrique porro Digestis multo ampliorem quam reliqui materiem præbuerunt: Ulpianus tertiam, Paulus sextam partem totius operis. Utrique multa volumina ad Edictum, et ad Sabinum reliquerunt, et præterea opus quod extra Digestorum fines exstat. Collationis quoque auctor ex utrisque pleraque desumsit. In lege Valentiniani utriusque par est auctoritas; sed notæ quas ad Papinianum fecerunt et illa, et Constantini lege (*h*), utriusque pariter improbantur.

646. Domitium Ulpianum ipsius testimonio (*i*) constat

(*a*) Const. *Omnem.* § 4.

(*b*) L. 12. D. de distr. pign.

(*c*) Spart. Severo. l. c. Caracall. 8. Dion Cass. 77. Cap. 4. Zosim. l. c.

(*d*) Spart. Carac. 8. et L. 15. D. de cond. institt.

(*e*) Lamprid. Alexand. cap. 26, Spartian. Pescenn. Nigro. 7. L. 40 D. de reb. cred.

(*f*) Id. Heliogab. 16. Victor. de Cæs. 24.

(*g*) Lamprid. Alexand. 15 extr. 26, 27, 31, 67 et 68. L. 4. C. loc. cond.

(*h*) Vide supra 639.

(*i*) L. 1. D. de censib.

Digitized by Google

Tyrium fuisse, ac paulo majori loco apud Principem. Fragmenta ejus, novem et viginti titulis (Caracalli tempore scripta), neque post Gaji commentarios pretiosissima esse desierant, licet uno corruptissimæ scripturæ codice, ac mutila. Caput et finis libri et titulus desiderantur, sed rerum ordo videtur (*a*).

Hic etiam a militibus occisus est.

647. Julium Paulum, propter fabulosam quandam statuam, Patavinum fuisse crediderunt (*b*). *Sententiæ* ejus *Receptæ* ad filium inscriptæ, quinque libris, interpolatæ exstant in lege Romana Visigothorum (*c*). Ad Edicti ordinem, certe librorum ad Edictum, compositæ sunt. Hic Paulus Scævolam audivisse videtur (*d*), et citat Ulpianum (*e*).

648. Fragmentum de jure fisci, quod jam Maffeus noverat, primum vero cum Gaji commentariis in lucem editum est, an Pauli sit, inter peritos nondum constat (*f*).

649. Herennius Modestinus (non utique Dalmatia oriundus), in lege Valentiniani ultimus est. Ulpiani aut discipulus aut adsessor fuit (*g*), eoque memorabilis est, quod post eum alii clari nominis jureconsulti non commemorantur. Plura ejus Græca habemus quam ullius præterea. Modestinus. Hugo. p. 822.

---

(*a*) Optimam editionem indicavimus supra Proœm. 17. Historiam literariam vide apud Hugonem, et apud Schultingium.

(*b*) Conradi Parerga. IV. pag. 512.

(*c*) Inde apud Schulting. et in Jure antejustinianeo.

(*d*) L. 38. § ult. D. de vulg. et pup. subst.

(*e*) In L. 43 D. de actt. emti.

(*f*) Vid. Gaji editoris præfatio. *Zeitschr.* III. pag. 150. Schilling. pag. 360.

(*g*) L. 52. § 20. D. de furtis. Adde L. 2. L. 4. extr. D. de excus.

Digitized by Google

Maximinum Juniorem docuit (*a*), et Gordiani tempore etiam tum responsa dabat (*b*).

Reliqui. Hugo. p. 789. 650. E superioribus insigniores ex iis quæ disputavimus facile noscuntur. Massurius Sabinus magis quam Labeo nominandus est, quod ejus scripta tantam vim in œconomiam Digestorum habuerunt; et Cervidius Scævola, tum propter fragmentorum copiam, tum quod ex ejus schola Papinianus et reliqui principes profecti sunt.

651. Fragmentum de juris speciebus et manumissionibus, quod primum plenissime utraque lingua Röverus edidit (*c*), novissime Schillingius (*d*), utique mediæ hujus ætatis, sed incerti auctoris est.

### Quæstiones.

1. De Gaji nomine an nihil nuspiam exstat? Vid. Schilling. pag. 426.
2. Compilatores occidentales an ex ipso Gajo tantum profecerunt?
3. Orientales vero cur Gaji Institutiones optarunt præ multis aliis a se tempore minus remotis?
4. Quid causæ erat cur Papinianus cunctis anteponeretur?
5. Qua re differunt Pauli ab Ulpiani scriptis? Eratne ille obscurus?

---

(*a*) Jul. Capitol. Maxim. Jun. 1.

(*b*) L. 5. C. ad exhib. (III. 42).

(*c*) Frag. Vet. JCti de juris speciebus et manumissionibus quod servavit Dositheus magister... ex codd. Mss. Bibliothecæ Batavæ: edidit, notas et emendationes adjecit Matthias Röver. Accedit ejusdem specimen observationum et emendationum ad glossas veteres verborum juris. Lugd. Batav. 1739.

(*d*) F. A. Schilling. Diss. critica de fragmento juris Romani Dositheano denuo Græce et Latine edito. pars I. Lipsiæ. 1819.

Digitized by Google

6. Cur Pauli et Ulpiani notæ ad Papinianum, quæ Constantino adeo displicebant, non tamen displicuerunt Justiniano?

7. Num et alii Ulpiani fuerunt? an Domitius noster deipnosophista fuit, et κειτούκειτος, apud Athenæum?

   Vid. Athen. Deipnosoph. ed. Schweighæuser I. pag. 7 (Casaub. C. I. p. 2.). Id. V. 503 (C. 10. pag. 686). Suidas : δειπνοσοφισταί. Leg. etiam Schweigh. Animadv. I. pag. 11 et 16. Conf. Paganinus Gaudentius : de philosophiæ apud Romanos initio et progressu. Pisis 1643. pag. 378.

8. An noster est in quem tam acriter Lactantius invehitur : de Justitia. Cap. 11 extr.? Conf. L. 3. § ult. D. de decurionibus. Lamprid. Alexand. 22.

# CAPUT III.

## DE JURE PRIVATO.

Fontes historiæ. Hugo. p. 825.

652. Scripta jureconsultorum quæ pura aut adulterata ætatem tulerunt, item rescripta Imperatorum, tantum non omnia hujus temporis sunt; reliqui autem scriptores plerique res suæ ætatis retulerunt. Ex utrisque igitur Historia nostra nunc plenior exsistit quam ante, et certior.

653. Mutationes vero aut legibus legumque more effectæ sunt, quarum primarias quasque supra indicavimus : eas nunc accuratius exsequemur; aut disputatione Peritorum, quas, cum non perinde in rebus novis constituendis, verum potius tam in antiquis quam novis rebus amplificandis versata sit, tam accurate exponere non licet. Utilissima quidem sit talis expositio, sed instituti nostri terminos egreditur (*a*).

### Sectio I. De jure personarum.

Servi. Hugo. p. 828.

654. Servorum novum genus est servi pœnæ, qui a Cæsaris servis et a servis publicis differunt (*b*). In libertate vero morantes pauciores sunt (*c*), propter legem Juniam (supra 603).

(*a*) Jus Digestorum adumbrarunt multi, verum plerique ita *usum modernum* admiscuerunt, ut veras *Pandectas* facere viderentur. Propius absunt a classici juris puritate : Commentarii juris Romani privati. Leodii. 1825-1830. III Voll.

(*b*) L. 3. D. de his quæ pro non script. L. 17. D. de pœn.

(*c*) Fragm. de juris specieb. §. 14.

Digitized by Google

655. Fiunt autem nunc servi : mulier ex senatusconsulto Claudiano (supra 604), et ingratus libertus (supra 588).

656. Manumissiones quidem legibus Ælia-Sentia, et Furia (589) impediuntur, nonnihil adeo lege Papia (*a*) (591); sed contra potest ex constitutionibus varie sine manumissione ad libertatem perveniri (*b*). Censu manumitti etiam nunc potest (*c*). Collusiones autem senatusconsulto Numiano, quod Domitiani temporibus factum est, coërcentur (*d*). Vindicta manumissio minus solemnis esse cœpit (*e*).

657. Libertini nunc minus ab ingenuis distant, propter legem Papiam, et possunt præterea quasi ingenui fieri beneficio Principis, impetrando jure aureorum annulorum, aut natalibus restituti (*f*). Per adoptionem tamen ingenui non fiunt (*g*).

### Quæstiones.

1. Servus pœnæ quare apud Gajum et Ulpianum non nominatur?
2. Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt num cives fiunt, an vero Latini? Vid. L. 1. § 3. C. de Latina libert. toll. (VII. 6.). L. 3. § 4. D. de suis et legit.
3. Potestne Ulp. I. 8 sic intelligi ut *olim* ad formam, non ad rem referatur?

---

(*a*) Ulp. I. 21. Vatic. pag. 26 supra.

(*b*) Tit. D. Qui sine manum.

(*c*) Fragm. cit. § ult. Gaj. I. 44. Nec obstat Ulp. I. 8. Conf. Censorin. de die natali. 18. L. 7. C. de donatt.

(*d*) L. 1. D. de collus. deteg. L. 2. C. eod. (VII. 20.).

(*e*) L. 8. L. 23. D. de manum. vind. Gaj. I. 20. Conf. tamen L. ult. C. de emancip. (VIII. 49.).

(*f*) Titt. D. de jure aur. annul. et de natal. restit. Vatic. pag. 55.

(*g*) § ult. I. de adoptt. Gell. V. 19. L. ult. D. eod.



Digitized by Google

Cives. Hugo. pag. 830.

658. Civitas, etsi cives publice nihil possunt, tamen priori parte hujus ætatis magni habetur, neque impune occupatur (*a*). Ceterum fracta est (utcumque eam interpreteris), Caracallæ constitutione (615). Ex diverso reliquorum liberorum hominum conditio exactius nunc definita est. Sunt enim, præter peregrinos et coloniarios, quos constitutio reliquos fecerit : 1°. dedititiorum numero ex lege Ælia Sentia, qui peregrinis dedititiis similes (*b*), vix ullo modo ea conditione liberantur (*c*). 2°. Latini Juniani, qui liberi vivunt ac servi moriuntur (*d*), qui vero ex causæ probatione, multisque aliis modis, ad civitatem Romanam perveniunt (*e*).

659. Dedititiorum numero sunt servi manumissi, qui in aliqua turpitudine fuerunt, lege definita. His Romæ esse non licet, neque intra centesimum milliarium, alioquin cum bonis suis publice venduntur, ea lege ne ibi serviant ; quodsi manumittantur, servi publici fiunt (*f*).

Causæ probatio.

660. Causæ probatio, quod nunc novum institutum est, duplex est. Nam aut manumittendi gratia causa probatur, apud consilium (*g*); aut civitatis adipiscendæ gratia, apud magistratum, quod tam ex lege Ælia Sentia, et accedente senatusconsulto Pegasiano, ei, qui liberorum quærendorum causa uxorem duxit, permittitur (*h*), quam se-

---

(*a*) Suet. Aug. 40. Claud. 25. Conf. Plin. X. Ep. 4 et 6. Testimonia de militum hon. missione, apud Spangenberg. op. cit. supra Procem. 19. Adde Platzmann. de mil. hon. miss. Specimen. Lipsiæ 1818.

(*b*) Gaj. I. 14 et 15.

(*c*) Ulp. I. 14. Conf. Gaj. I. 68.

(*d*) L. un. pr. C. de Lat. Libert. toll.

(*e*) Ulp. III. Conf. Cic. pro Milone. ed. Peyr. pag. 256.

(*f*) Gaj. I. 13. seq. et 25 seq.

(*g*) Gaj. I. 18 et 38. Ulp. I. 12 et 13.

(*h*) Id. I. 29 seq. Ulp. III. 3.

Digitized by Google

natusconsulto ei qui per conditionis ignorantiam matrimonium contraxit (*a*). Quod senatusconsultum post Augusti tempora, ante D. Hadrianum, factum videtur (*b*).

661. Civitatium jura nunc ampliora sunt facta, tam senatusconsultis quam constitutionibus (*c*); item corporum jura certiora (*d*). Corpus habere etiam Dei videntur (*e*), et fiscus.

## QUÆSTIONES.

1. Quid juris est in illis qui dedititiorum numero sunt, si venditi Romæ deprehenduntur?
2. Quid juris est, si minor triginta annis causa non probata manumittitur? Gaj. I. 17. Quæ videtur probabilis emendatio Ulp. I. 12?
3. Quid si minor viginti manumittit? L. 7 § 1. Qui et a quibus manum. Gaj. I. 40 et 41. L. 9. D. de manum. vind.
4. Quomodo potest dici *manumitti* apud consilium? Conf. L. 5. L. 19 eod.
5. Quale est illud consilium? Cur Romæ partim senatoribus, partim equitibus constat? Cur decem personis? Gaj. I. 20. L. 16 eod.
6. Quare consilium non adhibetur cum erroris causa probatur?
7. Quare septem testes in testatione adhibentur? Gaj. I. 29. Conf. id. II. 107 et 119. L. 9. D. de divort. L. 3. D. de concub. L. 1. D. unde vir et uxor.

---

(*a*) Gaj. I. 67 seq. Ulp. VII. 4.

(*b*) Id. I. 68 et 73.

(*c*) Ulp. XXII. 5. XXIV. 28.

(*d*) Lamprid. Alex. 33. Tit. D. de colleg. et corp. L. 1. D. Quod cujusque univers. Vatic. pag. 57.

(*e*) Ulp. XXII. 6.

Digitized by Google

8. Cur lex Ælia Sentia non pertinet ad peregrinos? Cur reliqua ejus capita ad peregrinos prolata non sunt? Gaj. I. 47.
9. An erroris causæ probatio ex senatusconsulto ad peregrinos pertinet? Id. I. 74.

Legatur omnino de causæ probatione: Bethmann-Hollweg. de c. p. Dissertatio. Berol. 1820. — Conf. Zimmern. § 214.

Potestas. Hugo. p. 831. 662. Servi jam dominis suis similiores facti sunt, qui et ipsi dominum habent, Cæsarem. Idemque Cæsar sæpe servos contra jus dominorum tuetur, nunc imperio (*a*), nunc constitutionibus (*b*). Præterea lege Petronia (incertæ ætatis) defenduntur (*c*).

663. Numero non minus quam ante periculosi sunt (*d*); et Principis tam servi quam liberti in palatio fumum vendunt (*e*). Hi etiam provinciis, aliisque reipublicæ partibus præponuntur (*f*).

664. Peculium servo eo utilius est, quod ex epistola Divorum fratrum suis nummis emi potest (*g*). Cum manumittitur inter vivos donari ei intelligitur, non etiam cum testamento (*h*).

QUÆSTIO.

Quid est peculii adsignatio in L. 3. C. Th. de liber. causa (IV. 8)?

---

(*a*) Seneca de ira III. 40. Suet. Claud. 25.

(*b*) Gaj. I. 53. Seneca de Clem. I. 18.

(*c*) L. 24. D. de manumiss. L. 11. § 2. D. de lege Corn. de sicar. Conf. Zimmern. I. pag. XV.

(*d*) Seneca de clem. I. 24. Tacit. Hist. IV. 27.

(*e*) Lamprid. Commod. 14. Tacit. Hist. I. 4.

(*f*) Tacit. Ann. XII. 54. Heliogab. 12.

(*g*) L. 4. D. de manumiss.

(*h*) § 20 I. de legatis. L. 53. D. de peculio.

Digitized by Google

665. Patria potestas nunc in dies magis minuitur (*a*). Non potest pater filium impune occidere, nec gravius sine magistratus interventu in eum animadvertere (*b*). Mancipare tamen eum etiam nunc posse videtur, nec tantum noxæ causa (*c*); etsi in servitutem eum vendere nec antea potuit, nec nunc potest (*d*). Nec facile bene concordans matrimonium turbare permittitur (*e*). Etiam castrense peculium ad patriam potestatem diminuendam pertinet (*f*), fortasse et quasi castrense (*g*). Patria p. Hugo. p. 832.

QUÆSTIO.

Num parentes liberos suos impune etiam nunc exponere possunt? Conf. L. 4. D. de agn. et al. lib. cum L. 2. C. de inf. expos. (VIII. 52).

666. Adquiritur novis modis, et usitatis facilius. Adquiritur enim: 1°. erroris causæ probatione, de qua ante diximus: nam qui per eam sibi suisque civitatem adipiscitur, is liberos in potestate habere incipit. Similis res est, cum Princeps ad preces privatorum statum liberorum confirmat,

---

(*a*) L. 50. D. ad SCtum Treb. L. ult. D. Si a parente quis manum. L. 19. D. de ritu nupt.

(*b*) L. 5. D. ad L. Pompej. de parric. L. 2. D. ad L. Corn. de sicar. L. 3. C. de patr. pot. (VIII 47.).

(*c*) Ulp. XXIII. 3. XI. 5. Id. in Coll. 16 ult.

(*d*) L. 1. C. de patr. qui filios distrax. (IV. 43.). L. ult. D. quæ res pignori. L. 6. C. eod (VIII. 17.). L. 1. C. de liber. causa (VII. 16.).

(*e*) L. 1| extr. L. 2. D. de lib. exhib. L. 5. C. de repud. (V. 17.). Paul. V. VI. 15.

(*f*) L. 4 et 5. D. de castr. pecul.

(*g*) L. 3. § 5. D. de bon. poss. L. 1. § 6. D. ad SCtum Trebell. L. 7. § ult. D. de donatt.

Digitized by Google

ex prohibitis nuptiis natorum (*a*). Et potest utrumque cum legitimatione posteriorum temporum comparari.

Nuptiæ. Hugo. p. 832.

667. 2°. Ex justis nuptiis, per legem Juliam de maritandis ordinibus (supra 592), connubium nunc est libertinis cum ingenuis (*b*), præter personas senatorias, quod Divi Marci oratione adjectum est (*c*). Si tamen ingenuus personam duxerit lege notatam, vel contra, legis pœnas non evitabit; in senatore vero nec nuptias esse constat (*d*). Concubina tamen talis persona utiliter habetur (*e*). In gradu tertio jam unus casus est matrimonii non prohibiti (604).

668. Beneficio Principis venia nuptiarum prohibitarum impetrari potest (*f*), quasi *dispensatio.*

669. Ceterum matrimonium nunc propter tutelam (*g*), et propter officium prohibetur (*h*); item propter delictum (*i*), quod ex lege Julia repetendum videtur (*k*). Etiam incestæ nuptiæ legitimis pœnis coërcentur (*l*).

670. Quemadmodum autem liberi propter connubium in patris sui potestate sunt, ita universe patris conditioni accedunt (supra 658); et ex diverso deficiente connubio

---

(*a*) L. 57. § 1. D. de ritu nupt. Adde Gaj. I. 94 et L. ult. D. de adoptt.

(*b*) L. 23. D. de ritu nupt.

(*c*) L. 16. L. 42 § 1. L. 44 eod.

(*d*) Ulp. XIII. XVI. 2. L. 43 eod. L. 16. D. de sponsal.

(*e*) Arg. L. 56 eod. L. 3. D. de concub.

(*f*) L. 31. eod.

(*g*) L. 59. eod.

(*h*) L. 38. eod.

(*i*) L. 13. D. de his quæ ut indignis.

(*k*) L. 43. § 12 t. c.

(*l*) L. ult. eod. L. 38. D. ad L. Jul. de adult. L. 13. § 4. L. 38 eod. Horat. Od. IV. V. vs. 21.

Digitized by Google

matris conditionem sequuntur : quæ juris gentium regula nunc magis ad examen revocatur , propter exceptiones, quæ ab ea qua legibus qua aliis juris constitutionibus continuo aut fiunt aut abrogantur (*a*).

671. Idemque de altera regula dicendum est, non minoris utilitatis, qua qui illegitime concipiuntur statum sumunt ex eo tempore quo nascuntur; qui legitime, ex conceptionis tempore (*b*).

672. Pubertas adhuc corpore magis quam annis æstimatur (*c*). Sed in consensu hoc mutationis contigit, quod parens filiam quam in potestate habet collocare atque dotare cogitur, nec filium quo minus ducat prohibere potest : quod etiam lege Julia effectum est (*d*).

673. Divortiorum licentia non est multo minor quam erat; etsi forma divertendi nova adjecta est (*e*), et ex dote plures retentiones fiunt (*f*) : sed leges Juliæ non potuerunt mores emendare (*g*).

674. In adoptione nova sunt : illa ex tribus maribus, ex senatusconsulto (incertæ ætatis) Sabiniano (*h*) ; et adoptio impuberis, quæ cum quibusdam conditionibus fieri potest, ex D. Pii ad pontifices epistola (*i*). Item quod Nerone Principe effectum est, ne simulata adoptio in ulla

Adoptio. Hugo. p. 834.

---

(*a*) Gaj. I. 80. Ulp. V. 8.

(*b*) Id. I. 89. Id. V. 10. Conf. L. 5. § 1. D. de statu hom.

(*c*) Ulp. V. 2 et XI. ult. Pr. I. Quib. mod. tutela fin. Conf. tamen L. 14. D. de sponsal.

(*d*) L. 19. D. de ritu nupt. L. 12. § 1. D. de sponsal.

(*e*) L. 9. D. de divort.

(*f*) Ulp. VI. 9.

(*g*) Horat. Od. III. XXIV. vs. 35.

(*h*) Theoph. ad § 14. I. de hered. quæ ab intest.

(*i*) Gaj. I. 102.

Digitized by Google

parte muneris publici juvet, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prosit: Memmiano senatusconsulto (supra 605).

## Quæstiones.

1. An forte ab erroris causæ probatione, similibusque quæ nunc sunt, *legitimatio* repeti potest?
2. Num retro trahitur illa?
3. Si ingenuus non senator notatam ducat, an matrimonium inutile est?
4. An concubina prodest ad legis Juliæ et Papiæ pœnas evitandas, an vero legis Juliæ de adulteriis duntaxat?
5. Quæ habet concubinatus communia cum matrimonio? Vid. Paul. II. 20. L. 41. §. 1. D. de ritu nupt. L. 56. eod. L. 13. D. ad L. Jul. de adult.
6. Quid differt concubina Romana a Judæa? Conf. Michaëlis. *Mosaïsches Recht.* II. §. 88. Quid a pontificia? Conf. C. 4 et 5 Dist. 34. Quid ab Hodierna?
7. An dispensatio Recentiorum ex jure Romano originem traxit?
8. Quid existimandum videtur de matrimonio quod nunc est apud Romanos, et de legibus ac potestate publica continuo se sanctissimo vitæ privatæ vinculo immiscentibus?
9. Cur leges illæ spem fefellerunt?
10. Quo modo nunc fit arrogatio? Qua ratione potuit in hac re Princeps succedere populo?

Manus. Mancipium. Hugo. p. 835.

675. Feminæ nunc usu in manum non conveniunt (*a*), et confarreationis vis Tiberio auctore imminuta est (*b*). Coëmtio cum universa rarescit, tum fiduciaria per legem

(*a*) Gaj. I. 111.

(*b*) Tacit. IV. 16. Gaj. I. 112 et 136. Conf. idem I. 150.

Digitized by Google

Claudiam, ac per senatusconsultum Hadriano auctore (*a*). Mancipium quoque, præter noxalem causam, vix aliter quam dicis causa interponitur (*b*), neque leges de manumissionibus in eo locum habent (*c*). Filios autem qui ex mancipato patre concepti sunt, nunquam in mancipio esse, jam receptum est, contra Labeonis sententiam (*d*). Emancipatio quandoque non est voluntaria (supra 665).

### Quæstiones.

1. Cur usus hoc tempore magis quam superiori abrogatus atque oblitteratus esse videtur?
2. Quod Tiberius constituit estne de qualibet flaminica intelligendum?

676. Ut matrimonium, ita tutela nunc multo minus jure civili quam legibus publicis ac magistratuum imperio regitur. I. Enim legitima mulierum tutela, quam agnati habent, lege Claudia sublata est (*e*); jure liberorum tam ingenuæ quam libertinæ tutela liberantur, ex lege Julia et Papia (*f*); patroni autem et parentes nonnunquam auctores fieri coguntur (*g*). Tutela. Hugo. p. 837.

677. II. Tutores nunc supremo judicio non recte dati plerumque confirmantur a magistratibus, nec tantum ubi pater, sed et ubi extraneus dedit : quod constitutionibus introductum est (*h*).

---

(*a*) Arg. Tacit. l. c. Gaj. II. cc. Id. I. 115a.
(*b*) Gaj. I. 141.
(*c*) Id. I. 139.
(*d*) Id. I. 135.
(*e*) Id. I. 171. Ulp. XI. 8.
(*f*) Id. I. 145. 194. III. 44 et Ulp. XXIX. 3.
(*g*) Id. I. 192.
(*h*) L. 1. D. de conf. tut.

Digitized by Google

678. A magistratu porro tutorem habenti, item certæ rei vel causæ, deinde excusato vel remoto tutore, tam ex legibus quam ex senatusconsultis sæpissime datur (*a*).

679. Nec tantum prætor tutorem dat cum tribunis, aut in provinciis præsides; sed etiam consules, et specialis prætor tutelaris (supra 613), adeo magistratus municipales (*b*), qui ipsi utili tutelæ judicio tenentur (*c*). Quæ pleraque senatusconsultis et constitutionibus sunt introducta.

680. Postremo placuit nunc ut tutela sit munus publicum: cui est consequens ut abdicari non possit. Ex diverso tam potioribus nominandis, quam excusationibus locus est (*d*). Quæ pars juris similiter a constitutionibus orta Peritorum scriptis studiose exculta est.

681. De pubertate in finienda tutela scholarum disceptatio est, in qua mos Romanus cum Græca philosophia conflictatur; nec tamen deest media sententiá (*e*).

682. Quod absonum est, feminarum jam quæ tutores sint vel esse velint, mentio fit (*f*). Qui tutores pupillo petere debent, nec petunt, pœnam patiuntur (*g*).

### Quæstiones.

1. Num confirmatur etiam testamentarius tutor mulieri datus?
2. Qua re fit ut tutoris dandi potestas nunc temere aliis atque aliis magistratibus conferatur, quam antea pauci angustamque habebant? Conf. § 3. I. de Attil. tut.

---

(*a*) Gaj. I. 173. L. 11. §§ 1 et 2. D. de test. tut. Ulp. XI. 19 et 23.
(*b*) L. 1. cit. Tit. D. de tut. dat. Suet. Claud. 23. Capitol. Marco 10.
(*c*) Tit. D. de magist. conveu.
(*d*) Vatic. pag. 37 — 59. Conf. Buchholtz. o. c. Excurs. II.
(*e*) Ulp. XI. 28. Conf. supra Sect. 635.
(*f*) L. ult. D. de tut. L. 1. C. Quando mulier tut. (V. 35.).
(*g*) Tit. D. Qui petant.

Digitized by Google

3. Potiorum nominationes atque excusationes quo modo invaluerunt? Cur hæ solæ ætatem tulerunt, non illæ?
4. Num abdicatio tota cessat? Conf. Ulp. XI. 7.
5. Quam æquitatem habet hoc ut quis invitus tutor fieri cogatur?
6. Excusatio propter liberos num a lege Julia ortum habet? Conf. L. 18. D. de excus. Vatic. pag. 47 et 49.
7. De pubertate qua tutela finitur, an in foro quoque non convenit?
8. Quid est *infantia?* quid *infantiæ proximus?* quid *pubertati proximus?* Conf. § 10. I. de inutil. stip.
9. Quid differt tutela Romana ab ea quæ apud Germanicas gentes, præsertim quæ jure feudali usitabatur? Conf. *Eichhorn. Einleitung in das Deutsche Privatrecht:* §§ 225 et 318 seq. *Göttingen.* 1825. *Pætz. Lehrbuch des Lehnrechts:* § 95. *Gött.* 1819. Blackstone. Cap. 17.
10. Quo modo sit emendandus Ulp. XI. 7? item Gaj. I. 193: *bytinorum?* Conf. Cic. Verr. Lib. II. Cap. 22.

683. Curatio minorum nunc plura communia habet quam ante cum tutela impuberum. D. Marco auctore perpetua facta est (supra 613), nec tamen inevitabilis (*a*), et potest venia impetrari a Principe (*b*). Alius quisque minori curatorem petere non potest, sed tutor monere debet (*c*), ut petat. Communia sunt satisdationes (*d*), excusationes, suspecti crimen, multaque de administratione præcepta (*e*), in quibus et illud est, ne prædia rustica vel suburbana sine decreto alienentur (supra 614); non vero tutelæ Curatio. Hugo. p. 839.

(*a*) Gaj. I. 197 et 198. Ulp. XII. ult. § 2. I. de curatt.
(*b*) L. 3. D. de minorr.
(*c*) L. 2. §. ult. D. qui petant. L. 5. § 5. D. de adm. et periculo.
(*d*) § 3. I. de attil. tut.
(*e*) Tit. C. de suspect. (V. 43). Tit. D. de adm. et periculo.

Digitized by Google

judicium (*a*). Ceterum ut in tutela, ita in curatione quoque, magistratuum potestas præ jure et lege dominatur (*b*).

### Quæstiones.

1. Quid tandem constituit D. Marcus?
2. Cur prædia urbana sine decreto recte distrahuntur? Conf. Gell. XV. 1.
3. Estne plane certum curatores suspectos fieri posse? Quid est cur dubitemus?

Gentiles. Coloni.

684. Gentilitium jus non minus quam clientela nunc totum obliteratum est (*c*), etsi nomina manent (*d*). Contra vero coloni esse incipiunt vel adscriptitii, id est, rustici homines liberi patrono vel domino subjecti, qui ab agro separari non possunt: certe ineunte proxima ætate hoc jus per universum orbem Romanum jam usitatissimum est (*e*).

---

## Sectio II. De rebus et de adquirendo rerum dominio.

Provinciale solum. Servitutes. Pignus. Hugo. p. 842 et 846.

685. Provinciale solum nunc non tantum in dominio populi Romani, sed etiam Cæsaris esse creditur (supra 572), unde tributaria a stipendiariis prædiis distinguuntur (*f*).

---

(*a*) Conf. L. 4. § 3. L. 16. §. 1. D. de tut. et rat. distr.

(*b*) L. 2. 15. 16. D. de curatt. fur.

(*c*) Arg. Ulp. XII. 2. Gaj. III. 17.

(*d*) Spart. Sev. 19. Tacit. Hist. I. 81. Front. pag. 164. ed. Niebuhr.

(*e*) Tic. C. de agricol. (XI. 47). Conf. L. 112. pr. D. de leg. I. Leg. Savigny. *Ueber den Röm. Colonat. Zeitschr.* VI. pag. 309.

(*f*) Gaj. II. 7 et 21. Theoph. ad § 40 I. de rer. divis.

Digitized by Google

Italica autem prædia multo plura sunt, cum jus Italicum ab Imperatoribus sæpenumero impetretur (*a*); quod tamen jus propter immunitatem magis quam juris privati causa æstimari solet : nimirum tuitio prætoris per omnia prope jus civile imitatur.

686. Habitatio et operæ servorum nunc assidue cum usu et usufructu comparantur, eisque a latere incedunt, etsi servitutes non sunt (*b*); justaque nomina cum in superficie tum in emphyteutico jure usurpantur (*c*). Ususfructus eo utilior est, quod lege Papia minus impeditur (*d*); quodque universorum bonorum legari potest, per senatusconsultum, fortasse item legis Papiæ causa. Ejusdem legis vis in Peritorum de usufructu accrescendo disputatione (mirabili subtilitatis exemplo) cernitur (*e*). Similis disputatio est de eo qui ex tempore, ad tempus, aut sub conditione constituitur (*f*).

687. Pignus mancipatione contrahi non desinit, certe in occidentalibus regionibus (*g*), dum in Oriente hypotheca magis dominari videtur. A creditore vendi potest, etsi non convenit; imo etsi contra convenit, sine furto distrahi potest (*h*). Sæpe etiam tacite contrahitur (*i*).

### Quæstiones.

1. Cum solum jus Italicum accepisse dicitur aut nega-

(*a*) Tit. D. de censib.
(*b*) Conf. L. 1. D. de usu et habit.
(*c*) L. 86. §. ult. D. de leg. I. L. 3. § 4. D. de adm. et periculo.
(*d*) Ulp. XV.
(*e*) L. 3. § 2. L. 10. D. de usufr. accr. Vatic. pag. 21 seq.
(*f*) Vatic. pag. 14 et 15.
(*g*) Arg. Paul. II. 13.
(*h*) L. 4. D. de pign. act.
(*i*) Tit. D. In quib. caus. pignus.

Digitized by Google

tur (in L. ult. §§ 3 et 7. D. de censib.), an eo jus Quiritium habere dicitur vel negatur?

2. Quare non potest cautio remitti cum ususfructus testamento relinquitur? An potest cum aliter constituitur? Conf. L. 1. C. de usufr. (III. 33.). L. 7. C. Quando dies usufr. (VI. 54.).
3. Quæ erat senatusconsulti de quasi usufructu causa et consilium?
4. Num in alio quam legato usufructu juri accrescendo locus est?
5. Quare credibile est jus accrescendi in usufructu lege Papia sublatum non esse?
6. Cur jureconsulti ejus usum tam late protulerunt?
7. Qualis *obligatio* intelligenda est in tabula Trajana (supra 607): mancipatio cum fiducia, an hypotheca? Conf. Gaj. II. 61. Vatic. pag. 69. Plin. Epist. VII. 18.
8. Quid sibi vult illic *deducto vectigali?*
9. Quid *quod Cornelius Gallicanus obligavit?* item *obligatio prædiorum facta per Cornelium Gallicanum?* Legatur *Heidelberg. Jahrbücher. Zweyter Jahrgang.* 1809: pag. 255 seq.
10. Quo consilio videtur illa obligatio æri incisa? Conf. Plin. Paneg. 28.
11. An duravit hoc institutum? Spartian. Hadr. 7. Capitol. Pertin. 9.

Dominium. Hugo. p. 843 et 844.

688. Duplex dominium minime oblitteratur hoc tempore, neque distinctio rerum mancipi et nec mancipi (*a*). In hac vero fuit quædam jureconsultorum controversia, de animalibus quæ collo dorsove domantur. (*b*) Juris gentium adquisitiones philosophicis disputationibus subjiciuntur, ac

(*a*) Vatic. pag. 80 et 85.

(*b*) Gaj. II. 15.

Digitized by Google

cernitur in illis scholarum dissidium. In civilibus autem nonnihil mutationis contigit. Nam usucapio pro herede magna ex parte præcisa est Hadriani senatusconsulto (*a*), neque ipsa hereditas nunc usucapi potest (*b*). In jure cessio tutelæ per legem Claudiam rarior evasit; et potest hereditas, ex Proculianorum sententia (*c*), non inutiliter in jure cedi a necessario herede. Postremo lege nunc multis ex causis adquiritur (*d*); uti contra lex sæpe etiam adquisitionem impedit, veluti lex Julia de fundo dotali (supra 599), et edictum D. Augusti de re litigiosa (*e*).

689. In donationibus novum est, quod sæpe ad mortis causa factæ exemplum rediguntur, eoque servantur: veluti inter patrem et filium (*f*), inter virum et uxorem (supra 615), inter quos universe pluribus ex causis quam ante donare permissum est (*g*). Parum firmum est quod liberto donavit patronus (*h*).

690. Emtio sub corona manet (*i*).

## Quæstio.

Quid habet commune Caracallæ oratio cum decimis? Conf. L. 32. D. de donatt. inter vir. et ux. cum Vatic. pag. 81.

---

(*a*) Gaj. II. 57 et 58.
(*b*) Id. II. 54.
(*c*) Id. II. 37.
(*d*) Ulp. XIX. 17.
(*e*) Fragm. de jure fisci § 8. Conf. T. D. de litig.
(*f*) Vatic. pag. 73 coll. pag. 81.
(*g*) Ulp. VIII.
(*h*) Vatic. pag. 72.
(*i*) Tacit. Hist. I. 68.



Digitized by Google

691. Qui nunc minus quam ante alienare possint, item qui magis, ex superioribus cognitum est (683, 687, 688).

Adquisitio per alios. Hugo. p. 847.

692. Adquisitiones per alios certiores et pleniores effectæ sunt. Nam placet per extraneum possessionem, et cum ea dominium, vel ignorantibus adquiri (*a*); item possessionem per eum quem non possides (*b*). Per liberos tamen minus adquiritur quam ante, propter castrense peculium, in quo parens nihil juris, nisi filio intestato mortuo, habet (*c*).

QUÆSTIONES.

1. Estne hoc sensim an subito introductum?
2. Quare dubitabatur an lex Julia de fundo dotali ad provincialia prædia pertineret? Gaj. II. 63. Conf. L. 4 C. qui bon. ced. poss. (VII. 71.).
3. Estne jus novum quod in § 5. I. per quas pers. adq. ad const. D. Severi refertur?

Per universitatem. Testamentum. Hugo. p. 851.

693. Per universitatem denuo pluribus modis adquiritur, certe inter vivos. In testamenti forma quædam relaxata sunt. Nam codicilli sunt, quibus confirmatis etiam directa relinqui possunt (*d*); et non scriptum bonorum possessioni locum facere, jam certum est (*e*); item in testibus benignior juris interpretatio placet (*f*). Contra vero obsignatio diligentius fieri debet (*g*). Ceterum in personis cum testantium tum capientium multo majores innovationes factæ sunt, et vero in voluntatis jure universo.

---

(*a*) L. 1. C. de adq. poss. (VII. 32.).
(*b*) L. 1. § 8. D. eod. coll. Gajo II. 90 seq.
(*c*) L. 15. § 3. D. de castr. pecul.
(*d*) L. 2. § 2. D. de jure codicill.
(*e*) L. 2. C. de b. p. sec. tab. (VI. 11.).
(*f*) L. 20. § 9. D. Qui test. fac. poss. L. 1. C. de testam. (VI. 23.).
(*g*) Supra 605, et L. 22. § 4. D. Qui testam. fac. poss.

Digitized by Google

694. Ante omnia militare testamentum nominandum est, quod nunc pluribus constitutionibus perpetui juris esse cœpit. Militibus enim, cum in forma, tum in voluntate, omnia quæ juris civilis sunt, remissa sunt; plane contra legem Juliam recte testantur, non tamen manumittentes contra legem Æliam Sentiam (*a*).

Testator. Hugo. p. 852.

695. In personis testantium (præter ea quæ de muliere et de filiofam. diximus), nova est prohibitio, qua Latini Juniani, et qui dedititiorum numero sunt, arcentur (*b*). Verum contra quandoque ei qui natura aut jure prohibetur Princeps subvenit (*c*). Pubertas in hac juris parte jam annis æstimatur (*d*).

Heres. Hugo. p. 853.

696. At quantum in heredibus instituendis mutatum est! Postumus institui potest qui vivo testatore nascetur, ex lege Junia Velleja (supra 604); item municipia a libertis suis, et complures Dii Deæque recte instituuntur (*e*), ex specialibus senatusconsultis; sed inutiles sunt, ex senatusconsulto, captatoriæ institutiones (*f*).

697. Præter eos autem qui institui non possunt, multiplex genus eorum est qui lege aliqua capere prohibentur. 1°. Latini Juniani nihil directo jure capere possunt, nisi intra centum dies jus Quiritium consequantur (*g*).

Lex Julia et Papia. Hugo. ibid. et pag. 684.

698. 2°. Per legem Papiam et senatusconsultum Pegasianum (supra 592, 593 et 606) ex testamento extranei

(*a*) Gaj. II. 111. L. 39. D. de testam. milit.

(*b*) Ulp. XX. 14.

(*c*) L. 7. L. 11. D. Qui testam. fac. poss. Conf. L. 43. D. de hered. inst.

(*d*) Gaj. II. 113. L. 5. D. eod.

(*e*) Ulp. XXII. 5 et 6.

(*f*) L. 70 et 71. D. de hered. inst.

(*g*) Ulp. XVII. 1. XXII. 3.



Digitized by Google

ullo jure capere prohibentur, cœlibes ex toto, orbi ex semisse, si jam legitima ætate (viginti aut vigintiquinque annorum) sunt. In eadem causa sunt qui sero (sexagenario et quinquagenaria majores) legibus paruerunt, propter senatusconsultum, quod Tiberius adjecit, Persicianum; præterquam, ex senatusconsulto Claudiano, si illa major hac ætate minorem duxerit : non tamen contra : non enim *impar matrimonium* prodesse, senatusconsulto Calvisiano, Nerone principe, effectum est (supra 604 et 605).

699. Excipiuntur tamen legum severitate : 1°. quædam conjunctæ personæ (*a*), quas ignoramus. 2°. Ex parte conjuges, qui orbi decimam, aut (propter liberos priores vel amissos) decimas, et tertiæ partis usumfructum, ac mulier dotem, multisque ex causis solidum, capere possunt. Ita tamen si non contra legem matrimonium contraxerint (*b*). Novi autem matrimonii contrahendi modica vacatio tribuitur : a morte biennii, a divortio anni et sex mensium vacatio. Rursus cœlebs cum hereditas defertur, intra centum dies legi parere potest.

700. At ubi lex committitur caducum fit, et locus est vindicandis caducis : in quo jure 1°. tamen *jus antiquum* habent liberi et parentes, ad quos quod quisque qualicumque ex causa non capit, cum accrescendo, tum non præstando pertinet, prout jure communi pertinere potest (*c*).

701. 2°. Caducum autem, sive propter cœlibatum vel orbitatem, sive propter qualitatem Latini Juniani, sive conditione, aut herede vel legatario ante apertas tabulas

---

(*a*) Sozomenus. Hist. eccl. I. Cap. 9. et Coll. § ult. Ulp. XVI. 1. *item si cognati*. Vatic. pag. 52 et 53.

(*b*) Ulp. XV. XVI, 1 et 2.

(*c*) Id. XVIII.

Digitized by Google

deficiente, aliave ex causa juris civilis, caducum fiat (*a*), aut *in causa caduci*, vindicare possunt tam heredes quam legatarii, qui in eo testamento liberos habent : ita tamen ut heredes præferantur legatariis, conjunctim vero scripti omnimodo ceteris (*b*).

702. Idem de his quæ indignis auferuntur dicendum videtur (*c*).

### Quæstiones.

1. Quid interest institui, an capere non possis?
2. Qua ætate erat legi Juliæ parendum? Num eam recte reprehendit Tertullianus Apolog. 4? Conf. Sozomenus l. c.
3. Quid est solitarius pater apud Ulp. XIII? Vid. Hugo.
4. An mulier nonnisi pluribus liberis solidum capit? Conf. Zimmern. I. § 172, pag. 632.
5. Quid est *nominum dies* apud Ulp. XV et XVI? Macrobius Saturn. I. 16, pag 283. ed. Bipont. Festus *lustrici dies*. Conf. tamen Valer. Maxim. Lib. X. de nominibus, sect. 11.
6. An præter has leges mulieres etiam Voconia impediuntur? Gaj. II. 274. Plin. Paneg. 42. Gell. XX. 1.
7. Quid conjecturæ capi potest de exceptis personis?
8. An spadones excepti sunt? L. 128. D. de verb. signif.
9. An constitutione Antonini (Ulp. XVII. 2) jus patrum sublatum est? Leg. Schilling. pag. 377. Rudorff. l. c.

703. In heredibus instituendis eam quoque vim habet lex, ut propter eam quædam conditiones remittantur,

---

(*a*) Ulp. XVII.

(*b*) Gaj. II. 206 et 286. Ulp. XXIV. 12. XXV. 17. L. 89. D. de legat. III. L. un. § 1. C. de caduc. toll. Legatur Rudorff. *Zeitschr.* VI. III. *Analyse historique* supra cit. 350 quæst. 6.

(*c*) L. un. cit. § 12. supra 595.

Digitized by Google

maxime *si non nupserit* (*a*); quod etiam lex Julia Miscella facit, indicta viduitate, quæ lex incertæ ætatis est (*b*).

Necessarii heredes.

704. Necessarios heredes non quisque libere sicut antea facere potest, propter leges Æliam Sentiam et Fusiam Caniniam, nec aliter nisi nominatim (*c*). Querela inofficiosi nonnisi quarta parte relicta excluditur (*d*).

Substitutiones.

705. Substitutiones nunc magis quam ante necessariæ sunt, maxime reciprocæ, sublato inter extraneos jure accrescendi (*e*); pupillaris autem magna cum diligentia fieri solet, ut pupillus tutus sit ab herede secundo (*f*), neque ultra an altera alteri insit quæritur, post D. Marci constitutionem (*g*). Idem effecit ut substitutus ex imperfecta cretione pro herede gerendo summoveatur (*h*).

706. Non utique inutile est testamentum postumo suo præterito, certe ut Proculiani defendunt (*i*). An necesse sit ad rumpendum ut partus vagitum edat, quæstio est (*k*).

Legata. Hugo. p. 856.

707. Jam quod minus aptis verbis legatur, ex Neroniano valet, quasi per damnationem relictum, de qua tamen re varia interpretatio est (*l*). Neque de reliquis legatis, veluti per vindicationem quando adquiratur, desinendi modo quoties debeatur, de præceptionis legato quæ res relinqui

---

(*a*) L. 64. D. de cond. et dem.

(*b*) Vid. L. 2. C. de ind. viduit. (VI. 40.). Novell. 22. Cap. 43.

(*c*) Gaj. II. 239.

(*d*) L. 8. §. 8. D. de inoff. testam.

(*e*) Gaj. II. 206. L. un. pr. C. de cad. toll.

(*f*) Id. II. 181.

(*g*) L. 4. D. de vulg. et pupill. substit.

(*h*) Gaj. II. 178. Ulp. XXII. ult.

(*i*) Id. II. 123.

(*k*) L. pen. C. de postum. hered. (VI. 29.).

(*l*) Gaj. II. 218.

Digitized by Google

possint, quaque actione petantur, et rel. satis inter utriusque scholæ auctores convenit, Sabinianis plerisque angustius, Proculianis liberius interpretantibus (*a*) (conf. supra 635). Cum usufructu legato Neroniano locus est, exemplum vindicationis sequuntur (*b*).

708. Ceterum legata non minus quam hereditates lege Papia determinantur, ex qua et illud est, quod dies legati, qui ante a tempore mortis cedebat, nunc ex apertis tabulis cedat (*c*). Falcidia in gratiam heredis larga interpretatione aucta est (*d*). Legatorum servandorum cautio jam remitti potest (*e*), et quandoque in bona heredis mittitur (*f*).

709. Postremo prætermittenda in hac Historia non videtur, etsi magis facti quam juris est, avaritia hominum. Est enim nunc Romæ natio heredipetarum senes orbos et vetulas consectantium, suaque assiduitate nunc uncias nunc legata piscantium (*g*); estque præterea Princeps, qui sæpe tuto nec præteritur nec instituitur (*h*). Rursus mortuo quoque, delatores imminent (*i*). Efficitur, ut nulla facile res tam anceps sit, tamque aleæ plena, quam supremum judicium atque hereditas.

---

(*a*) Gaj. Id. II. 200, 209-223.
(*b*) Vatic. pag. 26.
(*c*) Ulp. XXIV. 30.
(*d*) L. 74. L. 77. D. ad. L. Falcid.
(*e*) L. 7. C. Ut in poss. legat. (VI. 54). L. 12. D. Ut legat.
(*f*) L. 5. § 16. D. Ut. in poss. legat.
(*g*) Plin. Epist. II. 20.
(*h*) Id. Paneg. 43.
(*i*) Id. Ep. II. 16. V. 1. Paneg. 36.

Digitized by Google

QUÆSTIONES.

1. Numquid effectu differunt jus adcrescendi et reciproca substitutio ?
2. Quæ causa esse videtur senatusconsulti Neroniani ? An juris emendandi, an vero Principis locupletandi studium ?
3. Quæ est actio utilis, in Vatic. pag. 26 ?
4. Cui bono erat pupillaris substitutio, quam hodie non magnopere desideramus ?

Fideicommissa. Codicilli. Hugo. p. 857.

710. Propter supra dictam avaritiam legum magna primum utilitas erat fideicommissorum, quæ hoc tempore per jurisdictionem invaluerunt : sed illa postea Pegasiano senatusconsulto sublata est ; magisque iterum præcisa sunt alio senatusconsulto D. Hadriano auctore (*a*), adeo pœnæ statutæ sunt, senatusconsulto Planciano, in eos qui tacitam fidem accommodant (*b*). Vel sic tamen satis benigna sunt. Nam Latino Juniano proficiunt, et mulieri contra legem Voconiam (*c*), item civitatibus ex senatusconsulto Aproniano (*d*). Primaria autem utilitas est, quod et heres et legatarius hoc pacto ad restituendum, manumittendum, et ad quodlibet præstandum obligentur ; tum quod universe voluntas in eis, non rigor juris, legem faciat (*e*). Habent etiam proprium magistratum, neque judicio petuntur, sed extra ordinem (*f*).

711. Ubi primum hereditas vel pars hereditatis hoc modo

(*a*) Gaj. II. 285 seq.
(*b*) Ulp. XXV. 17. L. 59. § 1. D. ad L. Falcid.
(*c*) Gaj. II. 274.
(*d*) L. 26. D. ad Senatusc. Trebell.
(*e*) Ulp. XXV. 1.
(*f*) Gaj. II. 278 seq. Conf. Suet. Claud. 23.

Digitized by Google

relinqueretur, necessaria erat imaginaria uno nummo venditio, et stipulationes quæ inter venditorem et emtorem hereditatis usitabantur; sed hæc necessitas per senatusconsultum Trebellianum cessavit. Postea vero quam placuit ut in fideicommissisis lex Falcidia locum haberet, cum ex Pegasiano senatusconsulto restitutio fit, stipulationes partis et proparte interponuntur (supra 346); utique nisi heres invitus a prætore adire cogitur, quo casu actiones utiliter ad heredem, id est, ei et in eum, transferuntur (*a*).

712. Consequens est, ut et in codicillis relinqui possint, quæ eodem tempore, partim Augusti, partim Labeonis auctoritate, recepta sunt. In his nihil solenne est; sed confirmatis tantum directo jure juberi potest, non confirmatis nonnisi fidei committi; neutris vero heres institui (*b*).

### Quæstiones.

1. Cur magis placuit ut contra legem Voconiam quam contra Papiam fideicommissa valerent?
2. Quare propriam jurisdictionem habere debebant?
3. Quo modo intelligendus est Plinii locus Epist. II. 16? Conf. *Bibliothèque du Jurisconsulte* I. IV. pag. 325.

713. In legitimis hereditatibus magna fuit mutatio Caracalla auctore (supra 615), sed brevis, et quæ hodie ignoratur. Verum et alia facta est quæ duravit, introducta in feminina stirpe legitima hereditate, in qua successio est, quæque capitis deminutione non intervertitur (*c*). Namque ex senatusconsulto Tertulliano mater jure liberorum filio

Legitima hereditas. Hugo. p. 859.

(*a*) Gaj. II. 247 seq.

(*b*) Tit. I. de codicill.

(*c*) L. 1. § 8. D. ad Senatusc. Tertull. L. 11. D. de suis et leg. hered. L. 2. § 14. 20 et 22. eod.

Digitized by Google

filiæque suæ legitima heres est, sed cum sorore consanguinea defuncti, et post suos heredes quive inter suos heredes a prætore vocantur, post patrem, adeo post fratrem consanguineum (*a*). Item contra liberi primi gradus matri suæ ita heredes fiunt, ex senatusconsulto Orphitiano, remotis consanguineis et reliquis agnatis (*b*).

### Quæstio.

Constitutiones, de quibus Justinianus in § 3. I. cit. refert, an hujus ætatis sunt? Conf. Ulp. l. l. et L. 9. C. de suis et legit. (VI. 55.).

Bonorum possessio. Hugo. p. 860.

714. In bonorum possessionibus, præter novam Juliani clausulam, qua cum emancipatis liberi qui in familia manserunt conjunguntur (*c*), notandæ sunt D. Pii innovationes. Hic enim contra tabulas bonorum possessionem duplici modo coarctavit. 1°. Constituit ne feminæ per eam plus quam jure adcrescendi consequerentur (*d*). 2°. Ut hereditates non minus quam legata præstarentur (*e*). At secundum tabulas eo ampliavit quod et legitimo heredi noceat, opposita doli mali exceptione (*f*). Præterea notandum est militis privilegium, quo contra testamentum ejus bonorum possessio non datur, quod partim etiam D. Pio debetur (*g*).

Bona libertorum.

715. In bonis libertorum legis Papiæ vis cernitur. Facit

(*a*) §§. 2 et 3. I. de senatuscons. Tertull. Ulp. XXVI. 7.

(*b*) Ulp. l. c. Tit. I. de senatuscons. Orphit.

(*c*) L. 3. D. de conj. cum emanc. lib.

(*d*) Gaj. II. 126. Conf. L. 4. C. de lib. præt.

(*e*) L. 7. D. de legat. præst. contra tabb.

(*f*) Gaj. II. 120. Coll. XVI. 3.

(*g*) L. 9 C. de test. milit. L. 30 D. eod. L. 1. § 5. Si a parente quis manum.

Digitized by Google

enim, ut et filia patroni, et patrona, jure liberorum idem jus quod patroni habeant (*a*).

716. Eadem lex porro distinguere cœpit inter locupletiores libertos, id est, centum millia habentes, et reliquos. Nam si tres liberos non relinquit libertus, patrono virilis pars debetur, ejusque possessionem petere potest, licet liberi naturales et in familia sint (*b*). Idemque jus ingenuæ patronæ jure trium liberorum competit (*c*).

717. Quid tamen de patronæ filio filiave statuerit, incertum est (*d*), neque quid in bonis libertæ intestatæ quatuor liberis honoratæ juris esset, ipsi Veteres perspectum habuerunt : parum enim diligenter ea pars legis scripta erat (*e*).

Adsignatio libertorum.

718. Adsignari potest libertus (supra 604) uni ex liberis qui in potestate sunt, vel nuda voluntate; quo efficitur ut patronum eum habiturus sit cui adsignatus sit (*f*).

Bona Latinorum.

719. A libertis autem separandi sunt Latini. Etenim Latinorum bona morientium quasi jure peculii ad manumissorem cujusque pertinent, ex ipsa lege Junia; sed hoc jus postea senatusconsulto Largiano (supra 604) imminutum est, et ex parte ad jus patroni redactum; cumque beneficio Principis evitaretur, rursus effectum est D. Trajani edicto (607), ut qui eo beneficio cives viverent, Latini tamen morerentur; quoniam vero nunquam cives mori poterant, atque ita deteriori jure erant quam si Latini man-

---

(*a*) Ulp. XXIX. 5. Gaj. III. 49.
(*b*) Gaj. III. 42. § 2. I. de succ. libert.
(*c*) Id. III. 50. Ulp. ima parte.
(*d*) Id. III. 53.
(*e*) Id. III. 47.
(*f*) Tit. D. de adsign. libert.

Digitized by Google

sissent, denuo nova juris constitutione opus erat, ut illud vitium emendaretur, eaque senatusconsulto D. Hadriano auctore secuta est (*a*).

Dedititiorum. 720. Quod superest, qui dedititiorum numero sunt, eorum bona nunc ad patronos quasi civium, nunc ad manumissores quasi Latinorum jure pertinent, prout vitio cessante vel civitate vel Latinorum jure uterentur: id quod ex ætate manumissi, ex jure manumissoris, aut ex modo manumittendi æstimabitur.

### Quæstiones.

1. Ut hereditariæ portiones non minus quam legata præstentur contra tabulas, quousque effecit Julianus, quousque D. Pius? Conf. L. 5. § 6. D. de leg. præst.
2. Senatusconsulta Tertullianum et Orphitianum cur hoc tempore potissimum necessaria visa sunt? Ulp. XXVI. 7. Quid distant a jure veteri?
3. Quid causæ habuisse videtur legis Papiæ constitutio de liberto centenario?
4. An probanda sit Unterholzneri emendatio Gaj. III. 53? Conf. *Zeitschr.* V. 1. pag. 44.
5. Cur adsignatio libertorum introducta est?
6. Eratne justa Justiniani querela de jure Latinorum? Conf. §. ult. I. de succ. libert. et L. 1. C. de Lat. libert. toll. (VII. 6.).

Aliæ p. u. adquisitiones. Hugo. p. 862. 721. Ad exemplum bonorum possessionis (*b*) nova successio introducta est D. Marci constitutione. Ex ea enim bona cuilibet (*c*) addici possunt libertatum servandarum

(*a*) Gaj. III. 55-74. Conf. I. 66 et 67.

(*b*) L. 4. § 21. D. de fideicomm. libert.

(*c*) L. 6. C. de testam. manum. (VII. 2).

Digitized by Google

gratia, si bona in ea causa sint ut venire debeant, atque ille recte creditoribus de solido cuique solvendo caveat (*a*).

722. Quod si neque ista successio locum habeat, neque superiores, bona nunc non cedunt occupantibus, sed ex lege Papia populo deferuntur, ejusque loco postea fisco (*b*).

723. In viventium bona nova successio est ex senatusconsulto Claudiano (supra 604), cum mulier libera se, invito ac denunciante domino, servo alieno adjungere perseverat, atque ideo decreto jus dicentis illi ancilla adjudicatur (*c*). Namque eo casu mulieris bona ei adquiruntur (*d*).

724. Reliquæ autem successiones hujus generis durarunt. Quæ per bonorum venditionem contingit nova specie aucta est, ex lege Julia de bonis cedendis (*e*). Quæ lex Augusti tempore lata, postea Imperatorum constitutionibus ad provincias prolata est (*f*).

725. Regulas de sacris privatis superioris ætatis mutatas nunc esse, non apparet; sed eas desuetudine oblitteratas fuisse, quod jam tum summa ope evitabantur, neque nunc nisi ut res antiquata commemorantur, probabile est (*g*). Sacra.

QUÆSTIONES.

1. Quo modo conciliandæ sint L. 50 pr. D. de manum. testam. et L. 4. § 17. D. de fideic. libert.? Conf. § 1. I. de eo cui libert. causa. Tacit. Annal. III. 28. *vacantia.*
2. Lex Julia de bonis cedendis an propria lex fuit, an caput legis Juliæ judiciariæ (conf. supra 598)?

---

(*a*) L. 2 seq. D. t. c. Tit. I. de eo cui libert. causa.
(*b*) Ulp. XXVIII. 7. Id. XVII. 2. Fragm. de jure fisci passim.
(*c*) Paul. II. 21 A. 17. Gaj. I. 91 et 160. Ulp. XI. 11.
(*d*) Tit. I. de success. sublatis.
(*e*) Gaj. III. 78.
(*f*) L. 4. C. Qui bon. cedere poss. (VII. 71).
(*g*) Gaj. II. 55 et III. 17. Tacit. Ann. IV. 16.

Digitized by Google

## Sectio III. De obligationibus.

Pollicitt. et vota.
Hugo. p. 866 i. p.

726. Præter nudas conventiones, quibus superiori ætate jam obligatio contrahebatur, propter quasve jure prætorio actio dabatur, nunc habentur pollicitationes et vota, quæ ne conventionem quidem continent (*a*), ex quibus tamen obligatio nascitur, jure constitutionum, ut videtur (*b*). Huic simile est, quod D. Marcus constituit, de pactionibus inter heredem et creditores ejus qui solvendo non erat (supra 613), et quod naturalis obligatio jam actionem parit, ex D. Pii constitutione.

Verborum obligatio.
Hugo. pag. 865.

727. Verborum obligationes id ex sua efficacitate amiserunt, quod plerumque scribi solent, et cum scriptæ sunt facile factæ esse creduntur (*c*). Cautionis nomine jam scriptura designatur (*d*).

Fœnus. Macedonianum.

728. Usuræ modus nunc certior habetur, tam legitimæ, id est centesimæ, quam ex more provinciæ quincuncis vel trientis (*e*). Illam, ex constitutionibus, debet administrator qui pecunias alienas in suos usus convertit (*f*). Ceterum modum excedere amant homines, etiam per anatocismum (*g*), et ut olim lege lata fieri solebat, ita nunc sæpe Princeps

---

(*a*) L. 3. D. de pollicitt.

(*b*) L. 14. eod.

(*c*) L. 30. D. de verb. obl. L. 1. C. de contr. stip. (VIII. 38). Vid. etiam Tit. C. de non num. pecun. (IV. 30).

(*d*) Tit. C. cit. et de solutt.

(*e*) L. 4. § 1. D. de naut. fœn. Paul. II. XIV. L. 1. C. de usur. pupill. (V. 56). L. 7. §§ 4 et 10. D. de adm. et peric. L. 26. C. de usuris (IV. 32). Obligatio præd. supra 607.

(*f*) L. 38. D. de neg. gest.

(*g*) L. 28 C. eod.

Digitized by Google

intervenit; senatusconsulto; aut sua pecunia opem fert laborantibus (*a*).

729. Ad fœneratorum avaritiam coërcendam spectat quoque senatusconsultum Macedonianum (supra 606): qui pecuniam mutuam dederit filiofamilias, is nec post mortem parentis, cujus ille in potestate sit, actionem habeat. Quod tamen varie jurisconsultorum disputatione temperatum est.

730. Leges de illis latæ qui pro aliis se obligant nondum exoleverunt (*b*); sed vis illarum fracta videtur usu mandatorum et fidejussorum, qui iisdem legibus non tenentur; etsi epistola D. Hadriani (609) lex Furia quodammodo ad fidejussores traducta est. Novum est in hac re senatusconsultum Vellejanum (604), ne feminæ pro aliis *intercederent*, quod verbum multas species comprehendit.

731. Literarum obligatione nunc vix alii quam argentarii utuntur (*c*), et cum a re in personam transcribitur, Sabino et Cassio placebat etiam peregrinos obligari (*d*). Literarum obligatio.

732. Quæ in juris gentium obligationibus incerta aut controversa erant, ea exeunte hac ætate partim composita sunt (*e*); multaque rescriptis Imperatorum constituta sunt quæ facile nova esse possunt, veluti de rescindenda emtione ob minus pretium (*f*), et de conductore certis ex causis conductis ædibus expellendo (*g*). De lege commissoria in

(*a*) Tacit. Ann. VI. 16. Suet. Tiberio 48. Lamprid. Alexand. 21.

(*b*) Arg. L. 3. D. de aleator.

(*c*) Ascon. pag. 86. Conf. L. 9. L. 27. D. de pactis. Tit. I. de litt. oblig.

(*d*) Gaj. III. 133.

(*e*) Arg. L. 1. § 1. D. de contrah. emt. Gaj. III. 149.

(*f*) L. 2. C. de rescind. vend. (IV. 44.).

(*g*) L. 3. C. de locat. cond. (IV. 65.).

Digitized by Google

venditionibus exercenda decisa est quæstio, maxime rescriptis Severi et Antonini (*a*).

Quasi ex contractu. Hugo. pag. 866.

733. Inter obligationes, quæ quasi ex contractu nasci dicuntur, est fideicommissum singularum rerum, qua tenus legato per damnationem relicto adsimilatur (*b*). Adeo aliquem fideicommisso *obligare* tralatitium est. Cum jure civili indebiti soluti repetitio cessat, actio utilis dari solet (*c*).

734. De adquisitionibus per communem servum quæstiones nondum decisæ sunt (*d*).

Q. m. toll. obligatio. Hugo. pag. 867.

735. Tolluntur obligationes, media hac ætate, etiam tum quædam per æs et libram (*e*). In solutum datio jam plenam vim habere creditur (*f*); acceptilatiomem juris gentium esse placet (*g*), et potest pro parte fieri (*h*). Accessit novus modus obsignatio (*i*). Chirographo reddito, sæpe an liberatio facta sit necne, dubitatur (*k*). De novatione jam reprobatæ sunt Servii sententiæ (*l*); sed et hæc sæpe difficultates parit, quoniam animum magis quam verba spectari placet (*m*).

QUÆSTIONES.

1. Cur usura centesima in Digestis vix nominatur, usque legitima?

---

(*a*) L. 4. D. de lege commiss.

(*b*) Vatic. pag. 26.

(*c*) L. 25. D. de minoribus.

(*d*) Gaj. III. 167. L. ult. C. per quas pers. nob. adq. (IV. 27).

(*e*) Id. III. 173.

(*f*) L. 1. § 5. D. de pec. const. Id. III. 168. coll. L. 17 C. de solutt. (VIII. 43.).

(*g*) L. 8. § ult. D. de acceptil.

(*h*) L. 9 et 10. D. eod.

(*i*) L. 19. C. de usuris (IV. 32.). L. 9. C. de solutt.

(*k*) L. 14 et 15. C. de solutt.

(*l*) Gaj. III. 179.

(*m*) L. 3. D. de duob. reis. L. ult. C. de novatt. (VIII. 42.).

Digitized by Google

2. Senatusconsultum Macedonianum a quo nomen habet; quem auctorem, quamque causam habuit?
3. Cur apprehendebat tantum numeratam pecuniam, eamque mutuo datam, nec vero alias obligationes?
4. An lex Plætoria non sufficiebat?
5. Quid sibi vult *sævitia* fœneratorum, quam Tacitus nominat, Annal. XI. 13?
6. Quare nunc magis opus est senatusconsulto Vellejano?
7. Quod Asconius refert, ad suam memoriam hanc veterem consuetudinem (perscribendi rationem domesticam) cessasse, quo modo potest cum Gaji testimoniis conciliari?
8. Qui sunt argentarii *quorum nomina simul eunt*, vel *facta sunt*, in LL. citt? Adde L. 34 D. de recept. Auctor ad Herenn. II. 13. Quintil. Inst. Orat. Lib. V. Cap. 10. § 105.
9. Quo modo concilianda sunt L. 4. D. mandati et Gaj. III. 161?
10. Cur tam facile credebant homines se reddito chirographo liberatos esse? Num in ea re aliud quam solutionis præsumtionem videbant?

736. Obligationes ex delicto, quæ ex vero dicantur, id est civiles, novas vix reperimus. Quod in juris universi conditione hujus ætatis cernitur, idem hic quoque non desideratur: jus publicum detrahit juri privato. 1°. Enim ubi novum facinus coërcendum usu venit, id extra ordinem coërcetur (*a*). 2°. Eadem extraordinaria crimina in antiquioribus privatis delictis invaluerunt, atque usu prævalere videntur (*b*). Ex maleficio. Hugo. pag. 869.

---

(*a*) Tit. D. de extr. crim.

(*b*) L. ult. D. de priv. delict. L. ult. D. de furt. L. ult. D. de injur. L. 11. D. de sepulc. viol.



Digitized by Google

737. In furto doctrinæ progressio his rebus cernitur. Furtum per lancem et licium conceptum deridetur (*a*). Fundi locive furtum fieri posse negatur (*b*). Accuratius definitur quid sit furtum manifestum (*c*), et quid contrectare (*d*); item quid *ope consilio* cujusque furtum fieri (*e*). Actio ei datur cujus interest (*f*). De his quæstionibus aliquamdiu varie, ac sæpe subtilius quam par est, disputatur; postremo tamen convenit.

738. In vi bonorum raptorum improbata videtur eorum sententia, qui totum quadruplum pœnam esse arbitrabantur (*g*). Verum placet ut facilius cuique hæc actio detur quam furti (*h*).

739. Legis Aquiliæ caput secundum, quo facile careri potest, jam in eo est ut obsolescat (*i*). Ceterum legis vis per utiles et in factum actiones mirum in modum prolata est, quod tam jureconsultorum studiis quam jurisdictione prætoris effectum est (*k*).

740. Ubi pauperies facta est, canis lege Pesulania quadrupedibus exæquatur (*l*).

741. Injuriarum nunc ex lege Cornelia nonnisi civiliter agitur, sed addita est senatusconsulto publica quæstio de

---

(*a*) Gaj. III. 193.
(*b*) § 7. I. de usucapp. Conf. Gell. XI. ult. L. 25. D. eod.
(*c*) Gaj. III. 184. L. 3. seq. D. de furt.
(*d*) L. 21 eod.
(*e*) L. 51 eod. L. 53 § ult. D. de verb. signif.
(*f*) Gaj. III. 203 seq. § 15. I. de obl. quæ ex delict.
(*g*) Gaj. IV. 8. coll. L. 2. § ult. D. Vi bon. rapt.
(*h*) L. 2. § 24. eod.
(*i*) Gaj. III. 216. L. 27. § 4. D. de lege Aquil.
(*k*) L. 11 f. eod. L. 11 D. præscr. verb.
(*l*) Paul. I. XV. 1.

Digitized by Google

famoso libello (*a*), et ex lege perdiligenter scripta quædam, Jureconsultorum auctoritate, ad prætoriam actionem translata sunt.

742. An filiusfam. etiam nunc noxæ dedi soleat, dubium est (*b*).

### Quæstiones.

1. Quid differt Pauli definitio in L. 1. § ult. D. de furtis ab ea quæ in Institutiones translata est?
2. Cum liber homo surreptus esse dicitur, veluti filiusfam., qualis fit æstimatio?
3. Quid est *auctoratus*, apud Gaj. III. 199? Conf. Horat. Serm. II. VII. vs. 58 ibiq. Scholiast. Leg. Lipsius Saturn. Lib. II. Cap. 5. (Opp. III. pag. 933.).
4. Quo modo emendanda est L. 2. § 7. D. Vi bon. rapt. et quare ita interpretatur Ulpianus? Vid. supra 435 quæst. 5, atque Savigny, l. ibi l.
5. Quid refert in causa legis Aquiliæ, utilis actio detur an in factum? Num promiscue dantur?
6. Cur in L. 5. § 6. D. de injur. patri negatur actio?
7. Quæ erat senatusconsulti utilitas legi Corneliæ adjecti? Quæ pœna nunc esse videtur carminis famosi? Conf. L. 18. § 1. D. Qui testam. facere poss.
8. Quæ lex Cornelia intelligitur in L. 7. § 1. D. eod. et quo modo sit ille locus restituendus?
9. Quo modo factum est ut ex lege Cornelia civiliter ageretur? Conf. L. 7. § 6. L. 37. § 1. eod.

---

(*a*) L. 5 et 6 D. de injur.

(*b*) Theoph. ad § ult. I. de noxal. actt.



Digitized by Google

Hugo. pag. 869.

## Sectio IV. De actionibus.

Legis actio. Formulæ. Extraord. cognitiones.

743. Mutationes quæ in hac juris parte contigerunt, paucis comprehendi possunt. Legis actiones postremo per duas leges Julias (supra 598) in tantum sublatæ sunt, ut deinde non nisi ex duabus causis lege agere liceret (*a*). Ceterum formulæ quibus illæ cesserunt, hoc tempore simile fatum expertæ sunt. Invaluerunt enim in dies magis extraordinariæ cognitiones (*b*), eæque postremo Diocletiani temporibus perpetuæ factæ videntur (*c*): qua re non quidem omnis usus formularum cessavit (*d*), sed tamen agi per formulas desiit.

744. De falsa demonstratione nunc diligentius requisitum est qua tenus nocere possit (*e*).

745. Item disputatur de noxali actione, an filiusfam. ter mancipari debeat (*f*).

Cognitores. Judicia. Exceptiones. Interdicta. Hugo. pag. 869.

746. In cognitoribus juris relaxatio invaluit. 1°. Etiam Gracæ cognitorem recte dari, placet, nec minus valere dationem, si quid verbis solennibus adjectum detractumve sit (*g*). 2°. Procurator apud acta constitutus cognitoris loco esse intelligitur (*h*).

747. Legitima judicia non minus quam reliqua terminum nunc habent, quippe quæ ex lege Julia anno et sex mensibus moriuntur (*i*).

---

(*a*) Gaj. IV. 30.

(*b*) Tit. D. de extraord. cognitt. Paul. V. V. A. Gaj. II. 278. L. 28. D. de obl. et act. L. 10. D. de verb. signif.

(*c*) L. 3. C. de interd. (VIII. 1.). L. 2. C. Unde vi. (VIII. 6.). L. 3. C. de lib. exhib. (VIII. 8.) coll. L. 1. C. de pedan. jud. (III. 3.).

(*d*) Arg. L. 1. C. de formul. (II. 58).

(*e*) Gaj. IV. 60.

(*f*) Id. IV. 79.

(*g*) Vatic. pag. 87.

(*h*) Ibid. et pag. 90.

(*i*) Gaj. IV. 103.

Digitized by Google

748. Prævaluit etiam hac ætate omnia judicia esse absolutoria.

749. Inter exceptiones nunc compensatio collocanda est, quæ ex D. Marci constitutione in strictis judiciis opponi potest (*a*); item privilegium quarundam personarum, ut quantum facere possint condemnentur (*b*). Præterea ex novis senatusconsultis: Macedoniano, Vellejano, Trebelliano, aliisque.

750. Interdicta quæ hujus ætatis sint, non constat: fortasse quod legatorum, Salvianum, et fraudatorium. Sed exeunte illa interdicta reddi desierunt, cessante scilicet ordine judiciorum (*c*).

### Quæstiones.

1. Ut judices privatos dandi mos exolesceret, num ex ipsis temporibus explicari potest?
2. Quid est judex pedaneus? Zimmern. III § 18. In primis vide L. 1. § 6. D. de postul. L. 3. § 1. D. Ne quis eum qui in jus vocab. L. 38. § 10. D. de pœnis. Tit. C. de ped. jud. Conf. Gell. III. 18.
3. Quæ est vera natura beneficii, quo quædam personæ in id quod facere possunt condemnantur? An recte exceptio appellatur?

   Legatur Holtius: *Essai sur le* beneficium competentiæ (*Bibliothèque* I. V.). Adde *Krit. Zeitschr.* IV. I et IV. III.
4. Quo modo explicari potest, quod in Digestis compensatio ipso jure dicitur vim habere etiam in stricti juris obligationibus? Conf. L. 10. § 3. L. 21. D. de compensatt. Conf. § 30 I. cit.

(*a*) Gaj. IV. 114 coll. § ult. I. de perp. et temp. act.

(*b*) § 30. I. de actt.

(*c*) L. 16 seq. L. 41. § ult. D. de re jud. L. 7. D. de exceptt.

Digitized by Google

## CAPUT IV.

### DE JURE PUBLICO.

#### SECTIO I. REIPUBLICÆ CONSTITUTIO.

Populus. Hugo. pag. 870.

751. Populus et nomine et jure ad extrema prope hujus ætatis tempora duravit, non etiam re et facto. Magistratuum comitia ei primum ablata sunt (*a*), nec tamen ita ut species et forma non relinquerentur (supra 571, 577, et proxime quæst. 1.). Legum jubendarum potestas ei nunquam ablata est, etsi leges ad eum ferri desierunt. Leges autem, et jus civile universum, populi voluntate expressa vel tacita valere dicuntur (*b*); ex populi auctoritate fiunt arrogationes (*c*); populi dominium est in solo provinciali (*d*); ad populum bona caduca aliterve vacantia deferuntur (*e*); populi nomine judicatur de criminibus (*f*): ceterum voluntas populi non consulitur (*g*), certe suffragia non rogantur (*h*). Locum ejus partim senatus obtinet, partim miles (*i*).

Senatus.

752. Senatus, si de jure quæras, non de animo neque

(*a*) L. 1. D. de lege Julia ambitus.
(*b*) L. 32. D. de legibus.
(*c*) Gaj. I. 98 seq. Ulp. VIII. 2. seq.
(*d*) Id. II. 7 et 21.
(*e*) Id. II. 150 et 286. III. 62. Ulp. III. 62. XXIV. 9.
(*f*) Capitol. Marco 24.
(*g*) Conf. tamen Vopisc. Tacito. 7.
(*h*) Juvenal. X. 78.
(*i*) Lamprid. Alexand. 1.

Digitized by Google

de potestate, auctus potius quam depressus hoc tempore esse videtur. Habet enim quæ antea non habuerat. 1°. Magistratuum comitia, certe veterum. 2°. Jus principem cum diligendi, tum imperio ornandi ac dignitatibus (*a*) (quod quidem jus sæpe vi militari intercipitur) : præter veterem acta illius rescindendi damnandæque memoriæ potestatem (*b*). Deinde senatusconsulta de jure civili, et de criminibus, multo plura fiunt, ut quasi legum scribendarum potestatem nunc uberiorem exercere videatur. De capite civis non raro cum ampliori arbitrio cognoscit (*c*), a quo nec ad principem appellatio est (*d*). Adde dignitatem virorum clarissimorum, quæ Augusti legibus defenditur, et privilegia quæ a malis Imperatoribus spreta boni sæpe ei confirmarunt (*e*). Rem publicam tamen non administrat, nec domi quicquam vel audet vel potest quod Principi displiceat. Corpus est sine pectore; idque in deliberandi ratione, actisque perscriptis (servilibus ac stolidis acclamationibus) cognoscitur (*f*). In primis Diocletiani temporibus inertia ejus præparata est.

753. Leguntur senatores a Principe (supra 568), qui censum quoque ac numerum identidem definire solet (*g*).

754. Magistratibus pristinis plures accesserunt, quorum summus est idemque perpetuus Princeps vel Imperator, ut

Princeps. Hugo. pag. 871.

(*a*) Lamprid. Vopisc. Tacit. 4.

(*b*) Suet. Domit. Cap. ult. Lamprid. Heliog. 18.

(*c*) Plin. Ep. IV. 9. III. 9. II. 11. Tacit. Annal. III. 12. VI. 16. Orat. Cap. 11 extr. Suet. Calig. 53.

(*d*) L. 1. § 2. D. A quibus appell. non licet.

(*e*) Spartian. Hadr. 7. Dion. Cass. 67. 2. 68. 2. Spart. Severo. 7. Lamprid. Alex. 21.

(*f*) Lamprid. Commod. 18 seq. Alex. 6. Vopiscus. Tacito 5.

(*g*) Suet. Aug. 35. et 41. Spartian. Hadr. 7 et 8. Dion Cass. 68. 2.

Digitized by Google

antiquis nominibus nova vero significatione appellatur. Hic tamen a Divi Marci temporibus socium quandoque sociosve cooptat eadem vel inferiori cum potestate, unde alii Augusti, alii Cæsares nominantur. Creatur ille communiter senatusconsulto, sed urgente aut accedente militum suffragio, adeoque dicis causa populi. Præterea possessor sibi jure civili cum adoptione tum testamento successorem designat, qui non difficillime lubricam potestatem nanciscitur. Potestatem habet princeps eandem quam habuerunt magistratus populi Romani, et præterea majorem. Leges tanquam consul et consulari præditus potestate rogare potest, referre ut senatusconsulta fiant ad senatum, tam eodem jure quam propter tribunitiam potestatem (*a*), et ne fiant prohibere. Eodem magistratus jure, et partim novo (supra 584), quæ velit edictis constituit, jus dicit, et de criminibus cognoscit. Candidatos senatui commendat, ac novos magistratus creat ipse (*b*) (puta consules suffectos). Senatum legit ac regit censoria sua potestate; ac propter imperium consulare habet etiam provinciarum ac legionum arbitrium. Rempublicam vero novo jure quasi Imperator administrat sua voluntate, αὐτοτελεῖ ἐξουσίᾳ (*c*).

Magistratus. Hugo. p. 872. 755. Consules nunc creantur plures quam duo et ad breve tempus, dum alii aliis sufficiuntur, honoris causa (*d*). In rempublicam in dies minus vim habent, sed eo magis juri vacare possunt, veluti cognitionibus, manumissionibus, tutelis, aliisque civilibus negotiis. Sunt præterea de-

---

(*a*) Cic. ad famil. X. 16. Lamprid. Alex. 1.

(*b*) Tacit. Ann. I. 15. L. 1. D. de lege Jul. de amb. Pomp. § 47. Conf. etiam L. 1. pr. D. de off. præf. præt.

(*c*) Supra 584 : 4. Conf. Dion Cass. 43. Cap. 44.

(*d*) Pomp. l. c. Idem. 43 Cap. 46, et 48 Cap. 35.

Digitized by Google

cem et octo Prætores, præter prætorem tutelarem (*a*), vario officio; deinde Tribuni (nunc inane nomen) (*b*), Ædiles, item Quæstores bene multi, qui in provincias mittuntur; aut domi epistolas Principis recitant in senatu, qui candidati Principis appellantur (*c*). In provinciis populi Romani summam rerum etiam nunc obtinent Proconsules, et Legati eorum (*d*); sed generalia mandata a Cæsare, et rescripta repentina, non minus quam ipsius Legati accipiunt (*e*).

756. Novi magistratus præcipui sunt præfecti prætorio, non usque duo: initio potestas militaris (ut Periti referunt, a vetusto magistri equitum instituto repetenda) (*f*), verum, a Commodi (*g*) maxime temporibus, in civilem potestatem eamque amplissimam conversa. Namque Imperatoris vice fungi intelliguntur. Nobis etiam juris peritia notabilis est, quæ in pluribus illis præfectis fuit, uti Papiniano, Macrino (*h*), Ulpiano, Paulo. Præfecti urbis, prætorio, ærarii.

757. Præfectus urbi unus potissimum urbis securitati et commoditatibus prospicere debet, veluti servos ac seditiosos homines coërcere, spectaculorum disciplinam tueri, carnibus in foro pretium statuere; adeo facinora omnia persequi ac vindicare (*i*).

---

(*a*) Pomp. § 32. Capitol. Marco 10.

(*b*) Plin. I. Ep. 23.

(*c*) Tit. D. de off. quæst. Tacit. Ann. XI. 22. Gaj. I. § 6.

(*d*) L. 8. D. de off. proc. L. 4. D. de off. præsid.

(*e*) L. 6. §§ 2 et 3. eod. L. 8 eod.

(*f*) L. 1 eod. Pomp. § 19. Conf. Zosim. II. 32.

(*g*) Lamprid. Commod. 5. Herod. I. 8. Vid. etiam Dion Cass. 76. Cap. 10. L. 2. C. de off. præf. præt. Orient. (I. 26).

(*h*) Herod. IV. 12. Capitol. Macrino 13.

(*i*) Tacit. Annal. VI. 11. Tit. D. de off. præf. urbi.

Digitized by Google

758. Loco quæstorum ærario præfecti præpositi sunt ex prætoriis viris, tam populi ærario, quam militari, sive fisco (*a*). In provinciis procuratores Cæsaris id agunt, cum jurisdictione (*b*).

759. Iidem sæpe vice Legati Cæsaris provinciam administrant (*c*). Ægyptus autem præfectum habet, ex speciali Augusti lege (*d*), ut Alexandria juridicum (*e*).

Civitates. Hugo. p. 873.

760. Civitates, puta municipia et coloniæ, in Italia, item quæ in provinciis eodem jure utuntur, plus libertatis quam Roma retinuerunt. Nam magistratus earum etiam nunc a populo (*f*), aut a senatu creantur (*g*), non perinde interveniente Principe. Jurisdictio tamen illorum magistratuum magis præcisa esse videtur, cum certæ summæ modo constituto (*h*), tum Hadriano et D. Marco auctoribus, qui consulares et juridicos mittere instituerunt, qui per Italiam jus dicerent (*i*). Imperium quoque illis quod habuerunt ademtum est (*k*). Supplicium sumere ne a servo quidem possunt (*l*).

---

(*a*) Dion Cass. 55 Cap. 25. Tacit. Annal. XIII. 29. Hist. IV. 9. Gell. XIII. 24.

(*b*) Tit. D. de off. proc. Cæs. L. 9. D. de off. proc. L. 2. C. ubi causæ fisc. (III. 19.).

(*c*) Supra 572. L. 3. C. eod.

(*d*) Tit. D. de off. præf. Aug. Tacit. Hist. I. 11. Annal. II. 59.

(*e*) Tit. D. de off. jurid.

(*f*) L. 1. D. de lege Jul. ambit. Arg. L. 1. C. Theod. Quemadm. in munere (XII. 5.).

(*g*) L. 1. § 3. D. Quando appell. Conf. L. 11. § 1. L. 13. § 1. D. ad munic. Add. L. 21. § 7. eod. Suet. Aug. 46.

(*h*) L. 28. D. ad municip. Paul. V. V. A. 1. L. 11. D. de jurisd.

(*i*) Capitol. Marco 11.

(*k*) L. 26 eod. Conf. supra 542.

(*l*) L. 12. D. de jurisd.

Digitized by Google

761. In provinciis jam defensores civitatum haberi cœperunt; sed hæc res nondum in publicum officium conversa est (*a*).

QUÆSTIONES.

1. Cur populo magistratuum creandorum jus potius ablatum est quam legum ferendarum, quum tamen hoc hodie pluris habeatur?
2. Unde factum est ut senatus hoc tempore tam amplo jure esset, tamque parva potestate?
3. Quo jure cognovit hoc tempore de quibus criminibus? Leg. Dirksen. *Abhandl.* I. pag. 156 seq. et 170 seq.
4. A quo jure potest repeti Augusti ac Cæsaris cooptatio?
5. Ut Imperator militum acclamationibus creetur, num id ab his quæ libera quondam republica usu venerunt omnino alienum est?
6. Quid est jus quintæ relationis quo senatus Principem ornare solet?
7. Quum prope cunctas suæ potestatis partes Imperatores jure habere videantur, an tamen recte tyranni appellantur? Legatur Van Heusde. Diatribe in civitates antiquas. pag. 67 seq.
8. Unde ortus est mos consules sufficiendi præter ordinarios? Vid. Dion Cass. l. c.
9. Præfecturæ prætorio, atque urbis, quo consilio institutæ sunt? Quam ob rem amant scriptores illas novas potestates ab antiqua origine repetere?
10. Quo modo est illius mutatio explicanda?
11. An potuit appellari hoc tempore a præfecto prætorio? Conf. L. 1. § 1. D. de off. præf. præt. et cum L. 29 C. de appell. (VII. 62). L. 17. D. de minorr.

---

(*a*) L. 18. § 13. D. de munerr. Conf. L. 1 et 2 C. de defensor. (I. 55.).

Digitized by Google

12. Quare translata est ærarii administratio?
13. Quare Ægyptus proprio regimine utebatur?
14. Qualis fuit hoc tempore civitatium Italicarum conditio? Leg. *Savigny. Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter. I.* pag. 23.

---

## Sectio II. Reipublicæ administratio.

Sacra.

762. In sacris publicis mutatio est, quod multo plura peregrina adsciscuntur (*a*), et vero nova instituuntur (*b*), Romana autem tum negliguntur (*c*), tum Principis impietate profanantur (*d*). Judæi, et qui ab his non magnopere separantur, Christiani, pro ingenio cujusque Principis, nunc vexantur nunc feruntur (*e*). Hi vero magis odio (*f*), illi contemtui esse solent (*g*). Interea Christiana res invalescit, et victoria ejus de ritu Romano, quod in proxima ætate præcipuum est, præparatur.

763. Pro auguribus et Etrusca haruspicina (*h*) nunc Chaldæorum magis et Mathematicorum artes moris sunt (*i*):

---

(*a*) Spartian. Hadr. 22. Capitol. Marco 13 et 23. Lamprid. Commod. 9. Heliogab. 1 et 3. Victor de Cæs. 14. Conf. Ulp. XXII. 6.

(*b*) Capitol. Marco 18.

(*c*) Vopisc. Aurel. 19 et 20.

(*d*) Lamprid. Heliogab. 6.

(*e*) Spartian. Severo 17. Hadr. 14. Lamprid. Alexand. 22.

(*f*) Suet. Nero. 16. Tacit. Annal. XV. 44. Conf. tamen Plin. X. Ep. 98.

(*g*) Ammian. Marcell. XXII. 5. Conf. etiam Horat. Serm. I. IX. 70. L. 1. § 3. D. de decur.

(*h*) Tacit. Annal. XI. 15.

(*i*) Suet. Calig. 57. Domit. 14 et 15. L. 30. D. de pœnis. L. 1. § 3. D. de extr. cognitt. Ulp. in Coll. Tit. XV. Paul. V. 21. Tacit. Annal. II. 32. XII. 52. XIV. 9.

Digitized by Google

res quidem vetita, sed eo magis appetita. Fasti nunc probabiliter correcti habentur, et Princeps plerumque Pontificem maximum agit. Reliqua quoque sacerdotia ab eo sæpe temperantur (*a*).

Institutio publica. Hugo. p. 873.

764. Eloquentia Græca et Latina, omnesque disciplinæ liberales, non tantum privatim, sed etiam publice docentur, institutis cum stipendio magistris, nec solum Romæ, ubi Athenæum ab Hadriano conditum (*b*), sed in plerisque Italiæ civitatibus ac provinciarum. Nominantur in illis philosophi, geometræ, grammatici, sophistæ, rhetores, itemque juris professores (*c*), ad quorum scholas juvenes undique magno numero conveniunt (*d*). Bibliothecæ quoque publicæ non desunt (*e*).

## Quæstiones.

1. Quousque patiuntur Romani sacra peregrina? Conf. Dionys. Halic. II. pag. 91. Legatur Bynkershoek. de cultu religionis peregrinæ Dissert. II. in Opusc. varii argumenti.
2. Num peregrina nomina adsciscere lege aut more aliquo prohibentur? Numqua lege duodecim tabularum? Cic. de legg. II. 8. Liv. IV. 30. Id. 39. Cap. 16.
3. Christiani cur apud Romanos in odium et suspicionem incurrere solent? Conf. Tacit. Annal. XV. 44.
4. An decem *persecutiones* hoc tempore recte numerantur?
5. Cur facilius tolerantur Judæi?
6. Numquid Tiberius de Christianis ad senatum retulisse

---

(*a*) Suet. Calig. IV. 16. Suet. Claud. 22.
(*b*) Victor de Cæs. 14.
(*c*) Plin. Epist. IV. 13. L. 6. D. de excusat.
(*d*) Vid. ll. cc. supra 634.
(*e*) Sueton. Calig. 34. Vopisc. Aurel. 1. Id. Tacit. 10.

Digitized by Google

videtur? Conf. Tertull. Apolog. 5. ibique Havercamp. nota 9. Legatur de hac quæstione et de superioribus maxime *Planck. Geschichte der christlich-kirchlichen Gesellschafts-Verfassung*. Vol. I. pag. 45 seq. Hanover. 1803.

Res militaris. Hugo. p. 874.

765. Milites nunc volones potius sunt quam conscripti (*a*), magisque provinciales quam Itali, præsertim postquam Septimius Severus prætorianos reformavit (*b*); barbari quoque, velut Germani, Belgæ, Batavi, cum ad corporis custodiam Principi, tum legionum auxilia (*c*). In jure multa habent magnaque privilegia, puta liberæ testamentifactionis, castrensis peculii, juris ignorantiæ, ne in solidum condemnentur (*d*), mitioris supplici (*e*), alia (*f*). Ex diverso tutores esse non possunt, nec procuratores (*g*), neque agros possidere in ea provincia in qua militant (*h*). Ceterum relaxata disciplina, luxurie, splendore, audacia præ reliquis civibus cognoscuntur, quos ideoque ut Quirites et paganos contemnere solent (*i*). Quam graves sint reipublicæ et Principi, ex Historia Romana communiter notum est.

Jus belli et pacis.

766. Bella nunc tutelæ magis quam adquirendi causa, nec semper felici marte geruntur. Incipit jam barbarorum impetus, iisque tum victis tum victoribus sedes in Italia

(*a*) L. 4 § 10 D. de re militari.

(*b*) Dion Cass. 74. Herodian. II. 13 et 14.

(*c*) Dion Cass. LV. 24. Tacit. Hist. IV. 19 et 20.

(*d*) L. 18. D. de re judic.

(*e*) L. 3. §§ 1 et 10 D. de re milit.

(*f*) Juvenal. Sat. XVI. vs. 32. Tit. D. de veteranis.

(*g*) L. 7. C. de procuratt. (II. 13.).

(*h*) L. 9. L. 13 D. t. c.

(*i*) Tacit. Annal. I. 42. Sueton. Julio 70. Lamprid. Alexand. 52.

Digitized by Google

permittuntur (*a*). Auxilia ante imperata, nunc etiam emuntur. Emitur quoque pax, quæ olim dari solebat (*b*). Postliminium adhuc in usu habetur, et de eo pactiones fiunt; nec tamen vetus jus fetiale nunc servari credibile est. Obsides subinde jus togæ Romanæ habent beneficio Principis (*c*). Qui deditus et reversus non recipitur, cum nunc constat non adipisci civitatem (*d*).

Jurisdictio. Hugo. p. 875-878.

767. Novos magistratus qui nunc præter veteres juri dicundo præsunt, juridicos qui a Cæsare mittuntur, judices pedaneos; pariter extraordinariæ cognitionis incrementa, cui postremo totus *ordo judiciorum* cessisse videtur, ac temperatam magistratuum municipalium jurisdictionem, jam notavimus (*e*). Addendæ sunt (quarum ratio nunc conformata est), appellationes, cum a judice qui ab ipso magistratu datus est (*f*), tum potissimum a magistratu minori ad majorem, a majori ad Principem. In propria causa altera die, in aliena intra triduum appellatur (*g*); sed tempus computatur utiliter; et dandæ sunt literæ, quæ apostoli vocantur, ab eo a quo ad eum ad quem appellatum est (*h*), intra quinque dies postulandæ et accipiendæ. Si quis temere appellavit, pœna est tripli, de qua caveri solet si non deponatur, et quadruplum expensarum. Sæpe etiam fructus aliaque deponuntur (*i*). Effectus appellatio-

---

(*a*) Capitol. Marco 22 et 24.
(*b*) Dion Cass. 67 Cap. 7. Id. 78 Cap. 27.
(*c*) L. 32 D. de jure fisci.
(*d*) L. 4 D. de captiv. et postlim. Conf. L. ult. D. de legation.
(*e*) Vide supra 743, 754 seq. et 760.
(*f*) L. 2. D. A. quibus appellari. L. 3. D. Quis et a quo.
(*g*) L. 1. § 6 D. Quando appell.
(*h*) Tit. D. De libell. dimiss.
(*i*) Paul. V. 34. Conf. 33. 1.

Digitized by Google

nis est ut interim nihil novetur, etsi relationi locus esse potest (*a*). De quibusdam tamen rebus appellare non licet; in aliis appellatio non est necessaria (*b*). Quæ omnia accuratissime constitutionibus, accedente Peritorum interpretatione, ordinata sunt.

768. In jus vocatio privata durare videtur (*c*), non tamen ideo violenta manus injectio (*d*), estque usitatissimum ut a magistratu quisque evocetur (*e*); simul pro vadimoniis, vel præter ea, inducta est D. Marco auctore denunciationum commoditas (*f*). Feriæ et dilationes ab eodem accuratius definitæ sunt, ut fasti dies ducenti et triginta annui habeantur (*g*).

769. Quædam personæ ratione fori privilegium habent, puta legati, et milites (*h*): sed ignoramus id lege Julia privatorum (supra 597), an Constitutionibus, an qua alia ratione sit introductum. De testibus evocandis accuratius constitutum est, et de fide testium saluberrima D. Hadriani rescripta citantur (*i*).

770. De forma extraordinariæ cognitionis pauca exstant; sed credibile est multa ex *ordine judiciorum* ibi quoque observata esse, quod res et nomina multa, postea quam omnia judicia extraordinaria facta sunt, retenta sunt: ve-

---

(*a*) L. 6. D. de appell. recip. L. 3 C. de appell. (VII. 62.).

(*b*) L. 7. D. t. c.

(*c*) Plin. Panegyr. 36. Gaj. IV. 46. L. 5. § 1. D. Qui satisdare. L. 4. D. Ne quis eum qui in jus vocabitur. L. 2. C. de in jus vocando. (II. 2.).

(*d*) Arg. Gell. XX. 1: *emori. sicut illud quoque*, e. r.

(*e*) L. 1. § 1. D. de feriis. Conf. Gell. XIII. 12 et 13.

(*f*) Victor. de Cæsar. 16. L. 7. D. de inoff. testam.

(*g*) Capitol. Marco 10. L. 1. 2. 7. D. de feriis.

(*h*) L. 2. 5. 7. D. de judic.

(*i*) L. 1. § 2. L. 3. D. de testib.

Digitized by Google

luti litis contestationis effecta, atque regulæ de cujusque actionis potestate, de exceptionibus, de probationibus, alioque judicis officio (*a*).

771. Differentia tamen esse potest, ubi arbitratu judicantis non restituitur, aliave contumacia est : non enim magistratus perinde necesse habet condemnare, cùm possit res celerius imperio ejus expediri (*b*). Quod si facta exploranda sunt majoris indaginis, etiam arbitrum dare solet, non qui judicet, verum qui de rei cujusque modo aut veritate doceat : quod maxime in fideicommissis usitatur. (supra 710).

772. Judicati quidem etiam nunc in carcerem trahuntur (*c*), neque addictio debitoris prorsus exolevisse videtur (*d*); ut plurimum vero bona a creditoribus possidentur ac proscribuntur : verum utrumque evitari potest cessione bonorum facta ex lege Julia (supra 724). Præterea captis ex decreto pignoribus coërcitio est, et sæpe exsecutor datur ad exsequendam sententiam (*e*). Legitimum tempus quod judicatis competit sæpe prorogatur (*f*). Cum autem bona possidentur, ex senatusconsulto curator datur, qui actiones excipiat, et per quem bona distrahantur (*g*). De pactione etiam inter debitorem et creditores *(concordat)* nova juris constitutio est (*h*), ac privilegia sunt bene multa, veluti

(*a*) Conf. L. 28. C. de fidejuss. (VIII. 41.). L. 9 et 10 C. de exceptt. (VIII. 36.). L. 47. D. de neg. gest. § ult. I. de interd. Tit. I. de off. judic.

(*b*) Conf. L. 68. D. de rei vind. L. 1 § 2. D. Si ventris nomine.

(*c*) L. 1. C. Qui bonis cedere possunt. (VII. 71.).

(*d*) Gell. XX. 1. Gaj. III. 199.

(*e*) L. 3. § 8. D. de neg. gest. L. 49. D. fam. ercisc. L. 50. D. de evict.

(*f*) L. 31. D. de re judicata.

(*g*) L. 4. D. de curat. bonis daudo.

(*h*) L. 7. § ult. L. 8. seq. D. de pactis.



Digitized by Google

funerariæ, dotis, pupilli, fisci, reipublicæ; alii quasi deponentes vel rei vindicationis jure potiores sunt (*a*).

773. Advocatorum, quo nomine nunc causarum oratores appellantur, quæstuosum officium est (*b*); præsertim in centumviralibus judiciis industriam suam exercent, quæ nunc primum locum obtinent (*c*).

774. Proprium quoque advocatum fiscus habet, ex D. Hadriani instituto (*d*): sed ejus officium hoc tempore parum cognitum est.

### Quæstiones.

1. Quæ videtur origo appellationum esse: num provocatio ad populum Romanum, an mos tribunos appellandi, an alia quæquam?
2. Quî potuit tempus appellandi tam breve esse quod hodie multo longius habetur?
3. An hodie pœnæ sunt temerariæ appellationis? Cur autem sunt multo leviores? Conf. *Code de Procédure*, art. 471.
4. Qua ratione quove gradu ex usu recessit privata in jus vocatio?
5. An D. Marcus vadimonia sustulit? Vid. Zimmern. III. § 117.
6. In L. 1. C. Qui bonis cedere possunt, qualis carcer intelligendus videtur, publicus an privatus?
7. Quæ hac ætate mutationes cum in injus vocatione, tum in sententiis exsequendis, tum in forma judicio-

---

(*a*) L. 19 seq. L. 37 et 38 D. de reb. auct. jud. poss. L. 6. D. de jure fisci. Conf. fragm. de jure fisci § 6.

(*b*) Tacit. Annal. XI. 7. Suet. Nero 17. Plin. V. Ep. 21. Conf. Dion Cass. 54 Cap. 18.

(*c*) Id. Oratt. 38. Plin. VI. Ep. 12.

(*d*) Spartian. Hadr. 20. L. 3 § 9. L. 7. D. de jure fisci. L. 1. C. de advoc. fisci. (II. 9.).

Digitized by Google

rum universa observantur, an temporibus consonæ et consequentes esse non videntur?

8. Quare multo humilior nunc est eloquentia, etiam forensis? An vis ejus et vigor libertate alitur?

9. Advocatus fisci an publicum erat officium? Conf. fragm. de jure fisci § 17.

775. Judicia publica satis diu eodem modo per prætores habentur, quæstiones perpetuas exercentes nomine populi (*a*); sed Princeps quoque cognoscit causas graviores, atque senatus. Præterea in urbe omnia crimina sibi præfectura urbis vindicavit (*b*). In provinciis cognoscunt proconsules, ut olim, a quibus tamen provocari potest ad Imperatorem. Ceterum prævaluit hoc tempore cum in legitimis criminibus, tum in privatis delictis quæ jure civili vindicantur, tum in his quæ ex more veteri aut ex nova necessitate coërcenda videntur, ut cognosceretur extra ordinem, eaque extraordinaria cognitio postremo perpetua evasit (*c*). Porro legibus quæ sunt judiciorum publicorum, continuo adjiciuntur per senatusconsulta et constitutiones nova capita. Crimina. Hugo. p. 878-880.

776. In omnibus tamen his causis, præsertim lege Julia publicorum, accurate definitum est, qui accusare quique accusari possint, ac debent illi in crimen subscribere: quæ res nunc majorem vim habet, quoniam ex senatusconsulto Turpiliano tanquam calumniatores, prævaricatores, vel ob tergiversationem puniri possunt (*d*): unde abolitio accusatori plerumque non minus quam ipsi reo utilis est (*e*).

---

(*a*) Plin. Ep. V. 21. Capitol. Marco 24.

(*b*) L. 1. D. de off. præf. urbi.

(*c*) L. 8. D. de publ. judic.

(*d*) Titt. D. Ad senatusc. Turpil. et de prævar.

(*e*) L. 8 seq. t. c.



Digitized by Google

777. Absentes inauditi non damnantur, sed annotantur et requiruntur, atque intra annum sistere possunt; post annum bona fisco vindicantur, sed defensioni illorum nulla temporis præscriptio obstat (*a*).

778. Probationis causa de servis quæstio haberi solet, nec tamen temere, neque communiter in caput domini (*b*).

779. Inter crimina quæ extra ordinem vindicantur, quædam regionibus, puta Arabiæ et Ægypto (*c*), propria sunt. Publica autem sive legitima pleraque severiora facta sunt novis Augusti legibus. Majestatis crimina nunc silent nunc frequentantur, ex moribus cujusque Principis; sæpe in eos qui omni crimine vacant intentantur (*d*). De adulterio et stupro multa nova constituta sunt, in quibus memorabile est jus quod pater habet occidendi adulterum cum filia, non æque maritus (*e*). Incesti vindicatio humanior est, ac sæpe remittitur, maxime in fæminis (*f*). Nulla vero est polygamiæ, extra prætoris edictum. Poculum amatorium punitur, item abortivum, et infanticidium. Non minus quam olim incantatores, nunc mathematici puniuntur, item qui magicas artes profitentur, et qui hominum animos terrent novis religionibus, vel religionis causa cœtus illicitos agunt (*g*). Circumcidere, præter Judæos, nec servum licet (*h*).

780. In pœnis præcipua mutatio est, quod exulando

---

(*a*) L. 1. L. 4. § ult. D. de requir. vel abs. damn.

(*b*) L. 1. D. de quæstt.

(*c*) L. 9 et 10. D. de extr. crim.

(*d*) Plin. Panegyr. 42.

(*e*) L. 20 seq. D. ad L. Jul. de adult.

(*f*) L. 38. D. eod.

(*g*) L. 2. D. de extraord. crim. Paul. V. 21.

(*h*) Paul. V. 22. 3. L. 11 D. ad L. Corn. de sic.

Digitized by Google

evitari non possunt. Pro aquæ et ignis interdictione deportatio in insulam usitatur (*a*). Ultimum supplicium communiter gladio, in gravioribus igne vel furca exigitur. Proximum est metallum vel simile opus perpetuum, bestiæ, deportatio : quo facto libertas amittitur. Sequuntur opus ad tempus, publicatio bonorum, relegatio, interdictio re aut locis (*b*). Culeus aliquamdiu usurpatus postremo exolevisse videtur (*c*), neque omnino de Saxo præcipitatur (*d*). Notabile est carcerem pœnam non esse, sed ad homines continendos usurpari (*e*). Magnopere autem personarum ratio habetur. Nam servi plurimum bestiis objiciuntur, tenuiores fustibus cæduntur (*f*), decuriones autem sive municipales, id est senatores civitatium, multis gravioribus eximuntur (*g*). Cum bona publicantur liberis portio servari solet (*h*). Sui cædes non semper impune committitur (*i*).

## Quæstiones.

1. *Extraordinariæ cognitiones, extraordinaria crimina*, qua verborum significatione dicuntur? Legatur Birnbaum. Comment. ante cit. § 9 : *Neues Archiv.* pag. 678.
2. An hæc res nihil aliud est quam despotismi inventum? Conf. Gibbon. *Précis.* pag. 84.

---

(*a*) L. 2. § 1. D. de pœnis.
(*b*) L. 6. § 2. L. 7 et 8. L. 28 eod.
(*c*) Suet. Claud. 24. Conf. L. 1. D. ad L. Pompej. de parric.
(*d*) Arg. L. 8 cit. L. 25 § 1 eod.
(*e*) L. 8 cit. § 9.
(*f*) L. 28 cit. § 2.
(*g*) L. 9. § 11 eod.
(*h*) L. 1. § 7. D. de bon. damnat.
(*i*) L. 3. D. de bon eor. qui ante sent. L. 6. § 7. D. de inj. rupto. L. 38. § ult. D. de pœnis.

Digitized by Google

3. In crimen *subscribere* an id aliud nunc est quam Ciceronis tempore? Conf. Ascon. Divinat. pag. 33.
4. An centumviri hoc tempore de criminibus judicarunt? Conf. Phædr. III. X vs. 34. Ovid. Trist. II. vs. 93.
5. Cur tam periculosa erant majestatis crimina?
6. Cur lege Julia patri magis quam marito occidere permittitur?
7. Exulandi facultas, item aquæ et ignis interdictio quo modo sublatæ sunt?
8. Quare displicet ut carcer pœnæ loco usurpetur?
9. Cur fustium pœna, hodie tam ignominiosa, apud Romanos adeo usitata erat, ac prope honesta habebatur? Vid. L. 1. § 3. L. 10. L. 28. § 3. D. de pœnis. L. 22 D. de his qui not. infam. L. 13. § 4. D. de re milit.
10. Quid existimarunt Romani de *αὐτοχειρία*?

Pecunia publica. Fiscus. Hugo. pag. 880.

781. In pecunia publica novum rerum regimen cernitur, cum præter vetus populi ærarium, Augusto auctore aliud militare exstiterit, qui fiscus appellatur (*a*). Ejus primum administratio, tum arbitrium ac dominatus, est penes Cæsarem; eaque primaria differentia esse videtur, cum de ærario potius, jure ac nomine, senatus statuat. Differunt tamen præterea, etsi id singulatim demonstrari non potest, reditu et expensis (*b*); vix administratione, nisi primis temporibus (supra 758) (*c*). Procedente quidem tempore pinguiores reditus in fiscum derivati sunt (*d*), ceterum prope tota hac ætate manet distinctio (*e*). Ab utroque

(*a*) Dion Cass. LV. 25. LIII. 16. Sueton. Aug. 49.

(*b*) Id. eod. Tacit. Annal. I. 78.

(*c*) Conf. id. LIII. 2 Sueton. Aug. 36.

(*d*) Ulp. XVII. 2. Tacit. Annal. VI. 2 coll. Spart. Hadr. 7. Fragm. de jure fisci § 9.

(*e*) Id. eod. L. 15. § 1 seq. L. 42. D. de jure fisci. L. 9. § 3. D. de public. Lamprid. Alex. 16. Vopisc. Aurel. 20 extr.

Digitized by Google

porro distinguendum est patrimonium Cæsaris (*a*), quod non nisi extra ordinem publicis necessitatibus impenditur (*b*), quodque ille non publice sed privatim habet: quanquam fiscus quoque Principis esse dicitur (*c*), et rebus fiscalibus res Cæsaris adsimilantur (*d*).

782. Tributa et vectigalia, quæ superiori ætate sublata sunt per Italiam, ea nunc non sunt instaurata, sed multa nova successerunt, partim temporaria, partim perpetua. Horum præcipua sunt vicesima hereditatium ex lege Julia, et caduca ex lege Papia, item portoria quæ ex omni genere mercium exiguntur (*e*). Temporaria autem varia sunt pro ingenio ac rapacitate cujusque Imperatoris: ex quibus tamen quædam satis diuturna fuerunt (*f*). Præcipua ejus generis occurrunt: ducentesima rerum venalium (*g*), vectigal opificiorum (*h*), quadragesima litium (*i*), et bene multa dictu non honestissima, quæ Caligulæ, Vespasiani, ac Domitiani sollertia excogitavit (*k*). Hæc a prioris fere seculi Imperatoribus instituta sunt. Posteriori ætate, nescimus quando, introductum est ut in Italia annona præstaretur (unde Italia annonaria), a qua tamen urbicaria

Vectigalia. Annona.

(*a*) L. 6. § 1. D. de jure fisci. Fragm. cit. § 11. L. 39. § 10. D. de legat. I.

(*b*) Dion Cass. LIII. 22. Capitol. Marco 21.

(*c*) Plin. Panegyr. 36. Conf. Dion Cass. eod. Tacit. l. c. Seneca de benef. VII. 6.

(*d*) L. 2. § 4. D. Ne quid in loco publ. L. 3. § 10. D. de jure fisci. L. 3. D. de his quæ pro non scriptis.

(*e*) L. ult. § 7. D. de publ. et vect.

(*f*) Lamprid. Alex. 24 coll. Suet. Calig. 40 extr.

(*g*) Tacit. Annal. I. 78 et II. 42. Sueton. Calig. 16.

(*h*) Suet. ib. 40. Lamprid. l. c.

(*i*) Id. eod.

(*k*) Id. eod. et Vesp. 23. Domit. 12.

Digitized by Google

Italia immunis erat (*a*). Aurum coronarium quoque, primum sponte donatum, ab Italiæ civitatibus exigitur (*b*).

Tributa in provinciis.

783. In provinciis vectigalia nunc stabiliori atque æquabiliori lege exiguntur, professionibus, census Romani ad exemplum, jam Augusto auctore institutis, ac postea renovatis (*c*). Decimæ ac similes annonæ non cessarunt (*d*), sed tamen communiter penduntur et capitatio, et tributum agrorum (*e*). Hoc autem gravius est in Cæsaris, quam in populi provinciis (*f*).

Munera.

784. Reliqua vectigalia, veluti portoria, ut ante, per publicanos exercentur (*g*). Ubi vero hoc non fiat, administrationis onus ad civitates, quique ibi domicilium habent, pertinet. Eoque spectant munera, quorum genus quidem duplex est, patrimonii et personarum, species vero infinitæ (*h*). His enim præter quasvis operas, et ipsarum civitatium universa procuratio continetur (*i*), et ipsa etiam tributorum exactio (*k*). Quocirca hoc instituto, privato cuique gravissimo, reipublicæ Romanæ administratio non exigue levari videtur (*l*).

(*a*) Trebell. Pollio. triginta Tyrann. Cap. 23 juncta L. 6. C. Th. de ann. et trib. (XI. 1).

(*b*) Spart. Hadr. 6. Conf. Suet. Nero. 32.

(*c*) Dion Cass. l. l. Tacit. Annal. I. 31. Evangel. Lucæ Cap. 2. juncto fragm. de juris spec. et manum. extr.

(*d*) Hygin. de limitt. const. ed Goes. pag. 198.

(*e*) L. ult. § 8 et 29 D. de munerr. L. 8. § 7. D. de censib. L. 3 et 4 eod. Tertull. Apolog. Cap. 13.

(*f*) Theoph. ad § 40. I. de rer. divis. Tacit. Annal. II. 42.

(*g*) Suet. Calig. 40. L. 12 f. L. 13 D. de publ. et vect.

(*h*) L. 1. L. ult. D. de munerr.

(*i*) L. 1. § 2. L. ult. § 9. eod.

(*k*) L. 1. § 2. L. 3. § 11. eod.

(*l*) L. 18. § 27 et 29. eod.

Digitized by Google

785. Præda quidem non omnino cessare intelligitur (*a*), sed majori emolumento est tributum, quod a sociis nationibus exigitur (*b*). Praeterea habentur metalla, aliaque opera publica, et publicatio, sive ut nunc nomen invaluit, confiscatio bonorum.

786. Expensarum præcipuæ sunt, præter aulam Cæsaris, quibus miles, et plebs Romana, alitur. Militi non tantum stipendium exauctum est, sed etiam donativa accesserunt, multaqua splendoris atque luxuriæ instrumenta. Plebi gratificari solent Imperatores congiariis, frumento, visceratiobibus, vino, aliaque voluptate. Opera et spectacula multo magnificentiora sumtuosioraque eduntur. Expensa.

Quæstiones.

1. Quid est *fiscus*? Ascon. Procem. in Verr. pag. 50. Suet. Claud. 18.
2. Quæ est ejus origo? Estne aliud ærarium militare, aliud fiscus? Conf. Dion Cass. LV. 25 cum Plin. Panegyr. 36 extr. et 37.
3. Quando desiit ærarium esse a fisco diversum?
4. An procuratores Cæsaris etiam Romæ et in Italia habentur? qua re differunt a præfectis? Conf. Plin. l. c. L. 2. § 4 D. Ne quid in loco publ. L. 15. extr. D. de jure fisci.
5. Quæ vectigalia exercentur per publicanos? Plin. Panegyr. 39. Epist. VII. 14.
6. Italia annonaria qua regione continetur, qua urbicaria? Conf. Treb. Pollio l. c. et L. 7. L. 12. L. 14. C. Th. de indulg. trib. (XI. 28.).

   Legatur Jacob. Gothofredus ad L. 9. C. Th. de ann. et trib. Tom. IV. pag. 19.

---

(*a*) L. 13. D. ad L. Jul. pecul.

(*b*) Tacit. Annal. IV. 72.

Digitized by Google

7. Num hoc tempore tota Italia annonaria, imo et agro suo tributaria facta est? Vid. Aurel. Victor. de Cæs. 39. Conf. tamen Lactantius de mort. persec. Cap. 8 cum Cap. 7. (ed. Bipont. pag. 372.).

Legatur Savigny. *Ueber die Römische Steuerverfassung. Zeitschr.* VI. III. pag. 356 et 357. Aliter Manso. *Geschichte des Ost-Gothischen Reiches in Italiën. Breslau.* 1823-1824. pag. 386.

8. Quid est *census* in Digestis? Quando desiit Romæ verus census agi? Vid. Tacit. Annal. XI. 25. Censor. de die natali. Cap. 18. Treb. Pollio. Valerian. 1 et 2.

9. An census in provinciis nova et graviori ratione, Diocletiano aut Galerio auctore, actus esse videtur? Lactant. ib. Cap. 23. Conf. Manso l. c., sed vide L. 4. D. de censibus.

10. Quænam principia fuerunt donativi atque congiarii? Dion Cass. 43 Cap. 21. Suet. Julio. 38.

Res ædilitia. Hugo. p. 881.

787. Res ædilitia adhuc latius patet, et ideo novi etiam magistratus ei dati sunt. Atrocia incendia aliquoties urbem afflixerunt: hinc præfectus vigilum (*a*), et nova statuta de modo ædificiorum (*b*). Novæ viæ militares munitæ sunt, ad cunctas amplissimi imperii partes (*c*), et cursores publici instituti (*d*). Opera fiunt atque instaurantur plerumque Principis auctoritate (*e*). Ab eodem continuo nova atque inaudita spectacula eduntur. Circenses jam factio-

(*a*) Tit. D. de off. præf. vigil. Dion Cass. LIV. 2. Gell. XV. 1.

(*b*) Tacit. Annal. XV. 43.

(*c*) Isid. Orig. Lib. XV. Cap. 16. Suet. Aug. 30. Dion Cass. LIII. 22 et LIV. 8. Victor de Cæs. 9. Capitol. Marco 11. Vide quoque inscriptt. quas retulit Otto: de tut. viar. pag. 387 seq.

(*d*) Suet. Aug. 49. Victor ib. 13. Capitol. Pio 12. L. 18. § 4. D. de muneribus. Tit. C. Th. de cursu publico. (VIII. 5.)

(*e*) Victor ib. Spartian. Severo 23. Lamprid. Alex. 24 et 25.

Digitized by Google

num furoribus agitantur (*a*), periculosis sæpe paci publicæ. Collegia illicita efficacius coërcentur (*b*); opificum vero corpora pleniori jure constituta sunt (*c*), et quæ annonam juvant privilegiis ornata (*d*). Pauperibus magis Cæsarum cura providetur, veluti alimentis perpetuis instituendis (*e*); atque urbana multitudo, ut diximus ante, alitur et delectatur quodammodo sumtu publico. Ceterum huic rei in civitatibus non perinde atque Romæ prospicitur. Hinc continuo in urbem confluitur; Italia autem incolis in dies decrescit, et latrociniis infestatur (*f*).

FINIS.

---

(*a*) Suet. Calig. 55. Vitell. 14. Capitol. Vero 6.

(*b*) Tit. D. de coll. et corp. L. 1. D. Quod cujusque univers. nomine Conf. supra 564.

(*c*) Lamprid. Alex. 33.

(*d*) Vatic. pag. 57. Victor l. c.

(*e*) Supra 607 et 687.

(*f*) Sueton. Aug. 32. Tiber. 37. Juven. Sat. III. vs. 305. Dion Cass. LXXVI. 10. Conf. etiam Vopisc. Probo 16, et Tertull. Apol. 2.

Digitized by Google

# TABULA RUBRICARUM.

## PROOEMIUM.



## ÆTAS I.

### Ab urbe condita ad præturam urbanam.

### CAPUT I. — De fontibus juris.



### CAPUT II. — De jurisprudentia.



### CAPUT III. — De jure privato.

### Sectio I. De jure personarum.



### Sectio II. De rebus et de adquirendo rerum dominio.



### Sectio III. De obligationibus.



Digitized by Google

### Sectio IV. De actionibus.



## CAPUT IV. — De jure publico

### Sectio I. Reipublicæ constitutio.



### Sectio II. Reipublicæ administratio.



# ÆTAS II.

### A prætura urbana ad Augustum Principem.

## CAPUT I. — De fontibus juris.





Digitized by Google

## CAPUT II. — De jurisprudentia.



## CAPUT III. — De jure privato.

### Sectio I. De jure personarum.



### Sectio II. De rebus et de adquirendo rerum dominio.



Digitized by Google

## Sectio III. De obligationibus.



## Sectio IV. De actionibus.



Digitized by Google

## CAPUT IV. — DE JURE PUBLICO.

### SECTIO I. REIPUBLICÆ CONSTITUTIO.



### SECTIO II. REIPUBLICÆ ADMINISTRATIO.



# ÆTAS III.

### AB AUGUSTO AD CONSTANTINUM MAGNUM.

## CAPUT I. — DE FONTIBUS JURIS.



Digitized by Google

## AD JURIS STUDIOSOS,

### QUI IN ACADEMIA LOVANIENSI SUNT, ERUNT

# PRÆFATIO.

Vobis, commilitones, qui historicas nostras lectiones sequimini, de usu et ratione hujus libelli, vestra causa conscripti, mihi prædicendum est. Nam præter alias et obvias cujusque *Compendii*, ut appellari consuerunt, commoditates, est quædam insignis rei utilitas, quam vobis nuncupandam atque commendendam esse puto. Poteritis scilicet hujus libri ope, si me audietis, ad scholas nostras accedere præparati. Juris loca, quorum historica explicatio quaque lectione versabitur, cum Veterum testimoniis, typis expressa habentes, tum de quæstionibus plerisque gravioribus quasi præmoniti, quæ quotidie enarrabuntur hoc pacto facillime et capietis et excipietis, utique si domesticam meditationem eamque assiduam adhibebitis. Hoc igitur vos ne facere nolitis obsecro; obtestor vero, si id non facietis, neque hunc librum, neque scholas nostras, vobis quicquam pro-

Digitized by Google

futuras esse. Non enim illo Historia juris Romani vobis offertur, cumulate scripta, sed, quod titulus significat, *Historiæ juris Romani lineamenta.* Imaginem tantum adumbrare volui, ad cujus ductum solidior effigies exprimeretur. Itaque ne aut umbram sine corpore spectetis, aut materiam teneatis sine forma, cum libro lectiones, cum lectionibus librum conjungendum esse, intelligitis : utrumque vero meditatione vestra complectendum : quod si feceritis, utiliter, ni fallor, operam et otium vestrum hisce studiis impendetis.

De quæstionibus præterea, omnibus prope juris locis adjectis, monendum est, eas exempli atque exercitationis causa adjectas esse, non ut studia vestra his quæstionibus concluderentur. Earum aliæ faciles sunt, quæ e perpetuæ expositionis contextu ejusque adnotatione, si quis ad singula studiose attendat, explicari possunt; aliæ vero difficiliores, superabiles tamen; aliæ denique, pauciores quidem, quarum probabilis solutio vix sperari posse videtur. Quæ in genere secundo et tertio sunt, eas ideo proposui, quo et in posterum, scholis nostris, non etiam studiis relictis, meditandi ac pervestigandi materiam promtam atque paratam quasi ad manus haberetis. Omnibus tamen illis quæstionibus, ut dixi, res minime absolvitur. Imo hoc maxime speravi cum illas literis mandarem : fore, ut meo qualicumque adjumento vos ad similia examina, in jure cum Romano, tum patrio atque Europæo, vestro

Digitized by Google

marte instituenda, excitaremini. Nimirum nullus vestrum nescit quamcumque artem longam, imo infinitam esse, ideoque per totam hominis vitam, cujus sane brevis summa est! perpetuo discendum esse. Atqui, etsi hoc non æque vobis persuasum sit omnibus : nihil jucundius est, nihil adeo felicius, quam discere. Est ea sola vivendi ratio, quam Pomponius noster in octavum et septuagesimum annum ætatis optimam ducebat : semper προσμαθεῖν. Mihi vero illud προσμαθεῖν in nulla disciplina majorem voluptatem habere videtur, in nulla simul tantopere cum quotidiana et vulgari utilitate conjunctum esse, quam in jurisprudentia historica. Quod si id nunc ambitiosius vobis dictum esse videatur, posthac fortasse idem experiundo cognoscetis.

Ad libelli nostri usum porro attinet, dicere de locis, et interpretum libris, passim citatis. In illis copiosus, in his parcus esse volui. Fontibus abundari non potest; in scriptis vero interpretum citandis delectu opus erat et continentia. Omnium omnia volumina quasi ab umbris excitare, bona malis permixta, perversum judicavi et inutile. Utilia vero omnia, neque hujus libri, cui non brevem esse non licebat, neque doctrinæ meæ modus, capiebat. Itaque id potissimum egi, ut non citarem nisi quæ probe nossem, quæque utiliter consuli existimarem; novissimos autem auctores antiquioribus anteposui, tum quia hi difficilius adeuntur, tum quod illis superiorum lucubrationibus adjuvari, et, per seculi nostri felicitatem,

Digitized by Google

ad puriores fontes adire contigit: unde fieri debuit, ut, nisi ingenii atque doctrinæ magna esset disparitas, longe fructuosiores comperirentur. Nec tamen facile scriptores citavi nisi laudati atque probati nominis. Quod autem vix alia nomina in hoc genere inveniatis, commilitones, quam Germanica, id apud vos non excusabo. Germania enim floret jurisprudentiæ Romanæ studiis. Apud alios populos hæc studia jacent. Si tamen aliquid mihi ex Gallia, aut ex Belgica nostra, aliave regione qualibet innotuit, id neutiquam suppressi. Tantum dissertationibus nostris academicis citandis consulto abstinui: non quod istiusmodi juvenilia specimina contemnam, imo quædam novi in eo genere diligentiæ atque elegantiæ laude æque spectabilia; sed plenum catalogum eorum habetis, in illis, quos versare soletis, Warnkönigii, collegæ et amici mei, Commentariis: unde sine studiorum vestrorum detrimento ab hujus libri paginis abesse posse videbantur.

Hæc sunt, quæ de priori hujus operis parte vobis præfanda habui. Alteram, si per valetudinem meam licebit, faciam ut addam anno proximo. Vos interea hac utimini, amici, ac mihi studia vestra cara esse vobis persuadete.

Scripsi Lovanii ante ferias æstivas CIƆIƆCCCXXX.

Digitized by Google

## CAPUT II. — De jurisprudentia.



Digitized by Google

## CAPUT III. — De jure privato.



### Sectio I. De jure personarum.



### Sectio II. De rebus et de adquirendo rerum dominio.



Digitized by Google

### Sectio III. De obligationibus.



### Sectio IV. De actionibus.



## CAPUT IV. — De jure publico.

### Sectio I. Reipublicæ constitutio.



### Sectio II. Reipublicæ administratio.



Digitized by Google

Digitized by Google

# CORRIGENDA.

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| Pag. 98 . . . . . | pro ἐφηστάναι | . . . . | lege : | ἐφιστάναι. |
| Ibid. . . . . . | » | 605 . . . . | » | 607. |
| Pag. 148 . . . . . | » | 416 . . . . | » | 417. |
| » 163 . . . . . | » | 390 . . . . | » | 391. |
| » 186 nota (*k*) . | » | 345 . . . . | » | 344. |
| » 188 vsu pen. | » | 593 . . . . | » | 594. |
| » 202 » | » | Verbum : Dirksen. deleatur. | | |

Reliqua menda leviora sunt, nec fallere possunt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google